

Töö number
Tellija
Konsultant

2013-0204

Valga Maavalitsus

Skepast&Puhkim AS

Laki 34, 12915 Tallinn

Telefon: +372 664 5808

e-post: info@skpk.ee

Registrikood: 11255795

Kuupäev

Märts 2016

Valga maakonnaplaneering

Keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruanne

Version: **3 (heakskiitmisele)**
Kuupäev: **5/04/2016**
Koostatud: **Eike Riis, Raimo Pajula, Kristiina Ehapalu, Kersti Ritsberg, Triin Kaal**

Töö nr: 2013-0204

Esikaane foto: <http://www.maavillane.ee/?7>

SKEPAST&PUHKIM AS
Laki 34
12915 Tallinn
Registrikood 11255795
tel +372 664 5808
e-mail info@spk.ee
www.skpk.ee

Sisukord

KOKKUVÕTE	6
1. SISSEJUHATUS.....	13
2. MAAKONNAPLANEERINGU SISU JA PEAMISTE EESMÄRKIDE ISELOOMUSTUS.	14
3. EELDATAVALT MÕJUTATAVA KESKKONNA KIRJELDUS	16
3.1. Paiknemine ja administratiivne jaotus.....	16
3.2. Looduskeskkond	17
3.2.1. Reljeef ja geoloogia.....	17
3.2.2. Vesi ja veemajandus	17
3.2.3. Maavarad ja maardlad	24
3.2.4. Kliima.....	24
3.2.5. Välisõhk ja müra	26
3.2.6. Looduskaitse	27
3.2.7. Mets.....	27
3.2.8. Jäätmed.....	29
3.3. Sotsiaalne keskkond.....	30
3.3.1. Rahvastik.....	30
3.3.2. Haridus.....	34
3.3.3. Kolmas sektor	35
3.3.4. Noorsootöö	35
3.3.5. Sotsiaalhoolekanne	36
3.3.6. Sport.....	37
3.3.7. Tervis ja tervishoid.....	37
3.3.8. Turvalisus	38
3.4. Kultuurikeskkond	42
3.4.1. Muinsuskaitse, kultuuripärand ja miljööväärtuslikud alad	42
3.4.2. Muuseumid, raamatukogud, teatrid.....	45
3.4.3. Mulgimaa, Tartumaa ja Vana-Võromaa kultuuriruumid.....	46
3.5. Majanduskeskkond	48
3.5.1. Energeetika.....	51
3.5.2. Maareform	52
3.5.3. Teedevõrk ja raudteed.....	52
3.5.4. Turism.....	55
3.5.5. Tööränne	56
3.5.6. Kalandus ja jahindus	57
4. SEOS ASJAKOHASTE STRATEEGILISE PLANEERIMISE DOKUMENTIDEGA	59
4.1. Ruumilise planeerimise dokumendid	59
4.1.1. Üleriigiline planeering „Eesti 2030+“.....	59
4.1.2. Kehtiv maakonnaplaneering ja teemaplaneeringud	60
4.1.3. Koostatava maakonnaplaneeringu eeltööd.....	60
4.1.4. Üldplaneeringud.....	64
4.2. Arengukavad ja strateegiad.....	64
4.2.1. Riiklikud arengukavad ja strateegiad	64
4.2.2. Maakonna arengukavad ja strateegiad.....	67
4.2.3. Kohalike omavalitsuste arengukavad	68
5. VÕIMALIK MÕJU NATURA 2000 VÕRGUSTIKU ALADELE.....	69
5.1. Valga maakonnas asuvate Natura-alade iseloomustus	69
5.2. Kavandatava tegevuse mõju prognoosimine Natura-aladele	82
5.3. Natura eelhindamise tulemused ja järeldus	91
6. HINNANG EELDATAVA MÕJU KOHTA	92

6.1.	Mõjuallikad.....	92
6.2.	Mõju looduskeskkonnale	92
6.2.1.	Põhjavesi	92
6.2.2.	Pinnavesi	97
6.2.3.	Kliimamuutuste mõju põhja- ja pinnaveele.....	102
6.2.4.	Maavarad ja maardlad	106
6.2.5.	Kaitstavad loodusobjektid	110
6.2.6.	Maakondliku tähtsusega roheline võrgustik.....	115
6.2.7.	Muud väärtuslikud looduskooslused.....	116
6.3.	Mõju kultuurilisele keskkonnale.....	117
6.3.1.	Miljööväärtuslikud alad	117
6.3.2.	Väärtuslikud maastikud.....	118
6.3.3.	Kultuuripärand.....	119
6.4.	Mõju sotsiaalsele keskkonnale	122
6.4.1.	Asustuse arengu suunamine ja teenuste kättesaadavus	122
6.4.2.	Tööhõive.....	127
6.4.3.	Inimese tervis	128
6.4.4.	Inimeste vajadused ja heaolu	130
6.4.5.	Maastik kui elu- ja töökeskkond	132
6.5.	Mõju majanduslikule keskkonnale	134
6.5.1.	Olulised ja arendatavad majandusharud.....	137
6.5.2.	Teedevõrk (maanteed, kergliiklusteed)	144
6.5.3.	Raudtee	146
6.5.4.	Veeteed ja sadamad	146
6.5.5.	Elektrivõrk ja elektrienergia varustuskindlus.....	148
6.5.6.	Taastuvenergeetika	150
6.5.7.	Maavarade kaevandamine (maardlad) ja ehitusmaavarade varustuskindlus.....	151
6.5.8.	Suletud jäätmehooldlate maa kasutamine ja jääkreostusallikad	157
6.6.	Riigikaitseliste objektide võimalik mõju	158
6.7.	Hädaolukordade vähendamise ja ennetamise meetmetega arvestamine.....	159
6.8.	Piiriülese keskkonnamõju esinemise võimalikkus.....	163
7.	ÜLEVAADE ALTERNATIIVSETEST ARENGUSTSENAARIUMIDEST	165
8.	OLULISE NEGATIIVSE KESKKONNAMÕJU VÄLTIMISEKS JA LEEVENDAMISEKS KAVANDATUD MEETMED	167
9.	KESKKONNAMÕJU SEIREKS KAVANDATAVAD MEETMED JA MÕÕDETAVAD INDIKAATORID	172
10.	ÜLEVAADE MAAKONNAPLANEERINGU KSH ARUANDE MENETLUSEST	175
10.1.	KSH korraldamine ja avalikkuse kaasamine	175
10.2.	Seisukohad KSH aruande eelnõu kohta	175
10.3.	Ülevaade KSH aruande avalikustamisest ja selle tulemustest.....	181
11.	KASUTATUD MATERJALID	1855

Lisad

- Lisa 1. Valga maakonnaplaneeringu KSH programm (koos lisadega)
- Lisa 2. Valga maakonnaplaneeringu keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi heakskiitmine (Keskkonnaameti Põlva-Valga-Võru regiooni 08.07.2014 kiri nr PVV 6-8/14/1255-11)
- Lisa 3. Valga maakonnas asuvad maardlad seisuga 08.07.2015
- Lisa 4. Valga maakonnas asuvad kaitsealad seisuga 23.03.2015
- Lisa 5. Valga maakonnas asuvad hoiualad seisuga 23.03.2015
- Lisa 6. Ametisutuste seisukohad KSH aruande eelnõu kohta
- Lisa 7. KSH aruande avalikustamise käigus laekunud kirjad ja vastuskirjad neile
- Lisa 8. KSH aruande avaliku arutelu protokoll koos osavõtjate nimekirjaga

Maakonnaplaneeringu ja KSH menetlus on ühitatud – vt KSH programmi (Lisa 1) ptk 6 –, mistõttu teavitamisega seotud materjalid (kirjad, teated, kuulutused jms) menetluse vastavuse kontrollimiseks esitab Valga Maavalitsus Keskkonnaametile koos käesoleva KSH aruandega pärast avalikustamise toimumist. Neid materjale KSH aruandele ei lisata.

Kasutatud lühendeid

DP	detailplaneering
KeHJS	keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadus
KKK	kaitsekorralduskava
KOV	kohalik omavalitsus
KSH	keskkonnamõju strateegiline hindamine
KTK	(liigi) kaitse tegevuskava
LKA	looduskaitseala
LKS	looduskaitsealaseadus
MKA	maastikukaitseala
MP	maakonnaplaneering
MV	maavalitsus
PRIA	Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet
PlanS	planeerimisseadus
RMK	Riigimetsa Majandamise Keskus
RP	rahvuspark
TP	teemaplaneering
ÜP	üldplaneering

Kokkuvõte

Käesolev keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruanne on koostatud koostöös Valga Maavalituse ja OÜ-ga Hendrikson & Ko ning arvesse võttes maakonnaplaneeringu (MP) ja KSH koostamiseks esitatud seisukohti ja arvamusi.

Planeeringulahendus kujunes lähtuvalt seatud eesmärkidest, asustuse arengu analüüsist ning maakonna ja kohalike omavalitsuste eeldustest ja võimalustest. Samuti arvestati sellega, et MP-s esitatud suuniste, põhimõtete ja tingimustega oleks välditud olulise negatiivse mõju teke loodus-, kultuurilisele, sotsiaalsele ja majanduslikule keskkonnale. MP koostamisel ja KSH läbiviimisel oli eesmärgiks anda maakonna edasiseks planeerimiseks ja arengu suunamiseks võimalused, mille kaudu oleks saavutatav eelkõige maakonna sotsiaalse ja majandusliku mahajäämuse vähendamine.

MP ja KSH koostamisel on arvestatud olulisi asjakohaseid riiklikke, maakondlikke ja kohalike omavalitsuste strateegilise planeerimise dokumente (arengukavasid ja -strateegiaid ning ruumilisi planeeringuid).

Kuna Valga MP on koostatud tasakaalustatult ja asjatundlikult ning võttes arvesse maakonna looduslikku, kultuurilist, sotsiaalset ja majanduslikku keskkonda, siis ei too MP-s esitatud suunised, põhimõtted ja tingimused endaga kaasa olulist negatiivset keskkonnamõju. Pigem võib mõju nimetada positiivseks, sest ruumilise struktuuri korrastamine arvestades kohalikke olusid ja eeldusi võimaldab erinevaid ressursse säästlikumalt, tulemuslikumalt ja läbimõeldumalt kasutada.

MP elluviimine (sh tegevuskava) tuleb siduda otseselt ja vahetult muude riiklike, regionaalsete ja maakondlike arengukavade ja strateegiate eesmärkide ning ülesannetega. Seejuures tuleb arvestada ja rakendada MP-dega kehtestatud ruumilise planeerimise lahendusi ja MP tegevuskavas seatud ülesandeid ka arengukavades ja strateegiates püstitatud eesmärkide saavutamisel. Riiklikul tasemel on vajalik maakonna arengu toetamine, et mahajäämust vähendada ja rahvastiku kahanemist pidurdada.

Alljärgnevalt on toodud ülevaade KSH olulisematest järeldustest.

Natura eelhindamine

Natura 2000 võrgustikku kuuluvate loodusaladega ja linnualadega on MP koostamise protsessis hästi arvestatud. Suuremal osal Natura-aladest ei asu MP-ga kavandatud või MP-sse teistest planeeringutest üle võetud objekte ning neile ei avaldu MP elluviimisel negatiivseid mõjusid. Enamusel juhtudel mõjutavad MP-ga kavandatud tegevused Natura alasid väikeses ulatuses ega mõjuta otseselt kaitse-eesmärgiks olevaid elupaiku või liike. Mitmel juhul ei saa siiski välistada ebasoodsaid mõjusid Natura alale ning sellised tegevused eeldavad Natura asjakohast hindamist.

Natura 2000 võrgustiku alad, mille puhul Natura eelhindamise etapis ei saa kindlalt välistada MP-ga kavandatava tegevusega kaasneva võivate negatiivsete mõjude avaldumist alade kaitse-eesmärgiks olevatele liikidele või elupaikadele, on **Otepää loodusala, Tikste loodusala, Võrtsjärve loodusala ja Öru loodusala**. Mõjude täpsem ulatus ning võimalik realiseerumine ja vältimise/leevendamise võimalused on vajalik välja selgitada planeeritud tegevuste kavandamise järgmises faasis asjakohase hindamise käigus.

Järgmiste tasandite planeeringute koostamisel tuleb igakordselt arvestada Natura-alade aktuaalsete andmetega vastavalt konkreetse planeeringu koostamise aja seisule.

Mõju looduskeskkonnale

Valga MP koostamisel on arvestatud maakonna põhjavee kaitstusega. MP-ga ei nähta ette maakasutust või objekte, mis võivad kaasa tuua põhjavee koguselise või kvalitatiivse (keemilise) seisundi halvenemist.

Valga MP koostamisel on arvestatud maakonna pinnaveekogudega. MP-ga ei nähta ette maakasutust või objekte, mis võivad kaasa tuua pinnaveekogumite seisundi halvenemist. Samuti ei ole kavandatud olulisi muudatusi veekogude hüdro-morfoloogias, nt (lõhe)jõgede tõkestamist, suurte joonobjektide (maanteed, raudteed) ristumisi vooluveekogudega ega veekogude muutmisi.

Järgmiste tasandite planeeringute koostamisel, objektide projekteerimisel, rajamisel ja käitamisel ning maa kasutamisel on oluline järgida õigusaktidega sätestatud veekaitsenõudeid ning Ida-Eesti vesikonna ja Koiva vesikonna veemajanduskavas seatavaid eesmärgi.

Tänases ruumilise planeerimise olukorras on maardlate ja kaevandamise tugevast seadusandlikust kaitsest lähtuvalt muud väärtused (peale looduskaitsealade alusel kaitstavate alade ja objektide) sisuliselt kaitseta. Kõikide teiste planeeringutega kehtestatud väärtuste puhul, nagu roheline võrgustik, väärtuslikud maastikud, väärtuslik põllumajandusmaa, tiheasustusala, käsitletakse kaevandamise võimalikkust juhtumipõhiselt kaevandamisloa taotluse menetlemise käigus. Seejuures viiakse KMH läbi juhtudel, kui selleks on vajadus või kui nõue tuleneb seadusest.

Põhimõttelised konfliktipiirkonnad maavarade (maardlate) ning muu maakasutuse ja loodusväärtuste vahel on need alad, kus maardlate peal asuvad kaitstavate alade, roheline võrgustik, väärtuslik maastik, väärtuslikud põllumajandusmaad, tiheasustus vms. MP-s ega KSH-s ei ole otstarbekas fikseerida konkreetseid konfliktipiirkondi, sest maardlate paiknemine võib aja jooksul muutuda. Maardlate ja muu maakasutuse võimalikke vastuolusid tuleb analüüsida nii üldplaneeringute (ÜP) koostamise kui ka kaevanduste kavandamise käigus.

Maardlate/mäeeraldiste korral, mille peal asuvad planeeringutega kehtestatud roheline võrgustiku elemendid, väärtuslik maastik, tiheasustusala, väärtuslik põllumajandusmaa või muud väärtused, on võimaliku mõju ulatuse ja olulisuse (eel)hindamine olulise tähtsusega, et vältida/leevendada pöördumatuid olulisi negatiivseid mõjusid nii loodus- kui ka sotsiaalsele ja majanduskeskkonnale.

Mõju hindaja toetab MP-s esitatud põhimõtet, et maardlate kasutuselevõtul tuleb võimalusel vältida alasid, mis asuvad väärtuslikel põllumajandusmaadel, väärtuslikel maastikel ja rohelises võrgustikus. Samuti tuleb põhjendada, kas kaevandamisest saadav majanduslik kasu kaalub üles muude väärtuste kadumisega kaasneva kahju. Seejuures tuleb arvestada ka seda, kas ja kuidas kaevandamisega muudetud maa-ala aitab piirkonna arengule kaasa pärast kaevandamise lõppemist ja kaevandatava maa korrastamist.

Valga MP koostamisel on arvestatud maakonnas paiknevate kaitstavate loodusobjektidega. MP-ga ei kavandata uute alade või objektide kaitse alla võtmist ega muudeta olemasolevate kaitstavate loodusobjektide kaitsereežiimi, samuti ei anta soovitusi alade kaitse alla võtmise ega kaitsereežiimi osas. MP-ga ei nähta ette maakasutust ja rajatise või objekte, mis võivad kaasa tuua olulisi negatiivseid mõjusid kaitstavatele loodusobjektidele ning nende kaitse-eesmärkideks olevate liikide, elupaikade, koosluste ja maastike seisundile.

Kaitstavate loodusobjektide andmete muutumine MP koostamise ajal ei mõjuta MP põhilahendust. Järgmiste tasandite planeeringute koostamisel tuleb igakordselt arvestada kaitstavate loodusobjektide aktuaalsete andmetega keskkonnamõju registris vastavalt konkreetse planeeringu koostamise aja seisule.

Loodusobjektide kaitse alla võtmisel ja kaitse-eeskirjade uuendamisel tuleb lisaks mõjule looduskeskkonnale (mis on ilmselt positiivne) pöörata enam tähelepanu objekti/ala piirkonnas elavatele ja tegutsevatele inimestele ja ettevõtetele avalduvatele sotsiaalsetele ja majanduslikele mõjudele ning vajadusel välja töötada vastavad leevendavad meetmed. Eriti puudutab see suurema pindalaga kaitstavate alade, kus tuleb jätta tegevusruumi ka kohalikule ettevõtlusele ja kogukonnale.

Koos MP-ga tehtud muudatustega on maakonna roheline võrgustik oma katvuselt, tiheduselt ja sidususelt igati piisav tagamaks rohevõrgustikule seatud eesmärkide täitmist. MP-ga ei kavandata suuremahulisi või olulise ruumilise mõjuga rajatise, mis vähendaks oluliselt loodusmaastike osatähtsust rohelise võrgustiku aladel, vähendaks rohelise võrgustiku sidusust või tekitaks uusi konfliktikohti. Infrastruktuuriobjektide arenduste/rekonstrueerimise korral, mis toimuvad rohelise võrgustiku konfliktialadel, tuleb nende objektide kavandamise (planeerimise, projekteerimise) faasis ette näha toimivad lahendused konfliktide leevendamiseks.

Mõju kultuurilisele keskkonnale

Valga MP koostamisel on arvestatud maakonna ja regiooni kultuuripärandiga: kultuurimälestistega, XX sajandi arhitektuuripärandiga, pärandkultuuriobjektidega, traditsioonilise elulaadi ja seda võimaldava ehitatud keskkonnaga, st väljakujunenud kultuurikeskkonna ning väärtuslike alade ja objektidega. Sellega toetab MP kultuurilise keskkonna säilimist ja võimaldab selles keskkonnas tegutsemist.

MP mõju kultuurilise keskkonna arendamisele ja edendamisele võib lugeda suhteliselt tagasihoidlikuks. MP ei sea takistusi ega tingimusi piirkonna identiteedi hoidmiseks ega arendamiseks, samuti traditsioonilise elulaadi viljelemiseks. Oluline roll kultuurilise keskkonna säilimisel ning selle pärandamisel järeltulevatele põlvkondadele on MP-st valdavalt mittesõltuvatel otsustel, valikutel, ressurssidel ja toetusmehhanismidel.

Keskenduda tuleb väärtusliku elukeskkonna kui terviku loomisele, mis hõlmab muuhulgas arhitektuuripärandi väärtustamist ning oskust leida ja hoida vanade hoonete seost piirkonna identiteediga. Miljööväärtus omab lisaks ajaloolis-arhitektuurilisele aspektile ka keskkonna- ja sotsiaalsed aspektid. Loodus- ja kultuuriõbralik säästev arendustegevus peaks aitama säilitada piirkondade ajalooliselt kujunenud eripära ning hoida elus ehitustraditsioone. Traditsioonilise arhitektuuripärandi väärtustamine on väga oluline piirkonna identiteedi, sotsiaalse stabiilsuse ja turvalisuse tagamisel.

Väärtuste kaitse alla võtmisel või hoonestusalade määramisel miljööväärtuslikeks eluasemepiirkondadeks tuleb leida ressursid kavandatu elluviimiseks, st ehitiste ja miljööväärtuse säilitamiseks ja korrastamiseks. Vajadusel tuleb väärtuslikuks hinnatud hoonete omanikke toetada nii materiaalselt kui ka nende teadlikkuse tõstmisel.

Kultuuripärandi säilimise üheks oluliseks aluseks on näha kultuuripärandit kui piirkondliku majanduse edendajat. Kultuuripärandi hoidmine on valdkonnaülene (ministeeriumite ülene) teema, kus ideede ja ressursside ühitamine peab olema riigi üks põhiülesandeid. Riigi erinevad huvid peavad olema tasakaalus ning omavahel lõimitud. Ajaloolistele hoonetele ja rajatistele on vaja leida väärikas sisu, et areng selles osas oleks säästev ja samas jätkusuutlik.

MP-s on arvestatud teemaplaneeringuga (TP) määratud ja kohati ÜP-dega muudetud väärtuslike maastike piiridega ning kaasajastatud ja täiendatud väärtuslike maastike üldisi kasutustingimusi. Planeeringulahenduse väljatöötamisel on väärtuslike maastikega arvestatud ning nendele aladele ei ole kavandatud tegevusi, mis võiksid sealseid väärtusi kahjustada.

Mõju sotsiaalsele keskkonnale

Valga MP koostamisel on arvestatud üleriigilise planeeringu „Eesti 2030+“ ning teiste riiklike suuniste ja juhenditega, samuti kohaliku konteksti ja kohalike omavalitsuste (KOV) huvidega, lähtudes mh maakonna ruumilise arengu analüüsi tulemustest ja koostatud uuringutest, maakonna sotsiaal-majanduslikust olukorrast ja rahvastikuteadlaste poolt prognoositud trendidest. Sellest lähtuvalt on välja töötatud ruumilise planeerimise lahendus, mis selle elluviimisel peaks vältima negatiivsete mõjude tekkimist (või mõnel juhul suurenemist võrreldes olemasoleva olukorraga). Negatiivsed sotsiaal-majanduslikud mõjud ei tulene reeglina otseselt ruumilisest planeerimisest, eriti MP tasandil. Kas ja kuidas mõjud avalduvad, sõltub MP-ga

kavandatud planeerimispehiohtete rakendamisest jrgmiste tasandite planeeringudokumentides ning kavandatava tegevuse elluviimiseks vajalike ressursside olemasolust.

Seoses maakonna aaremaalise asukohaga ja paiknemisega Eesti kontekstis suurematest majanduse arengut määravatest keskustest eemal, on asjakohane MP lähenemine – keskenduda olemasoleva keskuste võrgustiku tugevdamisele ja nende olulisuse rõhutamisele töökohtade ja teenuste pakkujatena. Keskuste määramisel on lähtutud töökohtade ja erinevate teenuste paiknemisest ja funktsionaalsetest seostest (keskuste ja nende tagamaade koostoimest). See võimaldab väheseid ressursse otstarbekalt jaotada ja väldib süsteemitut killustamist. Keskuste määramise eesmärgiks on tagada kogu maakonnas töökohtade ning teenuste kättesaadavus ning seeläbi elukvaliteet nii linnades kui maapiirkonnas.

MP asustuse suunamise lahendus tagab rahuldava heaolu jaotuse, kui muude (majanduslike ja poliitiliste) meetmetega suudetakse tagada teenuste olemasolu vastavalt keskuste tasemetele ja nende kättesaadavus. Rõhutada tuleb, et MP-s on esitatud teenuste minimaalne loetelu, mida vastava taseme keskuses (v.a lähikeskuses) on soovitatav pakkuda. Kuna lähikeskuste teenuste loetelu on jäetud sõltuvusse kogukonnainitsiatiivist ja ettevõtlusaktiivsusest, tuleb kohalikel omavalitsustel jälgida, et lähikeskuste piirkonna elanikud ei jääks vajalike teenuste kättesaadavuse osas märkimisväärselt halvemasse olukorda. Vajaduse korral tuleb hinnata, kas on otstarbekam teenuste loomine kohapeale või korraldada ühistranspordiühendus.

Maalise piirkonna arenguvõimalused sõltuvad töökohtade olemasolust (mõistlikus kauguses) ja teenuste kättesaadavusest, need omakorda ressursside olemasolust. Olemasoleva asustusstruktuuri säilitamisel võib probleemiks osutuda elu (pöördumatu) kadumine küladest ja hajataludest.

Positiivseks, kuigi vähemärgatavaks suunaks, mis võiks mõnevõrra pidurdada rahvastiku vähenemist ja vananemist, on maale (tagasi) elama kolimine maaelu kui sellise väärtustamise pärast. Nimetatud suund annab tuge kogukondade tekkele ja tugevnemisele maapiirkondades ning toetab maa-asustuse säilimist. Riigil ja kohalikel omavalitsustel tuleks seda trendi igati toetada ja maale elama asumist populariseerida.

MP-ga on seatud eesmärgiks hoida linnalise asustuse alad võimalikult kompaktsetena, nähes ette nende tihendamise, et võimaldada muuhulgas tehnilise taristu efektiivset majandamist. Maakonna linnaliste alade arenguks antud suuniseid võimaldavad jätkusuutliku ja inimhõõtmelise linnaruumi kujundamist. ÜP-de koostamise käigus tuleb üle vaadata varasemate planeeringutega määratud tiheasustusalade (eriti elamualade) otstarbekohasus, eriti kui selle vajaduse tingib rahvastiku vähenemine.

Seoses rahvastiku, sh õpilaste arvu, jätkuva vähenemisega maakonnas saab olema suureks väljakutseks lisaks teenuste kättesaadavuse tagamisele ka ühistranspordi korraldamine. Siiski peaksid piirkonnad, kus elanikud on sõltuvuses ainult oma isiklikust transpordivahendist, olema pigem erandid kui reeglid, sest hea ühistranspordiühendus, sh „viimase miili“ ning „pargi-ja-reisi“ pehiohtete rakendamise, vähendab aaremaastumist.

Kiire interneti kättesaadavuse osas kuulub oluline osa Valga maakonnast turutõrke piirkonda, mistõttu (riiklike) toetusmehhanismide väljatõõtamine ja ressursside leidmine „viimase miili“ ühenduste rajamiseks on piirkonna arengu jaoks olulise tähtsusega. Samuti peaks igal eratarbijal olema võimalik liituda võrguga talutava ühinemistasuga, sest kiire internetiühendus kuulub tänapäeval sisuliselt inimeste põhivajaduste hulka, eriti maapiirkondades, kus vahemaade füüsiline läbimine mingi teenuse saamiseks on sageli kulukas ja ehamõistlik.

Tõõkohtade olemasolu ja vastava kvalifikatsiooniga tõõjõu olemasolu piirkonnas on tihedalt seotud inimeste sotsiaalse toimetulekuga. Kuigi maakonnas on tõõpuuduse tase kõrge, on tegemist struktuurse tõõpuudusega. Olulisema mõjuga on mõne suurema tõõandja tegevuse kokkutõõmbamine/lõõppemine või laiematest majanduslikest ja poliitilistest protsessidest tingitud muutused teatud majandussektoris. Tõõtust, sh struktuurset tõõtust, aitab leevendada tulevikku vaatav kvalifikatsiooni omandamine või selle muutmise, mistõttu on suure tähtsusega heal tasemel (kutse)hariduse ja õõmberõõppevõõimaluste kättesaadavus. Arvestades maakonna

ääremaalisust, on vajalik riigipoolne regionaalpoliitiline ja majanduslik tugi nii tootmise ümberorienteerimisele ja uue ettevõtlusega alustamisele (uute töökohtade loomisele).

Inimeste tervislik seisund on otseses sõltuvuses nende haridustaseme ja tööhõivega. Maakonnakeskuses on arstiabi, sh eriarstiabi, kättesaadavus hea, kohati jätab soovida perearstiteenuse kui esmatasandi teenuse kättesaadavus maakonnakeskusest kaugemal elavate inimeste jaoks. Võrreldes mõne muu teenusega on perearstiteenuse kättesaadavust regulaarse ühistranspordi abil suhteliselt keerulisem tagada, sest vastuvõtuajad on muutlikud.

Arvestades elanikkonna vähenemise ja vananemise trende, muutub järjest keerulisemaks arstiabi kättesaadavuse tagamine maapiirkondades ja soovitavas kvaliteedis. Suureneb vajadus paindlike ja integreeritud teenusepakkumise võimaluste järele. Arvestades eakate suhtelise hulga suurenemist, vajab enam tähelepanu eakatele suunatud teenuste, sh hoolekandeteenuste, nõudluse ja mahu kasv.

MP-ga on piirkondlikesse keskustesse määratud perearstikeskuse, hambaravikabineti, apteegi ja kiirabibrigaadi paiknemine ja maakonnakeskusesse regionaalhaigla vajadus. Perearstikeskuste majandusliku toimetuleku määrab piisava hulga nimistusse kuuluvate elanike olemasolu, kuid ei ole välistatud, et vajalik on täiendav majanduslik toetus. Hambaravikabinettide ja apteekide (eraettevõtted) teenuste olemasolu määrab otseselt majanduslik tulukus. Selleks võimaluste loomine vajab tõenäoliselt riigi ja omavalitsuste täiendavaid ressursse. Meditsiiniteenuse kättesaadavuse parandamiseks on tõenäoliselt võimalikud erinevad paindlikud lahendused ja koostöö erinevate osapoolte vahel, mis vajavad täpsemat analüüsi ja kokkuleppeid.

Ruumiline planeerimine, eriti MP tasandil, ei saa otseselt mõjutada inimeste heaolu taset. Valga MP-ga on ettevõtluse arendamiseks, teenuste kättesaadavuse tagamiseks ja hea elukeskkonna võimaldamiseks loodud igakülgsed tingimused. Oluline on luua selline elukeskkond, kus kõik elanikkonna grupid tunneksid ennast ühtviisi turvaliselt, ohutult ja mugavalt. Enamasti raskendab nende meetmete elluviimist ressursipuudus. Ressursipuuduse all tuleb mõista nii rahaliste vahendite vähesust kui ka vastava pädevusega tööjõu defitsiiti.

Inimeste heaolu mõjutavad ka nende elukeskkonna väärtused: väärtuslikud maastikud, kultuuripärand, loodusväärtused, puhkealade olemasolu jne. Selles osas on Valgamaa rikas ning MP on nende väärtustega arvestanud ja nende säilitamise vajadust esile toonud. Vajalik on tugevdada maastike kaitse sotsiaalset poolt, st leida viisid ja vahendid maastiku käsitlemiseks kohaliku elaniku igapäevase elu- ja töökeskkonnana. Igasugune maastik kui inimeste elu- ja töökeskkond vajab kaitset, hoolt ja kokkuleppeid.

Mõju majanduslikule keskkonnale

Valga MP-ga on loodud igakülgsed ruumilised võimalused majanduse arenguks. Riiklike regionaalpoliitiliste meetmetega tuleks soodustada töökohtade (sh väikeettevõtluse) loomist erinevate tasandite keskustesse (mitte ainult maakonnakeskusesse), sest see aitab kaasa asustuse säilimisele ka maakonna äärealadel. See omakorda on oluline riigi julgeoleku aspektist. Ettevõtluse arendamiseks erinevates majandusharudes ei ole seatud olulisi planeeringulisi piiranguid, kui maakasutus on selleks sobiv.

Valgamaa on nii Eesti kui ka rahvusvahelises kontekstis ääremaalse asetusega piiriäärne ala ja see mõjutab maakonna majanduslikku keskkonda märkimisväärselt rohkem, kui see, mida MP-ga kavandatakse või ei kavandata.

Piiriäärne paiknemine annab teatud eeliseid Euroopa Liidu (EL) finantsabi saamisel piirkonna arendamiseks (piiriülest koostööd soosivad rahastusmehhanismid), kuid need on mõjutatavad rahvusvahelisest (poliitilisest) olukorrast ja riikidevahelistest suhetest.

Tegemist on kahaneva ja vananeva rahvastikuga piirkonnaga, mida eelkõige mõjutavad (peamiselt noorte inimeste) väljaränne ja vähene sündimus ning ohustab ääremaastumine. Üks lahkumise peamisi põhjuseid on elamisväärselt sissetulekut võimaldavate töökohtade puudus.

Oluline on liikuda suuremat lisandväärtust andvate tegevuste poole ja soodustada väikeettevõtluse arengut. Maaettevõtluse mitmekesistamine on oluline eelkõige väiketaludele. Pärimuskultuuri säilimine on samuti tihedalt seotud väikeettevõtluse ja turismimajandusega.

Eesti riigi regionaalpoliitika ei ole seni piisavalt arvestanud piirkondlike erivajadustega. Erandiks on üksikud programmid. Riiklikud meetmed on praegu selgelt ebapiisavad tasakaalustamiseks ääremaade sotsiaal-majanduslikku mahajäämust.

Alternatiivsed arengustsenaariumid

Valga MP koostamise käigus töötati välja Valga maakonna ruumilise arengu põhimõtted ja suundumused, kuid sellega seotud erinevaid ruumilise arengu stsenaariume ei kaalutud ega määratletud, sest selleks puudusid põhjused ja vajadus.

Eraldi tuleb välja tuua negatiivse mõjuga arengustsenaarium (mis ei ole MP koostamise eesmärk) – maakonna tõenäoline areng juhul, kui MP-d ellu ei viida. Sellised olukorrad, võib põhimõtteliselt jagada kahte rühma:

- 1) kehtestatud MP-ga kavandatud tegevus jääb kas osaliselt või täielikult realiseerimata. Võimalikud põhjused: ressursipuudus, riiklike institutsioonide, KOV-ide, maaomanike ja/või arendajate teadmatus või ükskõiksus, maavalitsuse ja/või KOV-ide poolse järjekindluse ja järelevalve puudus vms;
- 2) MP-d ei kehtestata: põhimõtteliselt on tegemist 0-alternatiiviga ehk olemasoleva olukorra jätkumisega. 0-alternatiivi tuleb lugeda ebareaalseks, sest ollakse huvitatud piirkonna tasakaalustatud, säästvast, efektiivsest ja keskkonnahoidlikust arengust. Samuti on riiklikul tasandil seatud eesmärgiks ja maavalitsustele ülesandeks koostada ja kehtestada ühtsetel alustel MP-d üheaegselt kõikides maakondades.

Soovitused ja ettepanekud

KSH aruandes esitatud ettepanekuid ja soovitusi ei saa lugeda leevendavateks meetmeteks KeHJS-e tähenduses. Toodud on pigem ettepanekud ja soovituselised ÜP-de jm planeerimis- ja projekteerimisdokumentide koostamiseks, mis täiendavad MP-s esitatud suuniseid, põhimõtteid ja tingimusi. Osa ettepanekuid ja soovitusi on suunatud riiklike institutsioonide poole eesmärgiga juhtida tähelepanu riigipoolse koordineerimise ja ressursside leidmise vajadusele, et siduda erinevad valdkonnad ja arengudokumentidega kavandatud tegevused läbimõeldult ühtseks tervikuks ning vähendada sellega maakonna majanduslikku ja sotsiaalset mahajäämust ning pidurdada rahvaarvu kahanemist.

Soovitused ja ettepanekud valdkondade kaupa vt ptk 8.

Seiremeetmed

Keskkonnaseire seadusega sätestatud riiklik keskkonnaseire hõlmab ainult looduskeskkonna seiret. Riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandil tuleks välja töötada ka metoodika ja kriteeriumid (sh indikaatorid, mõõdikud) sotsiaal-majandusliku keskkonna kompleksseks seireks. Seiretulemuste alusel on võimalik tuvastada näitajaid, mis vajaksid enam panustamist eesmärkide ja positiivse tulemuse saavutamiseks, ning järjepidevalt analüüsida planeeringute ja arengukavade rakendamise tulemuslikkust.

Üks oluline keskkonnaseire rakendusi riigi ja maavalitsuse tasandil on MP-de regulaarse ülevaatamise kohustus vastavalt planeerimisseadusele.

Lõpetuseks

MP ja selle KSH koostajate ühine eesmärk on koostöös huvitatud osapoolte ja avalikkusega saada igakülgset arengut soodustav ja keskkonnakaitseliselt läbimõeldud dokument. KSH seisukohast on see eesmärk täidetud.

Ruumiline planeerimine loob eeldused maakonna arendamiseks kokkulepitud raamides ja tingimustel, kuid **ressursid selle tegevuse elluviimiseks tuleb leida** tuginedes MP-le ja paljudele muudele arengudokumentidele ning poliitilistele kokkulepetele.

Suur väljakutse on leida maakonna arendamiseks ressursid kahaneva rahvastiku tingimustes, kuid arvestades riigi kui terviku tasakaalustatud arendamise vajadust ning piiriäärsete maakondade tähtsust, mh riigi julgeoleku seisukohalt, on riigi ülesanne need ressursid selliselt leida ja jaotada, et **pidurdada ääremaastumist ja maakonna rahvaarvu vähenemist**.

Et ei kustuks see talu
jääks üks kindel paik
Tee ja sild ja palu
kanarbik, vaikus ja vaik
Et jääks kuskile värav
kodu mis ootab veel
neid, kes kaua on ära
neid, kes kaua on teel
Neid kes kaua on teel
kaua on teel ...

J. Kaplinski „All nõlva sarapikus“

1. Sissejuhatus

Vabariigi Valitsus algatas uute maakonnaplaneeringute (MP) koostamise kõikides maakondades 18.07.2013.a korraldusega nr 337.¹ Selle alusel algatas Valga maavanem 16.09.2013.a korraldusega nr 1-1/2013/347 Valga maakonnaplaneeringu (MP) keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) – vt 0.

Planeeringuala hõlmab kogu Valga maakonda.

Valga MP üldstrateegiline eesmärk on maakonna ruumilise arengu kavandamine kolme põhieesmärgi kaudu:

- riiklike ja kohalike huvide tasakaalustamine;
- asustuse arengu suunamine;
- maa ja loodusressursside tasakaalustatud kasutamise kavandamine.

Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse (KeHJS-e) § 40 lg 1 sätestab, et KSH aruanne on osa strateegilisest planeerimisdokumentist, seega ka MP-st.

Valga MP koostamise korraldaja, koostaja ja kehtestaja on Valga maavanem. Kontaktandmed: Kesk tn 12, 68203 Valga linn, telefon 766 6111, elektronposti aadress info@valga.maavalitsus.ee. MP ja KSH koostamisest mõjutatud ja huvitatud asutused ja isikud on loetletud KSH programmi (0) peatükis 7.

MP ja selle KSH algatamise korraldustega ning planeeringu koostamise käigu ja dokumentidega on võimalik tutvuda Valga Maavalitsuse veebilehel.² Täiendavat informatsiooni MP ja KSH koostamise korralduse kohta saab Valga Maavalitsuse arengu- ja planeeringuosakonnast, kontaktisik on Margis Sein, telefon 766 6133, elektronposti aadress: Margis.Sein@valga.maavalitsus.ee.

KSH eesmärk on (KeHJS § 2 lg 2):

- 1) arvestada keskkonnakaalutlusi strateegiliste planeerimisdokumentide koostamisel ning kehtestamisel;
- 2) tagada kõrgetasemeline keskkonnakaitse;
- 3) edendada säästvat arengut.

KSH läbiviimisel lähtutakse heakskiidetud KSH programmist, mis on KSH lähteülesanne. Keskkonnaamet kiitis KSH programmi heaks 08.07.2014 (Lisa 2).

¹ Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/323072013006>; vaadatud 20.11.2013

² Vt: <http://valga.maavalitsus.ee/koostatav-maakonnaplaneering>

2. Maakonnaplaneeringu sisu ja peamiste eesmärkide iseloomustus

Maakonnaplaneeringu (MP) sisu määrab planeerimisseaduse (PlanS) § 7 lg 3, mis loetleb MP ülesanded:

- 1) maakonna ruumilise arengu põhimõtete ja suundumuste määratlemine;
- 2) riiklike ja kohalike ruumilise arengu vajaduste ja huvide tasakaalustamine;
- 3) säästva ja tasakaalustatud arengu aluste kujundamine ja sidumine ruumilise arenguga ning majandusliku, sotsiaalse, kultuurilise ja looduskeskkonna arengu vajaduste tasakaalustatud arvestamine planeeringu koostamisel;
- 4) asustuse arengu suunamine;
- 5) detailplaneeringu koostamise kohustusega alade ja juhtude määramine väljaspool linnu ja aleveid, kui need ei ole kehtestatud üldplaneeringuga määratud;
- 6) maareformi seaduse tähenduses tiheasustusega alade määramine, kui need ei ole kehtestatud üldplaneeringuga määratud;
- 7) loodusvarade, väärtuslike põllumaade, maastike ja looduskoosluste säilimist ning roheline võrgustiku toimimist tagavate meetmete kavandamine;
- 8) maa- ja veealade üldiste kasutamistingimuste määratlemine;
- 9) maardlate ja maavaravaru kaevandamisest mõjutatud alade kasutustingimuste määratlemine;
- 10) teede, raudteede, veeteede ja tehnovõrkude koridoride, lennuväljade, sadamate ja jäätmete ladestamise kohtade ning muude tehnorajatiste paigutuse määramine;
- 11) kaitsealade ja nende kasutamistingimuste arvestamine planeeringus, vajaduse korral ettepanekute tegemine kasutamistingimuste täpsustamiseks, uute kaitsealade loomiseks või kaitsepiiride lõpetamiseks;
- 12) puhkealade määramine ja nende kasutamistingimuste määratlemine;
- 13) üleriigilise tähtsusega riigikaitse otstarbega maa-alade määramine.

MP koostamisel on aluseks *Lähteseisukohad maakonnaplaneeringute koostamiseks*.³ Uute MP-de koostamine algatati korraga kõikides maakondades ja nende eesmärk on *asetada planeerimine kogu riigis ühtsetele alustele arvestades riigi huve, vahepealse kiire majandusarengu perioodil saadud kogemusi ja lisandunud planeerimisalast oskusteavet. MP-de eesmärk on suunata planeerimistegevust ka kohalikul tasandil.*

Valga maakonnaplaneeringu lähteseisukohtades⁴ on välja toodud üleriigilisest planeeringust lähtuvad eesmärgid ja maakondlikud eesmärgid ruumilise arengu kujundamisel.

Üleriigilisest planeeringust lähtuvad eesmärgid

Üleriigilisest planeeringust „Eesti 2030+“ väljenduvad üldstrateegilised eesmärgid ja seisukohad maakonnaplaneeringutele on:

- tänaste toimepiirkondade funktsionaalsuse säilimine;
- ruumi mõistlik ettevalmistamine elukvaliteedi säilimiseks ja tõusuks rahvastiku kahanemise tingimustes;
- olemasolevale asustusstruktuurile toetuva mitmekesise ja valikuvõimalusi pakuva elu- ja majanduskeskkonna kujundamine;
- töökohtade, haridusasutuste ja mitmesuguste teenuste kättesaadavuse tagamine toimepiirkondade sisese ja omavahelise sidustamise kaudu;

³ Vabariigi Valitsuse 18.07.2013 korralduse nr 337 p. 5 juurde;

https://www.siseministeerium.ee/public/LSK_MKP_koostamiseks_2013.pdf

⁴ <https://valga.maavalitsus.ee/documents/180027/2280272/L%C3%A4hteseisukohad.doc/8e45e323-472e-4bd3-aefa-bc0c961e603d>

- minimaalse avaliku teenuse tagamine toimepiirkondades ja äärealadel.

Olles sisult üldist ja suunavat laadi, ei saa neid eesmärke käsitleda rakenduslikena vahetult maakonnaplaneeringu suhtes. Küll tuleb neid aga jälgida ruumiarengu konkreetsemate eesmärkide seadmisel.

Üleriigilise planeeringu kohaselt on peamised kontseptsioonid, mille järgi Eesti ruumilist arengut soovitakse suunata:

- hajalinnastumine;
- toimepiirkondade põhisisu igapäevateenuste ja majanduse arengu tagamisel;
- asustussüsteemi sidustamine toimepiirkondade siseselt, Eesti-siseselt ja välismaailmaga.

Hajalinnastumine eesmärgina tähendab, et:

- asustuse arendamisel säilitatakse ja väärustatakse praegust asustusstruktuuri;
- säilivad Eestis väljakujunenud alternatiivid elukeskkonna valikuks (inimene saab valida, kas ta elab hästi planeeritud linnakeskkonnas, mõnevõrra vaiksemas, ent säästliku ruumikorraldusega linnalähedases asulas või samuti tema peamisi igapäevaseid toimetusi võimaldavas traditsioonilises külas).

Alleezmärgid ehk meetmed selleks on järgmised:

- tagada head elamise ja töötamise võimalused kõigis neis kohtades;
- vältida teatud asustussüsteemi osade (maapiirkonnad, ääremaad) hääbumist;
- ei ole soovitatav, et kiire arenguga piirkondades jääks elukeskkonna kvaliteet tagaplaanile (suuremad linnad ja nende ümbrus).

Hajalinnastunud ruumi üheks osaks on maapiirkonnad, mille eeliseks peetakse looduslähedust, elamiseks sobiva maa rohkust, privaatsust, teadlikku valikut elada nii, et sõltutakse vähem välistest oludest. Nähakse aga, et Eesti (ümber)kujunevas maa-asustuses põimuvad omavahel traditsioonilised tegevusalad (põllumajandus, kalandus), uuemad maalised tegevusalad (nt kohalikul eripäral baseeruv turism) ning maale levinud linlik elulaad (vajadus liikuda ja suhelda asulast väljapoole, ent valida maaline elukeskkond). See kombinatsioon linlikust ja maaliseist elulaadist tagabki planeeringu kohaselt edaspidi maa-asustuse elujõulisuse.

Ääremaade ja eritingimustega piirkondade (nt piirialad) puhul on samuti strateegiliselt oluline asustuse säilimine. Selleks tuleb kokku leppida minimaalne tagatav teenuste komplekt neil aladel ning võimalusel tugevama seose loomine (või taastamine) tänaste toimepiirkondadega.

Toimepiirkonnad seovad linna ja maa asustussüsteemis tervikuks. Toimepiirkonnad on sisemiselt funktsionaalselt seotud piirkonnad:

- mille piires käivad inimesed tööle ning
- mille keskus(t)es antakse kvaliteetset haridust ja on tagatud igapäevased teenused.

Maakondlikud eesmärgid ruumilise arengu kujundamisel

Maakonna ruumilise arengu eesmärgid peavad sisaldama piisavalt konkreetseid ülesandeid planeeringulahendusele. Samas tuleb jälgida, et eesmärkide sisu ja seadmise mõte ei taanduks meetmetepõhisele käsitlustasandile.

Esiatselt määratletakse prioriteetsed eesmärgid üldisemalt ning need täpsustuvad töö käigus. Eesmärgid sõnastatakse suurel määral planeerimises osalevate osapoolte koostöös ning nende osas tuleb saavutada maakondlik konsensus ja planeeringu osapoolte kokkulepped. Esmalt tuleks anda lühikirjeldus, millistele olukorra ja tulevikutrendide analüüsist tulenevatele arengutele käesolev planeering võimalused loob. Seejärel tuleb planeeringu eesmärgid sõnastada ruumilistena – soovitud asustusstruktuuri arengu ja kavandatava maakasutuse suhtes ja mõistetes.

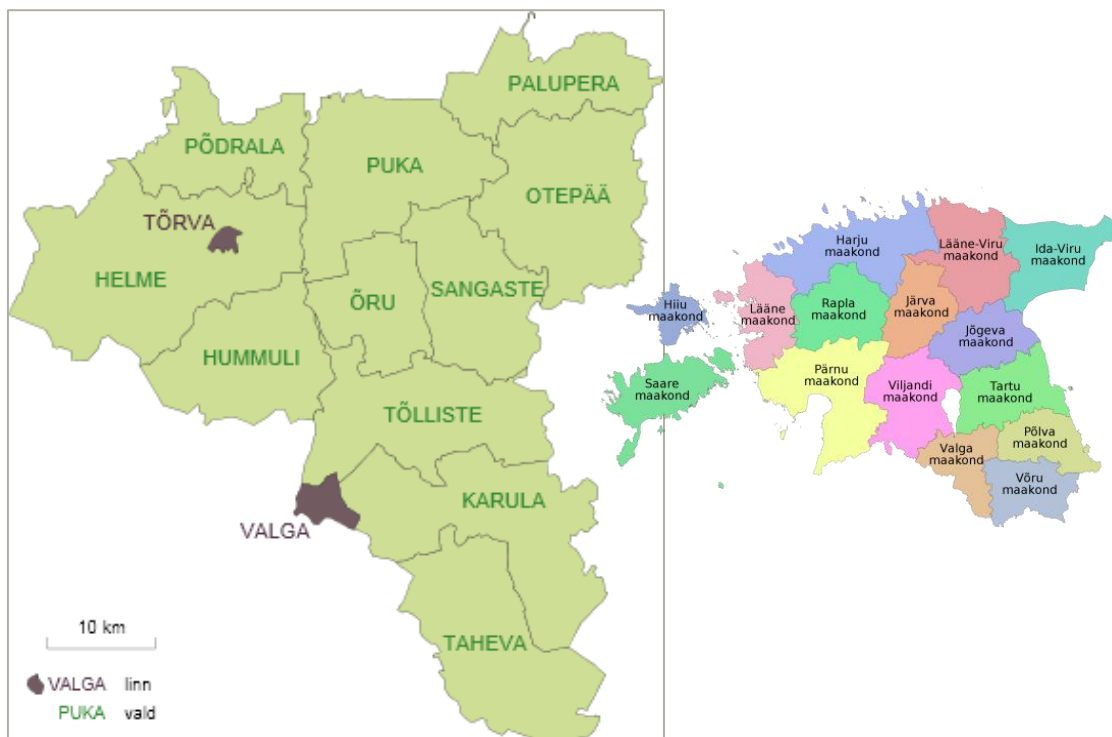
3. Eeldatavalt mõjutatava keskkonna kirjeldus

Praegu kehtiv Valga maakonnaplaneering on kehtestatud maavanema 03.02.1999.a korraldusega nr 132. Seda on täpsustatud ja täiendatud teemaplaneeringutega „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“, „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur“, „Ruumilise arengu põhimõtted ja suundumused *Via Hanseatica* mõjualal“ ning „Tihe- ja hajaasustusega alad“.

3.1. Paiknemine ja administratiivne jaotus

Valgamaa paikneb Eesti kaguosas, olles ühtlasi piiriäärne maakond, mis piirneb lõunast ja edelast Läti Vabariigiga. Valga maakond piirneb põhjast Tartu maakonnaga, idast Põlva ja Võru maakondadega ning loodest Viljandi maakonnaga (vt Joonis 1).

Valga maakonna pindala on 2043,53 km², mis moodustab Eesti Vabariigi kogupindalast 4,5%. Valga maakonnas on 13 omavalitsusüksust (2 linna ja 11 valda). Maakonnas on kaks omavalitsuslikku linna (Valga, mis on ühtlasi maakonna keskus, ja Tõrva), üks vallasisene linn (Otepää), seitse alevikku ja 150 küla.

Joonis 1. Valga maakonna ja kohalike omavalitsuste paiknemine (skeemide allikad: Statistikaamet ja Wikimedia Commons)

Valga linn asub Tallinnast 267 km kaugusel, Tartusse on 86, Viljandisse 88, Võrru 73, Põlvasse 96, Pärnusse 141 ja Narva 264 km. Läti Vabariigi pealinna Riiga on 157 km.⁵

Valga on rahvaarvult Eesti 12. maakond ja pindalalt Eesti 14. maakond. Seisuga 01.01.2014.a oli Valga maakonna rahvaarv 30 176 elanikku. Enamuse maakonna rahvastikust — veidi üle 80% — moodustavad eestlased. Vene rahvusest elanikke on veidi vähem kui 15%. Maakonna asustustihedus on 14,8 elanikku km² kohta.

⁵ Valga maakonna aastaraamat 2014

3.2. Looduskeskkond

3.2.1. Reljeef ja geoloogia

Geoloogiliselt asub Valga maakond kesk-Devoni liivakividel, kus võib kohati esineda ka aleuriiti⁶ ja savi. Aluspõhja katab valdavalt enam kui 20 meetri paksune (üksikutes kohtades õhem) Kvaternaari sete. Kvaternaari setted on maakonnas väga eriilmelised – on moreeni, jääjärvelist liiva/kruusa, savi/viirsavi, turvast ja isegi järvemudaga alasid. Viirsavidena aladel – üks suurem ala asub Valga linnast idas, osaliselt ka linna territooriumil – võib esineda keerukamaid ehitusgeoloogilisi tingimusi.

Valga maakonna pinnamood on mitmekesine. Läänes paikneb Sakala kõrgustik, kus valitseb ürgorgudest liigestatud lainjas moreentasandik siin-seal kerkivate kuplite või seljakutega. Idas paikneb Otepää kõrgustik, mille kõrgeimad tipud on lääneosas Kuutsemägi (217 m) ja idaosas Väike-Munamägi (207 m). Kõrgustikke eraldab üksteisest Valga nõgu, mis oma olemuselt on lainjas moreenmaastik, läbitud madalatest lammorgudest.^{7,8,9}

Valga nõo keskosas esineb laialdane soostunud Korva luht. Reljeefi vahelduvaim ja kõrgeim osa maakonnast paikneb Otepää ümbruses, kus on vahelduv kupliline moreenmaastik suurte kuppelmägede ning rohketes järvedega. Kõrgeimad tipud on Kuutsemägi (217 m), Meegaste mägi (214 m), Harimägi (212 m). Valga nõost kagus kerkib lääne-idasuunalise vöötmena Karula kuplistik, eriti vahelduva reljeefiga on kuplistiku idaosa. Lääne suunas pinnavormid madalduvad künnisteks, mis jätkuvad ka Läti Vabariigi piires.

Valga maakonna lõunaossa ulatub Karula kõrgustik, mille kõrgeim tipp on Tornimägi (137 m), ning Hargla nõo lääneosa, mis on kõrgustike vaheline tasane ala, kus metsade keskel kerkib kohati moreenkupleid ja kühme. Põhjast piiravad maakonda Võrtsjärve madalik ja Ugandi lavamaa ning sealset maastiku ilmestavad põhja-lõunasuunalised väikevoored. Hummuli ja Taagepera ümbruses leidub ka kuplistikke.

Radoon

Valga maakonnas ei ole väga kõrge riskitasemega radoonialasid, sest geoloogiliselt ei ole siin avatud radoonirikkeid pinnaseid. Seetõttu on siin enamasti tegemist madala ja normaalse radooniriskiga aladega. Hooned, kus võib olla kohati siseruumides radoonitase natuke ületatud, asuvad moreenpinnastega või muude kvaternaarpinnastega aladel, mis sisaldavad keskmisest enam graniiti. Seetõttu võiks sellistele pinnastele ehitades jälgida paremini keldikorruste ja vundamendialuste ventileerimise ja tarindite tihendamise nõudeid.¹⁰

3.2.2. Vesi ja veemajandus

Valgamaa kuulub Ida-Eesti vesikonda (Võrtsjärve alamvesikond ja Peipsi alamvesikond) ja Koiva vesikonda (Mustjõe alamvesikond).

Pinnaveekogud

Vastavalt Keskkonnaregistri¹¹ andmetele on Valga maakonnas 210 looduslikku järve, 67 paisjärve ja 41 tehiskärve. Järved on valdavalt väikesed. Üle 100 ha suuruse pindalaga on Pühajärv (286

⁶ Aleuriit on purdsete terasuurusega 2–62,5 µm (terasuuruselt savi ja liiva vahepealne). Omadustelt ja tekkelt on aleuriit pigem liiva kui savi sarnane. Sarnaselt liivaga koosneb ka aleuriit valdavalt kvartsiteradest. Mõnikord nimetatakse aleuriiti tolmuks või mooliks. Allikas: Vikipeedia; vaadatud 13.01.2015

⁷ Eesti Entsüklopeedia: <http://entsyklopeedia.ee/artikkel/valgamaa4>, viimati muudetud 2011

⁸ Wikipedia: http://et.wikipedia.org/wiki/Valga_maakond, viimati muudetud 15.01.2014

⁹ RMK kodulehekülge: <http://www.rm.ee/metsa-majandamine/metsamajandus/metskonnad/valgamaa-metskond>, viimati vaadatud 06.03.2014

¹⁰ <http://www.keskkonnaamet.ee/keskkonnakaitse/kiirgus-3/radoon/>

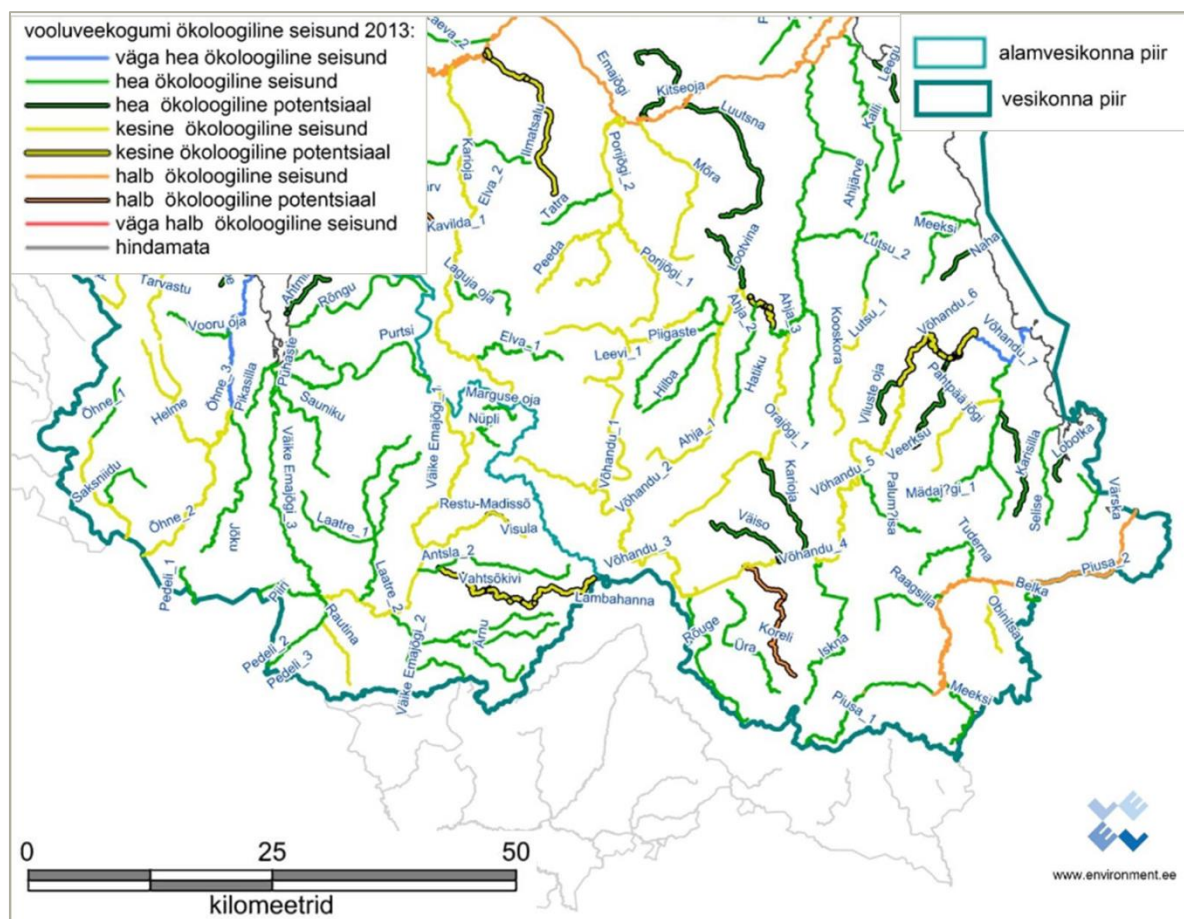
¹¹ Keskkonnaregister: <http://register.keskkonnainfo.ee>; viimati kasutatud 03.03.2014

ha) ning Aheru järv (234 ha), 31 järve pindala ulatub üle 10 ha ning ülejäänud järvede pindalad jäävad sellest väiksemaks. Enamik maakonnas paiknevatest järvedest on madalad, väikese valgala ning nõrga veevahetusega ja toituvad peamiselt allikatest.¹²

Valga maakonna idaosas on suhteliselt soodsad tingimused veehoidlate rajamiseks, ent varasematel aastatel rajatud veskipaisjärved on paisude lagunemise tõttu likvideerunud. Viimasel ajal rajatud veehoidlad on mõeldud peamiselt vihmutusvee akumuleerimiseks.¹³

Keskkonnaregistri andmetel asub Valga maakonnas (täielikult või osaliselt) 18 jõge ja 92 oja, lisaks peakraavid (kattuvad registris osaliselt ojadega) ja kraavid. Maakonda läbivad pikemad jõed on Õhne jõgi (pikkus 102,0 km, koos lisaharudega 105,2 km) ja kogu ulatuses Valga maakonnas paiknev Väike-Emajõgi (87,2 km, koos lisaharudega 92,8 km).

Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava eelnõu (versioon 22.12.2014) kohaselt on Valga maakonnas jõgesid, mis on kesises ökoloogilises seisundis ja vajavad vastavalt meetmeprogrammile seisundit parandavaid meetmeid. Alljärgnevalt on esitatud väljavõtte joonise *Ida-Eesti vesikonna vooluveekogumite ökoloogiline seisund või potentsiaal* lõunaosast (Joonis 2)¹⁴ ja joonis Koiva vesikonna kohta (Joonis 3)¹⁵.

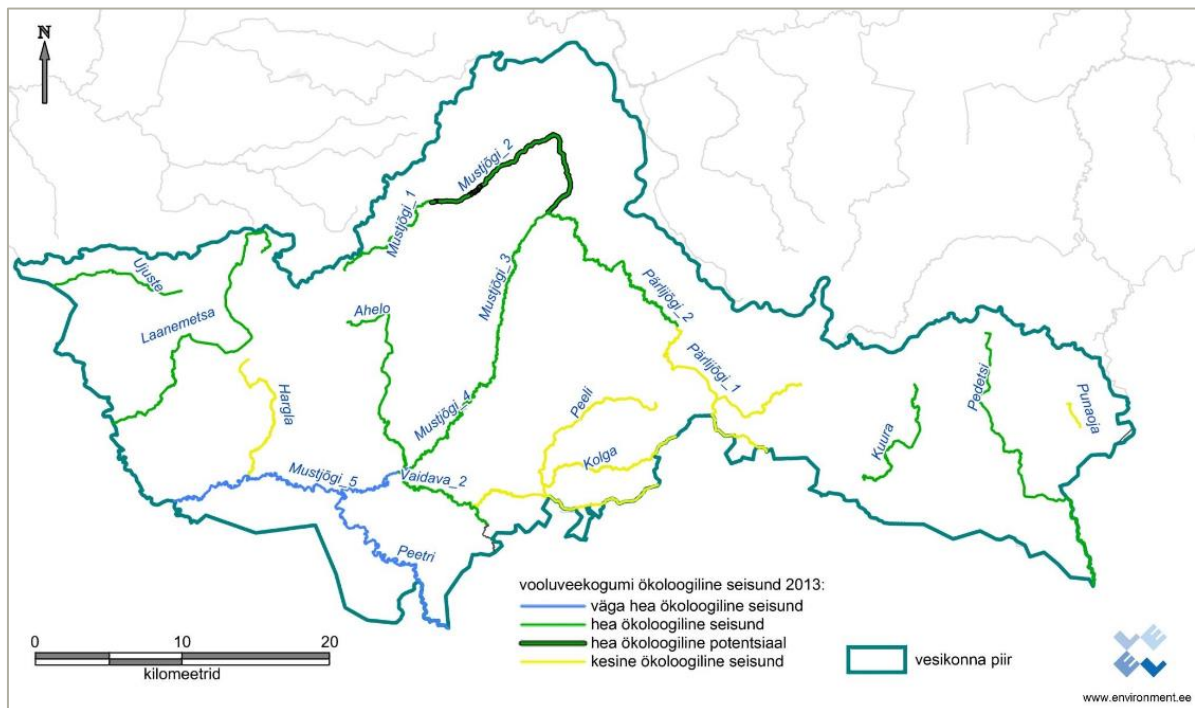
Joonis 2. Ida-Eesti vesikonna vooluveekogumite ökoloogiline seisund või potentsiaal.
Allikas: Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava 2014

¹² Valgamaa Infoportaal: <http://www.valgamaa.ee/index.php?rub=10&srub=43&art=16>, viimati kasutatud 03.03.2014

¹³ http://www.valgamv.ee/planeering/MKPL_html/Looduskeskkond/2_6.htm

¹⁴ http://www.envir.ee/sites/default/files/ida-eesti_vesikonna_vmk_2014.12.22.pdf

¹⁵ http://www.envir.ee/sites/default/files/koiva_vesikonna_vmk_2014.12.22.pdf

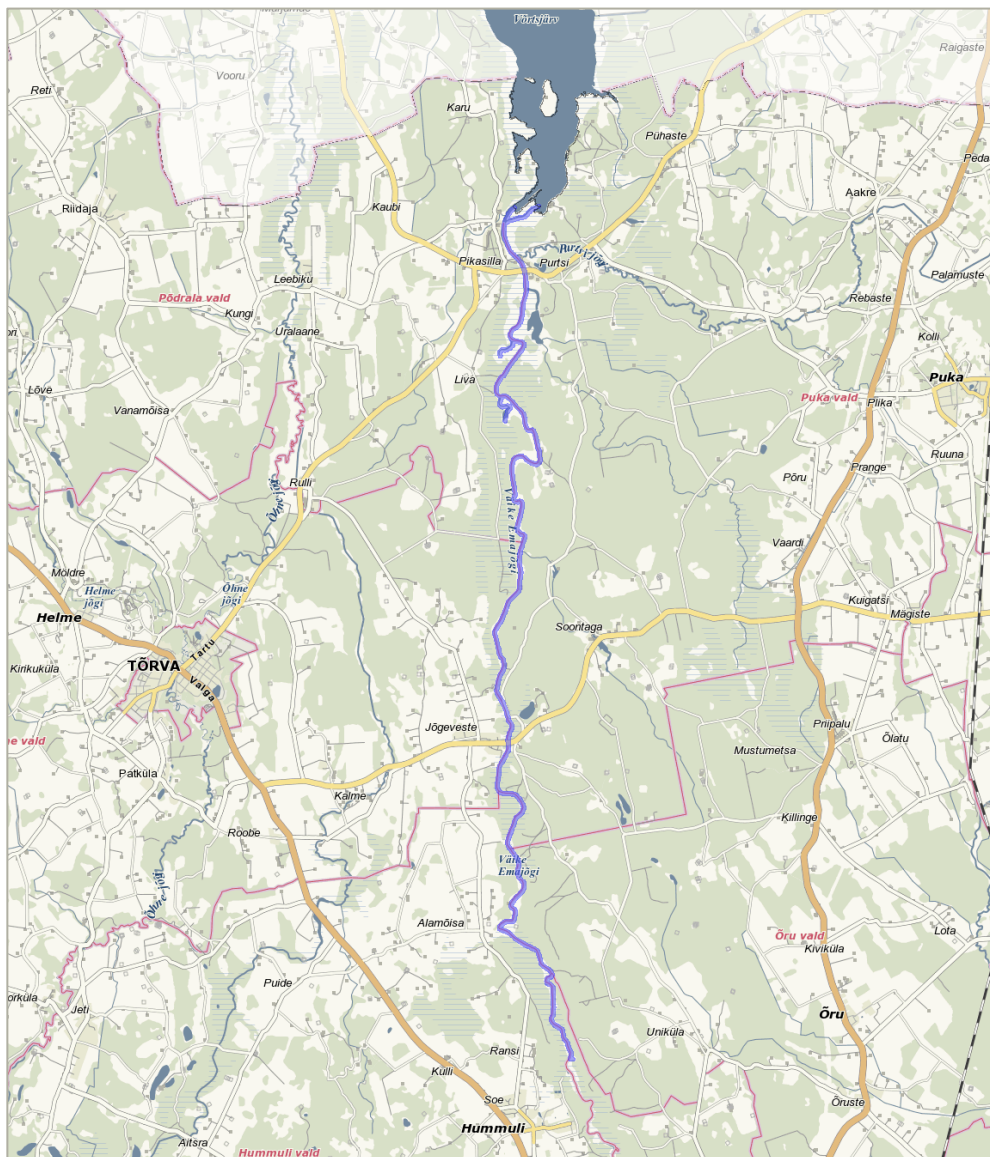

Joonis 3. Koiva vesikonna vooluveekogumite ökoloogiline seisund või potentsiaal.
Allikas: Koiva vesikonna veemajanduskava 2014

Ida-Eesti vesikonna ja Koiva vesikonna üleujutusohuga seotud riskide maandamiskavade eelnõud (versioonid 22.12.2014)¹⁶ ei too Valgamaal välja olulisi üleujutuse riskipiirkondi. Vastavalt keskkonnaministri 28.05.2004 määrusele nr 58 „Suurte üleujutusala-dega siseveekogude nimistu ja nendel siseveekogudel kõrgveepiiri määramise kord“¹⁷ on Väike-Emajõgi Alamõisa külast suudmeni määratud üleujutusohuga alaks. Nimetatud jõelõik on kajastatud ka EELIS-e andmebaasis (vt Joonis 4). Vastavalt nimetatud määrusele on suurte üleujutusala-dega siseveekogudel kõrgveepiiriks alaliselt liigniiskete alluviaalsete soomuldade leviala piir veekogu veepiirist arvates.

¹⁶ <http://www.envir.ee/et/uleujutusohuga-seotud-riskide-maandamiskavad>

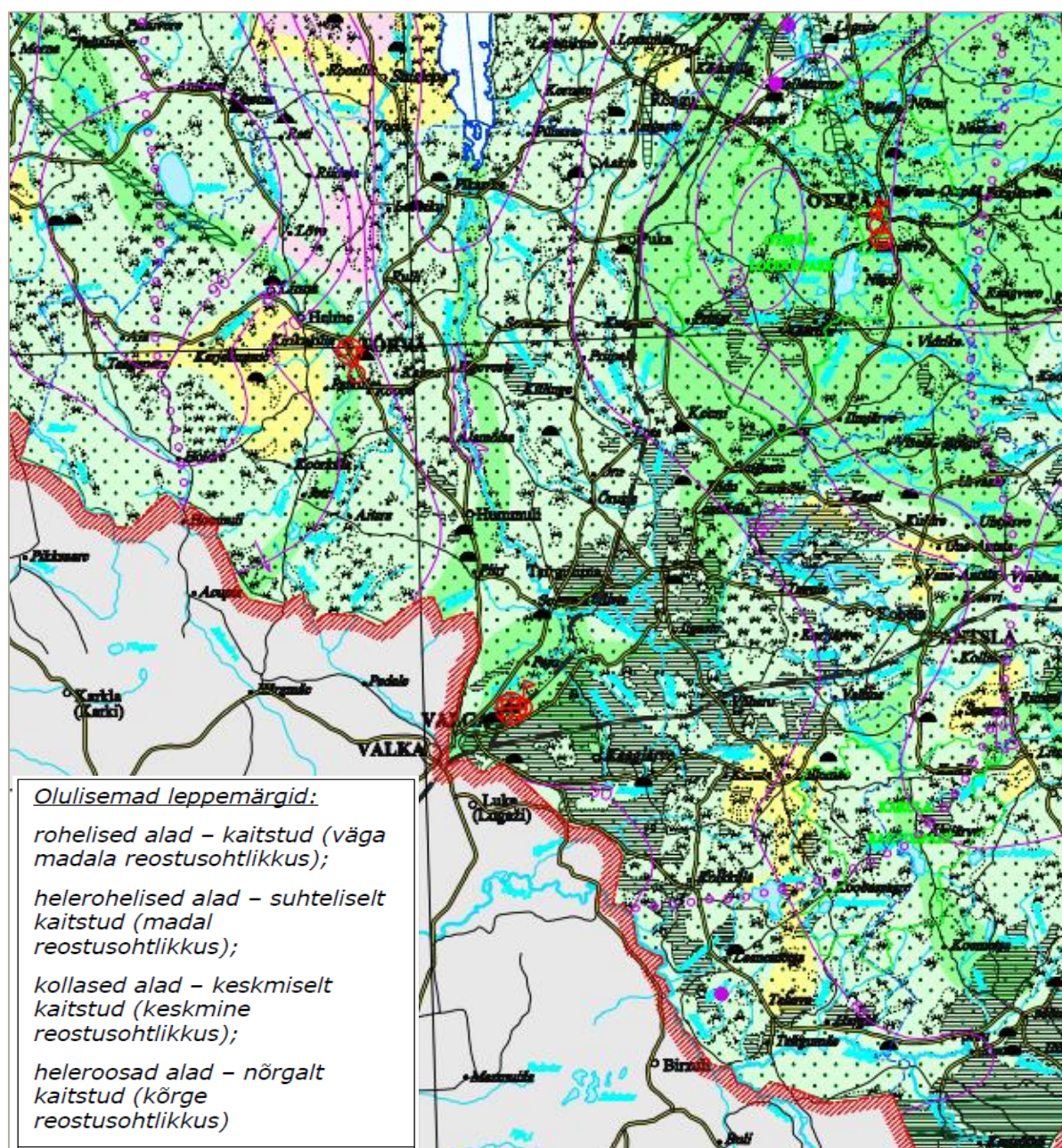
¹⁷ Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/765431>

Joonis 4. Väikese-Emajõe ülejutusohuga ala. Allikas: EELIS (andmed seisuga jaanuar 2015)

Põhjavesi

Eesti Geoloogiakeskuse Eesti põhjaveekaitstuse kaardi järgi asub Valga maakond valdavalt kaitstud või väga kaitstud põhjaveega alal (vt Joonis 5). Esineb väiksemaid keskmiselt kaitstud alasid ning vaid üks ala Tõrvast põhja pool (Riidaja Luve ja Rulli vahel) on nõrgalt kaitstud. Kaitsmata alasid Valga maakonnas ei esine.

Joonis 5. Põhjavee kaitstud Valga maakonnas. Allikas: Eesti põhjavee kaitstuse kaart 1:400 000. Eesti Geoloogiakeskus, 2001¹⁸

Kinnitatud põhjaveevaru ja registreeritud veevõtt Valga maakonnas on esitatud alljärgnevas tabelis (vt Tabel 1).

Tabel 1. Valga maakonna veevõtt 2011.-2013. aastal. Allikas: Keskkonnaministeerium¹⁹

Põhjavee kinnitatud varu, m ³ ööpäevas seisuga 31.12.2013	Veevõtt, m ³ ööpäevas			Kasutamises olev vaba põhjaveekogus (2013.a veevõtu järgi)
	2011.a	2012.a	2013.a	

¹⁸ Vt Keskkonnaministeeriumi koduleht: <http://www.envir.ee/sites/default/files/kaitstusekaart400.pdf>

¹⁹ 2012 ja 2013.a põhjaveevaru bilansid:

http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1200905/2012_Pohjaveevaru_bilanss.pdf;

http://www.envir.ee/sites/default/files/pohjaveebilansi_aruanne_2013.pdf

Põhjavee kinnitatud varu, m ³ ööpäevas seisuga	Veevõtt, m ³ ööpäevas			Kasutamises olev vaba põhjaveekogus
34 400	2858	2912	3169	31 231

Võrreldes 2012. aastaga suurenes elanikkonna ööpäevane veevõtt Valga maakonnas 2013. aastal 257 m³ võrra. Vaba põhjaveekogus joogi- ja olmevee tarbeks (elanikkonnale) ületab ööpäevase veevõtu enam kui kümnekordselt (vt Tabel 1).

Valga maakonnas on kinnitatud kolme põhjaveemaardla varud, mis on jaotatud piirkondadeks (vt Tabel 2).

Tabel 2. Kinnitatud põhjaveevarud Valga maakonnas. Allikas: Keskkonnaministeerium²⁰

Põhjavee-maardla	Piirkond	Põhjavee-kogumi nr*	Veekiht**	Põhjavee kinnitatud varu, m ³ ööpäevas seisuga 31.12.2013	Varu kasutamise lõpp, a.
Otepää	Mäe	24	D2	3000	2019
	Otepää	24	D2	975	2019
	Otepää	36	Q	225	2019
Tõrva	Kaarlimäe	17;18+22;23	D2-1-S	1000	2023
	Tõrva	24	D2	1800	2017
	Tõrva	17;18+22;23	D2-1-S	500	2023
	Vaariku	24	D2	3600	2017
Valga	Paju	24	D2	6600	2017
	Tambre	24	D2	6900	2014
	Valga linn	24	D2	9800	2014
Kokku				34 400	

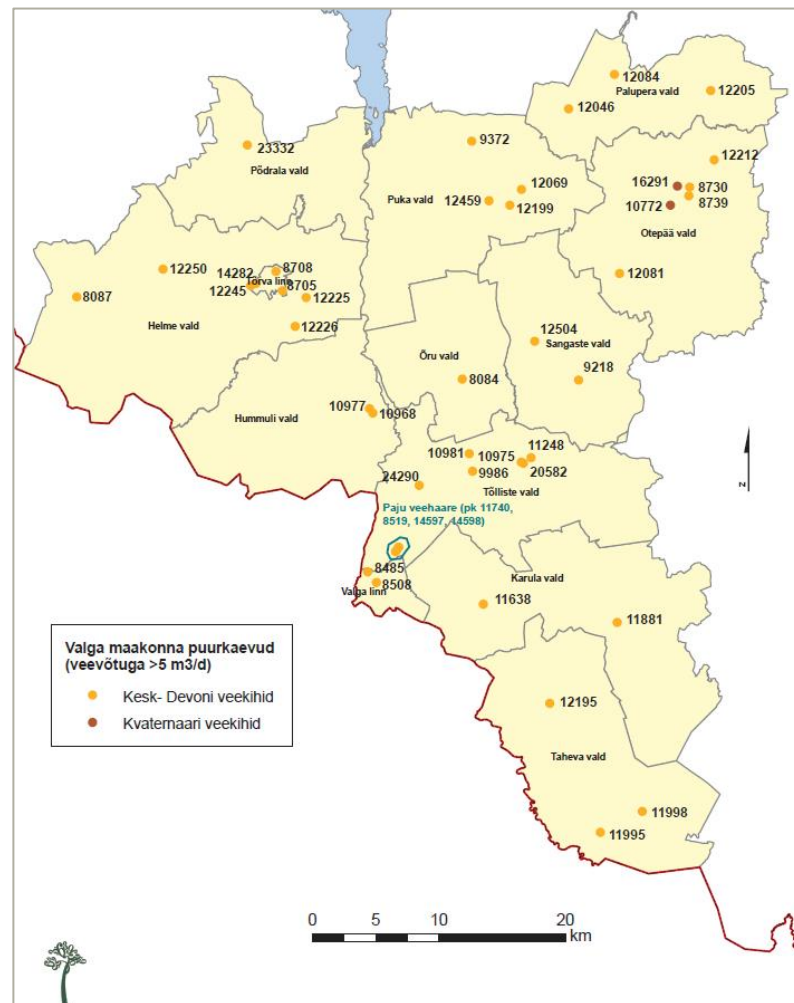
* põhjaveekogumid: 17 – Siluri-Ordoviitsiumi põhjaveekogum Devoni kihtide all Lääne-Eesti vesikonnas; 18 – Siluri-Ordoviitsiumi põhjaveekogum Devoni kihtide all Ida-Eesti vesikonnas; 22 – Kesk-Alam-Devoni põhjaveekogum Ida-Eesti vesikonnas; 23 – Kesk-Devoni põhjaveekogum Lääne-Eesti vesikonnas; 24 – Kesk-Devoni põhjaveekogum Ida-Eesti vesikonnas; 36 – Kvaternaari Otepää põhjaveekogum

** D2 – Kesk-Devon; Q – Kvaternaar

Lisaks ülalolevas tabelis (Tabel 2) nimetatud põhjaveekogumitele on maakonnas ka Kvaternaari Otepää põhjaveekogum nr 36.

Põhjavee suurema veevõtuga alad ja veekihid Valga maakonnas on esitatud alljärgneval joonisel (Joonis 6).

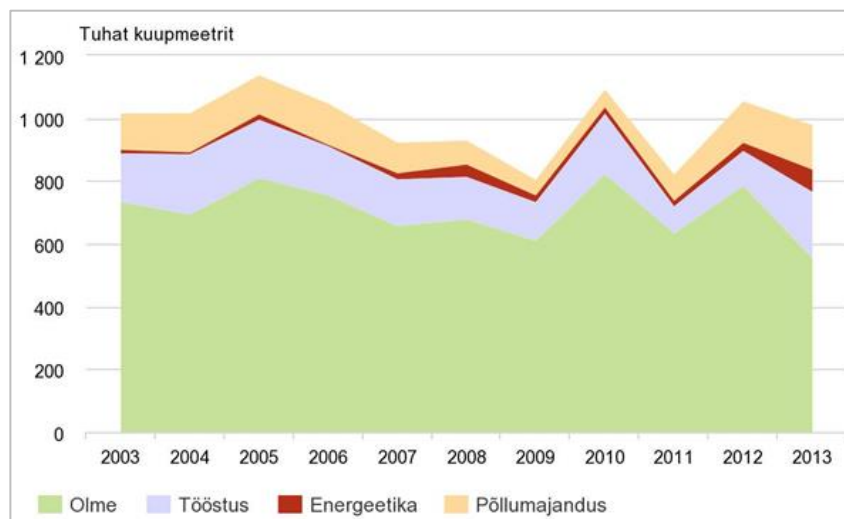
²⁰ 2013.a põhjaveevaru bilanss. Keskkonnaagentuur, Tallinn 2014;
http://www.envir.ee/sites/default/files/pohjaveebilansi_aruanne_2013.pdf

Joonis 6. Valga maakonna vee erikasutusega põhjaveehaarded. Allikas: Keskkonnaministeerium (<http://www.envir.ee/et/eesmargid-tegevused/vesi/pohjavesi>)

Vee kasutamine

Statistikaameti andmetel kasutatakse Valga maakonnas kõige rohkem vett (pinna- ja põhjavesi kokku) olmes, järgnevad tööstus ja põllumajandus, vähesel määral kasutatakse vett ka energeetikas (vt Joonis 7).

Joonis 7. Veekasutus Valga maakonnas 2003.-2013.a. Allikas: Statistikaamet

3.2.3. Maavarad ja maardlad

Valgamaa peamised maavarad on liiv, kruus ja turvas. Valgamaal ei ole lubjakivi ja dolokivi (maardlaid), seda on vaja ehituseks transportida mujalt.

Seisuga 08.07.2015 on Valga maakonnas kokku 68 maardlat (vt Lisa 3):

- 8 kruusamaardlat;
- 33 liivamaardlat;
- 27 turbamaardlat.

Kõik Valga maakonna maardlad on kohaliku tähtsusega.²¹

3.2.4. Kliima

Valgamaa asub mandrilise kliimaga Sise-Eesti kliimavaldkonnas ning sealne kliima iseloomustab ühtviisi tervet Kagu-Eestit (Valga-, Võru- ja Põlvamaa). Seal domineerib parasvöötme mereline ja mandriline õhk. Talve teises pooles ning kevadel ja suve esimeses pooles on ülekaalus mandrilise õhumassi esinemissagedus. Aegajalt võivad lõunatsüklonid kaugele põhja vedada troopilist õhku, mille mõju on Kagu-Eestis suurem kui teistes Eesti osades. Piirkonna kliimale on iseloomulik suured sesoonsed päikesekiirguse juurdevoolu ja õhutemperatuuri kõikumised ning pikk talveperiood koos püsiva lumekattega.

Keskmsed temperatuurid on Valgamaal soojal poolaastal 1-2°C kõrgemad kui Põhja-Eestis ning talvised temperatuurid jahedamad võrreldes Lääne-Eestiga, kuid siiski veidi soojemad kui Kirde-Eestis.

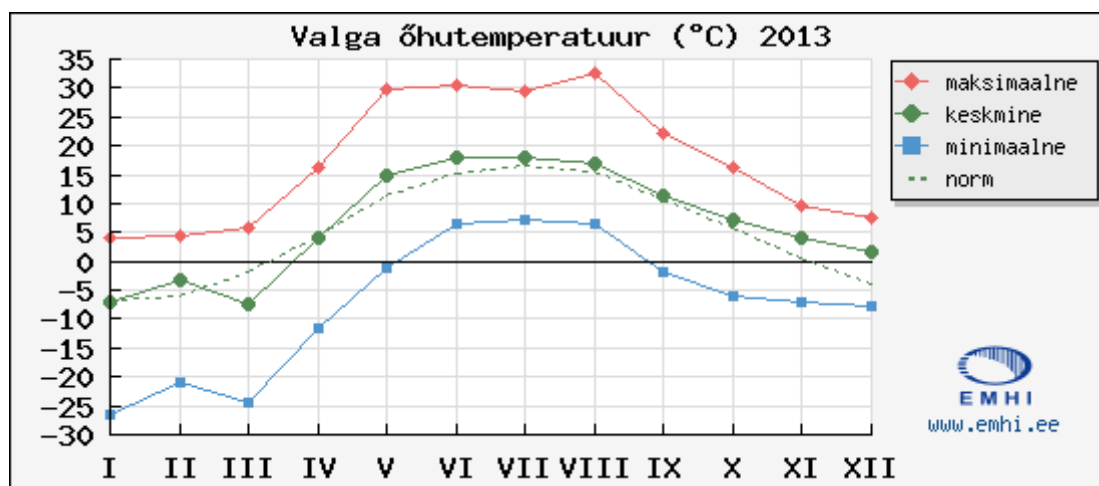
Sademetes väli Kagu-Eesti piirkonnas on mõnevõrra keeruline. Siin paiknevad nii kõige sademeterohkemad kui ka -vaesemad paigad. Kuna enamik sademeid saabub Eestisse lääne ja lõuna ilmakaarte vahelt, siis on need kõrgustike nõlvad ka niiskemad ning idapoolsemad kõrgustike servaalad kuivemad. Kõige sademeterohkem piirkond Valgamaal on Valga nõgu eesotsas Valga linna ja Tõlliste vallaga ning Otepää kõrgustik.

Kagu-Eesti piirkonda loetakse üldiselt üheks lumerikkaimaks, seda eriti just kõrgustikel, kus lumikate püsib ligikaudu kuu aega kauem, kui on Eesti territoriaalne keskmine. Keskmine lumikatte kestus on seal umbes 120 päeva.²²

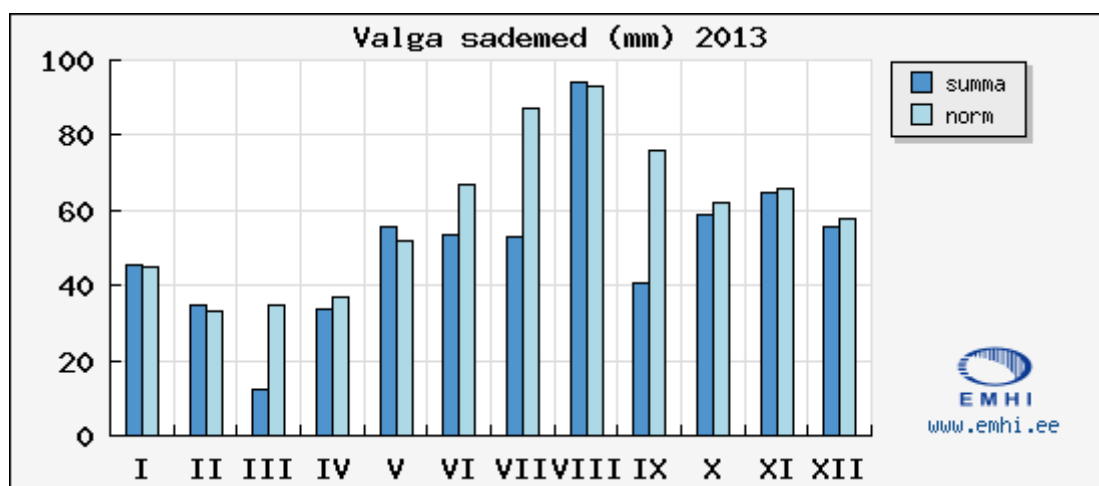
Järgmistel joonistel (Joonis 8, Joonis 9, Joonis 10) on esitatud 2013. aasta kliimanähtuste kokkuvõtted Valga vaatlusjaamas.

²¹ Allikas: Maa-ameti Geoportaali x-Gis maardlate kaardirakendus <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGIS>; vaadatud 08.07.2015

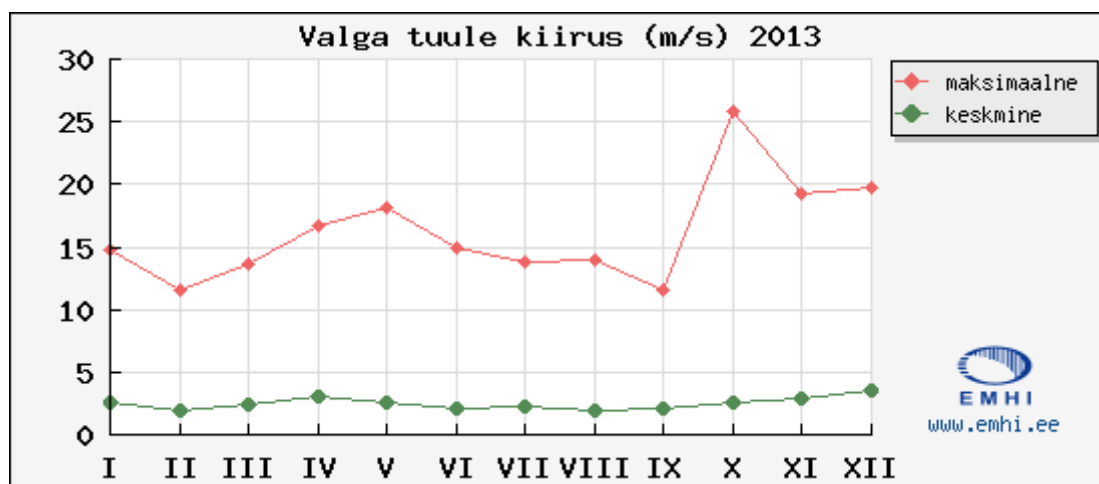
²² Jaagus, J. Kagu-Eesti kliimaressursside ülevaade: <http://www.geo.ut.ee/kera/kliima.html>, viimati kasutatud 05.03.2014

Joonis 8. Õhutemperatuur Valgas 2013. aastal. Allikas: Riigi Ilmateenistus (varem EMHI)

Joonis 9. Sademete hulk Valgas 2013. aastal. Allikas: Riigi Ilmateenistus (varem EMHI)

Joonis 10. Tuule kiirus Valgas 2013. aastal. Allikas: Riigi Ilmateenistus (varem EMHI)

3.2.5. Välisõhk ja müra

Valga maakonnas on Keskkonnalubade infosüsteemi andmetel väljastatud 46 välisõhu saasteluba.²³

Peamised paiged saasteallikad Valga maakonnas on katlamajad, tööstused (peamiselt toiduaine- ja puidutööstus), puhkekeskused ning tanklad. Paiksete saasteallikate valdajatele on väljastatud välisõhu saasteload ning õhuheitmed hoitakse kontrolli all.

Keskkonnamoju kompleksilubasid omavad põllumajandusettevõtted (peamiselt farmid) peavad samuti kinni pidama asjakohasest tehnoloogiast ning järgima lubades esitatud nõudeid, et õhusaaste (sh lõhnaühendid sõnnikukäitlusest) oleks kontrolli all.

Valga maakonna paiksetest saasteallikatest välisõhku paisatud saastekogused perioodil 2003-2012 vt Tabel 3.

Tabel 3. Paiksetest saasteallikatest välisõhku paisatud saastekogused aastate lõikes (2003-2012). Allikas: Statistikaamet

Näitaja	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Õhusaaste paiksetest saasteallikatest, tuh t	1,0	1,1	1,1	0,9	0,9	1,7	1,7	1,3	1,1	1,1

Keskkonnaameti andmetel²⁴ on Valga maakonnas probleemiks sellised ettevõtted, mis asuvad küll planeeringute järgi tootmismaal, kuid mis oma tegevuse käigus tekitavad naabritele olulist keskkonnamoju ühena lõhna ja müraga. Sellised käitised on põhiliselt loomakasvatuse ja puidutöötlemisega (sh graanulite tootmisega) tegelevad ettevõtted. Nimetatud ettevõtete poolt tekitatud keskkonnamoju ühena jäävad küll seadusaktidega lubatud piiridesse, kuid nende mõju võib siiski olla neid ümbritsevas keskkonnas elavatele inimestele häiriv.

Keskkonnaministri 02.07.2007.a määruse nr 50 „Lõhnaaine esinemise määramise ekspertrühma moodustamise kord, ekspertrühma liikmele esitatavad nõuded, lõhnaaine esinemise määramise kord ja määramiseks kasutatavate meetodite loetelu“ § 7 lg 1 p 1 järgi võib järeldada, et lõhnaaine esinemise osakaal loetakse elanikkonnale soovimatut lõhnataju tekitavaks alles siis, kui lõhnaaine leviku modelleerimistulemused näitavad aasta lõikes vähemalt 15%-list aasta lõhnatundide ületamist. Ehk siis ca 600 tundi aastas ebameeldiva lõhna sees viibimist loetakse normaalseks.

Sama võib öelda ka müra tugevuse kohta. Sotsiaalministri 04.03.2002.a määrusega nr 42 „Müra normtasemed elu- ja puhkealal, elamutes ning ühiskasutusega hoonetes ja mürataseme mõõtmise meetodid“ kehtestatud müra madalamad normtasemed (>35 dB) ei tähenda veel vaikust, eriti, kui müraallikas töötab ööpäevaringselt.

Nagu eespool mainitud, võivad probleemid olla ainult teatud liiki ettevõtted, mitte näiteks kergetööstus jm. Siiski, võttes aluseks keskkonnaseadustiku üldosa seaduse § 34 lg 1 ja § 18, milles sätestatakse keskkonnamoju olemust ja käitise asukoha kavandamise nõuded, peaksid kõik käitist kavandavad isikud, käitise asukoha valikul lähtuma eesmärgist vähendada võimalikult suures ulatuses keskkonnamoju ühena, eelkõige arvestades ala tundlikkust kavandatava tegevuse suhtes, kaugust elamupiirkonnast ning senist ja võimalikku sihtotstarvet.

Keskkonnaamet on kokku puutunud mitmel juhul olukorraga, mil tootmistegevus toimub/hakkab toimuma vahetult elamute kõrval ning tootmistegevus on vastavuses üldplaneeringus sätestatuga, kus puhveralasid elamute ja tööstuse vahele ei ole ette nähtud (kuna on eeldatud, et mõjud jäävad tootmisala piiridesse). Keskkonnaamet leiab, et tulenevalt tootmistegevuse raskusastmest (st sealt lähtuvatest häiringutest) peaks olema võimalik seada ka erinevad

²³ Keskkonnalubade infosüsteem (KLIS): <http://klis.envir.ee/klis>; viimati vaadatud 12.12.2014

²⁴ Keskkonnaameti 08.01.2015 kiri nr 9-2/14/26985-2

nõudeid leevendusmeetmete kasutuselevõtuks, vähendamaks tootmisalalt lähtuvaid negatiivseid mõjusid kõrvalolevatele elamualadele tagamaks sealsete elanike heaolu.

3.2.6. Looduskaitse

Keskkonnaregistri andmetel oli seisuga 23.03.2015 Valga maakonnas kokku 2800 kaitstavat loodusobjekti:

- 90 kaitseala: 1 rahvuspark (RP), 6 looduskaitseala (LKA), 10 maastikukaitseala (MKA), 10 puistut, 19 kaitsealust parki, 36 uuendamata piiridega parki, puistut, arboreetumit, 8 vana kaitsekorraga ala, 27 kavandatavat kaitstavat ala (valdavalt uuendamata piiridega parkide ja vana kaitsekorraga alade pindala ja kaitsekorra täpsustamiseks);
- 32 hoiuala;
- 104 kaitsealuste liikide püsielupaika;
- 37 üksikobjekti;
- 2 kohalikku kaitstavat objekti.

Kaitsealadest pindalalt suuremad (üle 1000 ha) on:

- Otepää looduspark (väike osa sellest asub Põlva maakonnas),
- Karula rahvuspark (asub osaliselt Võru maakonnas),
- Koiva-Mustajõe MKA (asub suures osas Võru maakonnas),
- Rubina LKA (asub osaliselt Viljandi maakonnas),
- Tüandre LKA (asub osaliselt Viljandi maakonnas),
- Soontaga LKA,
- Elva MKA (asub osaliselt Tartu maakonnas).

Olulisem teave Valga maakonnas asuvate kaitsealade kohta on esitatud aruande lisas (Lisa 4).

Hoiualadest pindalalt suuremad (üle 100 ha) on Võrtsjärve hoiuala (Valga), Koiva-Mustajõe luha hoiuala, Otepää hoiuala ja Aheru järve hoiuala. Ülejäänud hoiualade pindala on alla 80 ha.²⁵ Olulisem teave Valga maakonnas asuvate hoiualade kohta on esitatud aruande lisas (Lisa 5).

Püsielupaigad võivad asuda kaitsealade sees või iseseisvate aladena ning on loodud mitmete kaitsealuste liikide kaitseks, näiteks:

- taime-, sambliku- ja seeneliigid: püsiksannikas, käpalised, harilik kobarpea, purpurmaakeel, limatünnik, ebe-limanutt;
- linnu- ja loomaliigid: metsis, väike-konnakotkas, suur-konnakotkas, kalakotkas, kaljukotkas, kanakull, must-toonekurg, emeriitpõrnikas, männisinlane.

Lisaks püsielupaikadele on registreeritud 2535 kaitsealuse liigi leiukohta.

Kaitstava looduse üksikobjektide hulka kuuluvad 5 pinnavormi (mägi, paljandid, koopad), 26 puud ja puudegruppi ja 6 rändrahu. Kohaliku tasandi kaitse all on Hellenurme ja Lustimäe puhkealad.

Kaitsealuseid territooriume on umbes 20% maakonna pindalast.²⁶

Natura 2000 alade kohta on esitatud teave aruande ptk-s 5.

3.2.7. Mets

Mets on üks Valgamaa olulisemaid taastuvaid loodusvarasid, mis ühelt poolt võimaldab seda vaadelda kui tarbitavat ressursi, teiselt poolt aga kui bioloogilise mitmekesisuse säilitamise vahendit.

²⁵ Allikas: Keskkonnaregister; vaadatud 23.03.2015

²⁶ Allikas: Statistikaamet

Valgamaa metsamaa pindala on 116,8 tuhat ha, mis moodustab 5,3% kogu Eesti metsade pindalast. Valga maakonna metsasus on 57,1% (Eesti keskmine on 50,6%). Selle näitaja järgi on maakond Eestis 3. kohal.

Võrreldes korraldatud metsamaa ja puistute pindala jagunemist Valgamaa riigi- ja erametsades (Tabel 4, Tabel 5), on näha, et riigimetsas on ülekaalus männienamusega metsad, erametsades kaseenamusega metsad. Maakonna metsa tagavara valitseva puuliigi järgi vt Tabel 6.²⁷

Tabel 4. Korraldatud metsamaa jagunemine valitseva puuliigi järgi. Allikas: Aastaraamat Mets 2013

Omandi-vorm	Korraldatud metsamaa pindala, ha	Metsa pindala osakaal (%) valitseva puiduliigi järgi								
		mänd	kuusk	Tamm	saar	kask	haab	sang-lepp	hall lepp	muu
Riigimets	50 754	49,4	22,6	0,1	0,2	21,1	3,4	0,9	1,5	0,3
Eramets	43 132	20,4	19,3	0,1	0,3	40,1	5,4	0,8	13,2	0,3

Tabel 5. Korraldatud puistute pindala jagunemine valitseva puuliigi järgi. Allikas: Aastaraamat Mets 2013

Omandi-vorm	Korraldatud metsamaa pindala, ha	Puistu pindala osakaal (%) valitseva puiduliigi järgi								
		mänd	kuusk	tamm	saar	kask	haab	sang-lepp	hall lepp	muu
Riigimets	46 893	50,7	21,7	0,1	0,2	21,3	3,4	0,9	1,5	0,2
Eramets	39 671	21,2	17,6	0,1	0,3	40,5	5,4	0,8	13,8	0,3

Tabel 6. Korraldatud metsa tagavara jagunemine valitseva puuliigi järgi. Allikas: Aastaraamat Mets 2013

Omandi-vorm	Korraldatud metsa tagavara, tuh m ³	Tagavara (%) valitseva puuliigi järgi								
		mänd	kuusk	tamm	saar	kask	haab	sang-lepp	hall lepp	muu
Riigimets	9848	58,1	18,8	0,1	0,2	17,7	3,0	0,9	1,0	0,2
Eramets	7302	27,3	20,1	0,1	0,3	35,1	4,8	0,8	18,4	0,2

RMK Valgamaa metskonna üldpindala on üle 53 000 ha ning metsamaa moodustab sellest 89%. Metsamaa omakorda jaguneb tootlikuks ja vähetootlikuks – vastavalt 88% ja 0,3% RMK hallatavast maast. Tootlikust metsamaast moodustavad puistud 92% ja metsata metsamaa 8%. Mittemetsamaa (sood, pöösastikud, põllud, rohumaad, aiad, veed, õued, teed, muud maad) hõlmab ca 12% metskonna maakasutusest.

RMK Valgamaa metskonna metsadest 46% moodustavad salumetsad ning 20% laanemetsad. Puuliikidest on ülekaalukalt enim esindatud mänd, järgnevad üsna võrdselt kuusk ja kask (Tabel 4, Tabel 5). Metskonna metsamaa pindalast 15% moodustavad rangelt kaitstavad ja 17% majandamispiirangutega metsad. Vääriselupaigad moodustavad maakonna metsamaa pindalast 0,5% ehk 589,1 ha. Maakonnas on registreeritud 368 VEP-i. Keskmine VEP-i pindala on 1,6 ha.

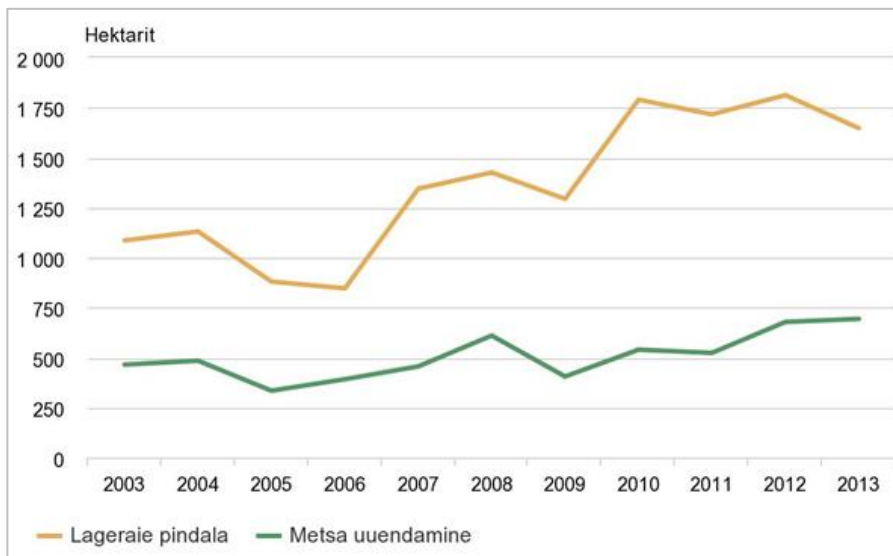
Viimase kolme aasta (2012–2014) jooksul uuendati RMK Valgamaa metskonnas metsa ühe aasta kohta keskmiselt 356 ha, sellest istutus moodustas 284 ha ja külv 72 ha.²⁸ 2013.a uuendati

²⁷ Aastaraamat Mets 2013; http://www.keskkonnainfo.ee/failid/Mets_2013.pdf

²⁸ Info: RMK metsakasvatusspetsialisti Silvi Vinkmani 18.02.2015 e-kiri

Valga maakonnas kokku (kõik omandivormid) metsa 693,8 ha, sellest moodustas istutus 577,9 ha, külv 63,0 ha ja looduslikule uuenemisele kaasaaitamine 52,8 ha.²⁹

Valgamaa metsandust (lageraie ning metsa uuendamine) iseloomustav graafik on esitatud alljärgnevalt (vt Joonis 11).

Joonis 11. Metsandus Valga maakonnas 2003-2013. Allikas: Statistikaamet

RMK Valgamaa metskonna maadel viidi 2009. aastal läbi põhjalik pärandkultuuriobjektide inventuur, mille tulemusena pandi kirja enam kui 1500 huvitavat ja piirkonnale iseloomulikku pärandkultuuri objekti. Tähelepanuväärsemad neist on koondatud raamatusse "Valgamaa pärandkultuurist",³⁰ mis ilmus 2010.a. Pärandkultuuriobjektide asukohad ja lühikirjeldused on leitavad Maa-ameti pärandkultuuri kaardirakendusest.³¹

3.2.8. Jäätmed

Tulenevalt nõudest sulgeda 2009. aasta 16. juuliks kõik nõuetele mittevastavad prügilad, ei ole Kagu-Eestis (Tartu-, Põlva-, Valga- ja Võrumaal) enam ühtegi nõuetele vastavat prügilat. Valgamaal tekkinud jäätmed ladustatakse Torma prügilas.³²

Valga maakonnale on iseloomulik suhteliselt suur puidujäätmete sissevedu ning kasutamine kütusena. Kõik nõuetele mittevastavad prügilad on suletud ja korrastatud. Maakonnas on rajatud jäätmejaamade võrgustik, mis põhineb kolmel jäätmejaamal. Need paiknevad väljakujunenud piirkondade (Valga, Otepää, Tõrva) keskustes või nende lähialal. Kõigis jäätmejaamades on olemas kompostväljakud.

Maakonnas korraldab jäätmekäitlusega seonduvaid tegevusi Valgamaa Omavalitsuste Liidu keskkonnaosakond (SA Valga Piirkonna Keskkonnakeskuse tegevused ja töötajad on 2012.a üle viidud Valgamaa Omavalitsuste Liidu keskkonnaosakonna koosseisu). Valgamaal on:

- rakendatud korraldatud jäätmevedu kogu maakonnas ühtsetel alustel;
- loodud jäätmejaamade võrgustik piirkondade põhiselt;
- loodud ühtne pakendikonteinerite võrgustik maakonnas;

²⁹ Aastaraamat Mets 2013; ; http://www.keskkonnainfo.ee/failid/Mets_2013.pdf; aastaraamatus toodud viidatud andmed on koostatud kasutades RMK tegelikke andmeid, erametsaomanike ja teiste valdajate puhul on tegemist kavandatud tegevustega Keskkonnaameti poolt registreeritud metsateatiste põhjal

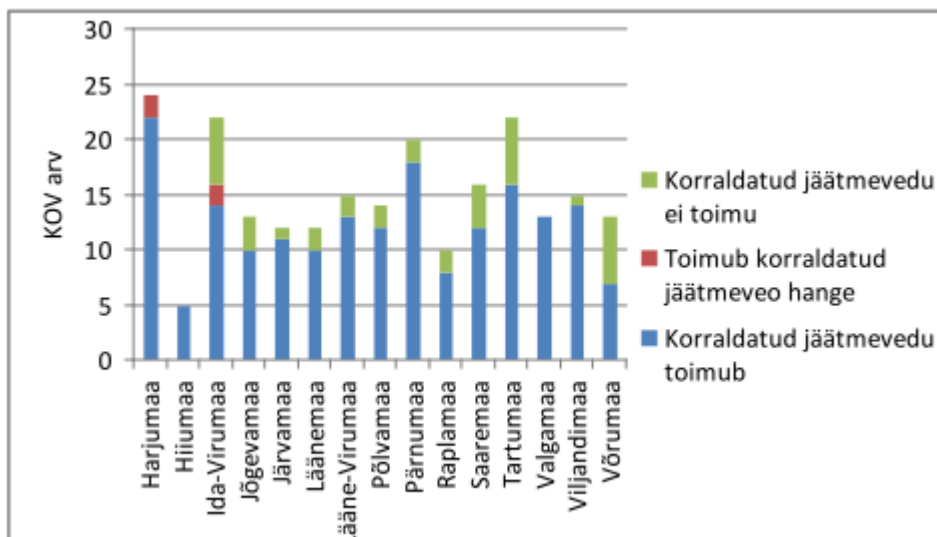
³⁰ <http://pk.rm.k.ee/parandkultuur/mkraamatud/Valgamaa.pdf>

³¹ <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGIS>

³² Riigi Jäätmekava 2008-2013

- rakendatud jäätmeveo ühtne hinnasüsteem.

Kogu Valgamaal toimub korraldatud jäätmevedu (vt Joonis 12) ja on moodustatud üks tervet maakonda hõlmav jäätmeveo piirkond.

Joonis 12. Korraldatud jäätmevedu maakondade lõikes³³

2011. aastal oli kogu jäätmete kogus Valgamaal 38 385 tonni (vt Tabel 7), millest üle 7000 tonni oli pinnast ja kive (jäätmekood 20 02 02), mis on võrreldes teiste maakondadega väga suur kogus. Tavaliselt on jäätmeliik pinnas ja kivid koodiga 17 05 04 (ehitus- ja lammutusjäätmete kategooria). Olmejäätmeid tekkis 2011. aastal üle 13 000 tonni, mis teeb inimese kohta (rahvaarvuks on võetud 31 221) 434 kg, olles ühtlasi suurima inimese kohta olmejäätmete tekkega maakond Eestis. Ebatavaliselt suur kogus olmejäätmeid inimese kohta on seotud asjaoluga, et pinnas ja kivid arvestati ekslikult olmejäätmete hulka.³⁴

Tabel 7. Jäätmete ja -käitlus Valga maakonnas 2011. a jäätmearuannete põhjal (tonnides). Allikas: Riigi jäätmekava 2014-2020. Lisa 4. Jäätmekäitlus maakondades

Kogu-teke	Transport		Import/eksport	Taas-kasuta-tud	Kõr-val-datud	Lades-tatud prügi-lasse	Määrat-lemata käitle-mine
	maakonda sisse	maakonnast välja					
38 385	16 839	10 018	4154 / 11 140	63 932	0	0	768

3.3. Sotsiaalne keskkond

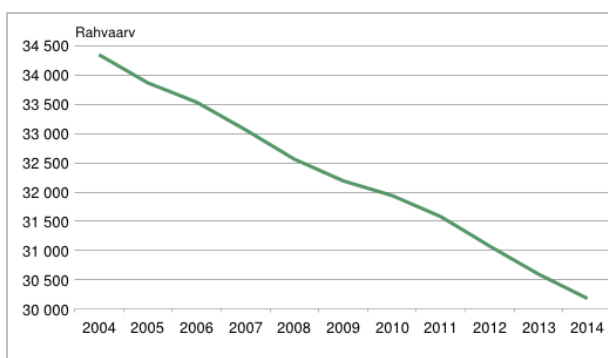
3.3.1. Rahvastik

Statistikaameti andmetel (seisuga 01.01.2014) elas Valga maakonnas 30 176 inimest, ehk 2,3% Eesti elanikkonnast³⁵ (rahvastikuregistri andmetel oli see arv 32 177). Maakonna rahvaarv on kiiresti vähenenud nii negatiivse liibe kui ka väljarände tõttu – vt Joonis 13 ja Joonis 14).

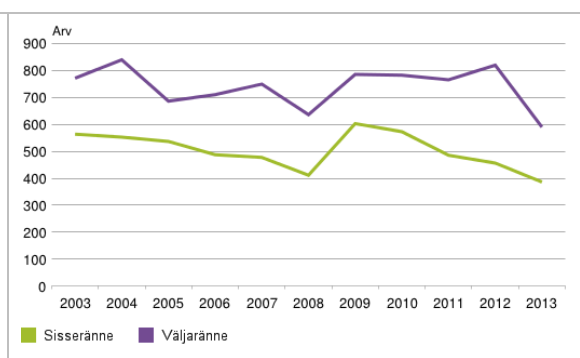
³³ Jäätmekäitlus maakondades. <http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1200269/>

³⁴ Jäätmekäitlus maakondades. <http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1200269/>

³⁵ Allikas: Statistikaamet

Joonis 13. Valga maakonna rahvaarv, 01.01.2004-01.01.2014. Allikas: Statistikaamet

Joonis 14. Ränne Valga maakonnas 2003-2013. Allikas: Statistikaamet

Valga maakond on väheneva ja seejuures vananeva rahvastikuga maakond. Rahvastikuregistri andmetel on rahvaarvu vähenemine viie aasta jooksul (2008-2013) toimunud kõikides vanuserühmades – kokku ligi 4%. Kõige suuremad muutused on aset leidnud 7–18-aastaste vanuserühmas, mille koguarv on vähenenud 20% võrra. Suurem osa ehk 57% maakonnas elavatest inimestest elab linnades, kusjuures neist 73% omakorda Valga linnas. Maapiirkondade elanike arv on vähenenud mõnevõrra kiiremini kui linnalistes asulates.³⁶

Rahvaarv Valga maakonna omavalitsusüksustes on esitatud järgmises tabelis (vt Tabel 8).

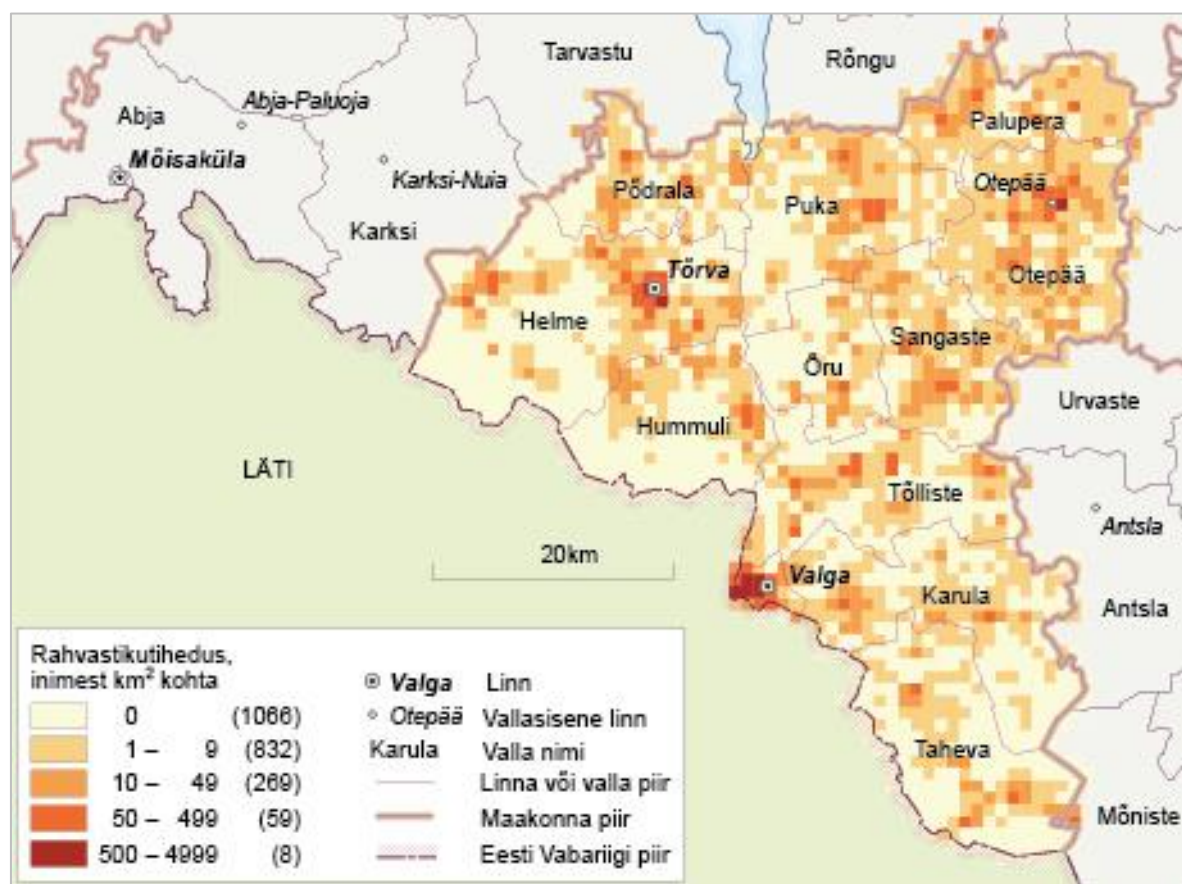
Tabel 8. Rahvaarv Valgamaa omavalitsustes seisuga 01.01.2014. Allikas: Statistikaamet

Omaavalitsus	Rahvaarv	Omaavalitsus	Rahvaarv
Tõrva linn	2 716	Puka vald	1 553
Valga linna	12 437	Põdrala vald	746
Helme vald	1 882	Sangaste vald	1 293
Hummuli vald	825	Taheva vald	736
Karula vald	920	Tõlliste vald	1 628
Otepää vald	3 737	Õru vald	457
Palupera vald	1 226		

Rahvastiku paiknemine Valgamaal on pigem ühtlane, ent selgelt eristuvad kolm tihedama asustuse ja suurema rahvaarvuga piirkonda: Tõrva, Valga ja Otepää (vt Joonis 15), kus elab kokku üle poole Valgamaa elanikest. Linlaste osatähtsuseks Valgamaal on 56%, keskmine rahvastikutihedus on 15 in/km² ning eestlaste osakaal umbes 83%. Väiksem on eestlaste arvukus vaid Ida-Virumaal ja Harjumaal. Kõige suurem eestlaste osakaal on Põdrala vallas (99%), kõige väiksem aga Valga linnas, kus eestlasi on 64%, ent see on kahe viimase rahvaloenduse vahel ligi 2% võrra kasvanud. Enamikes valdades on eestlaste osakaal üle 90% elanikest.³⁷

³⁶ Valga maakonnaplaneeringu teemaplaneeringu „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2009–2015“ analüüs. Sisend Valga maakonna toimepiirkondade määramiseks. Koostaja: Pilleriine Kamenjuk. Valga-Tartu, 2014

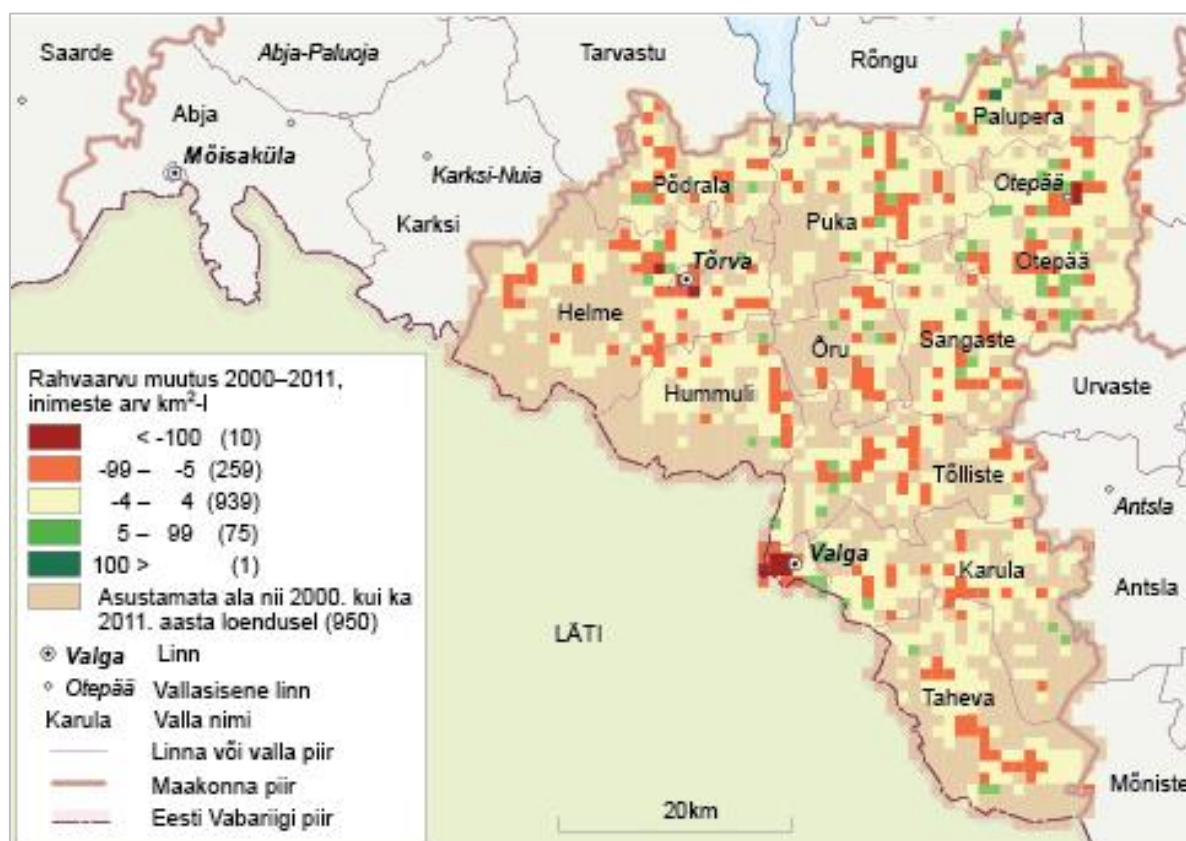
³⁷ Rahva ja eluruumide loendus 2011. Ülevaade maakondade rahvastikust. Koostajad: Ene-Margit Tiit, Mihkel Servinski. Statistikaameti väljaanne; vt: http://www.stat.ee/publication-download-pdf?publication_id=35128

Joonis 15. Rahvastiku paiknemine Valga maakonnas seisuga 31.12.2011. Allikas: Statistikaamet

Valgamaa on oma elanikkonnast pärast 2000. aasta rahvaloendust kaotanud 15,8%, Valga linn 14,4%. Ühtlaselt on kahanenud kõik vallad (v.a Palupera), seevastu mõõdukamalt on kahanenud Otepää elanikkond. Ligikaudu 25% oma elanikest on kaotanud Helme, Taheva ja Öru vallad (vt Joonis 16).³⁸ Rahvastiku väljaränne maakonnast toob kaasa maksulaekumise olulise vähenemise Valga maakonnas.

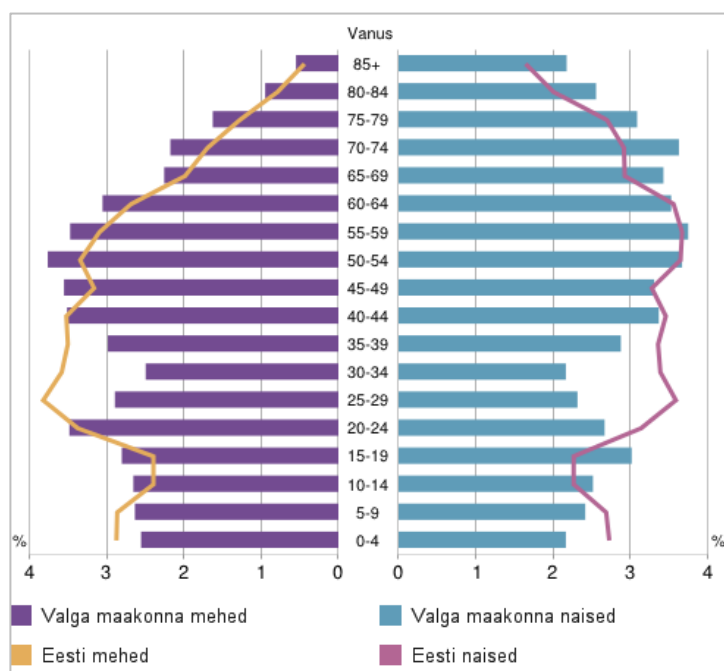
³⁸ Rahva ja eluruumide loendus 2011. Ülevaade maakondade rahvastikust. Koostajad: Ene-Margit Tiit, Mihkel Servinski. Statistikaameti väljaanne; vt: http://www.stat.ee/publication-download-pdf?publication_id=35128

Joonis 16. Rahvaarvu muutus Valga maakonnas 31.03.2000-31.12.2011. Allikas: Statistikaamet

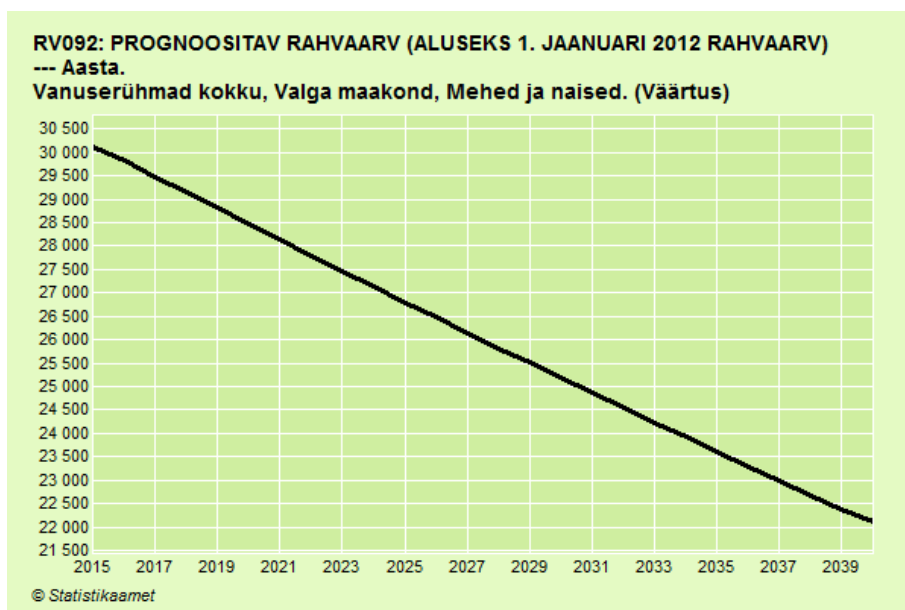
Valgamaa elanike keskmine vanus on 43,2 aastat, mis on 2,5 aastat kõrgem riigi keskmisest. Meeste osatähtsus on samuti keskmisest suurem, 100 mehe kohta on naisi 113. Kõige eakam elanikkond on Taheva (keskmine vanus 48 aastat) ja Palupera vallas. Laste osatähtsus on Eesti keskmisel tasemel, tööealisi on 63% ja eakaid üle 22% (vt Joonis 17).³⁹

³⁹ Rahva ja eluruumide loendus 2011. Ülevaade maakondade rahvastikust. Koostajad: Ene-Margit Tiit, Mihkel Servinski. Statistikaameti väljaanne; vt: http://www.stat.ee/publication-download-pdf?publication_id=35128

Joonis 17. Valga maakonna rahvastikupüramiid seisuga 01.01.2014. Allikas: Statistikaamet)

Statistikaameti koostatud rahvastikuproгноos ennustab Valga maakonnale 2040. aastaks rahvaaru vähenemist üle 26% (vt Joonis 18).

Joonis 18. Prognoositav rahvaarv Valga maakonnas. Allikas: Statistikaamet

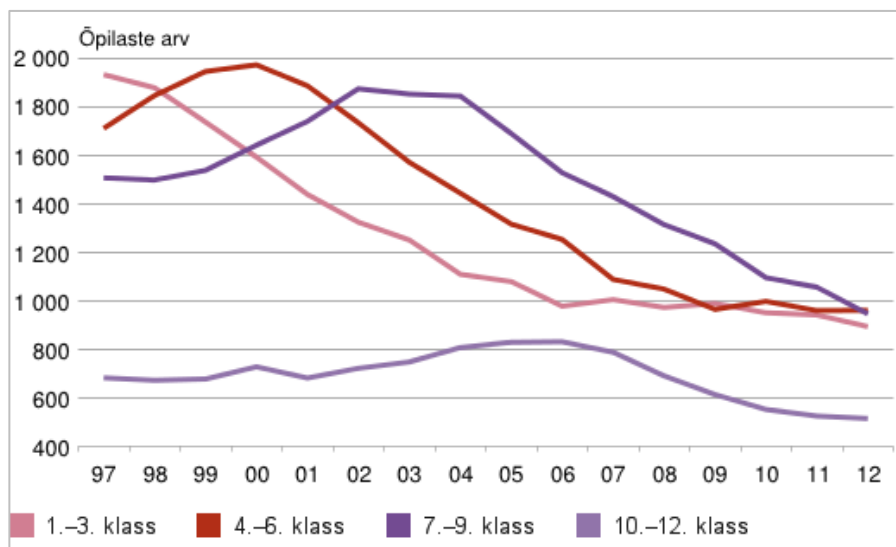
3.3.2. Haridus

Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) andmetel⁴⁰ on Valgamaal kokku 21 alusharidust pakkuvat asutust (nendest 12 lasteaeda, 1 eralasteaed, 3 lasteaed-alkkooli ning 5 põhikooli). Huviharidusasutusi on 7. Valga linnas tegutsevad Valga Ukraina laupäevakool „Kalõna“, Valgamaa Noorte Tehnikakeskus, Valga Kultuuri- ja Huvialakeskus ning Valga Muusikakool.

⁴⁰ Eesti Hariduse Infosüsteem: <http://www.ehis.ee/>, viimati kasutatud 17.02.2015

Lisaks on Tõrvas ning Otepääl muusikakool ning Puka vallas kunstikool. Maakonna ainuke kutseharidusasutus asub samuti Valga linnas – Valgamaa Kutseõppekeskus. Üldharidusasutusi on kokku 21, neist gümnaasiume 8. Maakonnas asuvad ka üks hariduslike erivajadustega laste kool, Valga Jaanikese Kool ning mittestatsionaarset õpet pakkuv Valga Kaugõppegümnaasium. Hiljemalt 1. septembril 2016. aastal alustab tööd Valga Riigigümnaasium.⁴¹

Perioodil 1997-2012 on järsult langenud Valgamaa õpilaste arv, mida illustreerib Joonis 19.

Joonis 19. Õpilased üldhariduse päevaõppes Valga maakonnas klasside järgi aastatel 1997-2012. Allikas: Statistikaamet

3.3.3. Kolmas sektor

Valga maakonna MTÜ-d tegutsevad peamiselt oma liikmete huvides. Peamised tegevusvaldkonnad on naabruskonna/piirkonna elukvaliteeti edendavad tegevused, sport/kehakultuur, kultuur/kunst, vaba aja sisustamine ja huvialaline tegevus, aga ka ühiskonna areng, muinsus- ja looduskaitse, sotsiaalsete rühmade huvide esindamine jne.⁴²

Arengustrateegia *Valgamaa 2020* üks eesmärke on, et senisest enam tuleb maakonnas panustada sotsiaalteenuste arendamisel ja kättesaadavuse tagamisel ühislahenduste väljatöötamise ja käivitamise ning kolmanda sektori aktiveerimisse, et kolmas sektor muutuks aktiivseks sotsiaalteenuste ja -programmide algatajaks ning pakkujaks.⁴³

Kõigis maakondades paiknevad Kodanikeühenduste maakondlikud arenduskeskused, mis pakuvad tasuta nõustamisteenust alustavatele ja tegutsevatele ettevõtetele, kohalikele omavalitsustele, alustavatele ja tegutsevatele mittetulundusühingutele ja sihtasutustele.⁴⁴

3.3.4. Noorsootöö⁴⁵

Koolisiseses noorsootöös ja noorte huvide suunajana tegutsevad 1,0 koormusega huvijuhid maakonna neljas koolis. 15 koolis on huvijuht töö 0,2, 0,25 või 0,8 koormusega, välja arvatud

⁴¹ Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehekülj: <http://www.hm.ee/index.php?0513760>, viimati vaadatud 14.03.2014

⁴² <http://mtu.arenduskeskused.ee/Maakondlikud-arenduskeskused.html>

⁴³ <http://valga.maavalitsus.ee/documents/180027/2279601/Valgamaa+2020.pdf/49c03297-4912-4d61-887a-f055c1a988f3>

⁴⁴ MAKIS – kodanikeühenduste nõuandja veebis: <http://mtu.arenduskeskused.ee/>

⁴⁵ Allikas: Valga Maavalitsus, veebruar 2015

Riidaja, Hargla, Lüllemäe Põhikool, kus puudub huvijuht. Õpilasesindused tegutsevad maakonna 15 koolis.

Seisuga 01.01.2015 on palgaline noorsootöötaja 13 omavalitsuses, neist seitsmes poole koormusega (0,5 ametikohta) ja kaheksas täiskoormusega (1,0 ametikohta), nendest on Valga linnas 3 ja Tõrva linnas 2 täiskohaga noorsootöötajat. Kõigis 13 omavalitsuses on toimivad avatud noortekeskused või -toad. Lisaks on abiks ka 10-liikmeline kooli karjäärikoordinaatorite võrgustik, maakonna noorsootöötajate katusorganisatsioon MTÜ Valgamaa Noorsootöökeskus TANKLA, Valgamaa noortekogu, Valgamaa noorteportaal TANKLA, erinevad maakondlikud noorteüritused ning 2010. aastal valminud Valgamaa noorsootöö arengustrateegia.

Valgamaa avatud noortekeskuste projektikomisjoni kuulub üks noor ning üks Valgamaa noortekogu noorte esindaja kuulub ka maakonna arengunõukogusse.

3.3.5. Sotsiaalhoolekanne⁴⁶

Sotsiaalhoolekannet arendades areneb ka maakond. Sotsiaalse kaitse meetmed jagunevad sotsiaalkindlustuseks ja hoolekandeks. Sotsiaalsetesse raskustesse sattunud inimese olukorra parandamisel on oluline kõikide osapoolte sh inimese enda, perekonna, ülejäänud ühiskonnaliikmete, riigi ja kohaliku omavalitsuse aga ka tööandjate panus.

Valga maakonnas on Eesti keskmisest enam töövõimetuspensionäre, puuetega inimesi, toimetulekutoetuse saajaid ning tööga hõivamata elanikke. Maakonnas pakutavad abimeetmed peavad lähtuma kliendi vajadustest, vähendama perekonna hoolduskoormust ja motiveerima mittetöötavaid tööealisi inimesi tööle asuma. Maakonnas tuleb senisest enam panustada sotsiaalteenuste arendamisel ja kättesaadavuse tagamisel ühislahenduste väljatöötamisele ja käivitamisele ning kolmanda sektori aktiveerimisele.

Valga maakonna sotsiaalhoolekande eesmärk on lastega perede, puuetega inimeste ja eakate sotsiaalse turvalisuse ning toimetuleku tagamine. Selleks pakutakse maakonnas kõiki hoolekandeteenuste liike ning tegutsetakse selle nimel, et eakate (65+) ja puuetega inimeste avahooldusteenuste kvaliteet paraneks. Paremaks teenusepakkumiseks tehakse koostööd kolmanda sektoriga. Oluliselt panustatakse Valgamaa lastega perede heaolu parandamisse.

Hoolekandeteenust pakub Valgamaal 12 asutust, neis on kokku 850 kohta. Neist kolm asutust pakuvad teenust psüühilise erivajadusega inimestele ja kaks asutust asenduskoduteenust. Valgamaal tegutseb 10 päevakeskust, kes pakuvad teenust ligi 600 inimesele.

2012. aastal moodustasid sotsiaalse kaitse kulud Valga maakonna kõigi KOV eelarvetesse planeeritud kuludest 11,8%.

Valga maakond on üks Eesti nõrgema sotsiaalse sidususe näitajatega maakondi. Valgamaa inimene tunneb huvi oma kodukandis toimuva vastu ja peab seda oluliseks ning vajadusel ulatab ka abikäe teisele Valgamaa inimesele. Samas on Valgamaa inimene erinevates organiseeritud tegevustes passiivne kaasamõtlev ja -lööja. Lisaks on inimesed suhteliselt passiivsed ise midagi muutma ja tegema. Valgamaa elanikud ei ole enda arvates ka väga aktiivsed terviseetematel sündmustel osalejad.

2011. aastal elas Eestis 17,5% alla 18-aastastest lastest suhtelises vaesuses. Maakondade võrdluses oli laste suhtelise vaesuse määr kõige suurem Ida-Viru maakonnas (29,2%) ning järgmine oli Valga maakond (26,5%). Valgamaa kõige suurima ja väiksema laste vaesuse määraga piirkonna vaesusemäära vahe oli 13,2%. Kõige suuremaks probleemiks on laste vaesus omavalitsustes, mis asuvad piiriäärsetel aladel, sh Lõuna-Eestis. Laste vaesusrisk sõltub suures osas nende vanemate toimetulekust ja seega elavad suuremas vaesuses lapsed sellistes piirkondades, kus on suurem töötus, rohkem mitte-eestlasi (kelle eesti keele oskus on halvem ja sissetulek madalam) või suurem maaelanike ning naturaalmajanduse osatähtsus.

⁴⁶ Allikad: Arengustrateegia Valgamaa 2018; Valga maakonna terviseprofiil 2013; Statistikaamet

3.3.6. Sport⁴⁷

Sporti korraldavad ja edendavad Valga maakonnas riik (maavalitsus), kohaliku omavalitsuse üksused ja spordiorganisatsioonid. Spordiseadusest tulenevalt on maakonnas tegutsevate spordiklubide ühenduseks maakonna spordiliit. Rahvusliku olümpiakomitee liikmena esindab spordiliit maakonna sporti ning liidul on ainuõigus korraldada maakonna meistrivõistlusi ja anda vastavaid tiitleid.

Samuti korraldab maakonna spordiliit koostöös omavalitsustega ja spordiklubidega maakonna tali- ja suvemänge. Valgamaa Spordiliit korraldab maakondlikke spordivõistlusi nii täiskasvanutele kui ka koolinoortele. Spordiliidu tegevust maakondlike spordivõistluste korraldamisel toetab MTÜ Valgamaa Omavalitsuste Liit.

3.3.7. Tervis ja tervishoid⁴⁸

Valgamaa on üks suurema tervisekaotusenäitajaga maakondi Eestis. Määravamaks tervisekaotuse põhjuseks on rahvastiku enneaegne suremus. Varajane tervisekaotus haiguste tõttu mõjutab oluliselt inimeste igapäevast tegutsemisvõimekust ja osalemist ühiskondlikus elus. Valgamaal on Eesti keskmisest rohkem inimesi, kelle igapäevategevused on tervisest tulenevalt piiratud.

Valgamaal on Eesti suurim eakate osakaal maakonna rahvastikus.

Valgamaal on Eesti keskmisest väiksem õnnetussurmadekordaja. Meeste õnnetussurmade osakaal on langustendentsiga.

Alkoholisurmade osakaal Valgamaal on sarnane Eesti keskmisega, samas tuleb tähelepanu pöörata Valgamaa naiste alkoholisurmade osakaalu suurenemisele.

Eestis on nii meeste kui naiste vereringeelundihaigustesse suremuse kordaja langustendentsiga. Sarnased trendid valitsevad viimastel aastatel ka Valgamaa naiste vereringeelundihaigustesse suremuse kordajates. Valgamaa meeste vereringeelundihaigustesse suremuse kordaja on tõusva trendiga.

Valgamaa elanikel on väiksem sissetulek kui Eestis keskmiselt, see mõjutab erinevate (tervise)teenuste tarbimist.

Valgamaa ülalpeetavate määr on suurem kui Eesti keskmine, see omakorda võib luua eeldused vaesusmäära tõusuks. Väiksema sissetulekuga inimeste subjektiivne tervisehinnang on halvem, samuti on halvemad vaimse ja füüsilise tervise näitajad.

Rahuldatud toimetulekutoetuste arv Valgamaal on jäänud 2010. aasta tasemele. Valgamaa inimesed vajavad toimetulekutoetust enam kui Eestis keskmiselt.

Valgamaa inimeste elatustase on Eesti keskmisest oluliselt madalam ning nimetatud trend süveneb. Keskmisest madalam elatustase võib oluliselt mõjutada paikkonna inimeste tervisekäitumist.

Valga maakonna elanikele on valdavalt tagatud tervishoiuteenuse kättesaadavus kõikidel etappidel – üldarstiabi, eriarstiabi, kiirabi ja õendusabi. Perearstiabi on kättesaadav kõikides Valga maakonna piirkondades, kuid üha keerulisem on leida maapiirkonna praksistesse arste; seda ei toeta ka esmatasandi tervishoiu reform. Praksiste koondamine tõmbekeskusesse teeb teenuse kättesaadavuse keerulisemaks. Probleemiks on eriarstide teenuse kättesaadavus, mis aastati varieerub. Eriarsti vastuvõtu ootejärjekord võib kesta 2–4 kuud.

Valga maakonna elanikele on üldarstiabi tagamiseks avatud 17 perearstinimistut, kus töötab 15 perearsti, 2 asendusarsti, 2 abiarsti ja 19 pereõde.

⁴⁷ Allikas: Arengustrateegia Valgamaa 2018

⁴⁸ Valgamaa terviseprofiil 2013

Valgamaal pakub statsionaarsed arstiabi kolm tervishoiuteenuseosutajat: AS Valga Haigla, SA Otepää Tervisekeskus ja SA Tõrva Haigla. Otepää tervisekeskuses ja Tõrva haiglas on avatud voodikohad hooldusraviks, Valga haiglas pakutakse lisaks hooldusravile ka muud statsionaarsed eriarstiabi. On võimalik kasutada koduõendusteenust, mille eest maksab haigekassa või inimene ise. Teenusepakkujad on Valga haigla, Otepää ja Tõrva tervisekeskused jt eraettevõtjad.

3.3.8. Turvalisus

Valgamaa kuulub Päästeameti Lõuna Päästekomando tegevuspiirkonda, mille keskus on Tartus. Valgamaa päästapiirkonnas on 3 päästekomandot asukohaga Valgas, Otepääl ja Tõrvas. Lisaks on päästealane koostööleping sõlmitud MTÜ-ga Karula Vabatahtlik Tuletõrjeselts (Karula vabatahtlik päästekomando) ja MTÜ-ga Sangaste Vabatahtlik Tuletõrjeühing (Sangaste vabatahtlik päästekomando).⁴⁹

Valgamaa kuulub Politsei- ja Piirivalveameti Lõuna prefektuuri tegevuspiirkonda. Prefektuuri keskus asub Tartus. Valga politseijaoskond asub Valga linnas.⁵⁰ Valga maakonnas on kokku 3 piirkonnapolitseinikku, igaüks neist tegutseb mitme (3-6) KOV-i territooriumil. Vallakeskustes asuvad piirkonnapolitseinike vastuvõtupunktid, vastuvõtuajad valdades on erinevad (kas üks kord kuus või üks kord nädalas), tund aega korraga.⁵¹

Üldjoontes on Valgamaal liikluskultuur paranemas, liiklusõnnetusi, sh kannatanutega õnnetusi, on vähem. Samas ei tohi tähelepanuta jätta liiklusõnnetuste arvu suurenemist paaril viimasel aastal. Alkoholi joobes juhi süül toimunud liiklusõnnetuste arv on tõusva trendiga.

Eestis keskmiselt on viimastel aastatel kuritegevuse näitajad halvemad kui Valgamaal. Alates 2010. aastast on kuritegevus Valgamaal langeva trendiga.

Tulekahjude arv Valgamaal on viimastel aastatel vähenenud ning jäänud alla 140 tuleõnnetuse aastas. 2009. aasta oli õnnelik aasta ning Valgamaal ei olnud ühtegi tulesurma. Järgnevad aastad ei olnud enam nii positiivsed; 2013. aasta oli eriti traagiline – Valgamaal hukkus tuleõnnetustes kaheksa inimest.

2013. aastal uppus Valgamaal rohkem inimesi kui varasematel aastatel. Sarnane tõusutrend oli kahjuks kõikjal üle Eesti.

Viimastel aastatel on tööõnnetuste hulk Valgamaal püsinud samal tasemel, kõikumine on umbes 4–6 juhtumit. Tööinspeksiooni väitel on tööõnnetuste peamiseks põhjusteks ohutusnõuetele mittevastavad töökohad ja -vahendid ning ohutusnõuete eiramine töötajate poolt. 2012. a teostas Tööinspeksioon töötervishoiu- ja tööohutusalast järelevalvet 79 Valga linna ja maakonna ettevõttes (2011. a 67 ettevõttes). Avastati 275 rikkumist, samas kui 2011. a oli 263 rikkumist.⁵²

Olukorra ülevaade hädaolukordade riskianalüüsi järgi

Päästeamet koostab regionaalseid päästeala hädaolukordade riskianalüüse. Valga maakond kuulub koos Põlva, Võru, Jõgeva, Viljandi ja Tartu maakonnaga Lõuna päästekomando vastutusalasse. Riskianalüüsi alusel koostatakse vastavad hädaolukorra lahendamise plaanid.

Järgneva ülevaate koostamisel on kasutatud Lõuna-Eesti päästeala hädaolukordade riskianalüüside regionaalset kokkuvõtet.⁵³ Kuna üldjoontes on kolm Kagu-Eesti maakonda riskianalüüsi seisukohalt suhteliselt sarnased, siis on alljärgnevalt antud ühine ülevaade suurimate ohuallikate kohta.

⁴⁹ Päästeamet: <http://www.rescue.ee/4191>

⁵⁰ Politsei- ja Piirivalveamet: www.politsei.ee

⁵¹ <https://www.politsei.ee/dotAsset/363370.pdf>

⁵² Valgamaa terviseprofiil 2013

⁵³ Koostaja: Päästeamet, Tallinn 2014; heaks kiidetud Lõuna-Eesti regionaalse kriisikomisjoni 13.11.2014.a toimunud istungil

Peamiste ohuallikatena saab välja tuua ohtlikke kemikaale käitlevad ettevõtted, milles käideldava aine omadustest tingitud ohualad ulatuvad nende territooriumilt välja, seejuures jäävad ohualasse naaberettevõtted või elanikud.

Suurõnnetuse ohuga ja ohtlikud ettevõtted on kemikaaliseadusest tulenevalt künniskogusest või alammäärast suuremas koguses ohtlikke kemikaale käitlevad ettevõtted. Suurõnnetuse ohuga ettevõtted jagunevad kemikaalide koguse alusel⁵⁴ A-ja B-kategooria ettevõteteks.

Valga maakonna suurõnnetuse ohuga ja ohtlikud ettevõtted vt Tabel 9.

Tabel 9. Suurõnnetuse ohuga ja ohtlikud ettevõtted Valga maakonnas. Allikad: Päästeamet ja Maa-ameti Geoportaali ohtlike ettevõtete kaardirakendus⁵⁵

Ettevõte	Aadress	Ohu kategooria	Kemikaalid	Ohuala raadius, m
Eraküte AS Valga keskkatlamaja	Pärna pst 15, Valga linn	B-kategooria suurõnnetuse ohuga	põlevkiviõli	47
Eraküte AS Kuperjanovi tn katlamaja	Kuperjanovi tn 99a, Valga linn	ohtlik	põlevkiviõli	45
Atria Eesti AS Valga tootmisüksus	Metsa 19, Valga linn	ohtlik	ammoniaak, põlevkiviõli, diislikütus, pesuained, raud(III)sulfaat, veeldatud hapnik, propaan-butaan, veeldatud süsinikdioksiid	279
Vedelgaas OÜ Laatre Piim Viljakuivati	Keskuse, Sooru, Tõlliste vald, Valgamaa	ohtlik	propaan-butaan	345
Olerex AS Valga 2 tankla	Transpordi 2, Valga linn	ohtlik	bensiin, diisel, propaan-butaan	412
Valga Gomab Mööbel AS	Kuperjanovi 79, Valga linn	muu	lakk, lahustid, kõvendaja, peits, kerge kütteõli	68
Silva Agro AS	Lauaküla, Sangaste vald, Valgamaa	muu	ammooniumnitraat, diislikütus	300
Muud tanklad	Valgamaa	muu	bensiin, diislikütus, propaan, butaan*	70-100-120

* sõltuvalt tanklast on käideldavate kemikaalide nimekirj erinev

Maakonna keskses asub ammoniaaki käitlev ettevõtte. Keskmisest suuremat ohtu kujutavad ka tanklad, mis asuvad tiheasustusaladel (ohualades on teised objektid jms) ja kus võib korraga viibida enam kui 30 inimest. Samas omavad otsest või kaudset mõju ka kõik teised suurõnnetuse ohuga ja ohtlikud ettevõtted.

⁵⁴ Künniskogused ja alammäärad on kehtestatud majandus- ja kommunikatsiooniministri 08.06.2011.a määrusega nr 40 "Kemikaali ohtlikkuse alammäär ja ohtliku kemikaali künniskogus ning suurõnnetuse ohuga ettevõtte ohtlikkuse kategooria ja ohtliku ettevõtte määramise kord"

⁵⁵ Allikas: Maa-ameti Geoportaali ohtlike ettevõtete kaardirakendus; vaadatud 20.01.2015, täiendatud Lähtudes Päästeameti 23.11.2015 kirjast nr 7.3-2.2/19410

Kemikaalid on valel käitlemisel ohtlikud ka väiksemate koguste puhul, seega võivad raskete tagajärgedega õnnetused toimuda ka näiteks tanklates, laborites, ujulates, keemilistes puhastustes jne.

Päästkeskuse poolt teostatud kemikaaliohutuse alase järelevalve käigus on avastatud järgmisi puuduseid: ettevõtetes ei ole läbi viidud ohutuslaseid koolitusi, puuduvad ohtliku aine omadustest lähtuvalt hoiatusmärgid, pole jagatud käitumisjuhiste infovoldikuid võimalikuks õnnetuseks, varajase hoiatuse süsteeme (sireene) pole testitud ettenähtud korras.

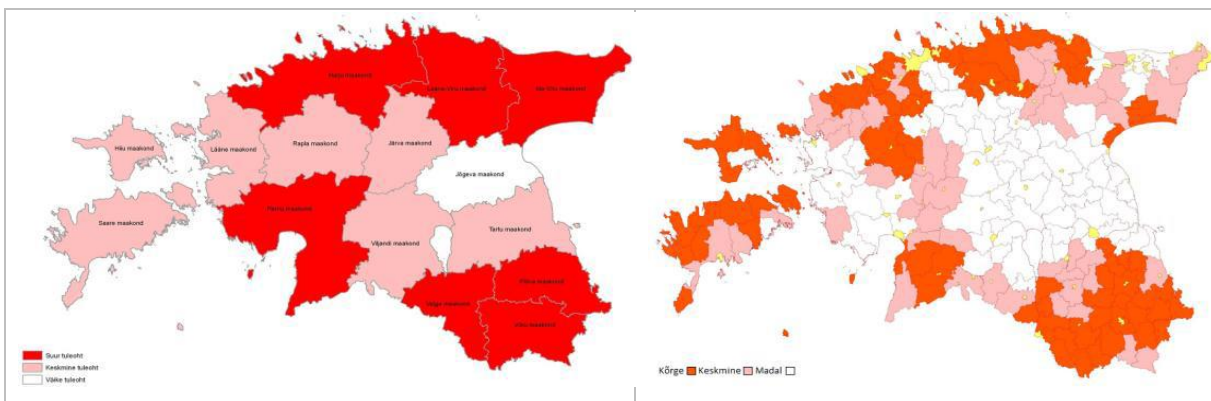
Ohullikaks on ka ohtlike kemikaalide käitlemisega seonduvad veosed ja nende teekonnad, seda nii maantee- kui ka raudteetranspordi näol. Maanteel toimub ohtlike veoste transport eelkõige Luhamaa-Tartu-Tallinna või Ida-Virumaa suunal.

Täiendavaks ohuks on ohtlike veoste liikumine tiheasustusaladel (ettevõtete teenindamine, peatumine ja parkimine tanklates jms). Raudteel veetavad ohtlikud veosed (kütused, ammoniaak vms) ohustavad tiheasustusaladest Põlva, Valga ja Võru linna.

Maakondades planeeritakse ja rajatakse aktiivselt tööstusalasid (logistika-, tööstus- ja äripargid). Nendega seonduvalt saab probleemina välja tuua, et päästkeskus ei oma terviklikku ülevaadet juba rajatud või planeerimisel olevate tööstusalade kohta regioonis. Tööstusalade planeeringutes määratletakse ja kirjeldatakse küll üldjoontes ära ettevõtete-asulate profiil, kuid menetlusprotsessis valitseb paljuski siiski teadmatus, millised ettevõtted kuhugi konkreetselt tulevad ning milliste ohtudega tuleb sel juhul arvestada. Seetõttu on osaliselt pärsitud planeeringutesse päästealaste sisendite andmine. Logistika-, tööstus- ja äriparkides asuvad ettevõtted tihtipeale lähestikku koos, seega on olemas doominoefekti tekkimise võimalus.

Tulekahjudega lao-, tööstus- ja muudes hoonetes on seotud peamiselt puidutööstused ja põllumajandusettevõtted. Peamised õnnetusjuhtumite põhjused olid tehnoloogilised rikked ja inimlik eksimus.

Põlvamaal, Valgamaal ja Võrumaal asuvad suure tuleohtlikkusega metsad (Joonis 20). Metsa- ja maastikutulekahjusid esineb kõigis regiooni maakondades, nende võimalik kujunemine hädaolukorra kriteeriumitele vastavaks oleneb paljudest tingimustest: maastikueripärad, ilmastikutingimused, avastamise kiirus, kustutustööde taktika valik vms. Riikliku tähtsusega suuri turbamaardlaid Kagu-Eestis ei ole.

Joonis 20. Eesti metsade tuleohtlikkus maakondade ja valdade lõikes. Allikas: Päästeamet

On esinenud II maailmasõja aegsete lõhkekehade plahvatusi seoses metsa- ja maastikutulekahjudega. Viimasel ajal on saenenud juhtumid, kus metsatöodel (nt langetamisel, lankide kultiveerimisel või istutustööl) on leitud lõhkekehi.

Regionaalseks eripäraks on metsa- ja maastikutulekahjude võimalikud piiriülesed mõjud. Maismaapiir Läti Vabariigiga kulgeb läbi metsaga kaetud alade ja loob võimaluse piiriüleste mõjudega sündmuste tekkeks. See tähendab, et võimalik on tulekahju levik ühest riigist teise või naaberriigis toimuvate metsatulekahjude suitsu kandumine Eesti Vabariigi territooriumile. Vt ka ptk 6.8.

Raskete tagajärgedega tormi raskusastmes ei ole võrreldes ülejäänud Eestiga suuri erisusi, mistõttu ei saa ühtegi piirkonda eraldi esile tuua. Eestit tabanud suuremate tormide (nii suvised kui ka talvised) mõjud on avaldunud ka Lõuna-Eesti regioonis. Tormidega on kaasnenud probleeme teede ja tänavate läbitavusega, st liiklusseisakuid ja ummikuid, mis tingitud lumerohkusest või libedusest.

Tormide tagajärjel on tekkinud ehitistele erinevad kahjustused, nt tuule mõjul äralennanud katused, samuti lumeraskusest tingitud katusevaringud (sh loomapidamishooned). Probleemiks on ka tuule tõttu lendavad esemed (eelkõige tiheasustusaladel), mis põhjustavad hoone- ja varakahjusid või inimvigastusi. Tormituulte, sh suviste trombide mõjul langevad teedele ja elektriliinidele puud ning kaasnevad ulatuslikud elektrikatkestused ning neist tingitud kohalike omavalitsüksuste elutähtsate teenuste toimepidevuse probleemid.

Lõuna-Eesti suuremate üleujutuste põhjused on valdavalt looduslikud. Üleujutused tekivad siseveekogude veetaseme tõusu tulemusel, mida võivad põhjustada kevadine lumesulamine, rüsi jää kogunemine, rohked sademed ja torm.

KOV-id on oma esialgsetes riskianalüüsidest kaardistanud võimalikud üleujutusala, kuid nende puhul jäävad võimalikud tagajärjed piirkonniti lokaalseks ega ületa hädaolukorra kriteeriume.

Avariidest põhjustatud üleujutused võivad olla seotud paisude purunemisega.

Riskipiirkondade hulka ei kuulu otseselt Peipsi järv koos Lämmijärvega, Pihkva järv ja Võrtsjärv. Samas tuleb arvestada, et märgitud veekogud võivad põhjustada kaldaalade üleujutusi.

Paljude kannatanutega tulekahju riskiga hoonete hulka loetakse üld- ja erihooldekodud, lastekodud, haiglad jm terviseasutused, mille osakaal on märkimisväärne. Statistika põhjal on neis esinenud õnnetusjuhtumeid (tulekahjud), mis ei ole vastanud hädaolukorra kriteeriumitele, kuid arvestades nimetatud asutuste eripära (nt vaimse puudega ja dementsed patsiendid) ja päästetööde raskendatust, tuleb nimetatud asutusi regionaalses mõõtmises vaadelda võimalike ohuallikatena.

Põhiprobleem suuremates kaubandushoonetes on evakuatsioonipäasudega, eriti mitmekordsetes hoonetes. Evakuatsiooniteed ja -päasud on normikohaselt tähistatud, aga varjatud reklaami ja muu inventariga. Automaatse tuletõrjesüsteemi (ATS) rakendusest avanevate evakuatsioonipäasude puhul ei ole selgelt arusaadavat infot, kuidas ja kust saab väljuda. Põhiprobleem suuremates kogunemishoonetes on suur rahvahulk, kes peab korraga evakueeruma. Paljudes hoonetes ei ole evakuatsioonilahendused piisavalt tõhusad.

Põhilised tuleohutusala probleemid riskianalüüsi koostamise hetkel haridusasutustes olid järgnevad: puudub turvavalgustus, puudub välisveevärk, puudulikud tuletõkkeseksioonid ja puuduvad evakuatsioonisulused.

Regioonis ei ole palju kõrghooneid, need on peamiselt uuemad ja renoveeritud vastavalt tuleohutusnõuetele. Raskemad tagajärjed võivad tekkida Võrumaal Võru vallas asuvas Lõuna-Eesti Haigla AS peahoones.

Eluhoonete tulekahjude kontekstis võib välja tuua puitasumid ja suvilakooperatiivid, kus hooned paiknevad lähestikkude, mistõttu on tule edasi levimise võimalus suur ja päästetööd raskendatud.

Märkimist väärib ka see, et regioonis korraldatakse mitmeid massiüritusi: Tartu Maraton, Otepää maailmakarikaetapp suusatamises, Rally Estonia jms. Suureneva külastajate arvu tõttu võivad kultuuri- või spordiüritustel toimuvatel tulekahjudel, plahvatustel või varingutel olla väga rasked tagajärjed.

Lõhkekehade peamised leiukohad. Eesti territooriumil leidub siiani suurel hulgal avastamata lahingumooni, mis on erinevatest sõdadest maha jäänud. Seoses majandustegevuse hoogustumisega on palju lõhkekehade leide erinevatelt ehitusobjektidelt, metsaraiesmikelt ja taasharitud põldudelt. Kagu-Eestis leitakse kõige rohkem lõhkekehasid Võrumaal ja Valgamaal. Üha enam aktiveerub huviarheoloogide tegevus ja seetõttu satuvad nad sageli vanadele lahingukohtadele. Enamus neist teavitavad leiu korral koheselt Häirekeskust, kuid igal aastal

esineb juhuseid, kus väljakaevatud lõhkekehad jäetakse maapinnale vedelema. Sageli saavad inimesed lõhkematerjali plahvatuses vigastada lõhkematerjali ebaseadusliku käitlemise tõttu.

3.4. Kultuurikeskkond

3.4.1. Muinsuskaitse, kultuuripärand ja miljööväärtuslikud alad

Valga maakonnas on üks muinsuskaitseala – **Valga linnatuumiku muinsuskaitseala** (reg nr 27005). Muinsuskaitseala eesmärk on Valga linnatuumiku muinsuskaitseala kui ajalooliselt 1940. aastateks väljakujunenud linnaehitusliku terviku ja muinsuskaitseala kujundavate ehitiste, plaanistruktuuri, maastikuelementide, miljöölise eripära ning muinsuskaitsealale avanevate kaug- ja sisevaadete säilitamine.⁵⁶ Muinsuskaitseala hõlmab 22,7 ha suuruse ala. 2013.a juunis toimunud inspekteerimise tulemusena on Valga linnatuumiku muinsuskaitseala seisund hinnatud rahuldavaks.⁵⁷

Valga maakonnas on **59 ajaloomälestist, 147 arheoloogiamälestist ja 270 ehitismälestist**. Tehnika- ja tööstusmälestised maakonnas puuduvad, samuti ei ole Valga maakonnas ühtegi UNESCO maailmapärandi objekti.⁵⁸ Kunstimälestisi (kokku 502 tk) MP-s ei käsitleta, sest valdavalt (v.a mõned kinnismälestised – hauatähised ja mälestussambad) on tegemist hoonetes (enamasti kirikutes) asuvate vallasmälestistega (väärtuslike esemetega), mis jäävad oluliselt allapoole MP täpsusastet.

Väärtuslikud (kultuur)maastikud

Teemaplaneeringuga (TP) „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“ on Valgamaa väärtuslikud maastikud jagatud kolme tähtsusklassi. Valgamaa väärtuslike maakondliku tähtsusega maastike nimekirja arvati 12 I klassi ala, millest neli võiksid kuuluda riikliku tähtsusega alade hulka, ja 12 II klassi ala. Kohaliku tähtsusega maastike hulka jäi 25 III klassi ala:

- I tähtsusklass – maakondliku, võimaliku riikliku tähtsusega maastikud:
 - Helme ümbrus;
 - Otepää looduspark;
 - Karula rahvuspark;
 - Koiva ja Mustjõe ümbrus, Koiva puisniit;
- I tähtsusklass – maakondliku tähtsusega maastikud:
 - Koorküla – Jeti;
 - Õhne jõe lähiümbrus;
 - Taagepera – Ala;
 - Helme jõe org Porist maakonna piirini;
 - Ilmjärve – Vidrike;
 - Sangaste – Lossiküla – Kuiksilla;
 - Karula Pikkjärve ümbrus – Karula;
 - Pikasilla – Väike-Emajõgi – Pühaste;
- II tähtsusklass – maakondliku tähtsusega maastikud:
 - Hummuli ümbrus;
 - Tündre järve ümbrus;
 - Riidaja ümbrus;

⁵⁶ Valga linnatuumiku muinsuskaitseala põhimäärus. Vabariigi Valitsuse 23.01.2006.a määrus nr 15; Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/985884>

⁵⁷ Kultuurimälestiste riiklik register: <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=27005>

⁵⁸ Kultuurimälestiste riiklik register: <http://register.muinas.ee/> (16.12.2014)

- Korva luht;
- Valtina – Lusti;
- Holdre ümbrus;
- Jõgeveste ümbrus;
- Palupera – Hellenurme – Lutike – Neeruti;
- Pikaantsu – Priipalu – Kuigatsi – Mägiste;
- Korijärve – Valtina;
- Aheru (Kantsi) järve ümbrus;
- Valga linna Pedeli jõelamm, linnapark, Räniorg ja Tambre mets;
- III tähtsusklass – kohaliku tähtsusega maastikud:
 - Jõku jõe ümbrus, Rulli luht;
 - Kāhu küla;
 - Lasa järve ümbrus;
 - Mäsajärve ümbrus;
 - Pilpa küla;
 - Aitsra vana mõisakoht;
 - Alamõisa küla;
 - Piirivalve Koorküla kordon;
 - Sarapuu järve loodepoolne ümbrus;
 - Kaagjärve küla;
 - Lüllemäe küla;
 - Nigle ja Ruusamäe järve vaheline ala;
 - Pugritsa küla;
 - Süldina ja Rautina vaheline ala;
 - Aakre ala;
 - Kolli ohvriallikad;
 - Kähri küla;
 - Pedaste küla;
 - Lõve küla;
 - Vanamõisa küla;
 - Rulli küla;
 - Keeni ja Mäeküla vaheline ala;
 - Koikküla küla;
 - Iigaste ja Vilaski küla;
 - Tagula küla.

TP-ga on maakondliku tähtsusega (I ja II tähtsusklassi) väärtuslikele maastikele seatud kasutustingimused ja antud soovitusel. Kohaliku tähtsusega (III tähtsusklassi) väärtuslikele maastikele tuleb käsitleda ja neile kasutustingimused seada ÜP-ga.

Miljööväärtuslikud alad

ÜP-dega ja TP-dega on kehtestatud miljööväärtuslikud alad (vt Tabel 10) ja tingimused nende alade miljööväärtuse säilitamiseks.

Tabel 10. Miljööväärtuslikud alad Valga maakonnas

KOV	Miljööväärtuslikud alad
Helme	kõik muinsuskaitse all olevad objektid (kinnismälestised) kaitsevööndi ulatuses; MK TP-ga määratud väärtuslikud maastikud; Koorküla koopad, Koorküla mõisaaht, vaade Taagepera lossile teelt 2319, Hella Wuolijoki sünnikoht, Jaan Sootsi sünnikoht Küti talu, Sooglemäe talu ümbrus, Holdre kordon, Koorküla sild, Holdre vesiveski sild, Jõgeveste vana mõis, Vene määnd ja Asu talu Jõgevestes, Roobe veski ja kindral Paul Lille mälestustahvel, Kalme veski, ait-kuivati Vanamõisa katastriüksusel ja selle lähiümbrus
Hummuli	väärtuslikud maastikud vastavalt TP-e; kinnismälestised nende kaitsevööndite ulatuses; Koorküla vesiveski koos paisjärvega, endine piirivalve Koorküla kordon Läti piiri ääres, endine metsavahi koht enne 40-ndat aastat Nihujärve ääres, endine metsavahi koht enne 40-ndat aastat Laanemõtsa järve ääres
Karula	kõik muinsus- ja looduskaitse all olevad objektid kaitsevööndi ulatuses; MK TP-ga määratud väärtuslikud maastikud; Kaagjärve küla mõisaid ümbritsev ala (sh ettepanekala piiride muutmiseks MK TP-s); Raavitsa vesiveski, Rautina kultuurimaja, Rautina ait, Kaagjärve kitsarööpmelise raudtee raudteejaama hoone, Kaagjärve mõisad (Alamõisa, Mäemõisa ja seda ümbritsev park), Vissi Apostlik-Õigeusu kirik, Vissi kihelkonnakooli hoone, kalmistu ja Vissi kiriku ridaküla, Karula paisjärve ümbruse vanad hooned, Karula mõisakompleks Karula külas, Lüllemäel kirikuvaremed, uus kirik ja pastoraadihoone, Lüllemäe küla vana hoonestus,

KOV	Miljööväärtuslikud alad
	Rebasemõisa ajaloolised hooned Rebasemõisa külas, Kivi rehielamu; Niklusemägi, Karula Musumägi, Pikkjärve ümbrus, Jaan Lattiku sünnikoht koos tammepuistustega
Otepää	kinnismälestised kaitsevööndi ulatuses; Raekoda ja selle lähiümbrus, Linnamäe lähiümbrus, Otepää aedlinn, Ilmjärve kirik ja park
Palupera	kinnismälestised kaitsevööndi ulatuses; MK TP-ga määratud väärtuslikud maastikud; Kähri väärtuslik maastik; valla vaatamisväärsused (piirkondliku tähtsusega objektid)
Puka	Puka aleviku osaüldplaneeringuga on määratud: kinnismälestised kaitsevööndi ulatuses, alevikus raudteeäärne hoonestatud ala raudteejaama ümbruses (väärtusliku asulamiljööga ala), Puka park ja Ebumägi (väärtusliku loodusmiljööga alad)
Põdrala	MK TP-ga määratud väärtuslikud maastikud
Sangaste	MK TP-ga määratud väärtuslikud maastikud; Lossiküla, Tiidu ja Kurevere küla miljööväärtuslik ala
Taheva	Järgnevaid ajaloolisi ehitisi ümbritsevad alad: Lepa kitsarööpalise raudtee jaamahoone, Pügeri vana koolimaja hoone, Pügeri kitsarööpalise raudtee jaamahoone, Hargla koolimaja hoone, Taheva vana aidahoone Valga-Võru maantee ääres, Laanemetsa pargi ümber olev vana hoonestus, Laanemetsa Apostlik-õigeusu kirik ja endine koolimaja hoone, Sillaotsa talu endine magasiit (Dixielandi vana hoone), Hargla surnuaia kabel, Taheva Vallavalitsuse hoone Laanemetsa külas, Hargla luteri kirik, kiriku ümbruse vanad hooned; Saru-Hargla ristimets Kallikülas, Valgemägi Hargla külas, Essemägi Hargla külas, Kalgiahju mägi Laanemetsa külas
Tõlliste	MK TP-ga määratud väärtuslikud maastikud; Iigaste ja Vilaski küla; Paju lahinguväli, Tsirguliina veetorn, Laatre aleviku munakivitee, Laatre mõisakompleks ning Sooru küla mõisakompleksis olev ajalooline hoonestusala
Tõrva	Õhne jõgi koos Veski paisjärvega (koos kaldaaladega), Riiska järv ja Vanamõisa järv, Tõrva linnamägi, linna keskus, Veski ja Patküla tänavad, Ringi-Aasa-Vanamõisa elamukvartal
Valga	Valga linna ajalooline linnatuumiku muinsuskaitseala ja selle kaitsevöönd; Valga raudteejaama ümbrus, Pargi ja Jaama tn piirkond; Piiri, Põllu ja Pärnu tänavatega külgnev piirkond ning Uus tn; Võru tn 12 Kaitseliidu krunt; Pika tn munakivisillutisega lõik Vahtra tn ja raudtee vahel
Õru	Priipalu ja Õlatu külad koos lähiümbrusega (kuuluvad Pikaantsu-Priipalu-Kuigatsi-Mägiste piirkonda); Monopoli mägi Kivikülas ja Õruste külas, Killinge mägi Killinge külas, Jaanimägi Uniküla külas; Uniküla park, Priipalu kirik, Lota mõisa peahoone ja seda ümbritsev ala

Karula RP kultuuripärand⁵⁹

Karula RP kultuuripärand tugineb ajaloolisele kihelkondlikule jaotusele. Karula RP kuulub enamjaolt Karula kihelkonda, hõlmates suurema osa ajaloolise kihelkonna idaosast. Äestamise soo idaserv jääb Rõuge kihelkonda ning Ubajärv ja selle ümbrus kuulub Hargla kihelkonda. Karula kihelkond on ajalooliselt jagunenud kahte ossa: idapoolne osa kuulus Urvaste kihelkonda jäävale Vana-Antsla mõisale ning läänepoolne osa Sangaste ja hiljem Karula mõisale. Rahvuspargi põhjapiir jääb Urvaste kihelkonna piiri lähedale, seotus Urvaste kihelkonnaga kajastub ka kultuuripärandis.

Karula kihelkonnas on tänapäeval erinevate maakondade alad ning inimesed on orienteeritud eri keskustele. Rahvuspargi läänepoolne ala seostub eelkõige Lüllemäe kui kohaliku keskusega ja

⁵⁹ Karula rahvuspargi kaitsekorralduskava 2008-2018. Ähijärve 2007; vt: http://www.keskkonnaamet.ee/public/Karula_rahvuspargi_kodulehe_materjalid/Karula_RP_KKK_2008-2018.pdf

Valgaga, idapoolne osa kohaliku keskuse Antslaga ja maakonnalinna Võruga. Selline poolitumine ei ole lõplikult suutnud lõhkuda vanu kihelkonnasiseseid sidemeid. Kihelkondlikku ühtekuuluvust kannavad kiriklikud traditsioonid, perekondlikud sidemed ning Karula RP.

Karula RP-le tüüpiline asustusstruktuur on hajaasustus ja vanad metsavahikohad. Väärtustatakse traditsioonilise taluarhitektuuri säilimist ja ehitustraditsioonide jätkumist ning traditsioonilist külamiljööd. Eelistatakse traditsioonilist elulaadi, töötraditsioone ja käsitööoskusi. Eesmärgiks on seatud olemasolevates talukohtades püsielanikkonna säilimine ja jätkusuutlikkus.

Otepää looduspargi kultuuripärand

Otepää looduspargi territooriumil leidub jälgi erinevatest ajalooperioodidest alates muinasajast. Suuremat kultuuriloolist väärtust omavad lisaks Otepää linnamäele ka Sangaste linnamägi, Arula, Pühajärve ja Restu mõisate hooned, Kastolatsi apostliku õigeusu kirik, Otepää kihelkonnakool, Otepää pastoraadihoone ja talvekabel. Säilinud on mitmed põlise taluarhitektuuri näited (Poslovitsa, Saare, Kolga ja Nüpli-Lõhmuse talu) ja pärandkultuurimaastike elemendid (Pühajärve Sõjatamm, Trepimäe tamm, Tsuura kuusk). Osaliselt on säilinud traditsiooniline asustuse struktuur, kus on alles enamus põliseid talukohti, uued ehitised on aga püstitatud vanadele kruntidele või muul viisil vanaga harmooniliselt sobitatud (nt Vana-Otepää, Elva küla).⁶⁰

Otepää looduspargi uus kaitse-eeskiri on menetlemisel (Keskkonnaameti andmetel⁶¹ kinnitatakse see eeldatavasti 2016.a); vt täpsemalt: <http://www.keskkonnaamet.ee/uudised-ja-artiklid/otepaa-looduspargi/>.

3.4.2. Muuseumid, raamatukogud, teatrid

Valgamaal on kokku 9 muusemi, enamik neist on neist koondunud linnade (Valga, Otepää ja Tõrva) ümbrusesse (vt Joonis 21). Valga Muuseum ja Otepää Talispordimuuseum⁶² (Eesti Spordimuuseumi filiaal) on Kultuuriministeeriumi haldusalas ja saavad riigieelarvest tegevustoetust.^{63, 64}

⁶⁰ <http://www.keskkonnaamet.ee/otep/uldinfo/loodus-3/parandkultuurmaastiku-elementid/>

⁶¹ Keskkonnaameti 19.11.2015 kiri nr PVV 6-5/15/1255-15 (vt Lisa 6)

⁶² Otepää Talispordimuuseum kandis 2001-2010 nime Otepää Suusamuuseum

⁶³ <http://www.valgamuuseum.ee/uldinfo>

⁶⁴ <http://www.spordimuuseum.ee/ajalugu-2>

Joonis 21. Valgamaa muuseumide kaart⁶⁵

Valga maakonnas on kokku 25 raamatukogu.⁶⁶ Maakonna keskraamatukogu asub Valga linnas. Ülejäänud on maakonna rahvaraamatukogud (maaraamatukogud), mis asuvad enamasti valla- ja külakeskustes.

Kutselist teatrit Valga maakonnas ei ole. Harrastusteatrid tegutsevad enamasti koolide, seltsimajade või kultuurimajade juures.

3.4.3. Mulgimaa, Tartumaa ja Vana-Võromaa kultuuriruumid

Asjaolu, et Valga maakond moodustati Viljandi-, Tartu- ja Võrumaale kuulunud kihelkondadest, teeb selle kultuuriliselt küllaltki mitmekesiseks. Ka keeleliselt on maakond kirju: lääneosa (Helme-Tõrva piirkond) kuulub mulgi, Sangaste ja Otepää lähikond tartu ning Karula ja Hargla piirkond võru murdealasse.⁶⁷

Mulgimaaks nimetatud piirkond oli XIX sajandi lõpuni mulgi keele alusel selgelt eristatav etnograafiline ja lingvistiline ala, Muinas-Sakala maakonna järeltulija. Selle kunagine sõjakas

⁶⁵ <http://www.valgamuuseum.ee/maakonna-muuseumid>

⁶⁶ <http://www.nlib.ee/11464/index.php?id=13009>

⁶⁷ Arengustrateegia Valgamaa 2018

elanikkond sai ülemöödunud sajandil teise hingamise. Selle põhjus on rahva jõukus. Tänapäeval märgistab ja määrab Mulgimaa viit kihelkonda – Halliste, Helme, Karksi, Paistu ja Tarvastu (Joonis 22) – teatud rahvarõivaste tüüp ja vanemate inimeste seas ka mulgi ehk Lõuna-Eesti keele läänemurde leviala.⁶⁸

Joonis 22. Mulgimaa kihelkonnad. Allikas: Mulgi Kultuuri Instituut⁶⁹

Sangaste ja Otepää kihelkonnad on ajalooliselt kuulunud **Tartumaa** koosseisu. Otepää piirkonna inimeste liikumised on tänapäevalgi rohkem seotud Tartuga kui maakonnakeskuse Valgaga.

Valgamaa lõunaosa kuulub **Vana-Võromaa** kultuuriruumi. Hargla, Taheva ja Laanemetsa piirkond on osa Hargla kihelkonnast ning Iigaste, Karula ja Lüllemäe piirkond kuulub Karula kihelkonda, mis on ajaloolised Vana-Võromaa kihelkonnad.

Ajalooliselt ühendab Vana-Võromaa kaheksat kihelkonda: Kanepi, Põlva, Räpina (Räpinä), Urvaste (Urvastõ), Rõuge (Rõugõ), Vastseliina (Vahtsõliina), Karula ja Hargla (Harglõ) (Joonis 23). Nende kihelkondade elanike põlised kultuuritavad, mõttemaailm ja keelepruuk ongi vaadeldavad ühise võro kultuuriruumina. Vana-Võromaa on pärandkultuurilise ja keelelise eripäraga piirkond, mille perifeerne asend, kaugus keskustest ning põlise rahva suur osakaal rahvastikus on soodustanud traditsiooniliste tavade, teadmiste, oskuste ja elulaadi püsimist.

2011.a rahvaloenduse andmetel on Eesti püsielanike hulgas kokku 74 500 võro keele oskajat. Kõige suurem on võro keele oskajate osakaal Vana-Võromaa elanikkonna hulgas. Tehtud sotsioloogiliste uuringute põhjal võib väita, et võro keel on võrokeste identiteedi peamine alus. Võro keele olukorda on analüüsitud mitmete uuringute käigus, mille tulemustena on hinnatud võro keel ohustatuks; käimas on keelevahetus. Võrokestel on olemas vajalik võro keele oskus, aga põlvkondlik keeleülekanne on nõrgenenud.⁷⁰

⁶⁸ <http://www.mulgikultuur.ee/turism/>

⁶⁹ <http://mulgikultuur.ee/uus/mulgimaast/kaart/>

⁷⁰ Allikas: Võro Instituut (Külli Eichenbaum), 13.02.2015

Joonis 23. Vana Võrumaa kihelkonnad. Allikas: Võru Instituut

Võro keele ja kohaliku kultuuripärandi uurimise ning arendamisega tegeleb riigi teadus- ja arendusasutus Võru Instituut. Keeleuuringute kõrval on teised olulised eesmärgid keele kasutusvaldkondade laiendamine, Vana-Võromaa kultuuripiirkonna positiivne mainekujundus, kultuuripärandi esitlus Vana-Võromaa muuseumide kaudu ning kultuuriruumi kogukondade identiteedi tugevdamine.

Võro kultuuripärandi ja keelekeskkonna hoidmiseks tegeldakse võro keele õppe korraldamisega Vana-Võromaa lasteaedades ja koolides, antakse välja võrokeelseid trükiseid, korraldatakse ettevõtmisi, mis innustavad võrokeesi oma keele ja kultuurieripära esile tõstma. Üheks arendustöö suunaks on kultuuripärandi kasutusvõimalused kohalikus ettevõtluses, valdkondadeks käsitöö, kohalik toidutava, traditsiooniline ehitus.

Vana-Võromaa neljas erinevas muuseumis eksponeeritakse, tutvustatakse ja õpetatakse kohaliku kultuuripärandi erinevaid teemasid.

Võro keele ja kultuuri arendamisel on instituudi kõrval oluline organisatsioon MTÜ Võro Selts VKKF, mille olulisemad tegevused on võrokeelse meedia edendamine (selts annab välja võrokeelset ajalehte *Uma Leht*, osaleb võrokeelsete tele- ja raadiosaadete loomisel) ning võrokeelse laulupeo *Uma Pido* korraldustöö juhtimine.⁷¹

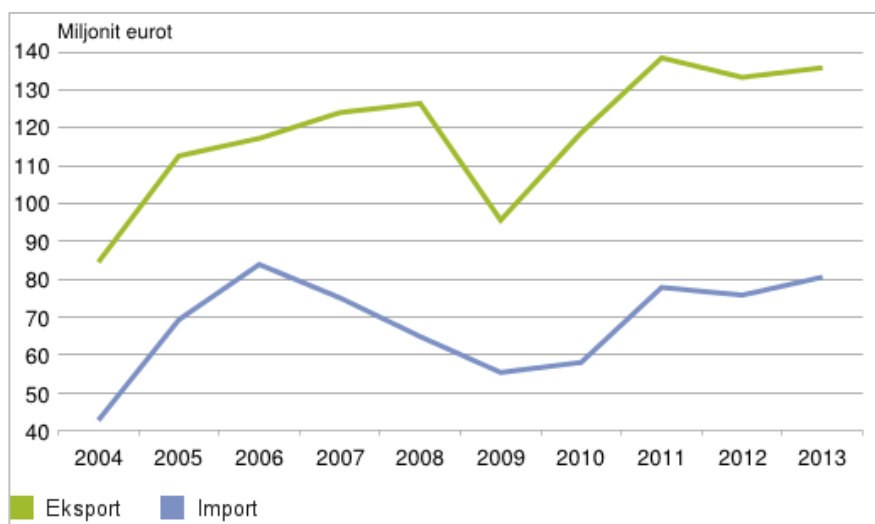
3.5. Majanduskeskkond

Statistikaameti andmetel tegutseb Valgamaa ettevõtetest 14% primaarsektoris, 36% sekundaarsektoris ning 50% tertsiaarsektoris. Kõige rohkem on ettevõtteid põllumajanduses ning metsamajanduses, aga ka kaubanduses, töötlevas tööstuses, ehituses ja turismisektoris.⁷²

⁷¹ Allikas: Võru Instituut (Külli Eichenbaum), 13.02.2015

⁷² Taat, T. 2014. Regionaalne SKP piirkondade ja majandussektorite järgi.

Tuntumateks ettevõteteks on Atria Eesti AS, Valga Gomab Mööbel AS, Pühajärve Puhkekodu AS, UPM Kymmene AS Otepää Vineeritehas, Sangaste Linnas AS ja Ritsu AS. Ekspordiga tegelevaid ettevõtteid oli 2013. aasta seisuga maakonnas 148 ning nende kaubavoo koguväärtus ulatus üle 135 miljoni euro.⁷³ Peamisteks ekspordiartikliteks 2013. aastal olid puit, puittooted, mööbel, kokkupandavad ehitised ning sõidukid ja nende osad.⁷⁴ Ekspordi osakaal on küll viimaste aastate aeglustunud, kuid ulatub siiski buumieelsest tasemest kõrgemale (vt täpsemalt Joonis 24).

Joonis 24. Eksport ja import Valga maakonnas perioodil 2004-2013. Allikas: Statistikaamet

Enamik Valga maakonnas tegutsevatest ettevõtetest on mikro- ja väikeettevõtted ning nende peamised probleemid on seotud eelkõige kvaliteetse tööjõu leidmises, üldise infrastruktuuri seisukorra ning ettevõtte jaoks oluliste teenuste (hooldus- ja remonditööd) kättesaadavus lähikonnas.⁷⁵ Samuti on probleemiks kaugus turgudest ning toorainest. Küllaltki ebasoodne ettevõtluskeskkond on ka põhjuseks, miks Valga maakonna SKP elaniku kohta moodustas 2012. aastal vaid 55,4% Eesti keskmisest (Tabel 12). Hoolimata sellest on viimaste aastate jooksul järjest enam loodud uusi ettevõtteid (vt Tabel 11).

Tabel 11. Ettevõtluse näitajad Valga maakonnas. Allikas: Statistikaamet

	2008	2009	2010	2011	2012
Ettevõtjad	2507	3090	3263	3381	3401
FIE-d	614	1031	1060	1013	968
Äriühingud	1226	1385	1484	1614	1706
Välismaa äriühingute filiaalid	0	0	0	0	0
MTÜ-d	603	652	695	730	704
Sihtasutused	24	22	24	24	23

Tabel 12. Valga maakonna SKP jooksevhindades. Allikas: Statistikaamet

	2008	2009	2010	2011	2012
SKP turuhindades, mln eurot	204,2	176,4	178,1	206,0	222,7
Lisandväärtus kokku:	181,7	152,9	155,4	180,0	193,9

⁷³ Allikas: Statistikaamet

⁷⁴ Taat, T. 2014. Regionaalne SKP piirkondade ja majandussektorite järgi.

⁷⁵ Maapiirkonna ettevõtluse arenguvajadused ja -takistused Läänemaal ja Valgamaal. Eesti Maaülikool, 2012

	2008	2009	2010	2011	2012
a) primaarsektor	17,0	12,7	16,5	23,5	26,3
b) sekundaarsektor	60,6	47,8	49,6	65,1	70,7
c) tertsiaarsektor	104,0	92,5	89,2	91,3	96,9
Maakonna osatähtsus SKP-s, %	1,3	1,3	1,2	1,3	1,3
SKP elaniku kohta, eurot	5972,1	5175,7	5243,4	6094,4	7471,9
SKP elaniku kohta, % Eesti keskmisest	49,3	49,7	48,9	50,4	55,4
Sektori osatähtsus lisandväärtuses, %:					
a) primaarsektor	9,4	8,3	10,6	13,1	13,6
b) sekundaarsektor	33,4	31,3	31,9	36,2	36,4
c) tertsiaarsektor	57,3	60,5	57,4	50,7	50,0

Ettevõtluse nõrkused avalduvad ka madalas tööhõives ja sissetulekutes. Keskmine palk Valga maakonnas 2014. aasta IV kvartalis oli 798 eurot, mis on ~23% võrra madalam kui Eesti keskmine (vt Tabel 13).

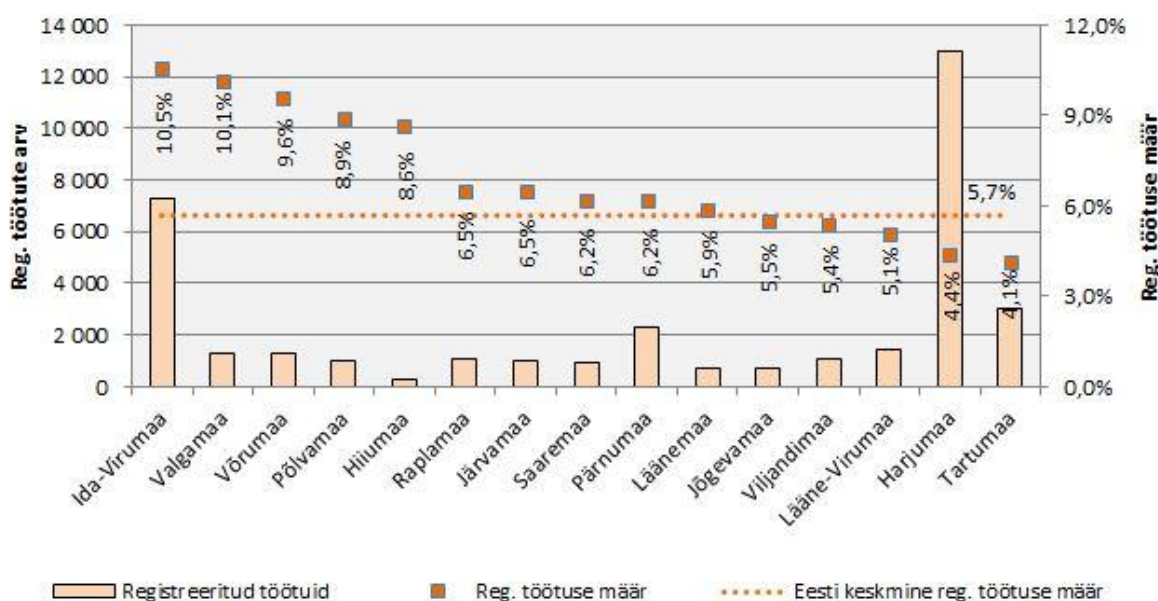
Tabel 13. Keskmine brutotöötasu* kuus 2011-2014.a. Allikas: Statistikaamet

Maakond	2011	2012	2013	2014**			
	aasta keskmine	aasta keskmine	aasta keskmine	I kv	II kv	III kv	IV kv
Kogu Eesti	839	887	949	966	1023	977	1039
Harju	948	1001	1069	1090	1146	1100	1160
... Tallinn	967	1020	1090	1118	1170	1120	1183
Hiiu	680	769	809	803	894	967	1231
Ida-Viru	678	723	788	804	828	769	829
Jõgeva	660	669	714	701	777	762	749
Järva	648	694	741	755	852	782	855
Lääne	683	756	809	886	867	821	882
Lääne-Viru	674	741	790	794	867	823	853
Põlva	667	721	728	759	825	750	821
Pärnu	692	754	769	777	824	824	869
Rapla	662	674	748	757	820	791	848
Saare	672	713	752	751	780	809	835
Tartu	817	837	913	920	1010	923	1017
Valga	650	682	729	751	770	753	798
Viljandi	641	655	734	771	832	803	867
Võru	650	654	740	730	796	763	845

* Hõlmatud on töölepingu, teenistuslepingu ja avaliku teenistuse seaduse alusel töötavad inimesed.

** Aasta keskmine avaldatakse 17.06.2015.a

Registreeritud töötuid oli 2014. aasta veebruaris Valgamaal 1255 ning töötuse määr 10,1%, mis on samuti kõrgem kui on Eesti keskmine näitaja (vt Joonis 25).

Joonis 25. Registreeritud töötus ja töötute määr seisuga veebruar 2014 (Allikas: Töötukassa)

3.5.1. Energeetika

Valga maakonna arengustrateegias 2020⁷⁶ on märgitud, et kui ressursid on piiratud, on eriti oluline nende hoolikam kasutamine. Üks võimalustest on energia säästmine ning suurem teadlikkus selles valdkonnas. Valgamaal on aastatel 2007-2013 rajatud mitmeid energiasäästlikke objekte. Sedalaadi uuendused jõudsid Valgamaale Eesti kui tervikuga võrreldes pigem varem. Energiatõhusate ehitiste rajamise kogemuste mõningast omamist tuleb rõhutada ja kasutada ka edaspidi. Kavas on arendada välja efektiivne, keskkonnasõbralik ja mugav ühistranspordisüsteem, ohutu kergliiklus ja muuta auto alternatiivid mugavaks, samuti propageerida keskkonnasõbralike biokütuste kasutamist. Energia säästmise arendamisele tuleb kindlasti läheneda komplekselt, eraldamata teineteisest tarbimist ja varustamist.

Kindlasti peab tagama majandushoovad inimeste tarbimisharjumuste juhtimiseks energiasäästu suunas halvendamata oluliselt elukvaliteeti. Tuleb rakendada energiasäästlikumaid ning väiksemate energiakadudega seadmeid ja tehnoloogiaid koos võimalike majanduslike motivaatorite ja toetusvahenditega. Muutuma peab inimeste suhtumine energiasse ning selle väärtusesse, kuid see peab toimuma ilma radikaalsete kõrvalmõjudeta elukvaliteedile ning sisetulekutele.

Energeetika üheks trendiks on koostootmisjaamade rajamine. Kuna koostootmisjaamade energiatõhusus on suurem tavapäraste katlamajade omast, siis tuleb selliste jaamade rajamist soodustada. See parandab ka mingis osas energiajulgeolekut.

Arengustrateegias nähakse muuhulgas ette energiasäästlikumate hoonete ehitamist ja alternatiivenergia laialdasemat kasutamist.

⁷⁶ <https://valga.maavalitsus.ee/documents/180027/2279601/Valgamaa+2020.pdf/49c03297-4912-4d61-887a-f055c1a988f3>

3.5.2. Maareform

Maa-ameti andmetel oli seisuga 31.12.2013.a maakatastris registreeritud 97% Valga maakonna maafondist. Maakatastris registreeritud katastriüksused tekkelugude (omandamisviiside) lõikes seisuga 31.12.2013 vt Tabel 14.

Tabel 14. Maakatastris registreeritud katastriüksused tekkelugude (omandamisviiside) lõikes seisuga 31.12.2013. Allikas: Maa-amet⁷⁷

Maakatastris registreeritud katastriüksuste tekkelugu	
Katastris registreeritud katastriüksuste arv	21 975
Katastris registreeritud pindala (ha), sh:	198 463,3
- riigi omandisse jäetud maa	65 871,6
- munitsipaalomandisse antud maa	1 543,0
- ostueesõigusega erastatav maa	39 956,8
- enampakkumisega erastatav maa	3 360,3
- vaba põllumajandusmaana erastatav maa	10 484,0
- vaba metsamaana erastatav maa	4 507,6
- tagastatud maa	72 740,0

3.5.3. Teedevõrk ja raudteed

Valga maakonna teedevõrk on Eesti keskmisest tihedam, samuti on rajatud mitmeid kergliiklusteid. Puudustena võib välja tuua mustkatteta riigiteede suure osatähtsuse (umbes 50%).⁷⁸

Valgamaad läbib kaks põhimaanteed – Valga-Uulu (riigitee nr 6) ja Jõhvi-Tartu-Valga (riigitee nr 3) ning 7 tugimaanteed:⁷⁹

- 1) Tatra-Otepää-Sangaste (riigitee nr 46);
- 2) Viljandi-Rõngu (riigitee nr 52);
- 3) Võru-Mõniste-Valga (riigitee nr 67);
- 4) Võru-Kuigatsi-Tõrva (riigitee nr 69);
- 5) Rõngu-Otepää-Kanepi (riigitee nr 71);
- 6) Sangaste-Tõlliste (riigitee nr 72);
- 7) Tõrva-Pikasilla (riigitee nr 73).

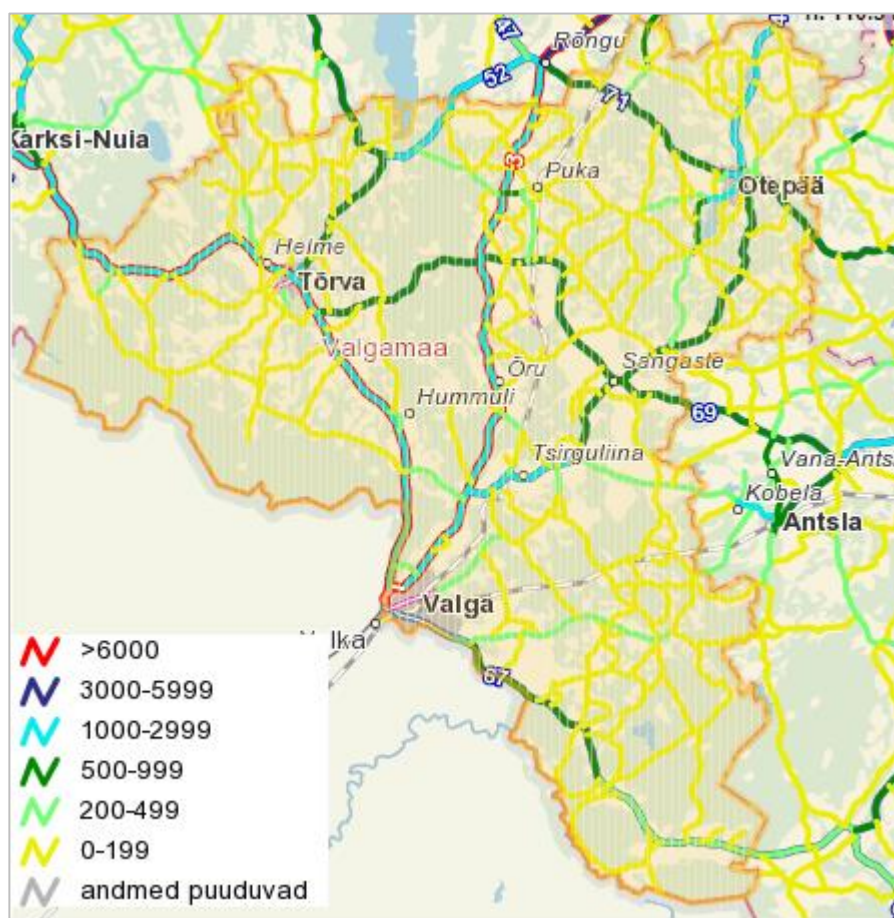
Liiklussagedus Valgamaa teedel vt Joonis 26.

⁷⁷ Maa-ameti kodulehekülg:

http://www.maaamet.ee/index.php?lang_id=1&page_id=147&no_cache=1395127861 (vaadatud 18.03.2014)

⁷⁸ Arengustrateegia „Valgamaa 2018“ teemavaldkondade SWOT-analüüs

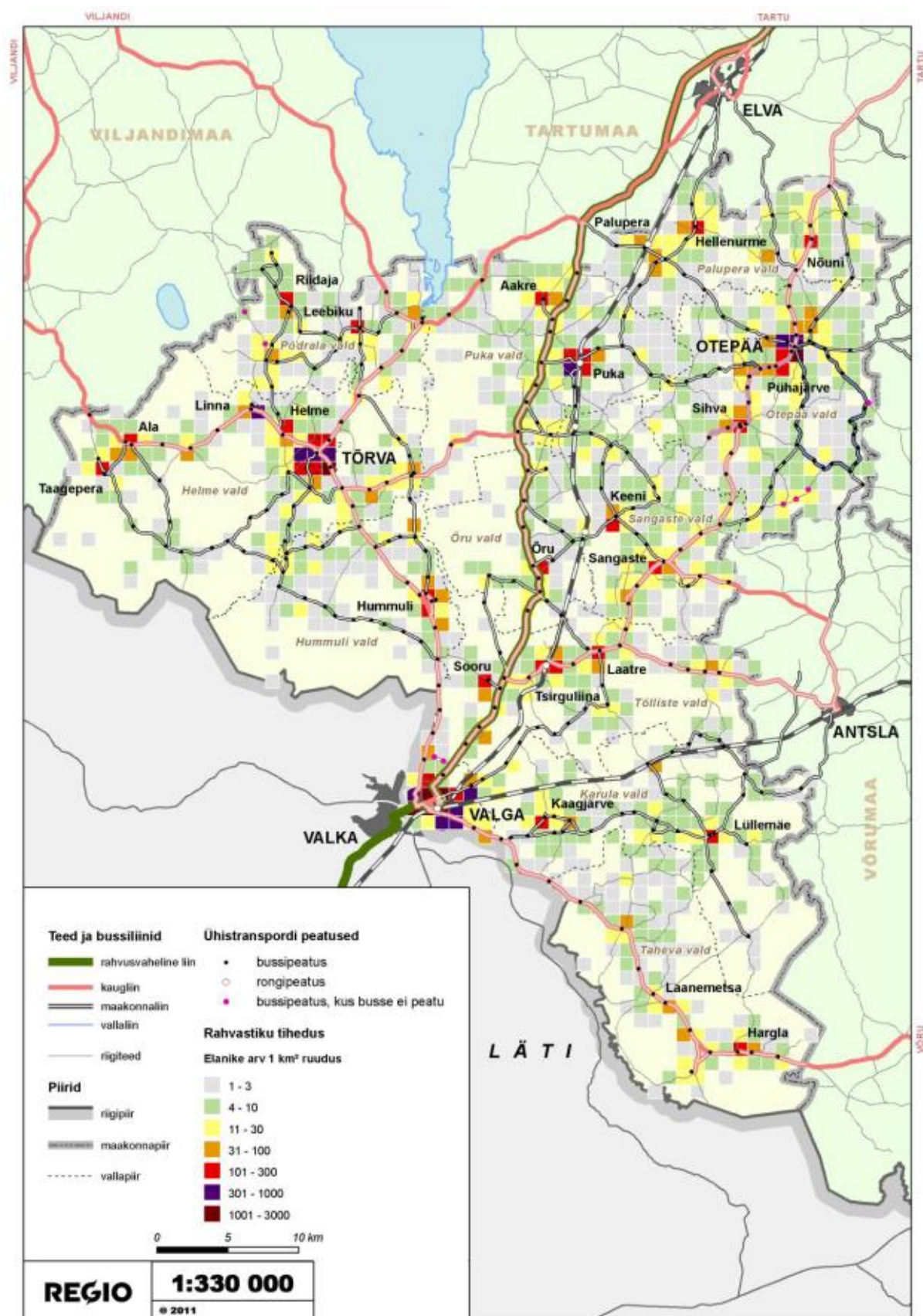
⁷⁹ Maa-ameti kaardirakendus: <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>, viimati kasutatud 14.03.2014

Joonis 26. Liiklussagedus 2013. aastal Valgamaa teedel. Allikas: Maa-ameti kaardirakendus

Autobussiliiklus Valga maakonnas on jagunenud valla-, maakonna-, kaug- ja rahvusvahelisteks liinideks. 2011. aasta ühistranspordiuringu kohaselt oli maakonnas käigus 2 valla-, 39 maakonna-, 20 kaug- ja 2 rahvusvahelist liini. Ühistranspordipeatused ja liinidevõrk on esitatud järgmisel joonisel (vt Joonis 27).⁸⁰

⁸⁰ Valga maakonna ühistranspordiuring. Tartu, 2011

Joonis 27. Valga maakonna ühistranspordivõrk 2011. aastal⁸¹

⁸¹ Valga maakonna ühistranspordiuring. Tartu, 2011

Lisaks bussiliiklusele toimub Valga maakonnas raudteeühendus Tartu ja Riia suunal. Reisijatevedu Tartu suunal korraldab alates 1. jaanuarist 2014 AS Elron. Igapäevaselt väljub Valgast kaks rongi, millest üks on Valga-Tallinn ning teine Valga-Tartu liin. Tartu-Valga suunal on kokku 10 rongipeatust, milles Elroni rongid peatuvad kuues: Paluperas, Pukas, Mägistes, Keenis, Sangastes ja Valgas. Kõik ooteplatvormid on kaasajastatud eurokõrgustele.⁸² 1. juunist 2014 kehtima hakkav uus sõiduplaan lisab Valga liinile ka kolmanda väljumise.⁸³

Reisijatevedu Riia suunal teenindab AS „Pasažieru vilciens” ning rongi väljuvad ja saabuvad 3 korda päevas. Alates 29. maist 2011 on nii Riia kui ka Tartu/Tallinn suunalisel lõigul rongide sõiduplaanid ühildatud ühel korral päevas nii, et Valgas toimub ümberistumine ja ooteaeg jääb alla 10 minuti.⁸⁴

Lisaks on olnud aktuaalne reisirongiliikluse taastamine Valga-Võru-Koidula suunal seoses Koidula piiripunkti ja raudteejaama renoveerimisega 2011. aastal. Renoveerimistööde käigus ühendati Valga ja Tartu poolt tulevad raudteelõigud, mis võimaldaksid otseühendust. Hetkel reisijatevedu Valga-Võru-Koidula liinil ei teostata.⁸⁵

3.5.4. Turism

Valgamaa turismipotentsiaali kujundab eelkõige Otepää ja selle lähiümbrus, rahvusvahelise turismi tõmbekeskuseks on Valga ja Helme-Tõrva ümbrus. Siseturismi tõmbepiirkondadeks on Karula rahvuspargi piirkond ja Emajõe kaldaalad alates Võrtsjärve lõunatipust ülesvoolu. Valgamaa turismipotentsiaal on üks Eesti kõrgeimaid.⁸⁶

Looduslikest vaatamisväärsustest asuvad Valgamaal Karula ja Otepää rahvuspargid, järskude nõlvadega Väike Munamägi, mitmed vaateplatvormid. Olulised looduslikud vaatamisväärsused on ka Pühajärve Sõjatamm ning Helme ja Koorküla koopad.⁸⁷

Olulisemad ajaloolised vaatamisväärsused on Otepää Linnamägi, Sangaste loss, mitmed muuseumid (nt Eesti lipu muuseum) ja Otepää piirkonnas asuvad kirikud (talvekirik, Maarja luteri kirik ja Ilmjärve apostlik-õigeusu kirik).⁸⁸ Tõrva-Helme piirkonna olulisimad ajaloolised vaatamisväärsused on Barclay de Tolly mausoleum, Ordulinnuse varemed, Taagepera loss ja Hummuli mõis. Valga linnas ja selle lähiümbruses on peamised ajaloolis-kultuurilised vaatamisväärsused Valga raekoda, Jaani kirik, Rooma katoliku Pühavaimu kirik, Valga muuseum, Isamaalise kasvatus püsiekspositsioon, Vabadussõjas langenute mälestusmärk ja Saksa sõjavangide kalmistu.⁸⁹

Peamised aktiivse puhkuse võimalused on koondunud Otepää piirkonda. Piirkonnas korraldatakse ka mitmeid kohaliku kui rahvusvahelise tähtsusega spordivõistlusi: Tartu suusamaraton, Tartu rattamaraton, Tartu rattaralli, Tartu jooksumaraton. Kultuurisündmustest on märkimisväärsed Pühajärve Kuldkala ja Leigo järvemuusikakontserdid. Tõrva-Helme piirkonnas on mitmeid ratta- ja matkaradasid ning Valga linnast 2 km kaugusel asub Jaanikese Motokeskus.⁹⁰

Eesti Statistikaameti andmed Valgamaa majutatute reisi eesmärgid on enamjaolt seotud turismiga, vähemal määral tööga. Tubade täitumus 2013. aastal oli suurim suvekuudel, talvisel perioodil jääb tubade täitumus 20% kanti (Joonis 28 ja Joonis 29).

⁸² Valga maakonna ühistranspordiuring. Tartu, 2011.

⁸³ AS Elron kodulehekülj: <http://elron.ee/elron-avaldas-juunikuust-kehtima-hakkavad-soiduplaanid/>, viimati vaadatud 17.03.2014

⁸⁴ Valga maakonna ühistranspordiuring. Tartu, 2011.

⁸⁵ Valga maakonna ühistranspordiuring. Tartu, 2011.

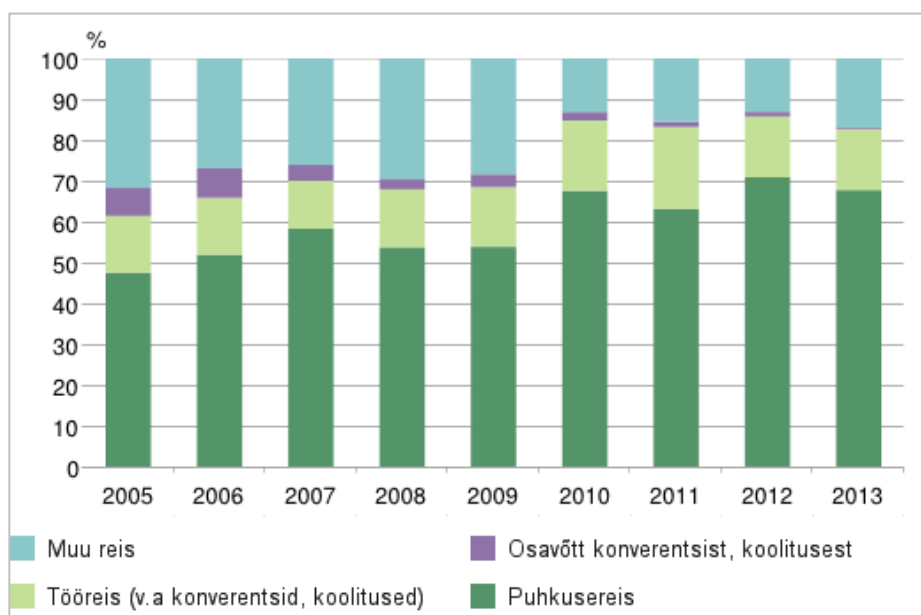
⁸⁶ Arengustrateegia Valgamaa 2018. Valga, 2011.

⁸⁷ Valga maakonna puhke- ja turismimajanduse arengukava aastateks 2008-2013

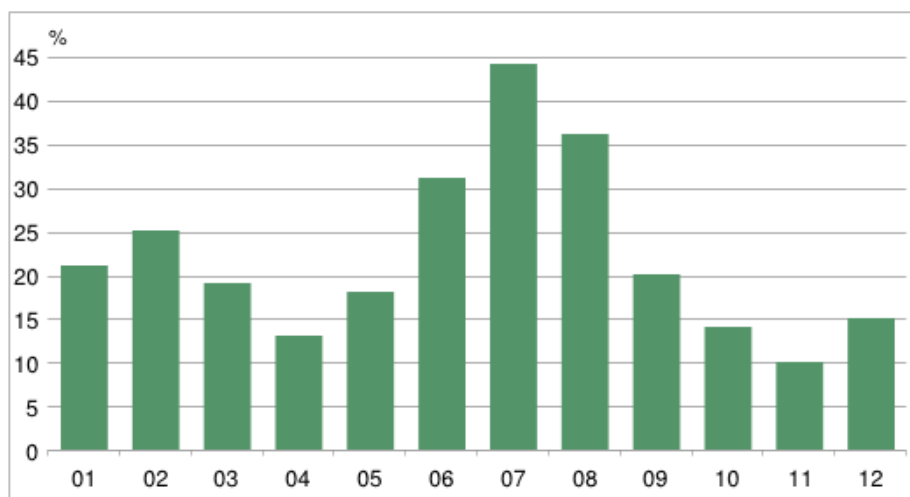
⁸⁸ Valga maakonna puhke- ja turismimajanduse arengukava aastateks 2008-2013

⁸⁹ Valga maakonna puhke- ja turismimajanduse arengukava aastateks 2008-2013

⁹⁰ Valga maakonna puhke- ja turismimajanduse arengukava aastateks 2008-2013

Joonis 28. Majutatute ööbimised reisi eesmärgi järgi Valga maakonnas 2005-2013.
Allikas: Statistikaamet

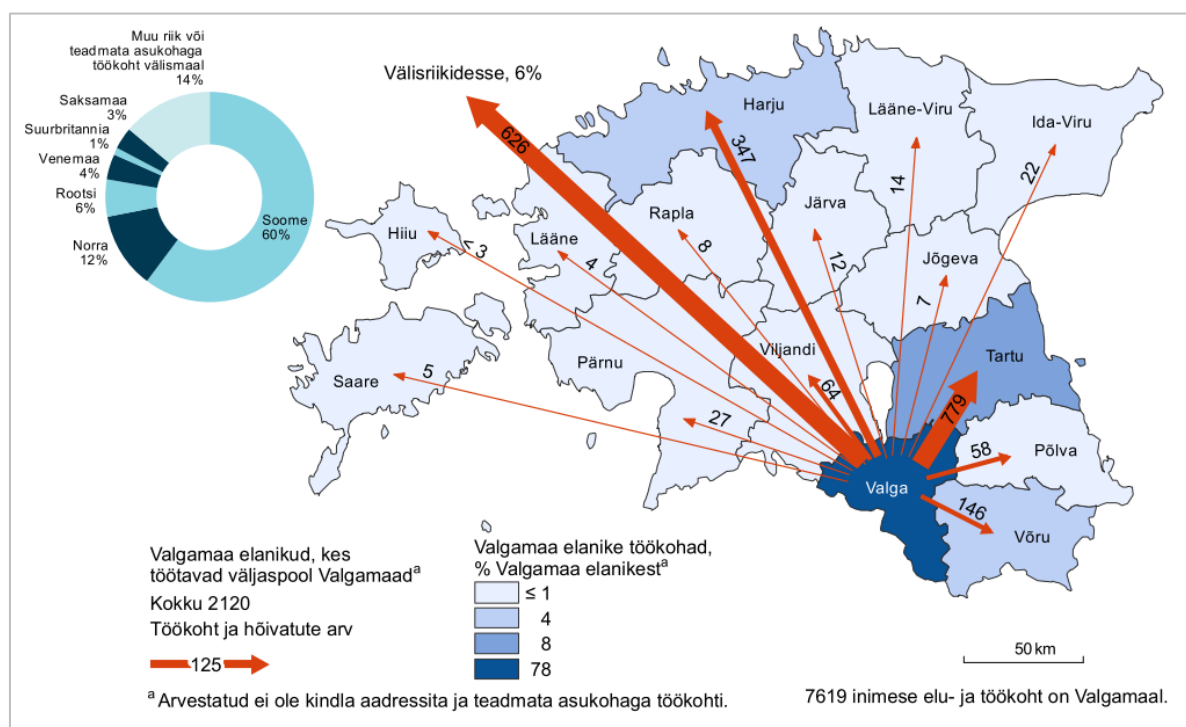

Joonis 29. Tubade täitumus Valga maakonnas kuude kaupa, 2013.a. Allikas: Statistikaamet

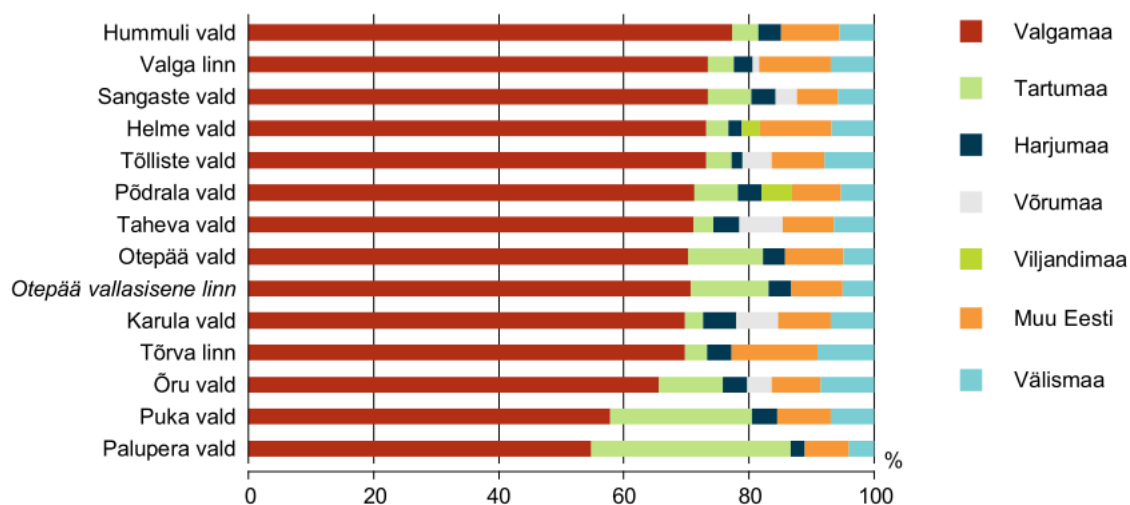
3.5.5. Tööränne⁹¹

Valgamaal käib kodumaakonnas töö 71% hõivatutest, mida on vähem kui enamikes Eesti maakondades. Põhiliseks töörande sihtkohaks on Tartumaa, seal töötab 7% Valgamaa hõivatutest. Harjumaal käib töö 3% Valgamaa elanikest. Kõige sagedasem töörande sihtkoht Taheva ja Karula elanikele on Võrumaa. Välismaal käib töö 6% Valgamaa hõivatutest, suurim on välismaal töötajate osakaal Tõrvas.

⁹¹ Rahva ja eluruumide loendus 2011. Ülevaade maakondade rahvastikust. Koostajad: Ene-Margit Tiit, Mihkel Servinski. Statistikaameti väljaanne; vt: http://www.stat.ee/publication-download-pdf?publication_id=35128

Joonis 30. Valga maakonna elanike tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011. Allikas: Statistikaamet

Joonis 31. Valga maakonna hoiatud töökohta asukoha järgi, 31.12.2011. Allikas: Statistikaamet

3.5.6. Kalandus ja jahindus

Valga maakonnas on rohkesti avalikult kasutatavaid veekogusid (126 looduslikku järve, 25 paisjärve, lisaks jõed ja ojad), kus saab tegeleda kalapüügiga, samas on ka veekogusid, kus püük on kas osaliselt või täielikult keelatud. Kutselise kalapüügiga tegeletakse põhiliselt Võrtsjärves, teistes väiksemates või keskmise suurusega järvedes ja jõgedes toimub harrastuslik kalapüük.

Kalamajanduslik osatähtsus võrreldes mere või Peipsi järvega on Valgamaal väike. Samas on oluliselt suurem potentsiaal puhkemajanduse ja looduslike veekogude baasil kalaturismi arendamise seisukohalt.

Enamlevinud ulukid maakonnas on metssiga ja kobras. Enimkütitud ulukid on metskits, metssiga ja rebane.⁹²

Keskkonnaameti peadirektori 31.05.2013.a käskkirjaga nr 1-4.1/13/260 moodustati Valga maakonna jahindusnõukogu, mis on regionaalset jahinduslikku tegevust korraldav üksus, mille tööpiirkond on Valga maakond. Nõukogu moodustati võrdsetel alustel jahipiirkonna kasutajate ja maaomanike esindajatest ning riigi esindajatest. Nõukogu juhindub oma tegevuses jahiseadusest, teistest õigusaktidest ning jahindusnõukogu töökorrast.⁹³

⁹² Allikas: Statistikaamet

⁹³ Keskkonnaameti kodulehekül: <http://www.keskkonnaamet.ee/teenused/jahindus-4/>

4. Seos asjakohaste strateegilise planeerimise dokumentidega

4.1. Ruumilise planeerimise dokumendid

4.1.1. Üleriigiline planeering „Eesti 2030+“

Üleriigilise planeeringu „Eesti 2030+“ peamine eesmärk on ruumilise arengu suunamine kõige üldisemates küsimustes. Planeering käsitleb ruumilisi seoseid teiste riikidega, samuti Eesti riigi erinevaid regioone ning kogu maa- ja veeala tervikuna. Eesmärgiks on suunata asustusstruktuuri ja üleriigiliste võrgustike terviklikku arendamist, arvestades sealhulgas piirkondade eripäradega.

Üleriigilise planeeringu „Eesti 2030+“ kehtestas Vabariigi Valitsus 30.08.2012.a korraldusega nr 368.

Kuna üleriigilise planeeringu peamiseks arengueesmärgiks on **elamisvõimaluste tagamine Eesti igas asustatud paigas**, on Eesti ruumilise arengu visioon aastaks 2030 sõnastatud järgmiselt: „Eesti on sidusa ruumistruktuuriga, mitmekesise elukeskkonnaga ja välismaailmaga hästi ühendatud riik. Hajalinnastunud ruum seob tervikuks kompaktsed linnad, eeslinnad ja traditsioonilised külad, väärtustades kõiki neid elamisviise võrdselt ühepalju. Hajalinnastunud ruumi inimsõbralikkuse ja majandusliku konkurentsivõime tagavad eeskätt looduslähedane keskkond ja hästi sidustatud asulate võrgustik.“

Peamised eesmärgid asustuse kujundamisel on:

- olemasolevale asustusstruktuurile toetuva mitmekesise ja valikuvõimalusi pakkuva elu- ja majanduskeskkonna kujundamine;
- töökohtade, haridusasutuste ja mitmesuguste teenuste kättesaadavuse tagamine toimepiirkondade sisese ja omavahelise sidustamise kaudu.

Üleriigiline planeering „Eesti 2030+“ seab eesmärgiks **tagada olemasolevas asustussüsteemis inimestele võimalikult hea elukvaliteet, erinevate piirkondade arengupotentsiaali maksimaalne ära kasutamine ja asustusvõrgu tõrgeteta toimimine.**

Peamised eesmärgid transpordi arengu kujundamisel:

- teenuste, haridusasutuste ja töökohtade kättesaadavuse tagab toimepiirkondade sisene ja omavaheline sidustamine kestlike transpordiliikide abil;
- tagatud on kiire, piisava sagedusega ja mugav ühendus välismaailmaga;
- erinevaid transpordiliike kasutatakse tasakaalustatult, arvestades piirkondlike eripäradega.

Peamised eesmärgid energeetikavaldkonnas:

- elektritootmisvõimsuse arendamisel on vaja keskenduda Eesti varustamisele energiaga. Uued energiatootmisüksused tuleb paigutada ruumis ratsionaalselt ja kestlikult;
- Eesti energiavarustuse võimalusi tuleb avardada, luues välisühendusi Läänemere piirkonna energiavõrkudega;
- tuleb vältida soovimatut mõju kliimale, saavutada taastuvenergia suurem osakaal energiavarustuses, tagada energiasäästlike meetmete rakendamine ja energiatootmise keskkonnamõju vähendamine.

Valga maakonnas puudub suurem arendussurve ja elanike arv kahaneb. Seetõttu on MP-s asjakohane keskenduda olemasolevate keskuste, sh maakonnakeskuse jt suuremad asulad,

olulisuse rõhutamisele töökohtade ja teenuste pakkujatena. Olemasolevate keskuste elujõulisuse säilimine on oluline tagatis elamistingimuste tagamisel ka maalises piirkonnas.

4.1.2. Kehtiv maakonnaplaneering ja teemaplaneeringud

Praegu kehtiv Valga MP on kehtestatud maavanema 03.02.1999.a korraldusega nr 132. Seda on täpsustatud ja täiendatud teemaplaneeringutega „Tihe- ja hajaasustusega alad“, „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“, „Ruumilise arengu põhimõtted ja suundumused *Via Hanseatica* mõjualal“ ning „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2009-2015“.

Kehtiva MP eesmärk on maakonna territooriumi üldistatud ruumiline käsitlemine, asustuse arengu tingimuste ja olulisemate infrastruktuuri objektide määratlemine. Kehtestatud maakonnaplaneering on aluseks valla ja linna üldplaneeringute koostamisel.

Teemaplaneeringute (TP) eesmärgid:

- TP „Tihe- ja hajaasustusega alad“ täpsustab kehtestatud MP-ga määratud tiheasustusega alade piire ning annab võimaluse maareformi edukaks lõpetamiseks aladel, kus maareformi seaduse rakendamisega tiheasustusega aladel on kujunenud maa kõrge maksustamishind, mis ületab maaelanike võimalusi maa erastamiseks. Planeering on kehtestatud Valga maavanema korraldusega 03.05.2001.a nr 367;
- TP „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“ olulisemaks eesmärgiks on loodus- ja keskkonnakaitseliselt põhjendatuma ruumistruktuuri tagamine. Tuginedes erinevate infrastruktuuride paiknemise ja vajaduse analüüsile, seatakse aladele vajalikud kasutustingimused, mis tagavad maakonna säästva arengu. Planeering on kehtestatud maavanema korraldusega 28.03.2003.a nr 269;
- TP „Ruumilise arengu põhimõtted ja suundumused *Via Hanseatica* mõjualal“ seab Valgamaa piiresse jääva *Via Hanseatica* arengukoridori arendamiseks vajalikud tingimused, et säilitada piirkondlikke erisusi ja tugevdada arengupotentsiaali. Planeering täpsustab ning seob ruumiga erinevates strateegiates ja *Via Hanseatica* turismitoote arendusprojektis esitatu. Planeering on kehtestatud maavanema korraldusega 29.02.2008.a nr 137;
- TP „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2009-2015“ täpsustab kehtivat Valga MP-d sotsiaalse infrastruktuuri teenuste kättesaadavuse osas. TP on koostatud aastateks 2009-2015. TP abil viiakse maakonna tasandil ellu üleriigilise planeeringuga Eesti 2010 püstitatud eesmärgi tagada inimese põhivajaduste rahuldamine igapäevaste sotsiaalteenuste kättesaadavuse kaudu. TP konkreetne eesmärk on anda kohalikele omavalitsustele soovitusi teenuste kättesaadavuse tagamiseks kantides. Planeering on kehtestatud Valga maavanema 29.12.2009.a korraldusega nr 536.

4.1.3. Koostatava maakonnaplaneeringu eeltööd

Põlva, Valga ja Võru maavalitsused on koostöös ja eraldi korraldanud mitmete eeltööde läbiviimist MP-de koostamiseks.

Maamajanduse ja riiklike huvide teemavaldkondade analüüsimise eesmärk oli anda lähtekohad ja suunised uute maakonnaplaneeringute koostamisel.⁹⁴

Maamajanduse valdkonna lõikes analüüsiti:

⁹⁴ Valga maakonnaplaneeringu eeltööd. Maamajandus ning riiklikud huvid. Hendrikson & Ko töö nr 1797/12, Valga-Tartu 2013;
http://valga.maavalitsus.ee/documents/180027/2280272/Valga+maakonnaplaneeringu+eelt%C3%B6%C3%B6de+anal%C3%BC%C3%BCs_v%C3%A4ljatr%C3%B6kk.pdf/8a39dad3-2baf-4d7f-a0f5-6f0b76dc4590

- majanduskeskkonna iseloomu muutusi võrreldes kehtivas maakonnaplaneeringus sätestatuga;
- kuidas maakonnaplaneeringus sätestatu on realiseerunud;
- kuidas ja milline on teemakäsitlus kohalike omavalitsuste üldplaneeringutes;
- kas ja millises piirkonnas on kehtestatud teemakohaseid detailplaneeringuid;
- milline on tootmis- ja tööstusettevõtete arv maakonnas, sektoris hõivatute dünaamika;
- kas ja milline on teema käsitlus kohalike omavalitsuste teistes arengudokumentides ning maakonna arenduskeskuste poolt investorteeninduse programmi raames tehtavas töös ja teistes teemakohastes töodes.

Analüüsi põhjal on jõutud järeldusele, et käimasolevad majanduse struktuurimuutused on regionaalse arengu väljavaadete seisukohalt kohati murettekitavad. Ühest küljest on paratamatu, et põllumajandussektori tehnoloogilise ja tööjõu tootlikkuse arenguga on suur hulk tööjõudu vabanenud just maapiirkondades, kuid võimalused asendushõiveks on maapiirkondades piiratumad kui linnades. Seeläbi on lisaks maapiirkondade paremale integreerimisele tööjõuareali keskuse tööturuga ka majandustegevuse mitmekesistamine nii linnalähistes kui ka kaugemates maapiirkondades muutunud võtmetähtsusega piirkondliku arengu tasakaalustamisel. Teatud ulatuses on maapiirkondade ettevõtlus pärast vahepealset põllumajandussektori hõive märkimisväärset kahanemist küll juba mitmekesistunud. Suur osa primaarsektori töökohti on tänaseks paraku asendunud just industriaalsektori töökohtadega erinevates allhanketootmisega tegelevates ettevõtetes, mille perspektiiv ei ole siinse tööjõu kallinedes kestev. See võib tuua kaasa uue tööjõu vabanemise pärast tootmise ümberpaigutamist mujale odavamale tööjõu maadesse. Seetõttu on väga oluline regionaalsete vajadustega arvestava tööjõu täiend- ja ümberõppesüsteemi toimimine, mis suudaks pidevalt ja paindlikult reageerida piirkondade tööjõuvajaduste muutustele.

Riiklike huvide väljaselgitamiseks analüüsiti, millised on riigikaitse huvid (lasketiirud, polügoonid, piirialad, piiripunktid jm), kas ja milline on teemakäsitlus kõrgemalseisvates arengudokumentides ning millised on asjakohased suundumused. Riigikaitse eesmärk on säilitada Eesti riigi iseseisvus ja sõltumatus, tema maa-ala, territoriaalvete ning õhuruumi lahutamatu ja jagamatu terviklikkus, põhiseaduslik kord ning rahva turvalisus. Riigikaitse eesmärgi saavutamiseks on oluline arvestada riigikaitse taristu arenguvajadustega erineva tasandi planeeringute (maakonnaplaneering, üldplaneering, detailplaneering) koostamisel ja projekteerimistingimuste väljastamisel. Riigikaitse ehitise piiranguvööndis tuleb seega kõik planeeringud, projekteerimistingimused või nende andmise kohustuse puudumisel ehitusloa eelnõu või ehitusteatris kooskõlastada Kaitseministeeriumiga.

TP „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2009-2015“ analüüsi⁹⁵ eesmärk on vaadata üle TP-s käsitletud teenustebaas, anda ülevaade rahvaarvu toimunud muutustest ning inimeste ruumilisest mobiilsusest, eristada maakonnas olulisemad keskused ja anda sisend toimepiirkondade määramiseks.

Analüüsi tulemusena selgus, et Valga maakond on väheneva ja seejuures vananeva rahvastikuga maakond. Rahvastikuregistri andmetel on rahvaarvu vähenemine vaatluse all olnud viie aasta (2008-2013) jooksul toimunud kõikides vanuserühmades – kokku ligi 4%. Kõige suuremad muutused on aset leidnud 7–18-aastaste vanuserühmas, mille koguarv on vähenenud 20% võrra. Suurem osa ehk 57% maakonnas elavatest inimestest elab linnades, kusjuures neist 73% omakorda Valga linnas. Maapiirkondade elanike arv on vähenenud mõnevõrra kiiremini kui linnalistes asulates. 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse andmetel töötas maakonna piires 75% maakonnas elukohta omavatest hõivatutest. Kõige paiksemad olid Valga linna inimesed, kellest 91%-il asus töökoht elukoha ruumiüksuses. Üle maakonnapiiri liikus 16% Valgamaal elavatest hõivatutest. Peamiseks sihtkohaks oli Tartu maakond.

Õpilased olid igapäevase pendelrände kontekstis paiksemad kui hõivatud. 2012/2013. õppeaastal käis maakonna piires koolis 92% maakonnas elukohta omavatest õpilastest. Neist kodukoha

⁹⁵ Valga maakonnaplaneeringu teemaplaneeringu „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2009-2015“ analüüs. Sisend Valga maakonna toimepiirkondade määramiseks. Koostaja: Pilleriine Kamenjuk. Valga-Tartu 2014

kandi või linna piires õppis omakorda 74% ning muu linna või kandi koolis 26% õpilastest. Õpirände osas olid kõige paiksemad linnades elavad õpilased, kantidest Tsirguliina ja Palupera kant. Maakonnast väljapoole liikus 8% õpilastest. 97% põhikooliõpilastest õppis maakonna haridusasutuses, samas kui gümnasistide puhul oli vastav näitaja 69%. Gümnaasiumiastme õpilaste puhul olid enamasti paiksemad nendes kantides elavad õpilased, kelle kodu- või lähinaabruse kandis keskharidust omandada saab. Väljaspool maakonda oli ülekaalukaks sihtkohaks Tartu maakond.

Vaadeldud ajaperioodi jooksul on teenustebaasis muutusi toimunud pea kõikides valdkondades. Suletud on panga- ja postkontoreid, mõned kauplused on lõpetanud tegevuse. Mitmed teenused on inimestest füüsiliselt kaugenenud, olles koondunud suurematesse keskustesse, kuna seal on piisavalt tarbijaid. Samas on intensiivistunud tegevused noortega ja avatud noortekeskuseid, rajatud või renoveeritud spordirajatisi ning parandatud erinevate rajatiste ja ehitiste olukorda. Ligipääs teenustele ja ühendused keskustega on korraldatud ühistranspordiga. Valga maakonna ühistranspordivõrgu võib jagada kolmeks: Tõrva linn ja ühendused ümberkaudsete piirkondadega ning Valga linnaga (kaugliinide abil ka Tartu ja Viljandi suunal), Otepää linn ja ühendused ümberkaudsete piirkondade, Valga linnaga ja Tartu suunas, Valga linnast lähtuvad liinid Antsla linna suunas ning Taheva valla kaudu Võru linna suunas. Kantides, kus konkreetne teenus puudub, mängivad olulist rolli transpordivõimalused (ühistranspordi sagedus, liikumisele kuluv aeg) ning selleks, et tagada teenuste säilimine ka maapiirkondades, on oluline erinevate osapoolte vaheline koostöö teenuste läbimõeldud paiknemise tagamisel ja sidumisel töökohtade paiknemisega.

Regionaalse pendelrände kordusuuringu tulemusel võib Valga maakonnas eristada kolm olulisemat keskust - Valga, Tõrva ja Otepää - ning nende ümber toimepiirkonnad. Tõmbekeskuse tähtsust tugevdab töökohtade olemasolu. Kõige olulisem tööpakkuja Valga maakonnas on Valga linn. Teeninduskeskuste roll on suurem tõmbekeskustest kaugemal asuvates piirkondades ja on eriti olulised vähemmobiilsetele ühiskonnagruppidele. Liikumisvõimaluste tagamisel on oluline kaaluda ühistranspordiühenduste toimimist koostöös omavalitsuste ja naabermaakondadega, võttes arvesse keskuste, töökohtade ja teenuste ning rahvastiku paiknemist, toimepiirkondi ja juba väljakujunenud igapäevaseid liikumissuundi. Ühenduste kujundamine võimaldab laiendada konkreetse toimepiirkonna areaali ja seeläbi suurendada konkreetse keskuse tähtsust. Linnapiirkonna sees ja selle naaberlade vaheliste ühenduste osas aitab inimeste liikumist mitmekesistada kergliiklusteede võrgustik. Oluline on tagada võrgustiku sidusus.

Väärtuslike põllumaade määramise metoodika⁹⁶ eesmärk on uurida väärtusliku põllumajandusmaa määramise võimalusi seoses maakonnaplaneeringu koostamisega.

Uurimistöö keskendub eelkõige metoodika väljatöötamisele ja testimisele. Töö tulemusena koostati uuritud kuue (igast maakonnast kaks) valla kohta ühtne digitaalkaart, millega seotud andmebaas sisaldab andmeid põllumajandusmaa väärtust mõjutavate tegurite lõikes ja maa väärtust iseloomustavaid tervikhinnanguid. Maa väärtust mõjutavate tegurite määramisel arvestati mulla viljakust (keskmise boniteet), kontuuri pindala, kontuuride kuju (kompaktsus), maaparanduse olemasolu, maatükkide kaugust riigiteedest, maatükkide kaugust suurematest keskustest, maatükkide omavahelist paiknemist ja reljeefi. Esitatud metoodiline lähenemine annab planeerijale täiendava info planeerimisotsuste tegemiseks ja nende otsuste põhjendamiseks. Maa väärtust iseloomustavaid andmeid saavad kasutada ka planeeringu tellijad ja maapoliitika väljatöötajad. Kui koostatakse kogu maakonda hõlmavaid põllumajandusmaa väärtust iseloomustavaid tervikhinnanguid, siis tuleb kasutada kaalude määramiseks täpsemaid meetodeid. Töö koostamise ja tulemuste esitamise detailsus vastab mõõtkavas 1:10 000 kaardi täpsusele. Saadud tulemusi on võimalik kasutada ka valdade ÜP-de koostamisel, et määrata väärtuslik põllumajandusmaa. Kõige suuremaks probleemiks selle metoodika rakendamisel võib kujuneda see, et mullaandmed (mullakaardi boniteedi näitajad) on puudulikud. MP-de

⁹⁶ Metoodiliste soovitude ja ettepanekute koostamine väärtusliku põllumajandusmaa määramiseks maakonnaplaneeringute koostamisel Põlva, Valga ja Võru maakondade tingimustes ning sellega seonduvate näidisülesannete lahendamine. Eesti Maaülikool, Tartu 2014

koostamisel on see oluliseks segavaks teguriks, eriti teatud piirkondades, kus haritava maa boniteet on määratud vähestel aladel.

MP-de koostamise käigus selgus, et Põllumajandusministeerium töötab välja üleriiklikku väärtuslike põllumajandusmaade määramise metoodikat ja annab kõikidele maavalitsustele MP-de koostamiseks sellekohased riiklikult ühtlustatud kriteeriumid/tingimused ning kaardikihid. Maaülikooli tööd on edaspidi võimalik kasutada ÜP-de koostamisel ja väärtuslike põllumajandusmaade piiride täpsustamisel.

Valga maakonna rohevõrgustiku analüüs⁹⁷ teeb järgmised ettepanekud rohelise võrgustiku sidususe parandamiseks:

- täiendada rohevõrgustikku astmelauaga Tõrva linnast lõuna pool Öhne jõe kallastel;
- täiendada rohevõrgustikku viie uue koridoriga, millest neli suurendavad võrgustiku sidusust ida-läänesuunaliselt;
- parandada koridoride sidusust maakonna piiril: Põdrala ja Tarvastu valla piiril; Palupera ja Valgjärve valla piiril; Otepää ja Urvaste valla piiril; Sangaste ja Urvaste valla piiril;
- võrreldes ÜP-ga täpsustatud rohevõrgustikuga laiendada Põlva ja Valga maakonna piiril paiknevat Hauka tuumala T4 koridoride arvelt lõuna poole (asustuseta piirkonda).

Samuti on esitatud tingimused rohelise võrgustiku toimimise tagamiseks arendus- ja majandustegevuse korraldamisel. MP kontekstis võib olulisemateks pidada järgmiseid tingimusi:

- tuumalade suurendamisest olulisem on olemasolevate säilitamine; vältida tuleb tuumalade kompaktsuse vähenemist või killustamist joonobjektide tõttu;
- üldjuhul tuleb vältida suurte tehnilise taristu objektide rajamist suurstruktuuride kaudu. Suurte tuumalade ulatus ei tohi väheneda üle 10%; Valga maakonnas on suurtest riiklikest struktuuridest esindatud Karula tuumala (T1). Suurt tähtsust omavad maakondlikud rohevõrgustiku elemendid indeksiga T3 ja K3, sh elemendid, mis laienevad üle riigipiiri Lätimaale;
- suurte, riigi toimimiseks vajalike objektide kavandamisel rohevõrgustiku tuumaladele tuleb tagada tuumalasisene ja tuumaladevaheline sidusus ning võtta arvesse KSH või KMH tulemusi;
- rohelise võrgustiku alal on lubatud tavapärase maamajanduslik tegevus; säilitada tuleb maastikulist mitmekesisust;
- maavarade kasutamisel rohevõrgustiku alal on eesmärk negatiivse keskkonnamõju minimeerimine ning looduslike protsesside ja maastikuilme taastamine peale majandustegevuse lõppemist. Igale maavara kaevandamise otsusele peab eelnema mõjude hindamine ning nõue kasutada parimat võimalikku tehnoloogiat;
- üldplaneeringutes tuleb rohkem tähelepanu pöörata rohevõrgustiku elementide ruumis paiknemise ja maakasutuse seostamisele. Üldise põhimõttena ei ole rohevõrgustik elamuega hoonestatud alade rajamise kavandamiseks, välja arvatud kaalutletud juhud ja võimalused, mida kohalik omavalitsus oma üldplaneeringus seab.

Peamise konfliktina on käsitletud transporditaristu konkureerimist elusloodusega, sh rohelise võrgustikuga, samale territooriumile. Välja on toodud kohad, kus on toimunud õnnetusi loomadega, ja kus kulgevad olulised loomade rändekoridorid.

Eelnimetatud dokumendid on oluliseks sisendiks uue MP koostamisel.

⁹⁷ Valga maakonna rohevõrgustik. Tuuli Veersalu, märts 2014

4.1.4. Üldplaneeringud

MP koostamisel on käsitletud ja analüüsitud maakonna kohalike omavalitsuste ÜP-sid (vt loetelu ptk-s 11 *Kasutatud materjalid*). Maakonnaplaneeringu jaoks olulistes valdkondades on ÜP-sid vajadusel kasutatud MP lahenduse täpsustamiseks.

4.2. Arengukavad ja strateegiad

MP ja KSH koostamise käigus läbi töötatud arengukavade ja strateegiate loetelu on esitatud ptk-s 11. *Kasutatud materjalid*. Alljärgnevalt on välja toodud KSH seisukohalt olulisemate arengudokumentide kokkuvõtted.

4.2.1. Riiklikud arengukavad ja strateegiad

Eesti energiamajanduse arengut lähiaastatel kujundavates dokumentides „**Energiamajanduse riiklik arengukava aastani 2020**”⁹⁸, „**Eesti taastuvenergia tegevuskava aastani 2020**”⁹⁹ ja „**Eesti elektrimajanduse arengukava aastani 2018**”¹⁰⁰ on esile tõstetud järgmised olulised punktid:

- energiatarbimise struktuurne nihe kvalitatiivselt kõrgema taseme energiaallikate (elekter) kasutamise poole;
- energiaturu avatus;
- õhusaaste (SO_x, NO_x, CO₂, PM₁₀, PM_{2,5}), aga ka vee- ja maakasutuse keskkonnakaitsepiirangute karmistumine;
- energiatootmise hajutamine.

Menetluses on „**Eesti energiamajanduse arengukava aastani 2030**” (ENMAK 2030). ENMAK 2030 koondab elektri-, soojus- ja kütusemajanduse, transpordisektori energiakasutuse ja elamumajandusega seonduvad tuleviku tegevused. ENMAK 2030 asendab järgmised hetkel kehtivad arengukavad: Energiamajanduse riiklik arengukava aastani 2020, Eesti elektrimajanduse arengukava aastani 2018, Eesti energiatehnoloogia programm ja Eesti eluasemevaldkonna arengukava 2008-2013. Lisaks määrab ENMAK 2030 lähtekohad järgnevatele arengukavadele, mida tuleb Euroopa Liidu õigusest tulenevalt esitada Euroopa Komisjonile: Taastuvenergia tegevuskava taastuvenergia direktiivi 2009/28/EÜ alusel; Energiasäästu tegevuskava energiasäästudirektiivi 2012/27/EL alusel ja Hoonete renoveerimise kava energiasäästudirektiivi 2012/27/EL alusel.

Valdkondade koondamise eesmärgiks on vähendada erinevate energiamajandust reguleerivate valdkonna arengudokumentide hulka ning koondada energiamajanduse terviklik planeerimine ühe arengukava alla. Sellega saavutatakse energeetika eri sektorite parem sidusus ning vähendatakse administratiivset koormust erinevate arengudokumentide uuendamisel.¹⁰¹

ENMAK 2030 üldeesmärk on tagada tarbijale mõistliku hinna ja kättesaadavusega, vähese keskkonnamõjuga energiavarustus, mis aitab enim kaasa Eesti konkurentsivõime kasvule ning on kooskõlas Euroopa Liidu pikaajaliste energia- ja kliimapoliitika eesmärkidega. Energiamajanduse kui teisi majandusharusid ja Eesti elanikke teenindava majandusharu ülesandeks on tagada energia tarbijatele soodsa hinna ja keskkonnamõjudeid arvestav kütuste ja energia kättesaadavus.

⁹⁸ https://www.mkm.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/energiamajanduse_arengukava_2020.pdf

⁹⁹ https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/eesti_taastuvenergia_tegevuskava_aastani_2020.pdf

¹⁰⁰ https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/eesti_elektrimajanduse_arengukava.pdf

¹⁰¹ ENMAK 2030 koostamise raames valminud uuringud ning arengukavas kasutatud lähteandmed on leitavad veebilehelt www.energiatalgud.ee

Lähtudes üldeesmärgist on ENMAK 2030-l järgmised alaeesmärgid:

1. varustuskindlus: Eestis on tagatud pidev energiavarustus;
2. primaarenergia tõhusam kasutus: Eesti energiavarustus ja -tarbimine on säästlikum;
3. majanduse seisund: Eesti energiamajandus ja elumajandus toetavad majanduse arengut ja võimalusi Eesti elanike heaks toimetulekuks.

„Eesti keskkonnanõukogu strateegia aastani 2030“¹⁰² eesmärgiks on määratleda pikaajalised arengusuunad looduskeskonna hea seisundi hoidmiseks, lähtudes samas keskkonnavaldkonna seostest majandus- ja sotsiaalvaldkonnaga ning nende mõjudest ümbritsevale looduskeskonnale ja inimesele. Eesti Keskkonnanõukogu strateegia aastani 2030 on püstitanud mitmeid eesmärke nii loodusvarade säästlikuks kasutamiseks kui ka jäätmetekke vähendamiseks:

- jäätmete valdkonnas vähendada aastaks 2030 jäätmete ladestumist 30% ning vähendada tekkivate jäätmete ohtlikkust. Selle eesmärgi saavutamist soodustab märkimisväärne jäätmetekke vähendamine, kasutades sealjuures tõhusamalt loodusvarasid ja muid ressursse;
- veekeskonna kaitse valdkonnas pinna- ja põhjavee hea seisundi saavutamine ning nende veekogude hoidmine, mille seisund on juba hea või väga hea. Tegevussuunad nende eesmärkide saavutamiseks hõlmavad endas tegevusprogrammide väljatöötamist ja rakendamist, mille abil säilitada ja parandada pinna- ning põhjavee seisundit;
- maavarade puhul on eesmärk nende keskkonnasõbralik kaevandamine, mis säästab vett, maastikke ja õhku, ning maapõueressursi efektiivne kasutamine minimaalsete kadude ja minimaalsete jäätmetega. Keskkonnasõbralik kaevandamine tähendab maardla kiiret hõlvamist, maavara lühiajalist väljamist, põhjavee minimaalset mõjutamist, müra-, tolmu- ja seismiliste efektide vältimist ning kaevandatud ala kiiret, projektikohast korrastamist. Ressursi efektiivne kasutamine tähendab kaevandamisväärse maavara võimalikult täielikku väljamist ning kaasnevate maavarade ära kasutamist;
- metsade kaitsel on eesmärk metsakasutuses väga pikas perspektiivis ökoloogiliste, sotsiaalsete, kultuuriliste ja majanduslike vajaduste tasakaalustatud rahuldamine. Eesmärgi täitmist soodustab metsanduse arengu pikaajaline kavandamine majanduslike, sotsiaalsete, ökoloogiliste ja kultuuriliste vajaduste tasakaalustatud rahuldamisest lähtudes ning polüfunktsionaalsete metsade kasvatamist ja jätkusuutlikku kasutamist tagavate soodustuste, toetuste ja regulatsioonide süsteemi väljatöötamine;
- kalastiku kaitsel eesmärgiks on tagada kalapopulatsioonide hea seisund ning kalaliikide mitmekesisus ja vältida kalapüügi kaasnevat kaudset negatiivset mõju ökosüsteemile.

„Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020“¹⁰³ visioon aastani 2030+ on piirkondade eripäradele toetuv majanduskasv ja riigi konkurentsivõime ning inimeste heaks elukvaliteediks vajalike hüvede tagatus toimepiirkondades.

Regionaalarengu strateegia eesmärgid:

- toimepiirkondade terviklikkust ja konkurentsivõimet soosiv elu- ja ettevõtluskeskkond;
- suuremate linnapiirkondade rahvusvahelist majanduslikku konkurentsivõimet soosiv ja keskkonnasõbralik elukeskkond;
- piirkonnaspetsiifiliste ressursside oskuslikum ära kasutamine;
- piirkondade tugevam sidustatus ja arendusvõimekus.

Regionaalarengu strateegia kohaselt loetakse Valga maakond Lõuna-Eesti regiooni, mille keskmise roll on Tartu linnal kui kogu regiooni peamisel tõmbekeskusel. Tartu mõjutab Eesti tähtsuselt teise tõmbekeskusena tuntavalt kogu Lõuna-Eesti regiooni arengutingimusi. Regioon paistab kogu Eesti võrdluses silma võrdlemisi edukalt toimiva turismi- ja puhkemajandussektori,

¹⁰² Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/aktiiv/0000/1279/3848/12793882.pdf#>

¹⁰³ https://www.siseministerium.ee/public/Eesti_regionaalarengu_strateegia_2014-2020.pdf

huvitava loodus- ja kultuuripärandi, suhteliselt kõrge tööealise elanikkonna osatähtsuse ning omanäoliste kultuurilis-ajalooliste identiteedipiirkondade rohkuse poolest. Samas on Lõuna-Eestile iseloomulikud märkimisväärsed regioonisisised arenguerinevused, eriti Tartu linnapiirkonna ja toimepiirkondade äärealade vahel. Seetõttu seisavad eeskätt väljaspool Tartu linnapiirkonda ja regiooni teisi tähtsamaid keskuseid paiknevad piirkonnad vastamisi väljakutsetega, kuidas tagada aktiivsem osalemine tööjõus, kiirem majandustegevuse lisandväärtuse kogutoodangu, kohaliku tulubaasi ja tootlikkuse kasv ning kohanduda keskmisest kiirema rahvastiku kahanemise ja vananemisega.

Valga MP kontekstis on regionaalarengu strateegiast lähtuvalt olulised järgmised meetmed ja prioriteetsed arendustegevused:

- keskenduda Lõuna-Eesti elanike töövõimaluste ning sissetulekute suurendamise meetmetele, mis on suunatud toimepiirkondade ettevõtluse ja majanduskasvu stimuleerimiseks ning inimressursi tõhusamaks kasutuselevõtuks tööturul ja majandusarengus;
- piirkonna majandusstruktuuris ja hõives suure osatähtsusega traditsiooniliste ja tööjõumahukate tootmisharude (nt põllumajandus, metsandus, toiduainetööstus) tõttu on siin oluline pöörata suuremat tähelepanu nende harude lisandväärtuse kasvatamisele;
- piirkondlike ressursside oskuslikumaks kasutuselevõtuks regiooni arengus on oluline ka muude piirkonnaspetsiifiliste kompetentsi- ja kasvuvaldkondade majandustegevuse elavdamine;
- piirkonna looduslike eelduste paremaks ärakasutamiseks tuleb pöörata suuremat tähelepanu ökoloogiliste tegevusalade (sh ökoenergeetika, öko- ja loodusturism, ökopõllumajandus, köögiviljakasvatus, tervise- ja loodustooted) edendamisele;
- enam tähelepanu väärivad piirkondade omanäolisust tugevdavate tegevusalade ja kohaturunduse toetamine, et veelgi tugevdada piirkonna turismipotentsiaali ning suurendada Lõuna-Eesti eripärase kultuuripärandiga piirkondade, sh Mulgimaa ja Vana Võromaa, eripära kasutuselevõttu töökohtade ja uue ettevõtluse loomisel;
- on vaja pöörata suuremat tähelepanu regiooni ülejäänud osade paremale sidustamisele Tartu linnapiirkonnaga transpordiühenduste ja arenduskoostöö kaudu;
- väga oluline on keskenduda Lõuna-Eesti paremale sidustamisele ja koostööle ülepiiri regioonidega – eeskätt Tartu heade rahvusvaheliste transpordiühenduste tagamise, Valga-Valka piiriülese tõmbekeskuse ja logistilise baasi ning ülepiiri arenduskoostöö kaudu Petserimaa ja Läti kirdeosaga. Vaja on keskenduda ka piiriüleste teenuste arendamisele, realiseerimaks näiteks Lõuna-Eesti tugevat potentsiaali piiriüleste meditsiini-, heaolu- ja rekreatsiooniteenuste osutamiseks;
- kuna mitmed Lõuna-Eesti toimepiirkonnad on muu Eesti taustal kiiremini kahaneva ja vananeva elanikkonnaga, tuleb siin suuremat tähelepanu pöörata ka teenuste uuenduslikumale ja polüfunktsionaalsemale osutamisele säilitamiseks toimepiirkondade keskuste tagamaal piisav teenuste kättesaadavus.

Riiklik **Kagu-Eesti tegevuskava aastani 2020** on arengudokument, mis toetab Kagu-Eesti kui ühe Eestile strateegiliselt olulise piiriäärse regiooni arengut. Kagu-Eesti tegevuskava peamine eesmärk on julgeoleku suurendamine Kagu-Eesti piirkonnas piiriäärsetel aladel piisava asustuse hoidmise ja sealsete inimeste parema kaasamise kaudu.¹⁰⁴ Kagu-Eesti tegevuskava lähtub Eesti regionaalarengu strateegiast 2014-2020 (vt eespool), üleriigilise planeeringu „Eesti 2030+“ (vt ptk 4.1.1), konkurentsivõime kava „Eesti 2020“, valdkondlike ja maakondade arengukavade

¹⁰⁴ Kagu-Eesti tegevuskava kinnitati siseministri 13.02.2015.a käskkirjaga nr 1-3/33. Vabariigi Valitsus on võtnud Kagu-Eesti tegevuskava ja selle rakendusplaani teadmiseks 22.01.2015.a kabineti nõupidamise otsusega. Vt Siseministeeriumi koduleht: <https://www.siseministeerium.ee/kagu-est-itegevuskava-2015-2020-2/>

eesmärkidest, lisades ja täpsustades nende regionaalset mõõdet. Tegevuskava vaatleb Valga, Võru ja Põlva maakonda ühtse regioonina.

Kagu-Eesti tegevuskava üks eesmärk on julgeoleku suurendamine Kagu-Eesti piirkonnas piiriäärsetel aladel piisava asustuse hoidmise ja sealsete inimeste parema kaasamise kaudu. Eesti julgeolek on tugevam, kui piiri lähedal elab piisavalt inimesi, kes on lojaalsed ja tunnevad ennast vajalikena. Selleks, et inimesed Kagu-Eestisse elama jääda või tulla tahaks, peab neil esmalt olema piirkonnas tööd. Seepärast keskendub käesolev tegevuskava ennekõike ettevõtlikkusele.

Kagu-Eesti visioon aastaks 2020: Kagu-Eesti on eripärast kultuuri ja loodust väärtustav ja väärtustav atraktiivne elu- ja töökeskkond, mida iseloomustab tugev konkurentsivõimeline majandustegevus. Kagu-Eesti paistab väljapoole ühtse ja tugeva omanäolise regioonina ja on igas mõttes (majanduslikult, kultuuriliselt, julgeolekuliselt) oluline osa Eesti riigist kui tervikust. See on turistidele tuntud ja hea mainega turismisihtkoht, mis pakub meeldejäävat reisielamust ning kust on soovi korral mugav reisida teistesse naaberpiirkondadesse. Kagu-Eesti üks eripära on piiriregiooniks olemine, sealhulgas Euroopa Liidu välispiiril. Iga inimene tunneb siin end vajaliku ja väärtuslikuna. Ettevõtetus on tulus ja töökohad hästi tasustatud. Piirkonnas on võimalik omandada kvaliteetset ja mitmekesist gümnaasiumi- ja kutseharidust. Rahvaarvu vähenemine on võrreldes prognoosidega pidurdunud ning elanike sisse- ja väljarände saldo on tasakaalus või positiivne.

Põhisuunad ja tegevused Kagu-Eesti arendamisel on järgmised:

- ettevõtluse ja tööhõive areng, konkurentsivõime suurendamine ja töökohtade loomine;
- piirkonna loodusliku ja kultuuripärandi eripära parem kasutamine;
- paremad ühendused, koostöö ülepiiri regioonidega;
- parem elukeskkond, kaasaegne haldus, turvalisus.

4.2.2. Maakonna arengukavad ja strateegiad

„Arengustrateegia Valgamaa 2020“ visiooni kohaselt on Valgamaa on atraktiivne, kolme tugeva tömbekeskusega maakond – parim paik maailmas.¹⁰⁵

Arengustrateegias on sõnastatud maakonna arenguvõimalused ja eesmärgid. On jõutud järeldustele, et nii Valgamaale kui ka kogu Kagu-Eestile on iseloomulik:

- piirkonnaspetsiifiliste ressursside ja arengueelduste mitmekülgsus (nt kultuuri- ja looduspärand, identiteedipiirkonnad, metsandus, piirilogistika);
- suur turismi- ja puhkemajanduse ning traditsiooniliste majandusharude osatähtsus;
- piirkonna atraktiivne elukeskkond, sh nn „elustiili immigrantidele“ ja kaugtöötajatele.

Toetudes strateegia koostamise käigus läbi viidud SWOT-analüüsile ning Eesti regionaalarengu strateegiale 2014-2020 (vt ptk 4.2.1), mille kohaselt eelisarendatavates spetsialiseerumisvaldkondades lepatakse lõplikult kokku piirkondlikes arengudokumentides, tuleks siinses piirkonnas:

- luua piirkonnaspetsiifilised kompetentsi- ja kasvuvaldkonnad majandustegevuse elavdamiseks – väärikat vananemist toetav sotsiaalhoolekanne, energiatõhus logistika ning piirkondlikku ressursi ja koostööpotentsiaali ära kasutav turism;
- pöörata suuremat tähelepanu piirkonna majandusstruktuuris ja hõives suure osatähtsusega traditsiooniliste ja tööjõumahukate tootmisharude lisandväärtuse kasvatamisele;

¹⁰⁵ <https://valga.maavalitsus.ee/documents/180027/2279601/Valgamaa+2020.pdf/49c03297-4912-4d61-887a-f055c1a988f3>

- pöörata piirkonna looduslike eelduste paremaks ärakasutamiseks suuremat tähelepanu ökoloogiliste tegevusalade (sh ökoenergeetika, öko- ja loodusturism, ökopõllumajandus, köögiviljakasvatus, tervise- ja loodustooted) edendamisele;
- pöörata suuremat tähelepanu piirkonna omanäolisust tugevdavate tegevusalade arendamisele ja kohaturundusele piirkonna turismipotentsiaali paremaks kasutuselevõtuks töökohtade ja uute ettevõtete loomisel. Arendada koostööd Lõuna-Eestis paiknevate identiteedipiirkondade – Mulgimaa, Setomaa, Vana Võromaa, Vana Tartumaa eripärase kultuuripärandi kogumise, säilitamise ja turundamise vallas. Leida võimalused Liivimaa kuvandiga seotud potentsiaali ärakasutamiseks;
- tugevdada transpordiühenduste ja mitmekülgse arenduskoostöö kaudu sidet Tartuga, tugevdamiseks selle Lõuna-Eesti põhilise tõmbekeskuse positiivset mõju piirkonna arengule;
- keskenduda paremale sidustamisele ja koostööle Valga-Valka piiriülese tõmbekeskuse ja logistilise baasi loomisel;
- pöörata suuremat tähelepanu teenuste uuenduslikumale ja polüfunktsionaalsemale osutamisele, säilitamiseks toimepiirkondade keskuste tagamaal piisav teenuste kättesaadavus.

Lisaks maakonna arengukavale on välja töötatud mitmed valdkondlikud arengukavad:

- Valgamaa koolivõrgu arengukava 2014-2020;
- Valga maakonna hooldus- ja õendusabi võrgu arengukava 2009-2015;
- Valga maakonna noorsootöö arengustrateegia 2009-2020;
- Valgamaa maine tegevuskava 2013-2017;
- Valgamaa terviseprofiil 2014 ja Valgamaa terviseprofiili tegevuskava 2010-2015;
- *Via Hanseatica* arengustrateegia.

4.2.3. Kohalike omavalitsuste arengukavad

MP koostamise käigus on käsitletud ja analüüsitud maakonna kohalike omavalitsuste arengukavasid (vt loetelu ptk-s 11 *Kasutatud materjalid*). Maakonnaplaneeringu jaoks olulistes valdkondades on KOV-ide arengukavasid vajadusel kasutatud MP lahenduse täpsustamiseks.

5. Võimalik mõju Natura 2000 võrgustiku aladele

Arvestades MP suurt üldistustaset piirduakse Natura hindamisel eelhindamise etapiga ning esitatakse soovitused ja nõuded tegevusteks järgnevatel planeerimistasanditel.¹⁰⁶

Natura-hindamise põhimõtted (eelhindamise metoodika) MP kontekstis vt KSH programmi (Lisa 1) ptk 4.4. Vajadusel, lähtuvalt kavandatava tegevuse iseloomust, tuleb läbi viia Natura asjakohane hindamine ÜP, DP või projekteerimise staadiumis.

Valga maakonnaplaneering ei ole Natura-alade kaitsekorraldusega otseselt seotud ega selleks vajalik.

Natura-alad ja -liigid on siseriiklikult kaitstud LKS-i alusel kaitsealade, hoiualade ja püsielupaikade kaitse kaudu – (vt kaitse- ja hoiualade kaitse-eesmärgid Lisa 4 ja Lisa 5).

Iga kaitseala kohta on koostatud/koostamisel kaitse-eeskiri ja kaitsekorralduskava (KKK). Kaitse-eeskiri on õigusjõudu omav dokument, millega määratakse kaitseala erinevad võõndid (sihtkaitsevõõndid, piiranguvõõndid) ning võõndites keelatud ja lubatud tegevused.

KKK on kaitseala rakenduslik tegevusplaan. KKK-de koostamist korraldab Keskkonnaamet. KKK sisaldab järgmist teavet:

- olulised keskkonnategurid ja nende mõju kaitstavale loodusobjektile;
- kaitse eesmärgid, nende saavutamiseks vajalikud tööd ja meetmed, tööde tegemise eelisjärjestus, ajakava ning maht;
- kava elluviimise eelarve.

Hoiualade kohta kaitse-eeskirju ei kinnitata. Hoiualade kaitset korraldatakse kavandatava tegevuse mõju hindamise kaudu, mida tuleb teha igakordselt ja iga kaitstava loodusväärtuse puhul eraldi. Tänapäevaks on Keskkonnaamet ühele osale hoiualadest koostanud ka KKK-d.

Liigikaitse toimub LKS-i alusel. Natura loodus- ja linnualade koosseisus on liikide püsielupaiku.

Osa kaitsealuste liikide kohta on koostatud kaitse tegevuskavad. Tegevuskava on vajalik kaitse korraldamiseks, liigi soodsa seisundi tagamiseks või liigi ohjamiseks. Ajaperioodi määramisel tegevuskavale soovitakse vajalikud tegevused teha selle aja jooksul. Pärast tegevuskavas märgitud aastate lõppemist juriidilist jõudu tegevuskaval ei ole (tegevused peaksid olema tehtud). Kuni uut kava ei ole või ei tehta (mõnel juhul ei ole vaja teha), on tegevuskaval informatiivne tähendus. Tegevuskava on sel juhul teabeallikas, sest sisaldab teavet liigi spetsiifika ja nõudluse ning ohutegurite kohta.¹⁰⁷

5.1. Valga maakonnas asuvate Natura-alade iseloomustus

Keskkonnaregistri andmetel (seisuga märts 2015) kuulub Valga maakonnas üleeuroopalisel Natura 2000 alade võrgustikku 41 loodusala ja 5 linnuala. Linnualad kattuvad kas osaliselt või täielikult loodusaladega.

Natura-alade iseloomustus – kaitsekord (kaitse-eeskirjad) ning kaitsekorralduskavad ja liigi kaitse tegevuskavad – on koondatud allolevasse tabelisse (Tabel 15).

¹⁰⁶ Juhised Natura hindamise läbiviimiseks loodusdirektiivi artikli 6 lõike 3 rakendamisel Eestis. Koostajad: Aune Aunapuu, Riin Kutsar, MTÜ Eesti Keskkonnamõju Hindajate Ühing. Tartu-Tallinn 2013

¹⁰⁷ Selgitus: Keskkonnaministeeriumi avalike suhete nõuniku Pille Kalda 21.01.2015.a e-kiri LoodusAja listis

Tabel 15. Natura-alad Valga maakonnas. Allikad: Keskkonnaregister, EELIS; seisuga detsember 2014

Natura-ala nimetus / Registri-kood	Pind-ala, ha	Asukoht (kohalik omavalitsus)	Kaitse-eesmärk	Kaitsekord (kaitse-eeskirjad ja määrused: VVm/KeMm)	Kaitsekorralduskava (KKK) / (Liigi) kaitse tegevuskava (KTK)
Aheru loodusala RAH0000548	232,5	Taheva vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on vähe- kuni kesktoitelised mõõdukalt kareda veega järved (3130)	Aheru hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311)	Aheru järve hoiuala KKK 2013-2022 (kinnitatud)
Andres-järve loodusala RAH0000507	3,4	Puka vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved (3140); II lisas nimetatud liik, mille isendite elupaika kaitstakse, on tiigilendlane (<i>Myotis dasycneme</i>)	Andresjärve hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311)	Andresjärve hoiuala KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel)
Elva-Vitipalu loodusala RAH0000151	926,2	Palupera vald; Nõo vald, Elva linn, Rõngu vald (Tartumaa)	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüübid on vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved (3140), jõed ja ojad (3260), niiskuslembesed kõrgrohustud (6430), lamminiidud (6450), siirde- ja õõtsiksood (7140), liigirikkad madalsood (7230), vanad loodusmetsad (*9010), rohunditerikkad kuusikud (9050) ning soostuvad ja soo-lehtmetsad (*9080); II lisas nimetatud liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on harilik hink (<i>Cobitis taenia</i>), paksukojaline jõekarp (<i>Unio crassus</i>), rohe-vesihobu (<i>Ophiogomphus cecilia</i>), suur-kuldtiib (<i>Lycaena dispar</i>), saarmas (<i>Lutra lutra</i>), läikiv kurdsirbik (<i>Drepanocladus vernicosus</i>), kollane kivirik (<i>Saxifraga hirculus</i>) ja palu-karukell (<i>Pulsatilla patens</i>)	<u>Elva-Vitipalu MKA</u> (Elva-Vitipalu MKA kaitse-eeskirja ja välispiiri kirjelduse kinnitamine, VVm 21.07.1999 nr 226); <u>Elva jõe hoiuala</u> (Valga), <u>Otepää hoiuala</u> (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311); <u>Hellenurme lastekodu park</u> (Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskiri, VVm 03.03.2006 nr 64)	Elva MKA KKK 2011-2020 (kaitstud). Otepää looduspargi, Pühajärve pargi, Otepää hoiuala ja Hinnomäe väikse-konnakotka püsielupaiga (Otepää loodusala) KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel). Hoiualade poollooduslike koosluste KKK 2008-2015 (kinnitatud)
Kada järve loodusala RAH0000253	8,5	Puka vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on looduslikult rohketoitelised järved (3150)	Kadajärve hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311)	Kadajärve hoiuala KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel)
Kakulaane loodusala RAH0000639	39	Tõlliste vald, Sangaste vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüübid on vanad loodusmetsad (*9010), rohunditerikkad kuusikud (9050) ning	Kakulaane must-toonekure püsielupaik (KeMm 03.07.2006 nr 43 Must-toonekure ja suur-	Must-toonekure <i>Ciconia nigra</i> KTK aastateks 2009-2013 (uus KTK

Natura-ala nimetus / Registri-kood	Pind-ala, ha	Asukoht (kohalik omavalitsus)	Kaitse-eesmärk	Kaitsekord (kaitse-eeskirjad ja määrused: VVm/KeMm)	Kaitsekorralduskava (KKK) / (Liigi) kaitse tegevuskava (KTK)
			soostuvad ja soo-lehtmetsad (*9080)	konnakotka püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri)	ettevalmistamisel)
Karula linnuala RAH0000634	13258,8	Karula vald, Taheva vald; Antsla vald, Mõniste vald, Varstu vald, (Võrumaa)	liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on väike-konnakotkas (<i>Aquila pomarina</i>), karvasjalg-kakk (<i>Aegolius funereus</i>), sinikael-part (<i>Anas platyrhynchos</i>), laanepüü (<i>Bonasa bonasia</i>), must-toonekurg (<i>Ciconia nigra</i>), rukkirääk (<i>Crex crex</i>), väike-kärbsenäpp (<i>Ficedula parva</i>), punaselg-õgija (<i>Lanius collurio</i>), kalakotkas (<i>Pandion haliaetus</i>), teder (<i>Tetrao tetrix</i>) ja metsis (<i>Tetrao urogallus</i>)	Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri (VVk 05.08.2004 nr 615-k); <u>Karula rahvuspark</u> (VVm 22.06.2006 nr 149 Karula rahvusparki kaitse-eeskiri); <u>Põrgujärve metsise püsielupaik</u> , <u>Singa metsise püsielupaik</u> , <u>Uba järve metsise püsielupaik</u> , <u>Koemetsa metsise püsielupaik</u> (KeMm 13.01.2005 nr 1, „Metsise püsielupaikade kaitse alla võtmine“); <u>Koemetsa väike-konnakotka püsielupaik</u> (KeMm 19.04.2010 nr 12 "Väike-konnakotka püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri")	Karula rahvusparki KKK 2008-2018 (kinnitatud). Metsise KKK (kinnitatud 2001; kava on uuendamisel). Väike-konnakotka (<i>Aquila pomarina</i>) KTK aastateks 2009-2013 (uus kava on koostamisel, eelnõu staadiumis). Kalakotkas (<i>Pandion haliaetus</i>) KTK (2013-2017)
Karula loodusala RAH0000629	13258,8	Karula vald, Taheva vald; Varstu vald, Antsla vald, Mõniste vald (Võrumaa)	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on liiva-alade vähetoitelised järved (3110), vähe- kuni keskoitelised mõõdukalt kareda veega järved (3130), vähe- kuni keskoitelised kalgiveelised järved (3140), looduslikult rohkeitoitelised järved (3150), huumustoitelised järved ja järvikud (3160), kuivad niidud lubjarikkal mullal (*olulised orhideede kasvualad – 6210), liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (*6270), niiskuslembesed kõrgrohostud (6430), lamminiidud (6450), aasrebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510), puisniidud (*6530), rabad (*7110), rikutud, kuid	Karula rahvuspark (VVm 22.06.2006 nr 149 Karula rahvusparki kaitse-eeskiri)	Karula rahvusparki kaitsekorralduskava 2008-2018 (kinnitatud). Kauni kuldkinga KTK

Natura-ala nimetus / Registri-kood	Pind-ala, ha	Asukoht (kohalik omavalitsus)	Kaitse-eesmärk	Kaitsekord (kaitse-eeskirjad ja määrused: VVm/KeMm)	Kaitsekorralduskava (KKK) / (Liigi) kaitse tegevuskava (KTK)
			taastumisvõimelised rabad (7120), siirde- ja õõtsiksood (7140), nokkheinakooslused (7150), liigirikkad madalsood (7230), vanad loodusmetsad (*9010), rohunditerikkad kuusikud (9050), okasmetsad oosidel ja moreenikuhjatistel (sürjametsad – 9060), soostuvad ja soo-lehtmetsad (*9080), siirdesoo- ja rabametsad (*91D0) ning lammi-lodumetsad (*91E0); II lisas nimetatud liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on saarmas (<i>Lutra lutra</i>), harilik hink (<i>Cobitis taenia</i>), harilik vingerjas (<i>Misgurnus fossilis</i>), suur-kuldtiib (<i>Lycaena dispar</i>), suur-rabakiil (<i>Leucorrhinia pectoralis</i>), tõmmuujur (<i>Graphoderus bilineatus</i>), laiujur (<i>Dytiscus latissimus</i>); karvane maarjalepp (<i>Agrimonia pilosa</i>), kaunis kuldking (<i>Cypripedium calceolus</i>), soohiilakas (<i>Liparis loeselii</i>) ja palu-karukell (<i>Pulsatilla patens</i>)		
Karula-Pikkjärve loodusala RAH0000247	361,7	Karula vald	II lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on looduslikult rohkeitoelised järved (3150), vanad loodusmetsad (*9010), rohunditerikkad kuusikud (9050), soostuvad ja soo-lehtmetsad (*9080) ning siirdesoo- ja rabametsad (*91D0)	Karula Pikkjärve MKA (Karula Pikkjärve MKA kaitse-eeskiri, VVm 24.08.2006 nr 189)	Karula Pikkjärve MKA KKK 2013-2022 (kinnitatud)
Keisripalu loodusala RAH0000676	32,8	Helme vald	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on vanad loodusmetsad (*9010) ja rohunditerikkad kuusikud (9050)	<u>Helme jõe hoiuala</u> (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311). <u>Keisripalu looduskaitseala</u> ("Keisripalu looduskaitseala moodustamine ja kaitse-eeskiri", VVm 10.10.2013 nr 149)	KKK puudub
Kiiviti järve	12,7	Taheva vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on	Kiiviti järve hoiuala	Kiiviti järve hoiuala KKK

Natura-ala nimetus / Registri-kood	Pind-ala, ha	Asukoht (kohalik omavalitsus)	Kaitse-eesmärk	Kaitsekord (kaitse-eeskirjad ja määrused: VVm/KeMm)	Kaitsekorralduskava (KKK) / (Liigi) kaitse tegevuskava (KTK)
loodusala RAH0000246			vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved (3140)	(Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311).	2014-2023 (ettevalmistamisel)
Kirbu soo loodusala RAH0000627	68,1	Karula vald	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on liigirikkad madalsood (7230) ning siirdesoo- ja rabametsad (*91D0);	Kirbu soo hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311)	Kirbu soo hoiuala KKK 2014-2023 (kinnitatud)
Koikküla loodusala RAH0000245	3,5	Taheva vald	II lisas nimetatud liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on ebasüsik (<i>Boros schneideri</i>) ja eremiitpõrnikas (<i>Osmoderma eremita*</i>)	<u>Eremiitpõrnika püsielupaik</u> ("Männisinelase ja eremiitpõrnika püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri", KeMm 6.05.2005 nr 34)	Eremiitpõrnika KTK. Ebasüsiku KTK
Koiva-Mustjõe linnuala RAH0000129	3735,9	Taheva vald; Mõniste vald, (Võrumaa)	liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on jäähind (<i>Alcedo atthis</i>), soopart e pahlisapart (<i>Anas acuta</i>), siniraag (<i>Coracias garrulous</i>), rukkirääk (<i>Crex crex</i>) ja rohunepp (<i>Gallinago media</i>)	<u>Koiva-Mustjõe MKA</u> (Koiva-Mustjõe MKA kaitse-eeskiri, VVm 6.10.2005 nr 259). <u>Koiva-Mustjõe luha hoiuala</u> Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311)	Koiva-Mustjõe MKA ja Koiva-Mustjõe luha hoiuala KKK 2010-2018 (kinnitatud). Rohuneppi KTK (täiendamisel)
Koiva-Mustjõe luha loodusala RAH0000603	3196,3	Taheva vald; Mõniste vald, (Võrumaa)	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on jõed ja ojad (3260), kuivad nõmmed (4030), kuivad niidud lubjarikkal mullal (*0100), niiskuselambesed kõrgroostud (6430), lamminiidud (6450), puisniidud (*6530), vanad loodusemetsad (*9010), rohunditerikkad kuusikud (9050), soostuvad ja soo-lehtmetsad (*9080), siirdesoo- ja rabametsad (*91D0) ning laialehised lammimetsad (91F0); II lisas nimetatud liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on harilik tõugjas (<i>Aspius aspius</i>), harilik hink (<i>Cobitis taenia</i>), harilik võldas (<i>Cottus gobio</i>), jõesilm (<i>Lampetra</i>	<u>Koiva-Mustjõe MKA</u> (Koiva-Mustjõe MKA kaitse-eeskiri, VVm 6.10.2005 nr 259). <u>Koiva-Mustjõe luha hoiuala</u> (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311)	Koiva-Mustjõe MKA ja Koiva-Mustjõe luha hoiuala KKK 2010-2018 (kinnitatud). Mustjõe luha hoiuala KKK 2010-2018 (kinnitatud). Ebasüsiku KTK. Eremiitpõrnika KTK

Natura-ala nimetus / Registri- kood	Pind- ala, ha	Asukoht (kohalik omavalitsus)	Kaitse-eesmärk	Kaitsekord (kaitse-eeskirjad ja määrused: VVm/KeMm)	Kaitsekorralduskava (KKK) / (Liigi) kaitse tegevuskava (KTK)
			<i>fluviatilis</i>), lõhe (<i>Salmo salar</i>), ebasüsik (<i>Boros schneideri</i>), tõmmuujur (<i>Graphoderus bilineatus</i>), suur-rabakiil (<i>Leucorrhinia pectoralis</i>), rohe-vesihobu (<i>Ophiogomphus cecilia</i>), eremiitpõrnikas (<i>Osmoderma eremita*</i>), paksukojaline jõekarp (<i>Unio crassus</i>) ja lammiöölane (<i>Xylomoia strix</i>)		
Kooraste Pikkjärve loodusala RAH0000221	14,7	Otepää vald; Kanepi vald, (Põlvamaa)	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on vähe- kuni keskoitelised mõõdukalt kareda veega järved (3130)	Kooraste Pikkjärve hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Põlva maakonnas, VVm 14.07.2005 nr 183)	Kooraste Pikkjärve hoiuala KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel)
Koorküla loodusala RAH0000240	352,9	Hummuli vald	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on liiva-alade vähetoitelised järved (3110), vähe- kuni keskoitelised kalgiveelised järved (3140), huumustoitelised järved ja järvikud (3160), rabad (*7110), nokkheinakooslused (7150), vanad loodusmetsad (*9010) ja rohunditerikkad kuusikud (9050)	Koorküla LKA ("Koorküla LKA kaitse-eeskiri", VVm 6.10.2005 nr 260)	Koorküla LKA KKK 2014-2023 (kinnitatud)
Kurematsi loodusala RAH0000506	8,3	Puka vald	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on allikad ja allikasood (7160), liigirikkad madalsood (7230) ning soostuvad ja soo-lehtmetsad (*9080); II lisas nimetatud liik, mille isendite elupaika kaitstakse, on läikiv kurdsirbik (<i>Drepanocladus vernicosus</i>)	Kurematsi hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311)	Kurematsi hoiuala KKK 2014-2023 (kinnitatud)
Kuritse järve loodusala RAH0000248	12,1	Tõlliste vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on vähe- kuni keskoitelised kalgiveelised järved (3140)	Kuritse järve hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311)	Kuritse järve hoiuala KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel)
Lambahanna järve loodusala RAH0000249	4,1	Otepää vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on vähe- kuni keskoitelised mõõdukalt kareda veega järved (3130)	Lambahanna järve hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311)	Lambahanna järve hoiuala KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel)
Lasa loodusala RAH0000254	473,8	Helme vald	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on huumustoitelised järved ja järvikud (3160), vanad loodusmetsad (*9010),	Lasa järve hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005	KKK puudub

Natura-ala nimetus / Registri-kood	Pind-ala, ha	Asukoht (kohalik omavalitsus)	Kaitse-eesmärk	Kaitsekord (kaitse-eeskirjad ja määrused: VVm/KeMm)	Kaitsekorralduskava (KKK) / (Liigi) kaitse tegevuskava (KTK)
			rohunditerikkad kuusikud (9050), soostuvad ja soo-lehtmetsad (*9080) ning siirdesoo- ja rabametsad (*91D0)	nr 311)	
Linaleo järve loodusala RAH0000255	1	Hummuli vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on looduslikult rohketoitelised järved (3150)	Linaleojärve hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311)	Linaleojärve hoiuala KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel)
Lubjaahju järve loodusala RAH0000250	1,2	Otepää vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on looduslikult rohketoitelised järved (3150)	Lubjaahjujärve hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311).	Lubjaahjujärve hoiuala KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel)
Mõneku loodusala RAH0000644	48,3	Tõlliste vald, Õru vald	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on vanad loodusemetsad (*9010), rohunditerikkad kuusikud (9050), soostuvad ja soo-lehtmetsad (*9080) ning siirdesoo- ja rabametsad (*91D0)	Mõneku must-toonekure püsielupaik (Must-toonekure ja suur-konnakotka püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri, KeMm 03.07.2006 nr 43)	Must-toonekure <i>Ciconia nigra</i> KTK aastateks 2009-2013 (uus KTK on ettevalmistamisel)
Otepää linnuala RAH0000103	22912,2	Palupera vald, Otepää vald, Palupera vald, Sangaste vald, Puka vald; Valgjärve vald, (Põlvamaa)	liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on kanakull (<i>Accipiter gentilis</i>), viupart (<i>Anas penelope</i>), sinikael-part (<i>Anas platyrhynchos</i>), väike-konnakotka (<i>Aquila pomarina</i>), hallhaigur (<i>Ardea cinerea</i>), laanepüü (<i>Bonasa bonasia</i>), väiketüll (<i>Charadrius dubius</i>), must-toonekurg (<i>Ciconia nigra</i>), roo-loorkull (<i>Circus aeruginosus</i>), väike-kärbsenäpp (<i>Ficedula parva</i>), värbkakk (<i>Glaucidium passerinum</i>), punaselg-õgija (<i>Lanius collurio</i>), herilaseviu (<i>Pernis apivorus</i>) ja roherähn e meltsas (<i>Picus viridis</i>)	<u>Otepää hoiuala</u> (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311). <u>Otepää looduspargi</u> (Otepää looduspargi kaitse-eeskirja ja välispiiri kirjelduse kinnitamine, VVm 18.03.1997 nr 63). <u>Pühajärve park</u> (Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskiri, VVm 03.03.2006 nr 64). <u>Elva jõe hoiuala</u> (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311). <u>Väike-konnakotka püsielupaigad: Hinnomäe</u> (KeMm 19.04.2010 nr 12),	Otepää looduspargi, Pühajärve pargi, Otepää hoiuala ja Hinnomäe väike-konnakotka püsielupaiga (Otepää loodusala) KKK 2014-2023 (koostamisel). Hoiualade poollooduslike koosluste KKK 2008-2015 (kinnitatud). Väike-konnakotka (<i>Aquila pomarina</i>) KTK aastateks 2009-2013 (uus KTK on koostamisel, eelnõu staadiumis). Must-toonekure <i>Ciconia nigra</i> KTK aastateks 2009-2013 (uus KTK on ettevalmistamisel)

Natura-ala nimetus / Registri-kood	Pind-ala, ha	Asukoht (kohalik omavalitsus)	Kaitse-eesmärk	Kaitsekord (kaitse-eeskirjad ja määrused: VVm/KeMm)	Kaitsekorralduskava (KKK) / (Liigi) kaitse tegevuskava (KTK)
				<u>Märdi, Märdi, Risttee, Pedajamäe, Arula, Mäeküla, Mäeküla, Meegaste, Ädu, Päidla, Vana-Otepää, Ädu, Vana-Otepää</u> (looduskaitseseadus) <u>Otepää looduspargi uus kaitse-eeskiri on menetlemisel</u> (eeldatavasti kinnitatakse 2016.a); vt täpsemalt: http://www.keskkonnaamet.ee/uudised-ja-artiklid/otepaa-looduspargi/	
Otepää loodusala RAH0000582	22912,2	Palupera vald, Otepää vald, Otepää vallasisene linn, Sangaste vald, Puka vald; Valgjärve vald, (Põlvamaa)	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on liiva-alade vähetoitelised järved (3110), vähe- kuni kesktoitelised mõõdukalt kareda veega järved (3130), vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved (3140), looduslikult rohketoitelised järved (3150), jõed ja ojad (3260), liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (*6270), niiskuslembedes kõrgrohustud (6430), lamminiidud (6450), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510), siirde- ja õõtsiksood (7140), lubjarikkad madalsood lääne-mõõkrohuga (*7210), liigirikkad madalsood (7230), vanad loodusmetsad (*9010), vanad laialehised metsad (*9020), rohunditerikkad kuusikud (9050), okasmetsad oosidel ja moreenikuhjatistel (sürjametsad – 9060), soostuvad ja soo-lehtmetsad (*9080), siirdesoo- ja rabametsad (*91D0) ning lammi-lodumetsad (*91E0); II lisas nimetatud liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on saarmas (<i>Lutra lutra</i>), harilik hink (<i>Cobitis taenia</i>), harilik vingerjas	<u>Otepää hoiuala</u> (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311). <u>Otepää looduspargi</u> (Otepää looduspargi kaitse-eeskirja ja välispiiri kirjelduse kinnitamine, VVm 18.03.1997 nr 63). <u>Pühajärve park</u> (Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskiri, VVm 3.03.2006 nr 64). <u>Elva jõe hoiuala</u> (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311). <u>Kintsli purpur-maakeele püsielupaik</u> ("Kaitsealuste seeneliikide püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri", KeMm 17.04.2006 nr 28). <u>Otepää looduspargi uus kaitse-</u>	Otepää looduspargi, Pühajärve pargi, Otepää hoiuala ja Hinnomäe väikse-konnakotka püsielupaiga (Otepää loodusala) KKK 2014-2023 (koostamisel). Hoiualade poollooduslike koosluste KKK 2008-2015 (kinnitatud). Tegevuskava harivesiliku kaitse korraldamiseks Eestis 2017-2012 (KTK on uuendamisel, eelnõu staadiumis)

Natura-ala nimetus / Registri-kood	Pind-ala, ha	Asukoht (kohalik omavalitsus)	Kaitse-eesmärk	Kaitsekord (kaitse-eeskirjad ja määrused: VVm/KeMm)	Kaitsekorralduskava (KKK) / (Liigi) kaitse tegevuskava (KTK)
			(<i>Misgurnus fossilis</i>), harivesilik (<i>Triturus cristatus</i>), paksukojaline jõekarp (<i>Unio crassus</i>), tõmmuujur (<i>Graphoderus bilineatus</i>), karvane maarjalepp (<i>Agrimonia pilosa</i>), läikiv kurdsirbik (<i>Drepanocladus vernicosus</i>) ja nõtkes näkrohi (<i>Najas flexilis</i>)	<u>eeskiri</u> on menetlemisel (eeldatavasti kinnitatakse 2016.a); vt täpsemalt: http://www.keskkonnaamet.ee/uudised-ja-artiklid/otepaa-looduspargi/	
Palakmäe loodusala RAH0000607	138,8	Helme vald, Tõrva linn, Põdrala vald, Hummuli vald; Tarvastu vald, (Viljandimaa)	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüübid on jõed ja ojad (3260) ning lamminiidud (6450); II lisas nimetatud liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on tiigilendlane (<i>Myotis dasycneme</i>), rohe-vesihobu (<i>Ophiogomphus cecilia</i>) ja paksukojaline jõekarp (<i>Unio crassus</i>)	<u>Helme jõe hoiuala</u> , <u>Õhne jõe hoiuala</u> , <u>Palakmäe hoiuala</u> (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311). <u>Tõrva keskkooli park</u> , <u>Tõrva linna puhkepark</u> , <u>Helme lossipark</u> (Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskiri, VVm 3.03.2006 nr 64)	Hoiualade poollooduslike koosluste KKK 2008-2015 (kinnitatud)
Pikre järve loodusala RAH0000256	12,4	Hummuli vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on looduslikult rohketoitelised järved (3150);	Pikre järve hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005. nr 311).	Pikre järve hoiuala KKK 2014-2022 (ettevalmistamisel)
Prange loodusala RAH0000259	38,1	Puka vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on lamminiidud (6450); II lisas nimetatud liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on suur-mosaiikliblikas (<i>Hypodryas maturna</i>), suur-kuldtiib (<i>Lycaena dispar</i>), teelehe-mosaiikliblikas (<i>Euphydryas aurinia</i>) ja rohe-vesihobu (<i>Ophiogomphus cecilia</i>)	<u>Plika III kaitsekategooria putukaliikide püsielupaik</u> , <u>Prange III kaitsekategooria putukaliikide püsielupaik</u> ("III kaitsekategooria putukaliikide püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri", KeMm 19.04.2010 nr 11)	liikide KTK-de eelnõud on töös
Purtsi jõe loodusala RAH0000050	8,1	Puka vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on jõed ja ojad (3260); II lisas nimetatud liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on harilik võldas (<i>Cottus gobio</i>), harilik tõugjas (<i>Aspius aspius</i>) ja paksukojaline jõekarp (<i>Unio crassus</i>)	<u>Purtsi jõe hoiuala</u> , <u>Võrtsjärve hoiuala (Valga)</u> (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVm 15.12.2005 nr 311)	Purtsi jõe hoiuala KKK 2015-2024 (kinnitatud). Võrtsjärve hoiuala (Valga) KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel)

Natura-ala nimetus / Registri-kood	Pind-ala, ha	Asukoht (kohalik omavalitsus)	Kaitse-eesmärk	Kaitsekord (kaitse-eeskirjad ja määrused: VVm/KeMm)	Kaitsekorralduskava (KKK) / (Liigi) kaitse tegevuskava (KTK)
Riidaja loodusala RAH0000681	12,9	Põdrala vald	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on vanad laialehised salumetsad (*9020) ja rohunditerikkad kuusikud (9050)	Riidaja LKA (Riidaja LKA kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri, VVm 09.08.2013 nr 122)	KKK puudub
Roksi järve loodusala RAH0000549	2,9	Hummuli vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on looduslikult rohketoitelised järved (3150)	Roksi järve hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVM 15.12.2005. nr 311)	Roksi järve hoiuala KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel)
Rubina linnuala RAH0000097	2164,9	Helme vald, Põdrala vald; Karksi vald, Tarvastu vald (Viljandimaa)	liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on laululuik (<i>Cygnus cygnus</i>), väikepistrik (<i>Falco columbarius</i>) ja kalakotkas (<i>Pandion haliaetus</i>)	<u>Kurimetsa LKA</u> (Kurimetsa LKA kaitse alla võtmine, kaitse-eeskirja ja välispiiri kirjelduse kinnitamine, VVm 17.11.1998 nr 257). <u>Rubina LKA</u> (Rubina LKA kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri, VVm 8.04.2005 nr 71)	Kurimetsa LKA KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel). Rubina LKA KKK 2012-2021 (kinnitatud). Kalakotka (<i>Pandion haliaetus</i>) KTK (2013-2017)
Rubina loodusala RAH0000004	2108	Helme vald, Põdrala vald; Karksi vald, Tarvastu vald (Viljandimaa)	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved (3140), huumustoitelised järved ja järvikud (3160), rabad (*7110), nokkheinakooslused (7150), vanad loodumetsad (*9010), soostuvad ja soo-lehtmetsad (*9080) ning siirdesoo- ja rabametsad (*91D0); II lisas nimetatud liik, mille isendite elupaika kaitstakse, on harilik vingerjas (<i>Misgurnus fossilis</i>)	<u>Rubina LKA</u> (Rubina LKA kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri, VVm 8.04.2005 nr 71)	Rubina LKA KKK 2012-2021 (kinnitatud)
Rutu loodusala RAH0000260	330,1	Helme vald; Karksi vald (Viljandimaa)	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on okasmetsad oosidel ja moreenikuhjatistel (sürjametsad – 9060)	Rutu MKA (Rutu MKA kaitse-eeskiri, VVm 16.05.2001 nr 170)	Rutu MKA KKK 2011-2020 (kinnitatud)
Sauniku loodusala RAH0000241	121,2	Puka vald, Öru vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on siirde- ja õötsiksood (7140) ning siirdesoo- ja rabametsad (*91D0); II lisas nimetatud liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on soohiilakas (<i>Liparis loeseli</i>) ja kollane kivirik (<i>Saxifraga hirculus</i>)	Sauniku käpaliste püsielupaik (I ja II kaitsekategooria käpaliste püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri, KeMm 3.02.2011 nr 10)	liikide KTK eelnõud on töös
Soontaga-	1552,8	Puka vald	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid	<u>Soontaga LKA</u> (Soontaga LKA	Soontaga LKA KKK

Natura-ala nimetus / Registri-kood	Pind-ala, ha	Asukoht (kohalik omavalitsus)	Kaitse-eesmärk	Kaitsekord (kaitse-eeskirjad ja määrused: VVm/KeMm)	Kaitsekorralduskava (KKK) / (Liigi) kaitse tegevuskava (KTK)
Sauniku loodusala RAH0000258			on jõed ja ojad (3260), lamminiidud (6450), vanad loodusemetsad (*9010), rohunditerikkad kuusikud (9050) ning soostuvad ja soo-lehtmetsad (*9080); II lisas nimetatud liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on palu-karukell (Pulsatilla patens) ja harilik tõugjas (<i>Aspius aspius</i>)	kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri, VVm 27.07.2006 nr 178); <u>Sauniku oja hoiuala</u> (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVM 15.12.2005 nr 311); <u>Võrtsjärve hoiuala (Valga)</u> (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVM 15.12.2005 nr 311); <u>Purtsi metsise püsielupaik</u> (Metsise püsielupaikade kaitse alla võtmine, KeMm 13.01.2005 nr 1)	aastateks 2006-2015 (kinnitatud). Võrtsjärve hoiuala (Valga) KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel)
Tagula loodusala RAH0000244	21,3	Tõlliste vald, Sangaste vald	II lisas nimetatud liik, mille isendite elupaika kaitstakse, on harilik kobarpea (<i>Ligularia sibirica</i>)	Tagula hariliku kobarpea püsielupaik ("Hariliku kobarpea püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri", KeMm 25.01.2006 nr 8)	Hariliku kobarpea KTK
Tikste loodusala RAH0000239	38,2	Tõrva linn, Helme vald	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on jõed ja ojad (3260) ning vanad loodusemetsad (*9010)	Tikste MKA (Tikste MKA kaitse-eeskiri, VVm 21.07.2005 nr 194)	Tikste MKA KKK 2013-2022 (kinnitatud)
Tüandre loodusala RAH0000237	1846,8	Helme vald; Karksi vald (Viljandimaa)	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on looduslikult rohketoitelised järved (3150), liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (*6270), vanad loodusemetsad (*9010), vanad laialehised metsad (*9020), rohunditerikkad kuusikud (9050), soostuvad ja soo-lehtmetsad (*9080) ning siirdesoo- ja rabametsad (*91D0)	<u>Tüandre LKA</u> (Tüandre LKA kaitse-eeskiri, VVm 14.07.2005 nr 186); <u>Tüandre metsise püsielupaik</u> , <u>Paanikese metsise püsielupaik</u> (Metsise püsielupaikade kaitse alla võtmine, KeMm 13.01.2005 nr 1); <u>Paluora puistud</u> (Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskiri, VVm 3.03.2006 nr 64)	Tüandre loodusala KKK 2015-2024 (ettevalmistamisel). Metsise KKK (kinnitatud 2001; kava on uuendamisel)
Valli soo	26,7	Tõlliste vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on	Valli soo hoiuala (Hoiualade	Valli soo hoiuala KKK

Natura-ala nimetus / Registri-kood	Pind-ala, ha	Asukoht (kohalik omavalitsus)	Kaitse-eesmärk	Kaitsekord (kaitse-eeskirjad ja määrused: VVm/KeMm)	Kaitsekorralduskava (KKK) / (Liigi) kaitse tegevuskava (KTK)
loodusala RAH0000243			siirde- ja öötsiksood (7140)	kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVM 15.12.2005 nr 311)	2014-2023 (kinnitatud)
Vidrike loodusala RAH0000251	13,8	Otepää vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on looduslikult rohketoitelised järved (3150)	Vidrike järve hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVM 15.12.2005 nr 311)	Vidrike järve hoiuala KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel)
Voki loodusala RAH0000252	16,6	Otepää vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on vähe- kuni kesktoitelised mõõdukalt kareda veega järved (3130)	Voki järve hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVM 15.12.2005 nr 311)	Voki järve hoiuala KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel)
Võrtsjärve linnuala RAH0000104	29883,3	Puka vald, Põdrala vald; Tarvastu vald, Kolga-Jaani vald, Viljandi vald (Viljandimaa); Rannu vald, Rõngu vald (Tartumaa)	liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on rästas-roolind (<i>Acrocephalus arundinaceus</i>), soopart e pahlsaba-part (<i>Anas acuta</i>), viupart (<i>Anas penelope</i>), sinikael-part (<i>Anas platyrhynchos</i>), rägapart (<i>Anas querquedula</i>), suur-laukhani (<i>Anser albifrons</i>), rabahani (<i>Anser fabalis</i>), punapea-vart (<i>Aythya farina</i>), tuttvart (<i>Aythya fuligula</i>), hüüp (<i>Botaurus stellaris</i>), valgepõsk-lagle (<i>Branta leucopsis</i>), sõtkas (<i>Bucephala clangula</i>), mustviires (<i>Chlidonias niger</i>), must-toonekurg (<i>Ciconia nigra</i>), roo-loorkull (<i>Circus aeruginosus</i>), rukkirääk (<i>Crex crex</i>), väikeluik (<i>Cygnus columbianus bewickii</i>), lauk (<i>Fulica atra</i>), merikotkas (<i>Haliaeetus albicilla</i>), tõmmukajakas (<i>Larus fuscus</i>), naerukajakas (<i>Larus ridibundus</i>), sinirind (<i>Luscinia svecica</i>), väikekoskel (<i>Mergus albellus</i>), jääkoskel (<i>Mergus merganser</i>), kalakotkas (<i>Pandion haliaetus</i>), tutkas (<i>Philomachus pugnax</i>), tuttpütt (<i>Podiceps cristatus</i>), väikehuik (<i>Porzana parva</i>), täpikhuik (<i>Porzana porzana</i>), jõgitiir (<i>Sterna hirundo</i>), mudatilder (<i>Tringa glareola</i>) ja kiivitaja (<i>Vanellus vanellus</i>)	<u>Võrtsjärve hoiuala (Valga), Purtsi jõe hoiuala, Põhthjärve hoiuala, Väikese Emajõe hoiuala</u> (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVM 15.12.2005 nr 311); <u>Maltsa merikotka püsielupaik, Kalbuse merikotka püsielupaik, Valma merikotka püsielupaik, Valma merikotka püsielupaik</u> (Looduskaitseeadus, "Merikotka püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri1", KeMm 21.07.2010. nr 33); <u>Kiviaru must-toonekure püsielupaik, Käima must-toonekure püsielupaik</u> (Looduskaitseeadus, "Must-toonekure ja suur-konnakotka püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri", KeMm 3.07.2006 nr 43); <u>Jõeküla kalakotka püsielupaik</u> („Kalakotka püsielupaikade	Võrtsjärve hoiuala (Valga) KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel). Purtsi jõe hoiuala KKK 2015-2024 (kinnitatud). Väikese Emajõe hoiuala KKK 2013-2022 (ettevalmistamisel). Merikotka (<i>Haliaeetus albicilla</i>) kaitse tegevuskava (2013-2017). Must-toonekure <i>Ciconia nigra</i> KTK aastateks 2009-2013 (uus KTK on ettevalmistamisel). Kalakotka (<i>Pandion haliaetus</i>) KTK (2013-2017). Väikeluige (<i>Cygnus columbianus bewickii</i> Yarr.) KTK (2013-2017)

Natura-ala nimetus / Registri-kood	Pind-ala, ha	Asukoht (kohalik omavalitsus)	Kaitse-eesmärk	Kaitsekord (kaitse-eeskirjad ja määrused: VVm/KeMm)	Kaitsekorralduskava (KKK) / (Liigi) kaitse tegevuskava (KTK)
				kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri", KeMm 29.03.2007 nr 26)	
Võrtsjärve loodusala RAH0000595	29737	Puka vald, Põdrala vald; Rannu vald, Rõngu vald (Tartumaa); Tarvastu vald, Kolga-Jaani vald, Viljandi vald (Viljandimaa)	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on vähe- kuni kesктоitelised mõõdukalt kareda veega järved (3130), looduslikult rohkeitoitelised järved (3150), jõed ja ojad (3260), niiskuslembesed kõrgrohostud (6430), lamminiidud (6450), liivakivipaljandid (8220), vanad looduspetsad (*9010), soostuvad ja soo-lehtmetsad (*9080) ning siirdesoo- ja rabametsad (*91D0); II lisas nimetatud liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on tiigilendlane (<i>Myotis dasycneme</i>), saarmas (<i>Lutra lutra</i>), harilik tõugjas (<i>Aspius aspius</i>), harilik hink (<i>Cobitis taenia</i>), harilik võldas (<i>Cottus gobio</i>), harilik vingerjas (<i>Misgurnus fossilis</i>), rohe-vesihobu (<i>Ophiogomphus cecilia</i>), luhapisitigu (<i>Vertigo geyeri</i>) ja laiujur (<i>Dytiscus latissimus</i>)	Võrtsjärve hoiuala (Valga), Purtsi jõe hoiuala, Põhtjärve hoiuala, Väikese Emajõe hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVM 15.12.2005. nr 311); Järveküla LKA (Järveküla LKA ja Uue-Võidu MKA kaitse-eeskirjade ja välispiiride kirjelduste kinnitamine, VVM 10.06.1998 nr 129)	Võrtsjärve hoiuala KKK 2011-2020 (kinnitatud). Võrtsjärve hoiuala (Valga) KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel). Purtsi jõe hoiuala KKK 2015-2024 (kinnitatud). Väikese Emajõe hoiuala KKK 2013-2022 (ettevalmistamisel). Tegevuskava nakkhiirte kaitse korraldamiseks aastaks 2005-2009 (uuendamisel)
Väike-Emajõe loodusala RAH0000052	19,8	Põdrala vald, Puka vald	I lisas nimetatud kaitstav elupaigatüüp on jõed ja ojad (3260); II lisas nimetatud liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on harilik tõugjas (<i>Aspius aspius</i>), harilik hink (<i>Cobitis taenia</i>), harilik vingerjas (<i>Misgurnus fossilis</i>) ja rohe-vesihobu (<i>Ophiogomphus cecilia</i>)	Võrtsjärve hoiuala (Valga), Väikese Emajõe hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVM 15.12.2005 nr 311).	Võrtsjärve hoiuala (Valga) KKK 2014-2023 (ettevalmistamisel) Väikese Emajõe hoiuala KKK 2013-2022 (ettevalmistamisel)
Õru loodusala RAH0000242	12,1	Õru vald	I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on siirde- ja õõtsiksood (7140) ning allikad ja allikasood (7160)	Õru hoiuala (Hoiualade kaitse alla võtmine Valga maakonnas, VVM 15.12.2005 nr 311)	KKK puudub

Täiendused/muudatused Tabel 15 juurde lähtudes Keskkonnaameti 19.11.2015 kirjast nr PVV 6-5/15/1255-15 (vt Lisa 6):

- kinnitatud on järgmised kaitsekorralduskavad (KKK): Andresjärve HA (2014-2023), Kadajärve HA (2014-2023), Kiiviti järve HA (2014-2023), Kooraste-Pikkjärve HA (2014-2023), Kuritse järve HA (2014-2023), Lambahanna järve HA (2014-2023), Linaleo järve HA (2014-2023), Lubjaahju järve HA (2014-2023), Pikre järve HA (2014-2023), Roksi järve HA (2014-2023), Voki järve HA (2014-2023), Väike-Emajõe HA (2014-2023), Kurimetsa LKA (2016-2025);
- kinnitatud on metsise kaitse tegevuskava;
- Valgamaa parkide piirid on uuendamisel (tõenäoliselt kinnitab keskkonnaminister selle määruse enne MP kehtestamist);
- kinnitatud on Karula-Pikkjärve MKA, Koiva-Mustjõe MKA, Pikasilla männiku uued kaitse-eeskirjad.

5.2. Kavandatava tegevuse mõju prognoosimine Natura-aladele

Eelhindamise puhul on tegemist võimaliku mõju prognoosimisega, mille tulemusena saab otsustada, kas järgmistel planeerimistasanditel on vaja läbi viia asjakohane hindamine. Eelhinnang on läbi viidud kaardianalüüsi põhjal ja võttes arvesse potentsiaalselt mõjutatavate Natura-alade kaitse-eesmärke ning kasutades olemasolevaid uuringuid ja kaitsekorralduskavasid. Kaardipõhise analüüsi tulemusel on tuvastatud tähelepanu vajavad kohad, kus MP-ga kavandatavad tegevused, maakasutus või objektid võivad mõjutada Natura-alasid. Hindamisest on välja jäetud olemasolevad ja erinevate varasemate planeeringute ja projektidega kavandatud tegevused ja objektid, sest eeldatakse, et nendele on Natura hindamine vajadusel läbi viidud.

Sõltuvalt kavandatavast objektist või tegevusest ei pruugi MP tasandil eelhindamise käigus prognoositav võimalik mõju Natura alale kavandatavat objekti või tegevust automaatselt välistada, vaid seda tuleb täpsustada asjakohase hindamise käigus. Vajadusel ja võimalusel on tehtud ettepanekuid leevendusmeetmete rakendamiseks.

MP-ga kavandatava tegevuse mõju prognoos Valga maakonna Natura-aladele on esitatud alljärgnevas tabelis (Tabel 16).

Tabel 16. Kavandatava tegevuse mõju prognoosimine Valga maakonna Natura-aladele

Natura-ala nimetus / Registri- kood	MP-ga kavandatav tegevus	Tõenäoliselt kaasnevate negatiivsete mõjude prognoos	Tõenäoliselt olulise negatiivse mõju tuvastamine: kas võib kaasneda tõenäoliselt oluline negatiivne mõju ...		Soovitused järgnevates etappides / Vajadusel hinnang tõenäoliselt olulise mõju leevendatavusele
			... kaitstavatele liikidele ja elupaikadele?	... ala terviklikkusele?	
Aheru loodusala RAH0000548	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Andresjärve loodusala RAH0000507	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Elva-Vitipalu loodusala RAH0000151	Alal paikneb Vitipalu liivamaardla, mille maakonda ulatus servaala kattub kaitse- eesmärgiks olevate metsa- elupaikadega (9010*, 9050); ala läbib (ületab Elva jõe sillaga) olemasolev Hellenurme-Päidla kõrval- maantee; ala kattub osaliselt olemasoleva Hellenurme tiheasustusalaga	Liivamaardla kasutuseevõtt sellel alal on vastunäidustatud, sest võib põhjustada kaitse- eesmärgiks olevate metsaelu- paikade kadu; tiheasustusalaga kasutus ei tekita täiendavaid negatiivseid mõjusid	ei	ei	Tegevused alal ja selle läheduses kooskõlastada kaitseala valitsejaga ja vajadusel hinnata mõju Natura-alale
Kada järve loodusala RAH0000253	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Kakulaane loodusala RAH0000639	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Karula linnuala RAH0000634	Ala läbivad olemasolevad kõrvalmaanteed (Puurina- Lüllemäe-Litsmetsa, Koobas- saare-Rebasemõisa, Laatre- Lüllemäe-Hargla); alal paikneb Palu liivamaardla, mis kattub kaitse-eesmärgiks oleva linnuliigi (metsis) elupaigaga	MP-ga ei kavandata uusi rajatise ega mõjutegureid	ei	ei	Teede rekonstrueerimise korral tuleb linnuala mõjutavad tegevused kooskõlastada kaitseala valitsejaga ja vajadusel hinnata mõju Natura-alale

Natura-ala nimetus / Registri- kood	MP-ga kavandatud tegevus	Tõenäoliselt kaasnevate negatiivsete mõjude prognoos	Tõenäoliselt olulise negatiivse mõju tuvastamine: kas võib kaasneda tõenäoliselt oluline negatiivne mõju ...		Soovitused järgnevas etappides / Vajadusel hinnang tõenäoliselt olulise mõju leevendatavusele
			... kaitstavatele liikidele ja elupaikadele?	... ala tervikiikkusele?	
	ning mille kasutusevõtt on loodusalal vastunäidustatud				
Karula loodusala RAH0000629	Ala läbivad olemasolevad kõrvalmaanteed (Puurina- Lüllemäe-Litsmetsa, Koobas- saare-Rebasemõisa, Laatre- Lüllemäe-Hargla); alal paikneb Palu liivamaardla, mis osaliselt kattub kaitse-eesmärgiks olevate metsaelupaikadega (9010*, 9060) ning mille kasutusevõtt on loodusalal vastunäidustatud	MP-ga ei kavandata uusi rajatise ega mõjutegureid	ei	ei	Teede rekonstrueerimise korral tuleb loodusala mõjutavad tegevused kooskõlastada kaitseala valitsejaga ja vajadusel hinnata mõju Natura-alale
Karula- Pikkjärve loodusala RAH0000247	Ala piiril kulgevad perspektiivne kergliiklustee ning olemas- olevad kõrvalmaanteed (Laatre-Lüllemäe-Hargla, Kirbu-Koikküla, Puurina- Lüllemäe-Litsmetsa)	Kergliiklustee rajamisega ja olemasolevate teede hooldamisega ei kaasne tõenäoliselt olulisi mõjusid loodusalale	ei	ei	Teede rekonstrueerimise korral tuleb loodusala mõjutavad tegevused kooskõlastada kaitseala valitsejaga ja vajadusel hinnata mõju Natura-alale
Keisripalu loodusala RAH0000676	Ala piirneb olemasoleva Keisripalu-Upruse kõrvalmaanteega	Täiendavaid mõjusid loodusalale ei avaldu	ei	ei	Teede rekonstrueerimise korral tuleb loodusala mõjutavad tegevused kooskõlastada kaitseala valitsejaga ja vajadusel hinnata mõju Natura-alale
Kiiviti järve loodusala RAH0000246	Alal paikneb Tõrva tööstus- piirkond 2001.a MP-st	Täiendavaid mõjusid loodusalale ei avaldu	ei	ei	-
Kirbu soo loodusala RAH0000627	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Koikküla loodusala	Ala paikneb kitsa ribana kahel pool olemasolevat Koikküla-	Täiendavaid mõjusid loodusalale ei avaldu	ei	ei	Alaga piirneva tee rekonstrueerimise korral

Natura-ala nimetus / Registri- kood	MP-ga kavandatud tegevus	Tõenäoliselt kaasnevate negatiivsete mõjude prognoos	Tõenäoliselt olulise negatiivse mõju tuvastamine: kas võib kaasneda tõenäoliselt oluline negatiivne mõju ...		Soovitused järgnevas etappides / Vajadusel hinnang tõenäoliselt olulise mõju leevendatavusele
			... kaitstavatele liikidele ja elupaikadele?	... ala tervikiikkusele?	
RAH0000245	Koiva–Laanemetsa kõrvalmaanteed				tuleb loodusala mõjutavad tegevused kooskõlastada kaitseala valitsejaga ja vajadusel hinnata mõju Natura-alale
Koiva-Mustjõe linnuala RAH0000129	Ala läbib olemasolev Võru– Mõniste–Valga tugimaantee ja kõrvalmaanteed (Taheva–Läti piir, Sooblase–Tsirgumäe, Laanemetsa–Taheva sanatoorium); alal paiknevad olemasolevad RMK loodusrajad	Täiendavaid mõjusid linnualale ei avaldu	ei	ei	Teede rekonstrueerimise korral tuleb linnuala mõjutavad tegevused kooskõlastada kaitseala valitsejaga ja vajadusel hinnata mõju Natura-alale
Koiva-Mustjõe luha loodusala RAH0000603	Ala läbib olemasolev Võru– Mõniste–Valga tugimaantee ja kõrvalmaanteed (Taheva–Läti piir, Sooblase–Tsirgumäe, Laanemetsa–Taheva sanatoorium); alal paiknevad olemasolevad RMK loodusrajad	Täiendavaid mõjusid loodusalale ei avaldu	ei	ei	Teede rekonstrueerimise korral tuleb loodusala mõjutavad tegevused kooskõlastada kaitseala valitsejaga ja vajadusel hinnata mõju Natura-alale
Kooraste Pikkjärve loodusala RAH0000221	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Koorküla loodusala RAH0000240	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Kurematsi loodusala RAH0000506	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Kuritse järve loodusala RAH0000248	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Lambahanna	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-

Natura-ala nimetus / Registri- kood	MP-ga kavandatud tegevus	Tõenäoliselt kaasnevate negatiivsete mõjude prognoos	Tõenäoliselt olulise negatiivse mõju tuvastamine: kas võib kaasneda tõenäoliselt oluline negatiivne mõju ...		Soovitused järgnevates etappides / Vajadusel hinnang tõenäoliselt olulise mõju leevendatavusele
			... kaitstavatele liikidele ja elupaikadele?	... ala tervikiikkusele?	
järve loodusala RAH0000249					
Lasa loodusala RAH0000254	Alal paikneb olemasolev RMK loodusrada ja puhkeala	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Linaleo järve loodusala RAH0000255	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Lubjaahju järve loodusala RAH0000250	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Mõneku loodusala RAH0000644	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Otepää linnuala RAH0000103	Linnualaga kattub osaliselt Otepää peamise asustuse koondumisala; alal paiknevad Arula ja Katolatsi liivamaardlad (viimasel on tegutsev karjäär); alal paiknevad perspektiivsed kergliiklusteed, mis kulgeksid olemasolevate teede ääres; alal paiknevad olemasolevad RMK puhkealad ja matkarajad; alal paikneb olemasolevaid tiheasustusalasid ja tööstusmaid	Kavandatud tegevused ei sea otseselt ohtu kaitse-eesmärgiks olevate linnuliikide elupaiku	ei	ei	Juhul, kui kavandatud tegevus võib kahjustada linnuala kaitse-eesmärke, tuleb hinnata mõju Natura- alale ja tegevus kooskõlastada kaitseala valitsejaga
Otepää loodusala RAH0000582	Loodusalaga kattub osaliselt Otepää peamise asustuse koondumisala; alal paiknevad Arula ja Katolatsi liivamaardlad	Peamine asustuse koondumisala kattub osaliselt kaitse-eesmärgiks olevate metsa- ja niiduelupaikadega	jah/ei	ei	Juhul kui kavandatud tegevus võib kahjustada loodusala kaitse- eesmärke, tuleb hinnata

Natura-ala nimetus / Registri- kood	MP-ga kavandatud tegevus	Tõenäoliselt kaasnevate negatiivsete mõjude prognoos	Tõenäoliselt olulise negatiivse mõju tuvastamine: kas võib kaasneda tõenäoliselt oluline negatiivne mõju ...		Soovitused järgnevates etappides / Vajadusel hinnang tõenäoliselt olulise mõju leevendatavusele
			... kaitstavatele liikidele ja elupaikadele?	... ala tervikiikkusele?	
	(viimasel on tegutsev karjäär); alal paiknevad perspektiivsed kergliiklusteed mis kulgeksid olemasolevate teede ääres; alal paiknevad olemasolevad RMK puhkealad ja matkarajad; alal paikneb olemasolevaid tiheasustusalasid ja tööstusmaid	ning uute arendustega võib kaasneda nende elupaikade kahjustamine või hävimine; liivamaardlate kasutamisel ei kaasne otseseid mõjusid kaitse-eesmärkidele, kuid olemasolevate karjäärialade laiendamine mõjutab siiski loodusala; kergliiklusteede rajamisega eeldatavalt olulisi negatiivseid mõjusid ei kaasne			mõjusid Natura-alale ning tegevus kooskõlastada kaitseala valitsejaga
Palakmäe loodusala RAH0000607	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Pikre järve loodusala RAH0000256	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Prange loodusala RAH0000259	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Purtsi jõe loodusala RAH0000050	Alaga ristuvad (ületavad sillaga) Viljandi–Rõngu tugimaantee ja kõrvalmaanteed (Oona–Puka–Kõrepi, Pukamõisa–Purtsi)	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	Teede ja sildade rekonstrueerimisel tuleb järgida veekaitseõudeid, arvestada loodusala eesmärkidega ja kooskõlastada tegevused kaitseala valitsejaga
Riidaja loodusala RAH0000681	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Roksi järve loodusala RAH0000549	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-

Natura-ala nimetus / Registri- kood	MP-ga kavandatud tegevus	Tõenäoliselt kaasnevate negatiivsete mõjude prognoos	Tõenäoliselt olulise negatiivse mõju tuvastamine: kas võib kaasneda tõenäoliselt oluline negatiivne mõju ...		Soovitused järgnevates etappides / Vajadusel hinnang tõenäoliselt olulise mõju leevendatavusele
			... kaitstavatele liikidele ja elupaikadele?	... ala tervikiikkusele?	
Rubina linnuala RAH0000097	Alal paikneb Rubina turbamaardla, mille kasutus pole linnualal võimalik	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Rubina loodusala RAH0000004	Alal paikneb Rubina turbamaardla, mille kasutus pole loodusalal võimalik	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Rutu loodusala RAH0000260	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Sauniku loodusala RAH0000241	Alal paikneb Priipalu turbamaardla, mille kasutus pole loodusalal võimalik	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Soontaga- Sauniku loodusala RAH0000258	Alal paikneb Härjoja liivamaardla, mis kattub kaitse- eesmärgiks oleva metsaelu- paigaga (9010*) ning selle kasutuselevõtt pole loodusalal ilmselt võimalik; alal asuvad olemasolev RMK puhkeala ja matkarada	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Tagula loodusala RAH0000244	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Tikste loodusala RAH0000239	Ala kattub suures osas Tõrva peamise asustuse koondumisalaga ning tiheasustusalaga	Peamine asustuse koondumis- ala kattub osaliselt kaitse- eesmärgiks olevate metsa- elupaikadega (9010*) ning uute arendustega võib kaasneda nende elupaikade kahjustamine või hävimine	jah/ei	jah/ei	Juhul, kui kavandatud tegevus võib kahjustada loodusala kaitse- eesmärke, tuleb hinnata mõju Natura-alale ja tegevus kooskõlastada kaitseala valitsejaga. Metsaelupaiga aladel tuleb arendustegevust vältida

Natura-ala nimetus / Registri- kood	MP-ga kavandatud tegevus	Tõenäoliselt kaasnevate negatiivsete mõjude prognoos	Tõenäoliselt olulise negatiivse mõju tuvastamine: kas võib kaasneda tõenäoliselt oluline negatiivne mõju ...		Soovitused järgnevas etappides / Vajadusel hinnang tõenäoliselt olulise mõju leevendatavusele
			... kaitstavatele liikidele ja elupaikadele?	... ala tervikiikkusele?	
Tündre loodusala RAH0000237	Alal paikneb olemasolev RMK matkarada ja puhkekohad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Valli soo loodusala RAH0000243	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Vidrike loodusala RAH0000251	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Voki loodusala RAH0000252	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Võrtsjärve linnuala RAH0000104	Ala läbib (ületab sillana) Viljandi-Rõngu tugimaantee; alale on kavandatud Pikasilla sadamakoht	Väikesadama rajamine ei mõjuta tõenäoliselt ala eesmärkideks olevaid linnuliike	ei	ei	-
Võrtsjärve loodusala RAH0000595	Ala läbib (ületab sillana) Viljandi-Rõngu tugimaantee; alale on kavandatud Pikasilla sadamakoht	Kavandatava sadamakoha alal elutsevad mitmed kaitse- eesmärgiks olev loomaliigid (kalaliigid, nahkhiireliigid, putukaliik) keda kavandatud tegevus võib mõjutada	jah/ei	ei	Sadama rajamisel on vajalik mõju hindamine loodusalale. Tõenäoliselt on negatiivsed mõjud vältitavad või leevendatavad
Väike-Emajõe loodusala RAH0000052	Alal ja naabruses puuduvad	Negatiivseid mõjusid ei esine	ei	ei	-
Õru loodusala RAH0000242	Alal paikneb Õru turbamaardlal, mille kasutamine loodusalal pole võimalik; MP asustuse suunamise joonisel on loodusala läheduses näidatud teeõgvendus/rekonstrueeritav tee (Maanteeameti huvist lähtuvalt – vt pkt 6.5.2).	Tõenäoliselt ei ulatu kavandatava teeõgvenduse mõju loodusalani, kuid ettevaatuspõhimõttest lähtuvalt vajab väide täpsustamist teeprojekti täpsustamises. Kui maanteekoridori õgvendus või sellega seotud rajatised ulatuvad loodusalale, võivad	jah/ei	ei	Teeprojekti tasandil tuleb täpsustada, kas kavandatava tegevuse mõju võib ulatuda loodusalale ning vajadusel hinnata mõjusid

Natura-ala nimetus / Registri- kood	MP-ga kavandatud tegevus	Tõenäoliselt kaasnevate negatiivsete mõjude prognoos	Tõenäoliselt olulise negatiivse mõju tuvastamine: kas võib kaasneda tõenäoliselt oluline negatiivne mõju ...		Soovitused järgnevates etappides / Vajadusel hinnang tõenäoliselt olulise mõju leevendatavusele
			... kaitstavatele liikidele ja elupaikadele?	... ala tervikiikkusele?	
		kaasneda nii otsesed füüsilised mõjud kui ka mõjud veerežiimi või veekvaliteedi muutmise kaudu loodusalale ja selle kaitse-eesmärkideks olevatele sooelupaikadele.			

5.3. Natura eelhindamise tulemused ja järeldus

Natura 2000 võrgustikku kuuluvate loodusaladega ja linnualadega on MP koostamise protsessis suhteliselt hästi arvestatud. MP-sse on üle võetud rida objekte erinevatest TP-dest ja kohalike omavalitsuste ÜP-dest. Ka üle võetud planeeringute koostamisel on Natura aladega reeglina juba varasemalt arvestatud ning püütud negatiivseid mõjusid vältida või minimeerida.

Suuremal osal aladest ei asu MP-ga kavandatud või MP-sse üle võetud objekte ning neile ei avaldu MP elluviimisel mingeid mõjusid. Mitmeid alasid läbivad olemasolevad maanteed, mida ei saa käsitleda MP-ga kavandatava tegevusega, kuigi nende rekonstrueerimisega võivad kaasneda täiendavad mõjud.

Mõningatele aladel või nende lähedusse on kavandatud erinevaid rajatisi või objekte: asustuse arengualasid (asustuse koondumise alasid), kergliiklusteid, elamu- ja tootmismaid, samuti uus maanteekoridor ja uus sadamakoht. Enamusel juhtudel mõjutavad need tegevused Natura alasid väikeses ulatuses ega mõjuta otseselt kaitse-eesmärgiks olevaid elupaiku või liike. Mitme kavandatava tegevuse (asustuse koondumisalade, sadamakoha ja maanteekoridori paiknemise) puhul ei saa välistada ebasoodsaid mõjusid Natura-alale ning sellised tegevused eeldavad Natura hindamist järgmistes planeerimise ja projekteerimise staadiumides. MP üldistusastmes ja praeguste teadmiste põhjal pole enamasti võimalik öelda, kas ja millisel määral kaitse-eesmärkidele konkreetset mõju avalduvad, vaid saab välja tuua mõjude võimalikkuse. Seetõttu on hindamise tulemusena välja toodud soovitused nende alade kohta, mille puhul on tuleb lähtudes MP-ga kavandatud edaspidi enam tähelepanu pöörata (vt Tabel 16). Konkreetsete mõjude avaldumine selgub arenduste/tegevuste detailsema planeerimise ja Natura hindamise käigus. Natura 2000 võrgustiku alad, mille puhul on võimalik negatiivsete mõjude avaldumine alade kaitse-eesmärgiks olevatele liikidele või elupaikadele, on **Otepää loodusala, Tikste loodusala, Võrtsjärve loodusala** ja **Õru loodusala**. Mõjude täpsem ulatus ning võimalik realiseerumine ja vältimise/leevendamise võimalused on vajalik välja selgitada planeeritud tegevuste kavandamise järgmises faasis asjakohase hindamise käigus.

Planeeringulahenduses kajastuvad ka olemasolevad infrastruktuuriobjektid nagu maanteed, raudtee, samuti asustusalad ja olemasolevad tööstusalad, mis paiknevad mitmetel juhtudel Natura võrgustiku aladel või nende naabruses. Kuna tegemist on olemasolevate objektidega, millega ei kaasne uusi mõjusid, siis nende osas mõjusid Natura-aladele käesoleva KSH mahus ei hinnata.

Natura-alade kaitset siseriiklikult tagavate kaitstavate loodusobjektide andmete muutumine, sh uute kaitse-eeskirjade ja KKK-de kinnitamine, MP koostamise ajal (vt ptk 5.1) ei mõjuta MP põhilahendust. Järgmiste tasandite planeeringute koostamisel tuleb igakordselt arvestada Natura-alade aktuaalsete andmetega vastavalt konkreetse planeeringu koostamise aja seisule.

6. Hinnang eeldatava mõju kohta

Keskkonnamõju hindamisel lähtutakse MP-s käsitletavatest valdkondadest (PlanS-ga MP-le ette nähtud sisust ja eesmärkidest), MP üldistusastmest ning MP peamisest ülesandest – anda suunised ja põhimõtted järgmistele ruumilise planeerimise tasanditele.

Lähtudes KeHJS-i § 40 lõikest 4 käsitletakse KSH aruandes kavandatava tegevuse mõju keskkonnale, sealhulgas inimese tervisele ning sotsiaalsetele vajadustele ja varale, bioloogilisele mitmekesisusele, populatsioonidele, taimedele, loomadele, kaitstavatele loodusobjektidele, pinnasele, vee ja õhu kvaliteedile, kliimamuutustele, kultuuripärandile ja maastikele ning hinnangut jäätmetekke võimaluste kohta.

KeHJS-i § 40 lõike 2 kohaselt selgitatakse, kirjeldatakse ja hinnatakse KSH käigus strateegilise planeerimisdokumendi elluviimisega kaasnevat olulist keskkonnamõju ja peamisi alternatiivseid meetmeid, tegevusi ja ülesandeid, **arvestades strateegilise planeerimisdokumendi eesmärke ja käsitletavat territooriumi.**

Järgnevates peatükkides on loetletud mõjuallikad ja mõjutatavad keskkonnaelemendid, mida lähtudes heakskiidetud KSH programmist mõju hindamise käigus käsitletakse.

6.1. Mõjuallikad

Mõjuallikate määratlemisel on lähtutud MP tasandil käsitletavatest teemadest, täpsusastmest ja objektidest. Alljärgnevates peatükkides on analüüsitud eeldatavaid mõjuallikaid, mida MP käigus realselt käsitleti ja/või kavandati. Sellest tulenevalt on võimalikud mõjuallikad:

- muudatused olemasoleva asustuse, sh keskuste/toimepiirkondade ja tiheasustusalade paiknemises;
- maa- ja veealade kavandatav (üldine) kasutamine;
- maardlate ja maavaravaru kaevandamisest mõjutatud alade kavandatav kasutamine;
- kavandatavad teed, veeteed, tehnovõrkude koridorid, lennuväljad, sadamad ning muud MP-ga määratavad tehnorajatised;
- mitut kohalikku omavalitsust läbivad joonehitised (kergliiklusteed);
- kavandatavad puhkealad;
- kavandatavad üleriigilise tähtsusega riigikaitse otstarbega maa-alad.

Erinevalt KSH programmis toodud loetelust (vt KSH programmi ptk 4.1) ei kuulu nende hulka ühisveevärgi veehaarded (lahendatakse ÜP-de ja ÜVK arengukavadega), kalmistud (uusi kalmistuid MP-ga ei kavandata), jääkreostusalad ja -objektid (MP ei käsitle), ning olulise ruumilise mõjuga objektid (MP-ga ei kavandata), sest lähtuvalt MP eesmärkidest, ülesannetest ja täpsusastmest ei kuulu need konkreetse MP-ga lahendatavate valdkondade hulka (jäävad allapoole MP täpsusastet või ei ole maakonnas aktuaalsed).

6.2. Mõju looduskeskkonnale

6.2.1. Põhjavesi

Valga MP koostamisel on arvestatud maakonna põhjavee kaitstusega (vt ptk 3.2.2). **Valga MP-ga ei nähta ette maakasutust või objekte, mis võivad kaasa tuua põhjavee koguselise või kvalitatiivse (keemilise) seisundi halvenemist.**

Järgmiste tasandite planeeringute koostamisel, objektide projekteerimisel, rajamisel ja käitamisel ning maa kasutamisel on oluline järgida õigusaktidega sätestatud veekaitsenõudeid ning Ida-Eesti ja Koiva vesikondade veemajanduskavades seatavaid eesmärgi.

Tähelepanu tuleb pöörata sellele, et põhjavee seisund ei halveneks. Üldiselt vastavad seirekaevudest määratud põhjavee kvaliteet etteantud kvaliteedinõuetele.¹⁰⁸

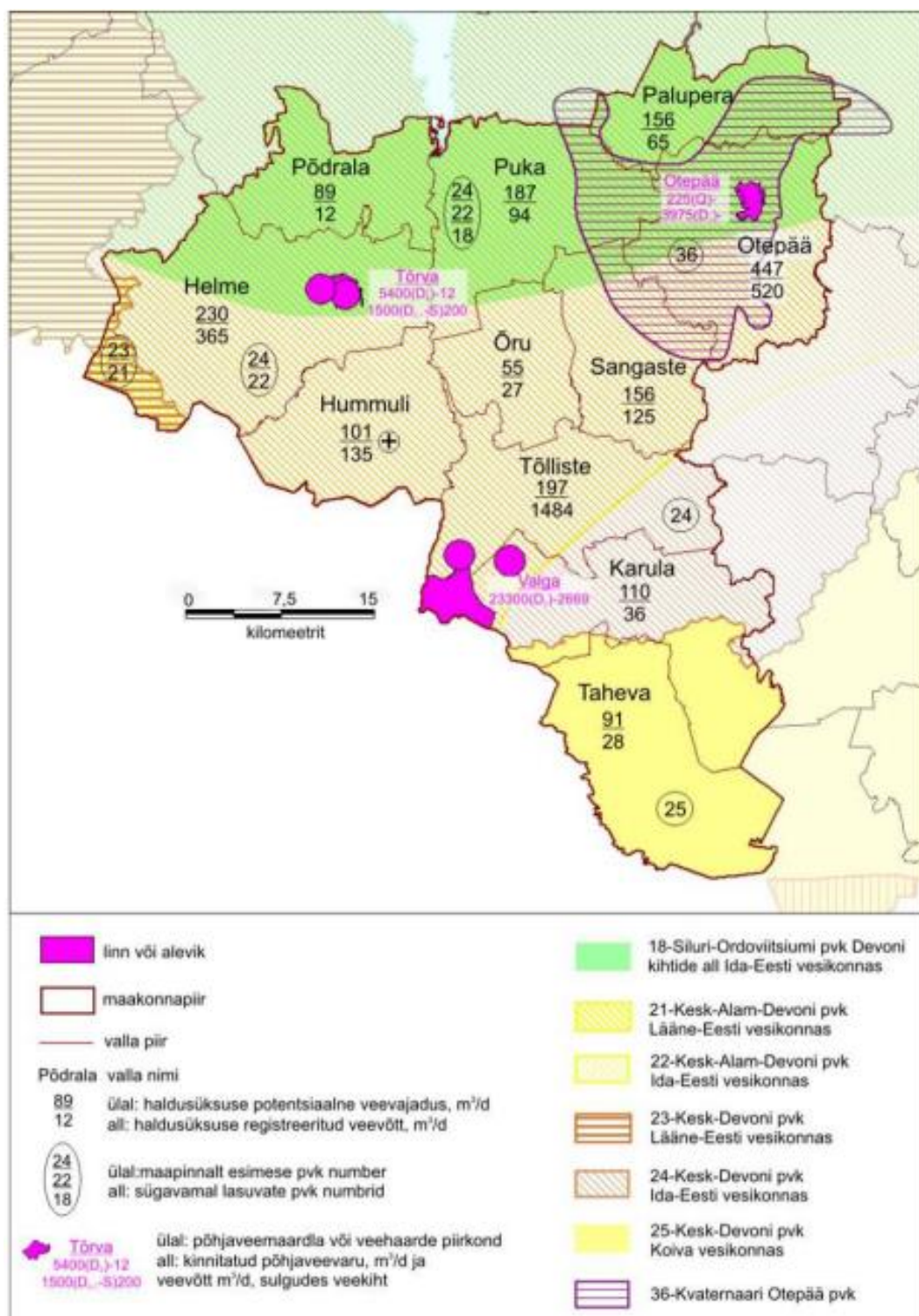
Tulenevalt Valga maakonna geoloogilistest ja hüdrogeoloogilistest tingimustest ja Kesk-Devoni veekihtide laia levikust on sademete netoinfiltratsioon erinevates haldusüksustes võrdlemisi ühtlane. Seetõttu sõltub ka üksikute haldusüksuste põhjavee loodusliku ressursi suurus eelkõige haldusüksuse pindalast. Põhjavee looduslik ressurss on kümneid kordi suurem potentsiaalsest veevajadusest. Loodusliku põhjaveeressursi arvutuse tulemused üksikute omavalitsuste kaupa vt Tabel 17.

Tabel 17. Valga maakonna haldusüksuste looduslik põhjaveeressurss, kinnitatud põhjaveevaru, potentsiaalne veevajadus ja registreeritud põhjaveevõtt. Allikas: Eesti Geoloogiakeskus, 2015

Haldusüksus	Põhja- vee- kogumi number	Looduslik põhjavee- ressurss, m³/d	Kinnitatud põhjaveevaru, m³/d, ja veekihi indeks	Potentsiaalne veevajadus, m³/d	Registreeritud põhjaveevõtt, m³/d
Tõrva linn			5400 (D ₂) 1500 (D ₂₋₁ -S)	330	199,6
Valga linn			23 300 (D ₂)	1522	215,3
Helme vald	24	29 302		230	364,8
Hummuli vald	24	15 245		101	134,7
Karula vald	25	21 165		110	36,3
Otepää vald, sh Otepää linn	24	20 366	3975 (D ₂) 225 (Q)	447	519,8
Palupera vald	24	11 570		156	64,8
Puka vald	24	18 827		187	93,9
Põdrala vald	24	11 920		89	11,8
Sangaste vald	24	13 560		156	125,4
Taheva vald	25	18 844		91	27,9
Tõlliste vald	24	18 157		197	1483,7*
Õru vald	24	9804		55	27,0

* Valga linna Paju veehaare paikneb Tõlliste vallas

¹⁰⁸ Vt täpsemalt Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava (eelnoo versioon 30.04.2015) ptk 3.3.3 ja 3.3.5;
http://www.envir.ee/sites/default/files/ida_eesti_vesikonna_vmk.pdf

Joonis 32. Valga maakonna haldusüksuste põhjaveekogumid, kinnitatud põhjaveevarud ning potentsiaalne ja tegelikult registreeritud maksimaalne veevõtt (m³/d) aastatel 2010-2013. Allikas: Eesti Geoloogiakeskus, 2015

Põhjavee tarbevaru on arvutatud Valga, Tõrva ja Otepää linna veevajadust arvestades. Seisuga 31.12.2013 on Valga maakonna veehaarete või kinnitatud varu piirkondade põhjaveevaru kokku 34 400 m³/d. **Kasutamiseks olev kinnitatud varuga vaba põhjaveekogus ületab kogu Valga maakonna potentsiaalse veevajaduse tulevikus.** Ühe Valga maakonna elaniku kohta moodustab kinnitatud põhjaveevaru 1125 l/d, mis ületab rohkem kui 10 korda praegust veevõttu

ühe inimese kohta (104 l/d). Haldusüksuste potentsiaalne veevajadus tuleneb eelkõige elanike arvust. Enamiku valdade potentsiaalne veevajadus on 100–200 m³/d.

Arvestades põhjavee looduslikku ressursi, elanike arvu, elanike ja ettevõtjate veevajadust, kinnitatud põhjaveevaru ja nelja viimase aasta veevõtu andmeid, **ei ole Valga maakonnas haldusüksust või piirkonda, kus tuleks põhjaveekogumi hea koguselise seisundi säilitamiseks arvutada põhjavee prognoosvaru.**¹⁰⁹

Põhjavee paikse liigvähendamise probleem võib üles kerkida eelkõige põhjavett ärajuhtivate karjääride piirkondades, kus põhjavee kontsentreeritud ärajuhtimine on enamasti suurem kui kogu valla põhjavee tarbimine. Enamasti on ärajuhitav veekogus üle 500 m³/d. Samas ei pärine karjääridest ärajuhitav vesi kõik põhjaveest. Enne mingi karjääri avamist tuleb hinnata ka selle keskkonnamõju ulatus, sealhulgas kaevandamise mõju piirkonna põhjavee koguselisele seisundile, sealhulgas karjääri mõjupiirkonna kinnitatud põhjaveevarule. Käesoleval ajal on karjääridest vee ärajuhtimine põhjustanud küll veetaseme paikset alanemist, kuid ei ohusta põhjaveekogumite head seisundit tervikuna.¹¹⁰

Oluliseks koormuseks loetakse need koormusallikad, millest tingitud koormus või koormuse mõju seab või võib seada ohtu pinna- ja põhjaveele seatud keskkonnanäesmärkide saavutamise.

Põllumajanduslik hajukoormus (taimekaitsevahendite ja väetiste kasutamine, loomakasvatus) on oluline koormusallikas põhjaveele. Hajukoormuse seisukohalt on oluline põhjaveekogumi maakasutus. Hajukoormus sõltub suurel määral konkreetse aasta veerohkusest ning põllumajanduse osas kasutatud väetiste hulgast ja koristatud saagi suuruselt. Põllumajanduse intensiivsus sõltub suurel määral looduslikest oludest, kõige enam mullaviljakusest. Põllumajanduslik hajukoormus ohustab eelkõige maapinnalähedaste põhjaveehaarete vee kvaliteeti kaitsmata põhjaveega aladel.

Väga intensiivse põllumajandusliku tegevusega aladel võib kaevuvee olukord muutuda halvemaks, eriti suurte põllumassiivide keskele ja nende äärtele jäävates erakaevudes. Olulised vee kvaliteeti ohustavad faktorid on loomakasvatused, millel puuduvad korralikud sõnnikuhoidlad, ning suurtootmiste sõnniku laotamise kontsentreerumine loomapidamishoonetele lähematele põldudele.

Hajukoormuse osas tuleb peatähelepanu pöörata mürgkemikaalide, sõnniku ja väetiste kasutamise keskkonnanõuetest kinnipidamisele.

Kogumissüsteemidega ühendamata majapidamised on vähem tähtis koormusallikas eelkõige kaitsmata põhjaveega aladel. Mõju piirdub tiheasustusaladega.¹¹¹

Väga olulisteks punktreostusallikateks loetakse reoveepuhasteid, mille reostuskoormus on suurem kui 2000 inimekvivalenti. Nõuetele mittevastavate reoveepuhastite peamiseks mittevastavuse põhjuseks on suur üldfosfori sisaldus väljuvas heitvees.

Põhilised loomakasvatusest tulenevad probleemid on seotud sõnnikukäitlusega. Adekvaatne teave kõikide sõnnikuhoidlate seisukorra kohta puudub. Nõuetele mittevastavaid sõnnikuhoidlaid on hinnanguliselt üks kolmandik ja kõige enam 100–300 loomühikuga farmide juures. Endiselt hoitakse sõnnikut põlluaunades. Silohoidlaid süsteemselt renoveeritud ei ole. Laudas tekkiva reovee käitlusest ülevaade puudub. Punktreostusallikate nõuetega vastavusse viimisel on oluline reovee puhastusseadmete ning lautade sõnniku- ja silohoidlate korrastamine. Viimasel ajal on probleemiks muutumas jõudsalt kasvav lihaveiste väljaspidamine. Lihaveiste talvised

¹⁰⁹ Selliste piirkondade väljaselgitamine, kus tuleks põhjaveekogumi hea koguselise seisundi säilitamiseks arvutada põhjavee prognoosvaru. Eesti Geoloogiakeskus, Tallinn 2015;
http://www.envir.ee/sites/default/files/pohjavee_prognoosvaru.pdf

¹¹⁰ Selliste piirkondade väljaselgitamine, kus tuleks põhjaveekogumi hea koguselise seisundi säilitamiseks arvutada põhjavee prognoosvaru. Eesti Geoloogiakeskus, Tallinn 2015;
http://www.envir.ee/sites/default/files/pohjavee_prognoosvaru.pdf

¹¹¹ Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava (eelnõu versioon 30.04.2015);
http://www.envir.ee/sites/default/files/ida_eeesti_vesikonna_vmk.pdf

söötmisalad, kus on suur loomade kontsentratsioon pinna kohta, on halva hooldamise korral punktreostusallikaks.

Keskkonnanõuded tuleb täita ka muude punktreostusallikate osas (jäätmekäitluskohad, kütusehoidlad, trafoalajaamad, kemikaalide laod). Jäätmekäitluskohad, kütusehoidlad ja jääkreostuskolded ohustavad peamiselt põhjavett nende vahetus ümbruses, kusjuures kõige sagedasem on üksikkaevude reostumine. Tõsiseks probleemiks on vanad asfaltbetoonitehased, mis on senini valdavalt korrastamata. Ohullikaks on lagunevates mahutites olevad tuhanded tonnid õlijäätmekogumid, mille laialivoolamine reostaks ümbruskonna põhjavee ja pinnaveekogud.¹¹²

Põhjavesi loetakse reostunuks, kui vähemalt ühe ohtliku aine sisaldus ületab kehtestatud piirarvu.¹¹³

Ida-Eesti vesikonna veemajanduskavas on esitatud meetmed põhjavee seisundi parandamiseks (põhjavee meetmeprogramm):¹¹⁴

- punktkoormuse mõju vähendamise meetmed (puudutavad reovee ning sademevee kogumis- ja puhastussüsteeme, naftasaaduste hoidmisehiti, ladestusalasid, keskkonnalubadega seotud tingimusi jms);
- hajukoormuse mõju vähendamise meetmed (puudutavad keskkonnalubadega seotud tingimusi, loomakasvatust, sõnnikumajandust, väetamist, sademevee kogumissüsteeme, turbakaevanduste ja ehitusmaavarade karjäärade settebasseine, pinnasereostust jms);
- veevõtust tuleneva koormuse vähendamise meetmed (keskkonnanõuete seadmine keskkonnalubades, veevõtu nõuete määramine vastavalt selle taastootmisele jne).

Kliimamuutuste mõju korral põhjaveele tuleb arvesse võtta, et seoses talve lühenemisega ja sügis-talvise perioodi sademetehulga kasvuga suureneb märgatavalt sademevee infiltratsioon põhjavette, mis oluliselt parandab maapinnalähedase põhjaveekihi toitumist. Kliimamuutuse mõjul suureneb sademevee infiltratsioon põhjavette 20–40% võrra, sest lühema ja soojema talve tõttu jääb maapind pikemat aega külmumata. Prognoositav põhjavee taseme tõus ei ole suur, kuid see võib põhjustada veerežiimi olulisi muutusi maapinnalähedase veekihi osas. See avaldub selgemini madalatel ja tasase reljeefiga aladel. Sügavamate põhjaveekihtide (alates 90–100 m maapinnast) toitumistingimused muutuvad vähe.

Külade (talude) madalatel kaevudel baseeruva veevarustuse jaoks on niisugune olukord soodne, sest kaevude kuivaksjäämise oht väheneb. Kuid kevad-suvise kuivaperioodi pikenemine võib põhjustada madalates kaevudes veetaseme langust suve keskpaigas allapoole praegust taset.¹¹⁵

Põhjaveekogumid (vt ptk 3.2.2) on seotud pinnaveega ja maismaaökosüsteemidega. Suvisel kuival ajal saab osa pinnaveekogusid täiendavat toitumist põhjaveekogumite veeressursside arvelt. Üsikutes kohtades võib põhjavesi väljuda allikatena maapinnale.¹¹⁶

Veevõtust tingitud koormus ja soolase vee (merevee) sissetung Kagu-Eesti põhjaveekogumeid ei ohusta.

Põhjavee seire korraldamise eest vastutab Keskkonnaamet. Põhjavee seisundi muutusi jälgitakse riiklikul vaatlusvõrgul, mis katab Eesti erinevad põhjavee veekogumid. Põhjaveekogumite seire eesmärgiks on põhjavee keemilise seisundi ja kvantitatiivse seisundi määramine ning muutuste

¹¹² Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava (eelnoo versioon 30.04.2015);
http://www.envir.ee/sites/default/files/ida_eesti_vesikonna_vmk.pdf

¹¹³ Keskkonnaministri 11.08.2010 määrus nr 39 "Ohtlike ainete põhjavee kvaliteedi piirväärtused";
Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13349010>

¹¹⁴ Vt täpsemalt Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava (eelnoo versioon 30.04.2015) ptk 8.3 ja 8.4;
http://www.envir.ee/sites/default/files/ida_eesti_vesikonna_vmk.pdf

¹¹⁵ Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava (eelnoo versioon 30.04.2015);
http://www.envir.ee/sites/default/files/ida_eesti_vesikonna_vmk.pdf

¹¹⁶ Vt täpsemalt Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava (eelnoo versioon 30.04.2015) ptk 3.1.3;
http://www.envir.ee/sites/default/files/ida_eesti_vesikonna_vmk.pdf

jälgimine. Põhjavee seire põhimõtted ja seirevõrgu kirjeldus on esitatud Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava peatükis 3.4.

6.2.2. Pinnavesi

Valga MP koostamisel on arvestatud maakonna pinnaveekogudega (vt ptk 3.2.2). **Valga MP-ga ei nähta ette maakasutust või objekte, mis võivad kaasa tuua pinnaveekogumite seisundi halvenemist. Samuti ei ole kavandatud olulisi muudatusi veekogude hüdro-morfoloogias**, nt (lõhe)jõgede tõkestamist, suurte joonobjektide (maanteed, raudteed) ristumisi vooluveekogudega ega veekogude muutmisi.

Järgmiste tasandite planeeringute koostamisel, objektide projekteerimisel, rajamisel ja käitamisega ning maa kasutamisel on oluline järgida õigusaktidega sätestatud veekaitse- ja Ida-Eesti vesikonna ja Koiva vesikonna veemajanduskavades seatavaid eesmärke.

Alljärgnev hinnang ja soovitused edasiseks tegevuseks tugineb Ida-Eesti vesikonna ja Koiva vesikonna veemajanduskavadele (eelnõudele).¹¹⁷

Veekogumid jagunevad looduslikeks veekogumiteks, tugevasti muudetud veekogumiteks ja tehiseveekogumiteks. Veeseaduse kohaselt võib veekogu või selle osa lugeda tugevasti muudetud veekogumiks või tehiseveekogumiks juhul, kui:

- inimtegevusest põhjustatud hüdro-morfoloogilised muutused ei võimalda veekogu hea ökoloogilise seisundi saavutamist ja veekogu hüdro-morfoloogiliste omaduste taastamine avaldaks märkimisväärset kahjulikku mõju keskkonnale, navigatsioonile, sealhulgas sadamarajatistele, puhkeaja veetmise võimalustele, vee varumisele eeskätt joogiveevarustuse tagamiseks, elektrienergia tootmiseks või niisutuseks, veerežiimi reguleerimisele, üleujutuste vastu kindlustamisele, maaparandusele või muule olulisele jätkusuutlikku inimarengut toetavale tegevusele;
- veekogu muudetud iseloomust tulenevat kasu ei ole tehniliste võimaluste või eba-proportsionaalselt suurte kulude tõttu võimalik saavutada muude vahenditega, mis oleksid keskkonna seisukohast oluliselt paremad.

Tugevasti muudetud veekogud on eelkõige need vooluveekogud, mida maaparanduse eesmärgil on regulaarselt süvendatud ning ümber kujundatud. Eelnevalt tulenevalt moodustuvad tugevasti muudetud veekogud peamiselt kuivendussüsteemidest (kraavidest, peakraavidest), teadaolevalt väga halvas seisundis olevatest ning inimtegevusest rikutud veekogudest, samuti hüdroenergeetikaga seotud veekogudest. Tehiseveekogud on eelkõige need veekogud, mis on rajatud inimtegevuse tulemusena: peamiselt maaparanduse käigus rajatud kraavid, kanalid ning muud samalaadsed rajatised.

Oluliseks koormuseks loetakse need koormusallikad, millest tingitud koormus või koormuse mõju seab või võib seada ohtu pinna- ja põhjavee seadusega seatud keskkonnameesmärkide saavutamisele.

Punktkoormus avaldub selliste tegevuste tagajärjel, mille tulemusena juhitakse või satub konkreetse asukohaga määratud toruotsa või väljalasu kaudu veekogusse heitvett, sademevett või saasteaineid. Punktkoormuse mõju avaldub veekvaliteedi muutustena. Eesti veekogud on üldjuhul väikesed ja veevaesed, seetõttu võib saasteainete vette juhtimine põhjustada vahetuid tagajärgi peaaegu kõikides veekogudes.

Hajukoormus tuleneb eeskätt maakasutusest, nt vesikonna põllumajandusmaalt ja metsamaalt. Seejuures jaguneb koormus looduslikuks (nt märgaladelt ja majandustegevuseta metsadest) ning inimtekkeliseks (nt turbakaevandusest, põllu- ja metsamajandusmaalt kuivendussüsteemide

¹¹⁷ Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava (eelnõu versioon 30.04.2015):

http://www.envir.ee/sites/default/files/ida_eesti_vesikonna_vmk.pdf; Koiva vesikonna veemajanduskava (eelnõu versioon 19.03.2015): http://www.envir.ee/sites/default/files/koiva_vesikonna_vmk.pdf

kaudu, kanalisatsiooniga ühendamata piirkondadest jms) koormuseks. Ida-Eesti vesikonnas esineb hajukoormusest kõige rohkem põllumajandusliku taustaga koormust.

Veevõttust tingitud koormus (nt veevõtt tootmiseks, elektrienergia tootmiseks, kalakasvatuseks jms) ei avalda Kagu-Eestis üldiselt olulist mõju. Vajadusel tuleb probleemid lahendada juhtumipõhiselt.

Vee vooluhulga muutmisest või hüdro-morfoloogilisest kõrvalekaldest tingitud koormust iseloomustab voolusängis esinevate mistahes tõkete ning kobarste tegevuste poolt tekitatud takistuste esinemise kõrge arv. Inimtekkelised tõkked on seotud peamiselt hüdroenergia kasutamisega (toimivad ja kunagised hüdroelektrijaamad, vesiveskid jms) või veekogu paisutamise (sh paisjärvede rajamine puhkeotstarbelistel eesmärkidel). Tõkestusrajatised on eelkõige takistuseks kalade rände.

Programmi „Tõkestusrajatisete inventariseerimine vooluveekogude seisundi parandamiseks“ ühe osana inventariseeriti aastatel 2012-2013 Eesti vooluveekogudel asuvate paisude tehniline seisukord ning mõju looduskoskonnale. Valga maakonnas inventeeriti kokku 115 tõkestusrajatist.¹¹⁸ Töö tulemustest selgus, et paljud paisud on kesises või väga halvas tehnilises seisukorras ning võivad põhjustada keskkonnakahju ning kahju inimese varale ja tervisele.

Vooluveekogude tõkestusrajatisete likvideerimine või kalade rändetingimuste parandamine muul viisil (kalapääsud), samuti paisude ohutusega seotud küsimused, tuleb lahendada juhtumipõhiselt, lähtudes vastavatest uuringutest, tehnilistest alternatiividest ning mõju igakülgsest, tasakaalustatud ja objektiivsest hindamisest (sh sotsiaal-majanduslik ja kultuuriline mõju). Riiklikku ja kohalikku ajaloolist väärtust omavate vesiveskite, hüdroelektrijaamade, paisude jms korral tuleb teha koostööd Muinsuskaitseametiga ja kohaliku omavalitsusega (kogukonnaga) ning leida tasakaalustatud lahendus nende objektide edasiseks kasutamiseks. Samuti tuleb vajadusel arvesse võtta asjaolu leida lahendus, kui veekogu paisutatud osa on oluline piirkonna rekreatsioonitingimuste tagamiseks.¹¹⁹

Vooluveekogude kasutamisel avalduvat koormust iseloomustab veekogu süvendamisest tulenevate koormuste kõrge arv. Mõju avaldub eelkõige veekogu hüdro-morfoloogiale.

Veeseaduse kohaselt on üldine eesmärk enamike pinnaveekogude hea seisundi saavutamine või hea ökoloogilise potentsiaali saavutamine. Eesmärkide seadmise aluseks on kaks põhimõtet:

- veekogude head seisundit tuleb säilitada;
- mitteheas seisundis veekogud tuleb viia heasse seisundisse.

Üldeesmärgi – hea seisundi – saavutamise eelduseks on täpsemate eesmärkide seadmine ehk hea seisundini jõudmise vahendite sõnastamine, mis on üheks sammuks meetmeprogrammi koostamisel. Meetmeprogrammis kavandatud tegevused on suunatud mõlema eesmärgi täitmiseks, kuigi suurem tähelepanu ja jõupingutused on suunatud just veekogude seisundi parandamisele.

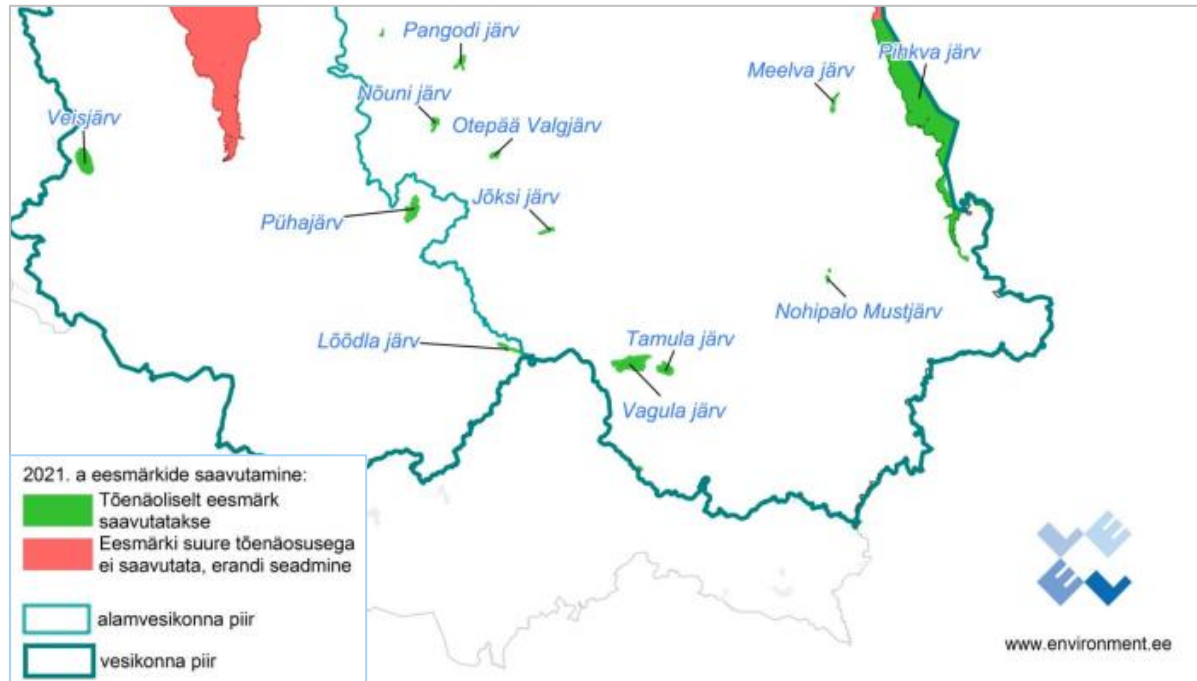
Veeseadus sätestab eesmärkide saavutamisel ja täitmise tagamisel ka erandid. Erandid on seotud hea seisundi kui üldeesmärgi mittesaavutamise järgmiste tingimuste korral:

- pikendatud eesmärgi kehtestamine pinna- või põhjaveekogumile;
- parima võimaliku seisundi määratlemine ja selle kehtestamine eesmärgina ehk leebema eesmärgi kehtestamine pinna- või põhjaveekogumile;
- seisundi ajutise halvenemise lubamine, sest see on tingitud looduslikest muutustest;
- seisundi halvenemise lubamine, sest see on tingitud olulisest uuest arendustegevusest.

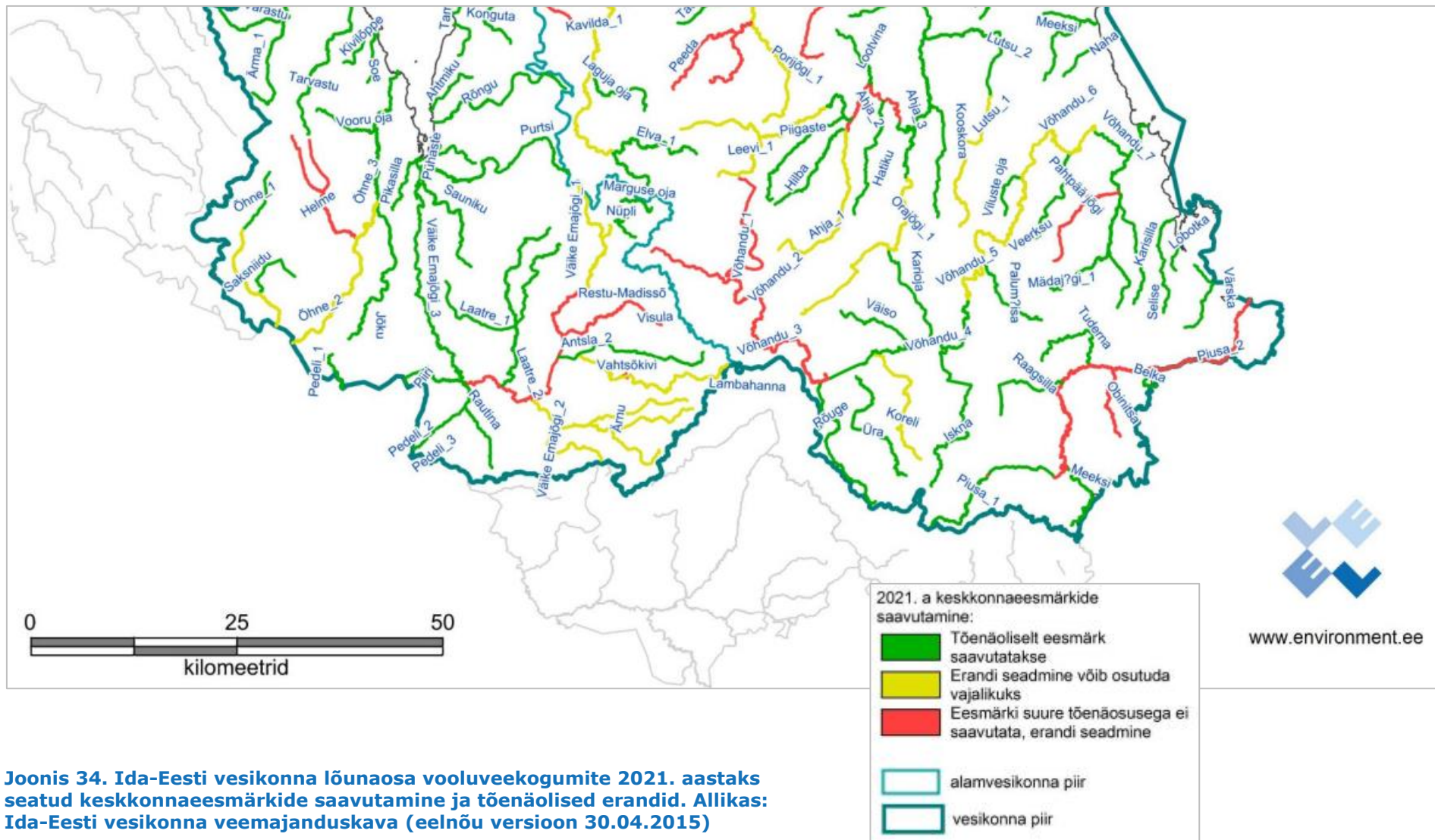
¹¹⁸ Keskkonnaagentuuri koduleht; <http://keskkonnaagentuur.ee/et/kalade-randetingimuste-parandamine>; vaadatud 07.12.2015

¹¹⁹ 01.12.2015 esitas õiguskantsler Riigikogule ettepaneku veeseaduse § 17 lõike 4 põhiseadusega kooskõlla viimiseks, sest see ei võimalda teha ühtki erandit muude väärtuste kaitseks ning teatud juhtudel ei võimalda paisuomanikul õiguspäraselt käituda; vt: õiguskantsleri veebileht: <http://oiguskantsler.ee/et/oiguskantsler-ulle-madise-riik-ei-tohi-sundida-inimest-seadust-rikkuma>; vaadatud 07.12.2015

Ida-Eesti vesikonna lõunaosa seisu- ja vooluveekogumite 2021. aastaks seatud keskkonnaeesmärkide saavutamine ja tõenäolised erandid on graafiliselt esitatud alljärgnevatel joonistel (Joonis 33 ja Joonis 34). Ülevaade veekogumitele kohalduvatest keskkonnaeesmärkidest on esitatud veemajanduskava lisis 9.

Joonis 33. Ida-Eesti vesikonna lõunaosa seisuveekogumite 2021. aastaks seatud keskkonnaeesmärkide saavutamine ja tõenäolised erandid. Allikas: Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava (eelnõu versioon 30.04.2015)

Joonis 34. Ida-Eesti vesikonna lõunaosa vooluveekogumite 2021. aastaks seatud keskkonnameesmärkide saavutamine ja tõenäolised erandid. Allikas: Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava (eelnõu versioon 30.04.2015)

Kaitset vajav ala on maismaa- või veeala, kus kehtivad tavapärasest rangemad keskkonnanõuded ning neist tulenevad piirangud. Kaitset vajavate aladena on veeseaduse alusel määratletud järgmised:¹²⁰

- nende veehaarete sanitaarkaitsealad, mida kasutatakse või kavatakse kasutada joogivee võtmiseks ja mille projektikohane tootlikkus ööpäevas on rohkem kui 10 m³ või mis teenindavad enam kui 50 inimest;
- alad, mis on mõeldud puhkeotstarbeks, sealhulgas supluskohad ja supelrannad;
- toitainete suhtes tundlikud alad, sealhulgas nitraaditundlikud alad;
- elupaikade ja liikide kaitseks looduskaitsealade alusel määratud alad, kus vee seisundi säilitamine või parandamine on oluline kaitsetegur, ning alad, mis on mõeldud majanduslikult oluliste vees kasvatatavate liikide kaitseks;
- reostustundlikud heitveesuublad.

Kui veekogumi või kaitset vajava ala suhtes kehtib samal ajal rohkem kui üks keskkonnanorm, kohaldatakse neist kõige rangemat.

Ida-Eesti vesikonna veemajanduskavas on esitatud meetmed pinnavee seisundi parandamiseks (pinnavee meetmeprogramm):¹²¹

- punktkoormuse mõju vähendamise meetmed (puudutavad reoveepuhasteid, ohtlike ainete käitlemist, ladestusalasid, keskkonnalubadega seotud tingimusi jms);
- hajukoormuse mõju vähendamise meetmed (seotud valdavalt põllu- ja metsamajandusega – loomakasvatus, sönnikumajandus, maaparandussüsteemid, eesvoolud jms –, aga ka reovee kohtkäitluse ja sademeveega);
- vee vooluhulga muutmisest või hüdro-morfoloogilisest kõrvalekaldest tingitud koormuse mõju vähendamise meetmed (puudutavad veekogude paisutamist, kalade rändetingimuste parandamist, ökoloogiliselt vajalikku vooluhulka ja veetaset, koprapaise jms);
- koormuse kasvu ennetamisele suunatud meetmed (seotud keskkonnamõju (eel)hindamisega, keskkonnalubade tingimustega, lisakoormuse vältimise ja olemasoleva koormuse vähendamisega jms).

Üleujutusohuga alad Valga maakonnas

Üleujutus on harilikult veega katmata maa-ala ajutine kattumine veega, kaasa arvatud selline üleujutus, mis on põhjustatud veekogu veetaseme tõusust. Üleujutuseks ei peeta kanalisatsioonisüsteemidest põhjustatud üleujutust.

Üleujutusohuga seotud risk on üleujutuse esinemise tõenäosus koos üleujutusest inimese tervisele, varale, keskkonnale, kultuuripärandile ja majandustegevusele põhjustatud võimalike kahjulike tagajärgedega.¹²²

Üleujutus on oluline, kui see:

- takistab oluliste funktsioonide toimimist;
- asub tiheasustusalal;
- ohustab keskkonnamajandusloa kohuslast ettevõtet;
- ohustab üle 2000 ie puhastit või
- seab ohtu inimese elu.¹²³

¹²⁰ Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava (eelnoo versioon 30.04.2015) ptk 4;
http://www.envir.ee/sites/default/files/ida_eesti_vesikonna_vmk.pdf

¹²¹ Vt täpsemalt Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava (eelnoo versioon 30.04.2015) ptk 8.3 ja 8.4;
http://www.envir.ee/sites/default/files/ida_eesti_vesikonna_vmk.pdf

¹²² Veeseaduse § 33¹; Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/130062015005>

Valga maakonnas selliseid riskipiirkondi määratud ei ole (vt ptk 3.2.2).

Vastavalt keskkonnaministri 28.05.2004 määrusele nr 58 „Suurte üleujutusalaadega siseveekogude nimistu ja nendel siseveekogudel kõrgveepiiri määramise kord”¹²⁴ on Väike-Emajõgi Alamõisa külast suudmeni määratud üleujutusohuga alaks. Vastavalt nimetatud määrusele loetakse suurte üleujutusalaadega siseveekogudel kõrgveepiiriks alaliselt liigniiskete alluviaalsete soomuldade leviala piir veekogu veepiirist arvates.

ÜP koostamise käigus tuleb eelnimetatud üleujutusala kõrgveepiiri täpsustada. Põhjendatud vajadusel võib ÜP-ga määrata täiendavaid piirkondi (nt jõgede lammialad jms), kus üleujutus võib osutuda probleemiks kohalikul tasandil ja kus tuleb nt vältida ehitamist või rakendada meetmeid (tehnilisi lahendusi), mis arvestavad üleujutusohuga (nt hoonete vundamendid, sademeveesüsteemid, juurdepääsuteed jms). Vt ka kliimamuutuste mõju pinnaveele (allpool).

Lisaks tuleb nimetada veel kahte valdkonda, millele on vaja üleujutuse ennetamise eesmärgil pöörata tähelepanu: paisude purunemine ja kaevandustest välja pumbatava vee tõttu veetaseme tõus eesvooludes. Kuna mõlemad riskid on otseses sõltuvuses riigi võimekusega planeerida ja ennetada, ei ole neid riske (riigi tasandil) liigitatud olulisteks. Samas võib kohalikul tasandil olla tegemist lokaalselt oluliste riskidega.

6.2.3. Kliimamuutuste mõju põhja- ja pinnaveele¹²⁵

Kliimamuutuste stsenaariumid Eesti jaoks ennustavad õhutemperatuuri tõusu aastaks 2100 mitme kraadi võrra. Madala emissioonistsenaariumi korral on oodatav tõus sajandi lõpuks 1-2°C, keskmise stsenaariumi korral 2-4°C ja kõrge stsenaariumi korral 3-6°C. Suuremat soojenemist nähakse ette külmal poolaastal ja väiksemat sooja poolaastal.

Kliimamudelite põhjal ennustatakse sademete üldist suurenemist Eestis. Aasta sademete hulk peaks enamike stsenaariumite kohaselt aastaks 2100 kasvama 10-20%, kõige enam külmal poolaastal. Mõned mudelid ennustavad isegi mõningast suvise sademete hulga vähenemist. Maailmamere taseme tõus erinevate stsenaariumite järgi võib sajandi lõpuks olla vahemikus 20-80 cm, mis Eestis on osaliselt kompenseeritud maakoore kerkega (kõige enam Loode-Eestis ca 25 cm ulatuses). Eeldatakse väga madalate temperatuuride harvenemist ning kuumalainete sagenemist ja intensiivistumist. Väga tõenäoliselt kasvavad sademete hulga maksimumid ja suure sademete hulga päevade sagedus.

Kliima muutumine toob endaga kaasa 21. sajandi lõpuks Eesti siseveekogude hüdroloogilise režiimi olulise muutumise. Jõgede jääperiood muutub lühemaks ning suuremas osas jõgedel jääkatet ei teki. Märgatavalt suureneb jõgede talveäravool, kevadine suurvesi jääb väiksemaks ja nihkub varasemale ajale, millega kaasneb ka kevadiste üleujutuste vähenemine. Märgatav äravoolu vähenemine peaks leidma aset aprillis ja mais. Selle tagajärjel suvise miinimumäravoolu periood pikeneb kevade poole, millega kaasneb vegetatsiooniperioodi esimese poole veevaru vähenemine. Sademete hulga suurenemine sügisel suurendab sügisäravoolu ning sügis võib saada aasta veerikkaimaks perioodiks. Märgatavalt suureneb sademevee infiltratsioon põhjavette, mis oluliselt parandab maapinnalähedase põhjaveekihi toitumist seoses talve lühenemisega ning sügis-talvise perioodi sademetehulga suurenemisega. Sügavamate põhjaveekihtide toitumistingimused muutuvad vähe. Kliima muutumise korral ei ole auramise muutusel olulist mõju veeringele ning evapotranspiratsioon on kliimamuutusest kõige väiksemal määral mõjutatud veebilansi element.

¹²³ Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava (eelnoü versioon 30.04.2015):

http://www.envir.ee/sites/default/files/ida_eeesti_vesikonna_vmk.pdf; Koiva vesikonna veemajanduskava (eelnoü versioon 19.03.2015): http://www.envir.ee/sites/default/files/koiva_vesikonna_vmk.pdf

¹²⁴ Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/765431>

¹²⁵ Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava (eelnoü versioon 30.04.2015):

http://www.envir.ee/sites/default/files/ida_eeesti_vesikonna_vmk.pdf; Koiva vesikonna veemajanduskava (eelnoü versioon 19.03.2015): http://www.envir.ee/sites/default/files/koiva_vesikonna_vmk.pdf

Eestis mõjutavad pinnaveekogusid ja põhjavett hajukoormusest, punktkoormusest, vee vooluhulga muutmisest või hüdro-morfoloogilisest kõrvalekaldest, veevõttust ja veekogumite kasutamisest tingitud koormused. **Kliimamuutustest tingitud mõju lühiajalises perspektiivis on nii väike, et see ei osutu üldjuhul muust inim mõjust usaldusväärselt eristatavaks.** Kliimamuutuse mõju eristamine muust inim mõjust on raskendatud eelkõige kliimategurite suure muutlikkuse ja trendide nõrkuse, mõjude kanaliseerituse samadesse toimeahelatesse, ökosüsteemi parameetrite reaktsiooni erineva viibeaja ja muutuste mittelineaarse iseloomu tõttu. Kõik inimtegevuse mõjust põhjustatud surved on potentsiaalselt kliimatundlikud ja on kasulik eristada esmaseid surveid teisestest. Esmased surved väljendavad kliimamuutuste ja kliimategurite otsestes mõjudes, mis kutsuvad esile muutusi looduslikes süsteemides (nt ainevahetusprotsesside kiirenemine temperatuuri tõustes) ja mille peamised toimetehhanismid Eestis on veekategooriate kaupa erinevad. Teisesed surved on tingitud inimtegevuse muutustest muutuvast kliimast, mis võivad tulevikus põhjustada veel suuremat mõju kliimamuutuse leevendamisel ja kliimamuutustega kohanemisel (nt suurenev veevõtt niisutussüsteemide tarbeks). Kuna praeguste teadmiste taseme juures sisaldub väga suur määramatus nii kliimaprognoosides kui ka looduslike ökosüsteemide reaktsioonides kliimaatilistele koormusallikatele, oleks püüd hinnata käesoleva veemajandustsükli jooksul inimtegevusest põhjustatud koormuse rolli kliimamuutuste leevendamisel ja kliimamuutuste kohanemisel puhas spekulatsioon.

Kliimaatilistest teguritest tingitud surved Kagu-Eesti veekogumitele ja veeökosüsteemidele on kokkuvõtlikult lahti kirjutatud alljärgnevas tabelis (Tabel 18). Kliimamuutuste eristamine muust inim mõjust on aga keeruline ja vajab looduslike võrdlusalade seiret, kus inim mõju on minimaalne.

Tabel 18. Kliimaatilistest teguritest tingitud surved Kagu-Eesti veekogumitele ja veeökosüsteemidele. Allikas: Ida-Eesti valgala veemajanduskava (eelnõu)

Kliimategur	Järved	Jõesed	Märgalad	Põhjavesi
Temperatuuri tõus	Veetemperatuuri tõus. Jää kestuse ja ulatuse vähenemine. Tugevam termiline kihistumine. Kiire soojenemise korral võib vee kevadine segunemine jääda mittetäielikuks. Hapnikutaseme langus põhjakihi. Suurenev fosforileke setetest. Suurenev kontrast pinna- ja põhjakihi vahel. Suvel võib pinnakihi tekkida toiteainepuudus. Külmalembeste liikide levila vähenemine. Sinivetikaõitsengute laienemine, kihistunud järvedes õitsengute nihkumine sügisele, mil algav vee segunemine toob toiteained pinnakihti. Vesikirpude ja aerjalgsete eelisareng pehme talvega aastatel. Kalade kudeaja nihkumine varasemaks. Suvised kalade suremised. Tindi suremisel on kriitilisteks teguriteks maksimaalne suvine veetemperatuur ja kõrge veetemperatuuriga ($\geq 20^{\circ}\text{C}$) perioodi pikkus.	Veetemperatuuri tõus. Jää kestuse ja ulatuse vähenemine. Talvise äravoolu suurenemine. Kevadine suurvesi jääb väiksemaks ja nihkub varasemale ajale. Sellega kaasneb kevadiste üleujutuste vähenemine, mis on praegusega võrreldes suurim positiivne muutus. Lahustunud hapniku kontsentratsiooni langus vähenenud lahustuvuse ja suureneva tarbe tõttu. Külmalembeste liikide levila vähenemine.	Temperatuuri tõus kiirendab pinnase orgaanilise aine lagunemist. Külmumis- ja sulamistsüklite vaheldumine soodustab lahustunud orgaanilise süsiniku (DOC) mobiliseerumist ja ärakannet.	Seoses talve lühenemisega suureneb sademevee infiltratsioon põhjavekke, mis oluliselt parandab maapinnalähedase põhjaveekihi toitumist. Sügavamate põhjaveekihtide toitumistingimused muutuvad vähe.
Muutused sademete hulgas	Sademetes hulga suurenemisega kaasneb toiteainete, eriti lämmastiku, hajukoormuse suurenemine, kuid domineerima jääb suurenenud veehulgast tingitud lahjendusefekt. Suureneb erosioon ja setete akumulatsioon järvedes. Suure tõenäosusega kasvab huumusainete koormus ja järved tumenevad. Miksotrofeerumine vähendab erinevusi	Põhjustavad äravoolu suurt ajalist muutlikkust. Väikese valgla jõesed või jõelõigud (valgla alla 100 km^2) võivad suvisel veevaesel ajal jääda kohati täiesti kuivaks. Vähenenud lahjenemise efekti tõttu suureneb heitveereostuse mõju.	Sagenevad suvised põuad muudavad turbaalade põhjaveetaseme ebastabiilseks, ning aeroobsete ja anaeroobsete protsesside vaheldumine põhjavee piirhorisondis soodustab orgaanilise aine lagunemist. Veetaseme suurema	Seoses sügistalvise perioodi sademetehulga suurenemisega suureneb sademevee infiltratsioon põhjavekke.

Kliimategur	Järved	Jõed	Märgalad	Põhjavesi
	järvetüüpide vahel. Sademeterohkus mõjutab järvede veetaset, mis madalates järvedes (nt Võrtsjärves) võib olla peamiseks looduslikku muutlikkust põhjustavaks teguriks.	Vihmahoogude intensiivistumisega kaasneb erosiooni ja settevoolu tugevnemine. Äravoolu suurenemisega kaasneb toiteainete ja süsiniku ärakanne valglast.	amplituudiga kaasneb huumusainete lekke suurenemine turbaaladelt. Kliima soojenemine ja muutused sademete režiimis põhjustavad nihkeid rabade taimkattes, muutes erinevate turba-samblaliikide vahekorda ja suurendades puhmas-taimede tähtsust. Üldiseks trendiks on Eesti soode metsastumine.	
Muutused tuulte režiimis	Tuulisuse kasv parandab järvede aereeritust ja võib osaliselt kompenseerida temperatuuri tõusust tingitud stratifikatsiooni kasvu. Tuulte ja temperatuuri koosmõju avaldub suurjärvedel kevadises jääründes. Tuulte ja kõrge veeseisu koosmõjul intensiivistuvad suurjärvede randades kulutus-kuhjeprrotsessid. Tuul võib pidurdada sinivetikaõitsengute arengut.	Nimetamisväärne mõju puudub.	Nimetamisväärne mõju puudub.	Nimetamisväärne mõju puudub.

6.2.4. Maavarad ja maardlad

Maavara on looduslik kivim, setend, vedelik või gaas, mille omadused või mille lasundi lasumistingimused vastavad maapõueseaduse § 9 lõike 1 alusel kehtestatud nõuetele või uuringu tellija esitatud nõuetele ja mille lasund või selle osa on keskkonnaregistris arvele võetud.¹²⁶

MP koostamisel on arvestatud keskkonnaregistri maardlate nimistusse kantud maardlate olemasoluga planeeringualal. Samuti on lähtutud seadusega sätestatud maapõue kaitse põhinõuetest.¹²⁷

Põhimõttelised konfliktipiirkonnad maavarade (maardlate) ning muu maakasutuse ja loodusväärtuste vahel on need alad, kus maardlate peal asuvad kaitstavad alad, roheline võrgustik, väärtuslik maastik, väärtuslikud põllumajandusmaad, tiheasustus vms.

Valgamaal asuvate maardlate (seisuga mai 2015 riiklikus registris olevate maardlate paiknemise järgi) kattumine maakonna tasandi roheline võrgustikuga, väärtuslike maastikega ja linnalise asustuse alaga on näha MP ruumiliste väärtuste joonisel. Rohelise võrgustikuga seotud konfliktipiirkondadena käsitletavat alad on esitatud ka Valga maakonna roheline võrgustiku analüüsi¹²⁸ koosseisus esitatud kaardipildil (töö koostamise seisuga). Maardlate konfliktipiirkondi väärtuslike põllumajandusmaadega on MP tasandil suhteliselt keeruline määrata, sest see jääb allapoole MP täpsusastet ning väärtuslike põllumajandusmaade kaardikiht võib kriteeriumide täpsustumise korral aja jooksul veel muutuda.

MP-s ega KSH käigus **ei ole otstarbekas fikseerida konkreetseid konfliktipiirkondi**, vaid ainult põhimõtted, kuidas järgmiste tasandite planeeringutes ja kaevandamislubade taotlemisel tuleks toimida, sest maardlate paiknemine võib aja jooksul muutuda (uusi maardlaid võib tekkida juurde, olemasolevaid maardlaid ammendatakse, maardlate inventuuri käigus võib ette tulla muutusi jms). **Seega tuleb maardlate ja muu maakasutuse võimalikke vastuolusid analüüsida ühelt poolt nii ÜP-de koostamise kui teiselt poolt ka kaevanduste kavandamise käigus.**

Mõju hindaja toetab MP-s (ptk 3.2.2) esitatud põhimõtet, et maardlate kasutuselevõtul tuleb võimalusel vältida alasid, mis asuvad väärtuslikel põllumajandusmaadel, väärtuslikel maastikel ja roheline võrgustiku alal. Samuti tuleb põhjendada, kas kaevandamisest saadav majanduslik kasu kaalub üles muude väärtuste kadumisega kaasneva kahju. Seejuures tuleb arvestada ka seda, kas ja kuidas kaevandamisega muudetud maa-ala aitab piirkonna arengule kaasa pärast kaevandamise lõppemist ja kaevandatava maa korrastamist.

Kindlasti tuleb kõiki neid võimalikke vastuolusid tuvastada ja analüüsida konkreetsete juhtumite (kaevandamisloa taotluste) korral loamenetluse ja selle KMH käigus.

Maapõueseaduse (MaaPS) näol on maardlate säilimiseks ja kaevandamisvõimaluste tagamiseks olemas tugev seadusandlik alus. Siiski on maardlaid, kus kaevandamine ei ole õigusaktidest tulenevate nõuete tõttu lubatud. Praeguses õigusruumis puudutab see neid maardlaid, kus kaevandamine ei ole lubatud lähtudes looduskaitseseadusest (LKS), st kaitstavatel aladel, kui vastav tingimus on seatud ala kaitse-eeskirjaga. Muudel juhtudel, näiteks ehitustegevus tiheasustusel, otsustab kavandatava tegevuse lubatavuse üle KeM (Maa-amet) igal üksikul juhul eraldi. Seejuures seab MaaPS (§ 62 lg 2 ja lg 3) tingimused, et KeM võib lubada maapõue seisundit ja kasutamist mõjutavat tegevust, kui kavandatav tegevus ei ole püsiva iseloomuga ning püsiva iseloomuga tegevust võib KeM lubada üksnes juhul, kui kavandatav tegevus ei halvenda maavaravaru kaevandamisväärsena säilimise või maavaravarule juurdepääsu osas olemasolevat olukorda.

¹²⁶ Maapõueseaduse § 2 p 2; Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015126>

¹²⁷ Maapõueseaduse § 62; Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015126>

¹²⁸ Koostas Tuuli Veersalu. Märts 2014, täiendatud 31.05.2015, korrigeeritud 04.06.2015

Tänases ruumilise planeerimise olukorras on maardlate ja kaevandamise tugevast seadusandlikust kaitsest lähtuvalt muud väärtused (peale LKS-i alusel kaitstavate alade) sisuliselt kaitseta. Kõikide muude väärtuste puhul, nt roheline võrgustik, väärtuslikud maastikud, väärtuslik põllumajandusmaa, tiheasustusalad, käsitletakse kaevandamise võimalikkust juhtumipõhiselt kaevandamisloa taotluse menetlemise käigus. Seejuures viiakse KMH läbi juhtudel, kui selleks on vajadus või kui nõue tuleneb seadusest. Maa-amet on kindlal seisukohal, et ühegi planeeringuga ei saa seada piiranguid kaevandamistegevusele ja kaevandamist saab piirata ainult seaduse alusel. Planeeringutega aga on kehtestatud roheline võrgustiku, väärtuslike maastike, väärtuslike põllumajandusmaade ja tiheasustusalade paiknemine. Kui roheline võrgustiku katkestamisi võib teatud mõõndustega lugeda ajutisteks (st kuni kaevandatud ala korrastamiseni), siis planeeringuga väärtuslikuks määratud maastiku rikub kaevandamine ära pöördumatult. Väärtuslike põllumajandusmaade määramise ja väärtustamise vajadus kerkis üles alles uute maakonnaplaneeringute koostamise käigus.

Kui praegu registris olevas maardlas ei ole määratud kaevandamisele kuuluvaid mäeeraldisi, siis ei ole asendusalade leidmine (nt roheline võrgustiku korrigeerimine vms) MP tasandil võimalik ega ka mõistlik, sest pole teada, kas seisuga 2030+ selles maardlas keegi kaevandama tahab hakata (näiteks Kagu-Eestis on arvukalt selliseid turbamaardlaid). Samas, uued maardlad/kaevandused (nt liiva ja kruusa jt ehitusmaavarade kaevandamiseks) tekivad igasugustest planeeringutest ja maakasutusest sõltumata, mis võib planeeritud maapealsetele võrgustikele ja väärtustele negatiivset mõju avaldada. Rohelise võrgustiku või muude väärtuste jaoks asendusalade leidmine (mida võib KSH/KMH kontekstis nimetada ka leevendusmeetmeteks) on vajalik ja mõistlik siis, kui on teada konkreetse mäeeraldisi asukoht ja suurus konkreetsetes maardlas, kus (pealmaa)kaevandamist realselt kavandatakse, või vajadusel ka seal, kus see juba toimub (nt kaevandatava ala laiendamisel) – seega (lähtudes ka praegusest õigusruumist) juhtumispõhiselt, kaevandamisloa taotluse ja selle KMH käigus.

Maaeluministerium on koostamas seadusandlikku tuge väärtuslike põllumajandusmaade (vt ptk 6.5.1) kaitseks. Maardlate ja väärtuslike põllumajandusmaade kattumisel tuleb kaevandamisest tulenevad vastuolud lahendada ja põhimõttelised kokkulepped saavutada eelkõige vastavate valdkondade eest vastutavate riiklike institutsioonide tasemel. Alles seejärel on võimalik neid konflikte lahendada/vältida/leevendada konkreetsetes asukohtades, nt kaevandamisloa menetluse ja KMH käigus.

Kaevandamisloa taotlemisel maardlatele/mäeeraldistele tuleb:

- 1) suuremal kui 25 hektari suurusel alal (turba mehhaniseeritud kaevandamise korral sõltumata pindalast) algatada KMH selle vajadust põhjendamata;¹²⁹**
- 2) kuni 25 hektari suurusel alal kõigepealt anda keskkonnamõju hindamise vajalikkuse eelhindang selle kohta, kas tegevusel on oluline keskkonnamõju. Eelhindangu põhjal peab otsustaja kaaluma KMH algatamise või mittealgatamise vajalikkust.¹³⁰**

Keskkonnamõju on oluline, kui see võib eeldatavalt ületada mõjuala keskkonnataluvust, põhjustada keskkonnas pöördumatuid muutusi või seada ohtu inimese tervise ja heaolu, kultuuripärandi või vara.¹³¹

Seega maardla kattumisel muude väärtustega tuleb võimalikke mõjusid nii või teisiti hinnata – kas siis eelhindangu või KMH käigus, seda vajalikus täpsusastmes. **Kui eelhindamine tuvastab,**

¹²⁹ Vastavalt KeHJS-e § 6 lg 1 punktile 28 loetakse olulise keskkonnamõjuga tegevuseks pealmaa-kaevandamine suuremal kui 25 hektari suurusel alal, allmaa-kaevandamine või turba mehhaniseeritud kaevandamine. Sel juhul on KMH algatamine kohustuslik.

¹³⁰ Vabariigi Valitsuse 29.08.2005 määrus nr 224 „Tegevusvaldkondade, mille korral tuleb anda keskkonnamõju hindamise vajalikkuse eelhindang, täpsustatud loetelu“;
<https://www.riigiteataja.ee/akt/108052012012?leiaKehtiv>

¹³¹ KeHJS § 2²; <https://www.riigiteataja.ee/akt/13118440?leiaKehtiv>

et mõju võib eeldatavasti olla oluline või mõju olulisus ja ulatus pole teada, tuleb algatada KMH.

Maardlate/mäeeraldiste korral, mille peal asuvad planeeringutega kehtestatud rohelise võrgustiku elemendid, väärtuslik maastik, tiheasustusala, väärtuslik põllumajandusmaa või muud väärtused, on võimaliku mõju ulatuse ja olulisuse (eel)hindamine olulise tähtsusega, et vältida/leevendada pöördumatuid olulisi negatiivseid mõjusid nii loodus- kui ka sotsiaalsele ja majanduskeskkonnale.

Vastavalt kas KMH või eelhinnangu käigus saab sel juhul sõltuvalt konkreetsest asukohast tuvastada, kas on tegemist olulise keskkonnamõjuga, ning leida olulise keskkonnamõju vältimise ja leevendamise meetmed (sh asendusalad), mille alusel kaevandamisloa väljaandja saab teha otsuse kaevandamise võimalikkuse kohta ning esitada täiendavad keskkonnanõuded.

Pealmaakaevandamise puhul on mõju näiteks väärtuslikule maastikule või väärtuslikule põllumajandusmaale igal juhul **pöördumatu**. Kas seda mõju saab aga alati lugeda lõpuni negatiivseks, see pole teada, sest sõltub, milleks karjäär pärast kaevandamistegevuse lõppu rekultiveeritakse. Siiski ei vasta see maa-ala pärast kaevandamist enam esialgsetele kriteeriumidele, mille alusel see väärtuslikuks määrati. Pöördumatut mõju loetakse oluliseks (vt eespool) ja seda on vaja hinnata KMH käigus.

Riigil (Keskkonnaministeeriumil, Maa-ametil) ei ole plaanis teha uuringuid maavarade kasutuselevõtmise kohta ega turbamaardlate inventuuri. Maardlate kasutamist käsitletakse kaevandamislubade taotluste alusel üksikjuhtumite põhjal.¹³² Seejuures on valdav osa turbamaardlatest registrisse kantud nõukogude ajal (1970-1980-ndatel) tehtud uuringute¹³³ põhjal, mis ei pruugi vastata kaasaegse keskkonnakaitse põhimõtetele ega tänapäevase majanduse vajadustele ja eesmärkidele. 1990-ndatel aastatel on uuritud jääkvarusid nendes maardlates, kus on toimunud või toimub kaevandamine, hilisemaid uuringuid on üksikuid. Samuti on näiteks juba 1970-ndatel (NB! 40 aastat tagasi!) koostatud uuringutes antud mitmete turbamaardlate kohta soovitusel nende metsastamiseks või põllumajanduslikku kasutusse võtmiseks, mis näitas juba siis, et turvas nendel aladel ei ole maavarana väärtuslik (kaevandamisväärne) ning see muudab sisuliselt mõttetuks nende alade säilitamise registris maardlatena. Samuti ei ole põhjendatud hoida registris alasid, kus turvas paikneb mosaiiksel ja õhukese kihina, metsastunud madal soo alasid ning alasid, kus kuivendamise tagajärjel on turvas mullastunud. **Keskkonnaministeeriumil tuleb kindlasti läbi viia turbamaardlate inventuur ja arvata registrist välja maardlad (st võtta maha ruumilise planeerimise piirangud) aladelt, mis turbamaardlatena ei ole realselt kasutatavad.**

Kaevandamisega kaasnevad peamised negatiivsed mõjud ümbritsevale keskkonnale:

- mõju veerežiimile (kuivendamise mõju) ning selle kaudu eesvoolule ja ümbritsevatele looduskooslustele, samuti ümberkaudsetele elanikele (nt võimalik veetaseme alanemine joogiveekaevudes);
- mõju pinnavee kvaliteedile (suurenenud heljumisisaldus karjäärivees) ja selle kaudu eesvoolule;
- mõju välisõhu kvaliteedile (tolm, müra) ning selle kaudu inimeste tervisele ja heaolule;
- riskid (eelkõige tuleoht turba kaevandamisel).

Nende mõjude olulisust tuleb hinnata igakordselt ning olulisi mõjusid vältida või leida tõhusad ja asjakohased leevendusmeetmed.

¹³² Ramboll Eesti AS-i konsultantide ja ekspertide ning Keskkonnaministeeriumi 26.01.2015 kohtumise protokoll (Jõgeva, Järva, Põlva, Valga, Võru ja Hiiu maakonnaplaneeringute ja KSH aruannete koostamine)

¹³³ Põlva rajooni turbamaardlate otsingulis-uuringulised tööd. Eesti NSV MN Geoloogia Valitsus (M. Orru), 1976; Valga rajooni turbamaardlate otsingulis-uuringuliste tööde aruanne. Eesti NSV MN Geoloogia Valitsus (M. Orru), 1976; Võru rajooni turbamaardlate otsingulis-uuringuliste tööde aruanne. Eesti NSV MN Geoloogia Valitsus (M. Orru), 1976; Aruanne turbavarude kompleksse kasutamise uuringutest Viljandi, Valga, Võru ja Põlva rajoonis. Eesti NSV Geoloogia Valitsus (M. Orru), 1987

Positiivne mõju loodus- ja sotsiaalsele keskkonnale võib avalduda pärast kaevandamise lõppu, kui kaevandatud ala on korrastatud ja vastavalt korrastamisprojektile loodud uued elupaigad ja/või rekreatsioonivõimalused (nt veekogud). Korrastamise võimalusi tuleb vaadelda iga mäeeraldise puhul eraldi ning seejuures on (eriti asustusele lähemal paiknevate karjääride puhul) soovitatav arvestada ka kohaliku kogukonna huvidega. Riigi koordineeriv roll on oluline selles osas, et kaevandusest väljatakse maavara vajaliku tempoga ja järjepidevalt kuni varude ammendamiseni ning et kaevandamist ei jäetaks pooleli, sest see muudab võimatuks ala korrastamise.

Maavara kaevandamise loa täiendavad tingimused

Kuna riigi poolt käsitletakse maavarade kaevandamist jätkuvalt juhtumipõhiselt (loapõhiselt), siis on asjakohane välja tuua teemad, mis puudutavad maavara kaevandamise lubadega määratavaid täiendavaid tingimusi:¹³⁴

- müra tekke tõkestamise tingimused (enamjaolt karjääri tööaja piiramisega, ent ka piirnõrmete järgimise kohustusega, vallide rajamisega vms);
- tolmu tekke tõkestamise tingimused (kõige sagedasemaks tingimuseks on teede ja karjääride niisutamine või kastmine, tee katmine mustkattega või tolmuvara kattega; seadustatud on ka nõudeid töömeetoditele, kohustus arvestada tuule suunaga jms);
- tingimused teede seisundi säilitamiseks ja liiklusohutuse tagamiseks;
- veekaitsega seotud tingimused (enamjaolt veetaseme ja/või kvaliteedi mõõtmise kohustus, samuti kohustus tagada lähipiirkonna kaevudes veevarustus ja/või rajada vajadusel uued kaevud);
- nõuded seadmete tankimisele ja remondile, et kaitsta pinnast ja põhjavett;
- kaevandatud ala korrastamisega seotud tingimused;
- muud tingimused (nt tingimused elektriliinide kaitseks; tööaja piiranguid seoses looduskaitse väärtustega jms).

Need on ka peamised valdkonnad, mille mõjud ja mõjude olulisus tuleb välja selgitada kaevandamisloa taotluse menetluse käigus. KMH viiakse läbi juhtudel, kui selleks on vajadus (lähitules KMH vajalikkuse eelhinnangu tulemustest) või kui nõue tuleneb seadusest.

Selleks, et load leevendaksid kaevandamistegevusest keskkonnale avalduvat mõju tõhusamalt, tuleks muuta senist praktikat täiendavate tingimuste määramisel:

- 1) mitte korrata lubade täiendavates tingimustes üle õigusaktidest juba tulenevaid nõudeid või lisada need lubadesse selgelt eristatavate selgitustena kehtiva õiguse nõuete kohaldamise kohta;
- 2) kehtestada kaevandamislubades kõik tingimused, mis on vajalikud nii kaevandamisest kui kaevandatud maavara väljaveost vm kaevandamisega seotud tegevusest tulenevate negatiivsete mõjude leevendamiseks;
- 3) vältida lubades täiendavate tingimuste kehtestamist, mis kohustavad sõlmima kolmandate osapooltega kokkuleppeid või täitma juba sõlmitud kokkuleppeid, ilma et neist kokkulepetest tulenevaid tingimusi loas välja oleks toodud;
- 4) kasutada täiendavate tingimuste sõnastamisel üheselt mõistetavaid termineid ning kohustavat kõneviisi, vältida sõnu „vajadusel“ ja „soovituslikult“.

Need soovitused lahendavad vaid osa lubade tõhususe probleemidest. Kaevandamislubade andmise praktika vajab asjaomaste riigiasutuste (eelkõige Keskkonnaministeeriumi ja Keskkonnameti) poolt ka ulatuslikumat ülevaatamist ning muutmist. Riigi poolt on muuhulgas

¹³⁴ Maavarade kaevandamise lubade tingimused praktikas. Õiguslik analüüs. SA Keskkonnaõiguse Keskus. Detsember 2014;
http://media.voog.com/0000/0036/5677/files/Kaevandamislubade_tingimused_analüüs_l6plik_18.12.14.pdf

lahendamata kaevandamisalast väljapoole ulatuvate kaevandamismõjude reguleerimine. Näiteks ei ole loa andjal täna juriidiliselt võimalik nõuda küla läbiva tee muutmist tolmuabaks.¹³⁵

Tänapäevaks juba kuivendatud turbaalad tuleks kliimagaaside seisukohast võimalikult kiiresti tühjaks kaevandada ja vee looduslik tase taastada. Samas on turba puhul just ruumilise planeerimise vajadus ja ettevõtjate suunamine kaevandamiseks eelistatud aladele väga oluline.¹³⁶

Eesti Geoloogiakeskuse poolt korraldatud XXIII aprillikonverentsil toodi välja, et Eesti nõrkuseks seoses maavaradega on asjaolu, et puudub teadmispõhine, läbimõeldud ja kestlik maavarade kasutamise poliitika. Loodusressursside, sh maavarade väärindamine ja teadmispõhine kasutamine ei ole olnud aastakümnete vältel riigi prioriteet. Valdav osa teadmistest maapõue kohta pärineb kaugest nõukogude ajast ja taasiseseisvunud Eestis on geoloogiliste tööde finantseerimine olnud enam kui tagasihoidlik. Eestis puudub riiklik geoloogiateenistus, aga geoloogiline andmestik tagab riigile teabe maavarade, põhjavee ja maapõue kaitse vallas. Maapõue uuringutega kaasnev töö on kaootiline ja koordineerimata. Uuringuid teevad riigihangete korras OÜ Eesti Geoloogiakeskus, ülikoolid ja eraettevõtted, kuid erinev metoodika teeb saadud tulemused sageli raskesti võrreldavaks.¹³⁷

2015.a alguses hakkas Keskkonnaministerium koostöös Tartu Ülikooli, Tallinna Tehnikaülikooli ja Eesti Maaülikooliga koostama **Eesti maapõue strateegiat**. Strateegia lähteülesanne töötatakse välja 2015.a aasta jooksul. Eesti maapõue strateegia peab valmima 2017. aasta lõpuks.¹³⁸ Maapõue poliitikaalustes on kavas sõnastada riigi eesmärgid ja huvid maapõue uurimisel ja kasutamisel. Valdkonnas järeltule tegemisel tuleb lähtuda geoloogilisest, keskkonnakaitselisest, majanduslikust ning sotsiaalsest aspektist. Senisest tuleb rohkem tähelepanu pöörata maapõues olevate ressursside uurimisele ning kasutamisele. Maapõues olevad ressursid on vajalikud Eesti majandusarengule ja on seeläbi olulised kogu ühiskonnale tervikuna. Selleks, et maavaradega võimalikult heaperemehelikult ringi käia, on tarvis teadmisi maapõues sisalduvast pidevalt uuendada. Vajalik on tagada maapõue ressursside võimalikult keskkonnasäästlik ja majanduslikult efektiivne uurimine ja kasutamine, garanteerides tööstuse varustatuse toormega ja võttes arvesse ja leevendades kaasnevaid keskkonnamõjusid. Vajadusel tehakse ettepanekuid asjakohaste õigusaktide muutmiseks, et suunata ettevõtjaid senisest keskkonnasäästlikumale ja efektiivsemale tegevusele. Maapõue strateegia koostamine protsess on avalik, sellesse kaasatakse asjaomaste riigiasutuste ja ettevõtete, kohalike omavalitsuste, organisatsioonide ning mittetulundusühingute esindajad ja teised protsessist huvitatud isikud.¹³⁹

Maavarade kaevandamise majanduslikest mõjudest ja ehitusmaavarade varustuskindlusest vt ptk 6.5.7.

6.2.5. Kaitstavad loodusobjektid

Valga MP koostamisel on arvestatud maakonnas paiknevate kaitstavate aladega (vt MP ptk 3.3 ja KSH aruande ptk 3.2.6). **Valga MP-ga ei kavandata uute alade või objektide kaitse alla**

¹³⁵ Silvia Lotman. Maapõue strateegiast. XXIII Aprillikonverents. Eesti maapõue strateegiast. Teesid. Eesti Geoloogiakeskus, Tallinn 2015; http://www.egk.ee/wp-content/uploads/2015/01/XXIIIAprillikonverents_teesidA4px.pdf

¹³⁶ Silvia Lotman. Maapõue strateegiast. XXIII Aprillikonverents. Eesti maapõue strateegiast. Teesid. Eesti Geoloogiakeskus, Tallinn 2015; http://www.egk.ee/wp-content/uploads/2015/01/XXIIIAprillikonverents_teesidA4px.pdf

¹³⁷ Ene Kadastik. Eesti maapõuestrateegia TNVO lihtsustatud maatriks. XXIII Aprillikonverents. Eesti maapõue strateegiast. Teesid. Eesti Geoloogiakeskus, Tallinn 2015; http://www.egk.ee/wp-content/uploads/2015/01/XXIIIAprillikonverents_teesidA4px.pdf

¹³⁸ Keskkonnaministeriumi pressiteade, 27.01.2015. Koostöös ülikoolidega hakatakse koostama Eesti maapõue strateegia eelanalüüsi; <http://www.envir.ee/et/uudised/koostois-ulikoolidega-hakatakse-koostama-est-imaapoue-strateegia-eelanalusi>

¹³⁹ Keskkonnaministeriumi pressiteade, 11.06.2015. Keskkonnaministerium alustas maapõue strateegia koostamist; <http://www.envir.ee/et/uudised/keskkonnaministerium-alustas-imaapoue-strateegia-koostamist>

võtmist ega muudeta olemasolevate kaitstavate loodusobjektide kaitsereežiimi, samuti ei anta soovitusi alade kaitse alla võtmise ega kaitsereežiimi osas.

Loodusobjektide kaitse alla võtmine, sh kohaliku omavalitsuse tasandil, toimub omaette menetlusega, mida reguleerib looduskaitseseadus.¹⁴⁰ Kaitstavate loodusobjektide kaitsereežiimi reguleerivad looduskaitseseadus (LKS) ja selle alusel kehtestatud/kehtestatavad alamaktid. **Loodusobjektide kaitse alla võtmisel ja kaitse-eeskirjade uuendamisel tuleb lisaks mõjule looduskeskkonnale (mis on ilmselt positiivne) pöörata enam tähelepanu ka objekti/ala piirkonnas elavatele ja tegutsevatele inimestele ja ettevõtetele avalduvatele sotsiaalsetele ja majanduslikele mõjudele ning vajadusel välja töötada vastavad leevendavad meetmed.** Kohalike elanike ja ettevõtete põhjendatud huvid ja vajadustega arvestamine kaitsereežiimi väljatöötamisel ja rakendamisel aitab kujundada igakülgset tasakaalustatud keskkonda, võimaldab teha koostööd kohaliku kogukonnaga ning vähendab võimalikku vastuseisu looduskaitsealistele piirangutele. Eriti puudutab see teema suurema pindalaga kaitstavaid alasid, kus tuleb jätta tegevusruumi ka kohalikule ettevõtlusele ja kogukonnale.

Valga MP-ga ei nähta ette maakasutust ja rajatise või objekte, mis võivad kaasa tuua olulisi negatiivseid mõjusid kaitstavatele loodusobjektidele ning nende kaitse-eesmärkideks olevate liikide, elupaikade, koosluste ja maastike seisundile. Siiski võivad mitmed MP-ga kavandatud või sellesse üle võetud kavandatavad rajatised või objektid (asustuse koondumisalad, maanteekoridorid, sadamakohad) põhjustada negatiivseid mõjusid kaitstavatele loodusobjektidele ja nende kaitse-eesmärkidele.

MP üldistusastmes ja praeguste teadmiste põhjal pole enamasti võimalik öelda, kas kaitse-eesmärkidele konkreetseid mõjusid avaldub või mitte, vaid saab välja tuua mõjude avaldumise võimalikkuse. Konkreetsete mõjude avaldumine selgub arenduste/tegevuste detailsema planeerimise ning täpsema mõjude hindamise käigus.

Olulise ruumilise mõju, arvestatava keskkonnamõju või maakasutuse ulatuslikke muutusi kaasa toovate objektide (infrastruktuuri objektid, asustuse ja tööstuse arendusalad) asukohavalikute puhul on reeglina juba arvestatud kaitstavate loodusobjektide paiknemisega. Seetõttu on püütud vältida kaitstavatele loodusobjektidele neid oluliselt mõjutavate uute objektide ja rajatiste kavandamist.

Kõige sagedasemateks MP-s kajastatud kaitstavatel loodusobjektidel paiknevateks/sinna kavandatud objektideks on valdade ÜP-dest üle võetud kergliiklusteed ja matkarajad. Kergliiklusteed on kavandatud enamasti olemasolevate teede äärde, matkarajad paiknevad või on kavandatud reeglina olemasolevatele radadele ja teedele. Seetõttu ei kaasne kaitstavatel loodusobjektidel nimetatud infrastruktuuriobjektide rajamisega enamasti suuremaid raadamistõid ega kahjustata looduslikke elupaiku. Kuigi reeglina järgitakse olemasolevaid joonobjekte (teid, radasid), võidakse radade väljaarendamise ja inimeste neile suunamisega intensiivistada seniseid ja tekitada uusi häiringuallikaid inimpeglike kaitstavate loomaliikide jaoks. Seetõttu on oluline kooskõlastada kaitstavate loodusobjektide valitsegaga ka matka- ja tervisespordiradade väljaarendamine.

Kaitstavatel loodusobjektidel või nende läheduses paikneb mitmeid olemasolevaid taristuobjekte (nt maanteed, elektriliinid) ning elamu- ja tööstusalasid, mille kasutuse, hoolduse ja rekonstrueerimisega või arendusega seotud tööd võivad mõjutada kaitstavaid loodusobjekte, kuid neid mõjusid ei saa lugeda MP-st tulenevateks mõjudeks. Olemasoleva tegevusena jätkub ka kaevandamine Otepää looduspargi alal Kastolatsi liivamaardla Liivaaugu liivakarjääris.

Otepää looduspark on loodud Otepää kõrgustiku vaheldusrikkama keskosa maastike kaitseks. Põhiline osa kaitsealast asub 100-175 m kõrgusel ü.m.p. Kõrgeim punkt asub Kuutsemäel (217 m ü.m.p.). Maastikke ilmestavad liigirikkad ja mitmekesised kooslused ning eriilmelised paigad. Otepää kõrgustik on veelahkmeala, siit lähtuvad jõed suubuvad Võrtsjärve, Peipsi järve,

¹⁴⁰ 2. peatükk – Kaitse alla võtmine; Elektrooniline Riigi Teataja:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015122?leiaKehtiv>

Emajõkke. Looduspargi alalt ja lähistelt saavad alguse Väike-Emajõgi (Pühajärvest) ja Elva jõgi (Valgjärvest). Otepää kõrgustikul on 130 järve, neist kaitsealale jääb 65. Järved on enamasti väikesed ja madalad, keskmine sügavus on 5–6 m.

Mets katab ligikaudu 48% Otepää looduspargi pindalast. Valdavad on salumetsad, suhteliselt suur on laanemetsade osatähtsus, vähem on madalsoo-, kõdusoo- ning palumetsi. Enamik metsi on suure inim mõjuga. Iseloomulik on väikeste soode rohkus: valdavalt madalsood (ca 85% looduspargi soodest), esineb ka allikasoid ja õõtsik-soid, harvem siirdesoid ja rabasid. Silma torkab käpaliste rohkus.

Otepää maastike kujunemisel on suur mõju inimtegevusel, kuid künklik pinnamood seab majandamisele omad piirid, mistõttu niidud ja põllulapid on killustatud ning väikesepindalised. Küngaste nõlvadel leidub aruniite, liigniisketes nõgudes ja jõeorgudes soostunud ja madalsooniite. Elva jõe ja Väike-Emajõe ääres on osaliselt säilinud perioodiliselt üleujutatavaid lamminiite. Otepää kõrgustiku maastik pakub sobivaid elutingimusi paljudele linnu- ja loomaliikidele.

Otepää looduspargi alal paikneb osaliselt Otepää peamine asustuse koondumisala, mis kattub osalt kaitse-eesmärgiks olevate metsa- ja niiduelupaikadega. Seetõttu võib uute arendustega kaasneda nende elupaikade kahjustamine või hävimine. Looduspargi alal paiknevad Arula ja Kastolatsi liivamaardlad, millel on olemasolevad karjäärid, neist Kastolatsi maardla Liivaaugu karjäär tegutseb. Juba tegutsev liivakarjäär ei põhjusta kaitsealale olulisi negatiivseid mõjusid, kuid karjääri laienemine mõjutaks negatiivselt looduspargi maastikke. Looduspargi alale on kavandatud perspektiivsed kergliiklusteed, mis kulgeksid olemasolevate maantee ääres ega põhjusta eeldatavalt olulisi negatiivseid mõjusid.

Otepää looduspargi pärandkultuurmaastiku elementide kohta vt ptk 3.4.1.

Otepää looduspargi uus kaitse-eeskiri on menetlemisel (Keskkonnaameti andmetel¹⁴¹ kinnitatakse see eeldatavasti 2016.a); vt täpsemalt: <http://www.keskkonnaamet.ee/uudised-ja-artiklid/otepaa-looduspargi/>. Eelnõu kohaselt muudetakse olemasoleva maastikukaitseala kaitse eesmärgi ja kaitsekorda. Muudatuse on tinginud vajadus tagada loodusdirektiivi I lisas nimetatud metsaelupaigatüüpide kaitse. Moodustatav kaitseala hõlmab osaliselt Natura võrgustikku kuuluvad Otepää loodusala ja linnuala.

Kaitseala piiritlemisel on lähtutud põhimõttest, et kaitsealasse on hõlmatud kaitset vajavad loodusväärtused ning ala piirid peavad olema looduses selgelt tuvastatavad ja üheselt mõistetavad. Seetõttu on piiritlemisel eelistatult kasutatud selgepiirilisi ning ajas vähe muutuvaid objekte (teed, kraavid, jõed, ojad, metsasihid, heas seisundis kiviaiad, mõõdistatud maaüksused jne). Nende puudumisel on kasutatud looduses kindlatest punktidest lähtuvaid mõttelisi sirgeid. Uue tsooneringuga muudetakse kaitseala välispiiri. Muudatuse eesmärgiks on teha kaitseala piiritlemine selgemaks ja arusaadavamaks, arvestades loodus- ja maastikuväärtuste paiknemist. Kaitsealaga on kaitsekorra selguse huvides liidetud Hinnomäe väike-konnakotka püsielupaik Põlvamaal, mis külgneb Otepää looduspargiga. Otepää looduspargi planeeritav pindala on 22 214 ha. Kaitseala üldpindala väheneb võrreldes varasemaga 331 ha. Looduspargi koosseisust on suuremas osas välja arvatud Otepää linn, kuna seal ei esine ala kaitset vajavaid väärtusi.¹⁴²

Koostamisel on ka Otepää looduspargi kaitsekorralduskava (Otepää looduspargi, Pühajärve pargi, Otepää hoiuala ja Hinnomäe väike-konnakotka püsielupaiga (Otepää loodusala) kaitsekorralduskava; KKK), mis Keskkonnaameti info kohaselt¹⁴³ kinnitatakse eeldatavasti 2016. aasta alguses. Kavas käsitletakse muuhulgas näiteks oluliste vaadete avamist.

Otepää looduspargi uue kaitse-eeskirja kehtestamine ja KKK kinnitamine ei mõjuta Valga MP põhilahendust. Looduspargi territooriumi vähendamine Otepää linnas tähendab selles piirkonnas

¹⁴¹ Keskkonnaameti 19.11.2015 kiri nr PVV 6-5/15/1255-15 (vt Lisa 6)

¹⁴² Vabariigi Valitsuse määruse „Otepää looduspargi kaitse-eeskiri” seletuskiri (eelnõu 10.11.2015); vt: http://www.keskkonnaamet.ee/public/Seletuskiri_otepaa.rtf

¹⁴³ Keskkonnaameti 19.11.2015 kiri nr PVV 6-5/15/1255-15 (vt Lisa 6)

ühte piirangut vähem ja võimaldab järgmiste tasandite planeeringutes jm tegevuse kavandamisel sellest lähtuda.

Karula rahvuspargi (RP) üldpindala on 123 km² ja see jaguneb kahe maakonna vahel järgmiselt: Võru maakonnas 6711 ha (55%) ja Valga maakonnas 5589 ha (45%). RP hõlmab nii Karula kõrgustikust kui ka ajaloolisest Karula kihelkonnast ligikaudu kolmandiku. Karula kõrgustikust ja kihelkonnast väljapoole Võru-Hargla orundisse jäävad ainult kaitseala idaserv koos Äestamise sooga ja Ubajärve ümbrus. Karula kõrgustik paikneb Valga nõo ja Võru-Hargla orundi vahel, olles ühtlasi veelahkmealaks Peipsi järve ja Liivi lahe vesikonna vahel. RP pindalast moodustavad metsad 73%, märgalad 10%, põllud 6%, looduslikud rohumaad 6%, veekogud 3% ja muu maa 2%. Kogu RP alale jäävast metsast 81% moodustab riigile kuuluv mets (sh 65% on RMK-le kuuluvad metsad).¹⁴⁴

Väärtused

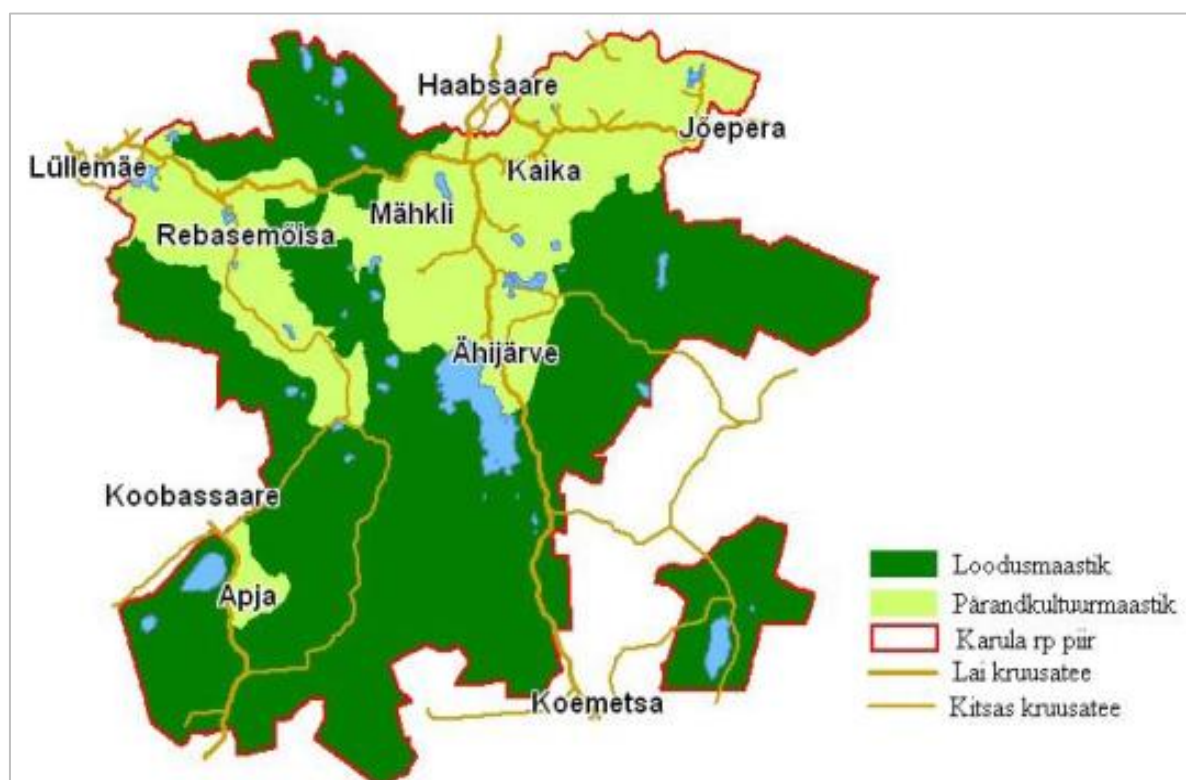
Karula on üks huvitavamate pinnavormidega ala Eestis, eriti huvitavaks teeb ala eriilmeliste liustikutekkeliste pinnavormide koosinemine suhteliselt väikesel alal (Järvet, 1998). Suures plaanis jaguneb Karula rahvuspargi territoorium kolme pinnavormide grupi vahel:

- tasandikud – mitmesugused soo-, sandur-, moreen- ja (jää)järvetasandikud;
- mõhnastikud – erineva suuruse, kuju ja koostisega künkad;
- oosmõhnad – pikad ja kisad vallilaadsete seljakute kogumikud.

Karulale on iseloomulik suur metsasus, sealjuures suure ühtse metsaala esinemine. Selles suures metsamassiivis on alasid, kus metsa ei majandata ja kus on välja kujunenud/kujunemas loodusmets, samas esineb ka laialdasi alasid, kus metsa mõõdukalt ka majandatakse. Kõik metsamassiivid on omavahel ühendatud. Tüüpiline loodusmaastik asub rahvuspargi lõunaosas ning Õdri järve ja Kaugjärve ümbruses. Loodusmaastikega ala hõlmab umbes 70% rahvuspargi territooriumist.

Väärtusena käsitletakse pärandmaastikku kaasaegse seisuga. Varasemat maastike mustrit ei arvestata – kui varem kultuuristatud ala on nüüdseks metsa kasvanud ja liitunud suurema massiiviga, on sellest saanud taas loodusmaastik. Negatiivseid mõjusid leevendavad kehtiv kaitsekord ning püsielanikud ja -hooldajad, kes on maastike hooldamisest huvitatud. Hooldajate poolset huvi aitavad hoida PRIA ja Keskkonnaministeeriumi poolt maksavad loodushoiu- ja põllumajandustoetused. Hästi mõjuvad maastikus paiknevad traditsioonilised ehitised.

¹⁴⁴ Karula rahvuspargi kaitsekorralduskava 2008-2018. Ähijärve 2007; vt: http://www.keskkonnaamet.ee/public/Karula_rahvuspargi_kodulehe_materjalid/Karula_RP_KKK_2008-2018.pdf

Joonis 35. Karula rahvusparki loodus- ja pärandkultuurmaastik. Allikas: Karula rahvusparki kaitsekorralduskava 2008-2018

Ohustavad tegurid

- Peamiseks loodusmaastike ohustavaks teguriks on olemasolevatele teedele ja elektriliinidele laiade sihtide rajamine, mis lõhub maastiku terviklikust, ning muud tehiseobjektid. Mõningast negatiivset mõju võivad omada ka raied, liigne külastustegevus ja inimese tegevusest tingitud erosioon, viimaseid aitab ära hoida kehtiv kaitsekord. Ka metsapõlengud võivad olenevalt olukorrast omada negatiivset mõju.
- Pärandkultuurmaastikke ohustavad peaaesjalikult hooldamise puudumine, ebasobivad ehitised, maastikumustri muutmine ja mittesobivad põllumajandusmeetmed (väiksemate niidusiilude suuremateks massiivideks liitmine ja metsastamine), ka elektriliinid ning maastikuga mittearvestavad teed. Kohati rikuva lühiajaliselt pärandkultuurmaastike ilmet suunamata külastamine, maa-ainese kaevamine, lintelektrikarjuste ja võrkaedade kasutamine, niidusiilude ja teeservade hooldamata jätmine, kobra tegevusjäljed. Halvasti mõjub metsaservade ja vaadete kinnikasvamine.

Karula RP ala läbivad olemasolevad kõrvalmaanteed (Puurina–Lüllemäe–Litsmetsa, Koobassaare–Rebasemõisa, Laatre–Lüllemäe–Hargla). Samuti paikneb alal Palu liivamaardla, mis osaliselt kattub kaitse-eesmärgiks olevate metsaelupaikadega (9010*, 9060) ning mille kasutusevõtt on RP-s vastunäidustatud selle eesmärkidega. MP-ga ei nähta Karula RP alal ette rajatise ega tegevusi, mis ala mõjutaks või selle kaitse-eesmärke ohustaks. Üldisel tasandil toetab MP inimeste elutingimuste ja traditsioonilise asustuse säilimist, mis on ka Karula pärandmaastike säilimise aluseks.

Tikste maastikukaitseala paikneb Tõrva linna piiril ning kattub suures osas Tõrva peamise asustuse koondumisalaga ning tiheasustusalaga. Kattuval alal esinevad kaitse-eesmärgiks olevad metsaelupaigad (vanad loodusmetsad – 9010*), mis uute arenduste käigus võivad saada mõjutatud või hävida. Metsaelupaiga aladel tuleks arendustegevusi vältida.

Võrtsjärve hoiuala piirile kavandatakse Pikasilla sadamakohta, mis võib mõjutada hoiuala ja selle kaitse-eesmärgiks olevaid kaitstavaid loomaliike. Tõenäoliselt on olulised negatiivsed mõjud välditavad või leevendatavad.

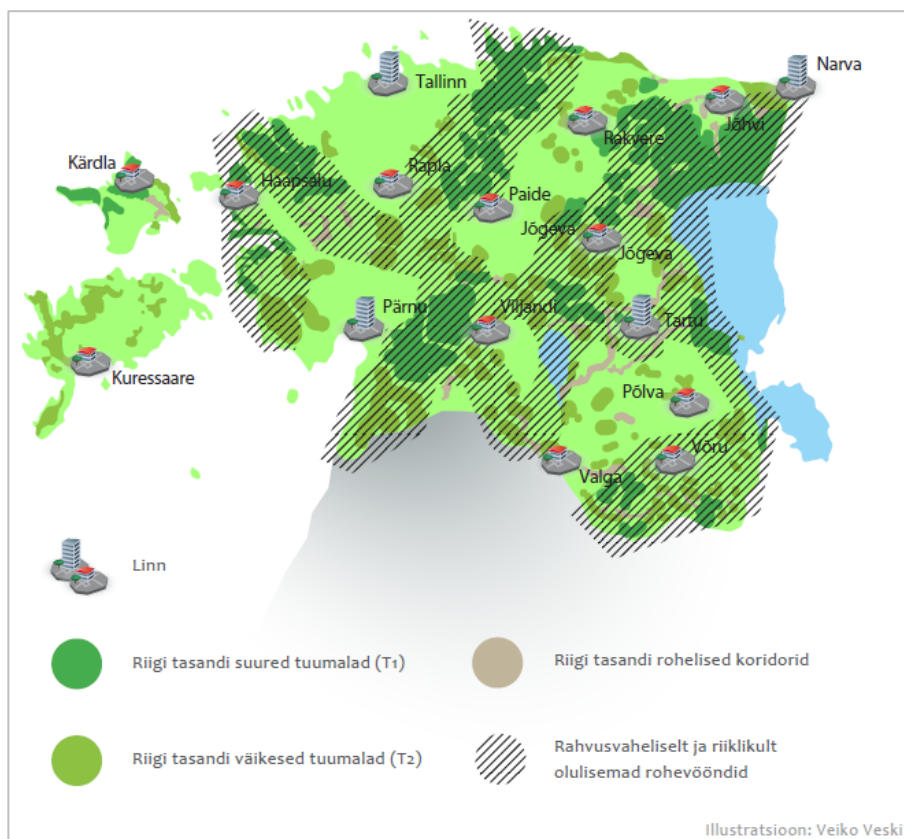
Õru hoiualale võib ulatuda kavandatava maanteeõgvenduse (vt ptk 6.5.2) mõju. Juhul, kui maanteeõgvendus või sellega seotud rajatised ulatuvad alale (MP täpsusastmes ei ole võimalik seda tuvastada), võivad kaasneda olulised negatiivsed mõjud loodusalale ja selle kaitse-eesmärgiks olevatele soolupaikadele. Vt ka ptk 5.

Kaitstavate liikide püsilupaikadele ning nende kaitse-eesmärgiks olevatele liikidele MP-ga kavandatavad tegevused negatiivseid mõjusid ei avalda.

Järgmiste tasandite planeeringute koostamisel, objektide projekteerimisel, rajamisel ja käitamisel ning maa kasutamisel on oluline järgida kaitstavate loodusobjektide kaitse-eeskirju ja looduskaitseadusest tulenevaid regulatsioone ning vajadusel tegevused kaitstava loodusobjekti valitsejaga (Keskkonnaametiga) kooskõlastada.

6.2.6. Maakondliku tähtsusega roheline võrgustik

Maakonna roheline võrgustik on algselt määratletud TP-ga „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“ (2002). Üleriigilisest planeeringust Eesti 2030+ (2012) tulenevalt paikneb suurem osa Valgamaast rahvusvaheliselt ja riiklikult olulises rohevööndis, mis hõlmab praktiliselt kogu maakonna (vt Joonis 36). Valga maakonnas on rohevõrgustiku paiknemist täpsustatud kehtestatud ÜP-dega.

Joonis 36. Eesti rohevõrgustiku riigi tasandi tuumalad ja koridorid (Eesti 2030+, 2012).

Kuigi senise roheline võrgustiku struktuuri ja osatähtsust (46% maakonna pindalast) võib pidada heaks, on Valga MP-ga maakonna rohelist võrgustikku siiski pisut täpsustatud eesmärgiga

parandada selle sidusust.¹⁴⁵ Valgamaa roheline võrgustik on võrreldes teiste Kagu-Eesti maakondadega (Võru- ja Põlvamaaga) jämedama struktuuriga – tuumalade ja koridoride vahekaugused on suuremad ning võrgustiku elemendid paiknevad hõredamalt, samuti valdavad suuremad rohekoridorid. Kohaliku tasandi (K5) rohekoridorid Valgamaal praktiliselt puuduvad. Erinevus võib osalt tuleneda maastike erinevast mosaiiksusest. Rohelise võrgustiku sidususe parandamiseks on MP-ga tehtud mõned täiendustepanekud olemasolevate koridoride mõningase laiendamise näol, eesmärgiga parandada koridoride ja võrgustiku kui terviku funktsionaalsust. Korrigeeritud roheline võrgustiku alad paiknevad maakonna piiridel ning tegemist on paikadega, kus maakonna piiride ülene roheline võrgustik pole Valgamaal loogiliselt jätkunud. Muudatustega on puuduvad, kuid võrgustiku toimimiseks vajalikud alad lisatud, laiendades koridore nende toimimiseks vajaliku laiuseni. Tuumalade piiride osas pole MP-ga muudatusi tehtud.

Kokkuvõttes on Valgamaa roheline võrgustik koos mõningate parandustepanekutega võrdlemisi ühtlane ja ruumiliselt üsna tasakaalustatud. Koos väikeste täiendustega katab uuendatud roheline võrgustik ca 46% maakonna pindalast, mis on sisuliselt sama palju kui senine rohevõrgustik. Võrgustiku struktuuri ja funktsioneerimise tagamise aspektist on roheline võrgustiku täiendamine MP-s vajalik ja positiivse mõjuga. Säilinud on kõik senised roheline võrgustiku alad, sealhulgas kõik riigi tasandi suured ja väikesed tuumalad ning rohekoridorid, mille säilitamine on eriti oluline (üleriigiline planeering Eesti 2030+). Koos Valga MP-ga tehtud muudatustega on maakonna roheline võrgustik oma katvuselt, tiheduselt ja sidususest igati piisav tagamaks rohevõrgustikule seatud eesmärkide täitmist.

Valgamaa MP-ga ei kavandata suuremahulisi või olulise ruumilise mõjuga rajatise, mis vähendaks oluliselt loodusmaastike osatähtsust roheline võrgustiku aladel, vähendaks roheline võrgustiku sidusust või tekitaks uusi konfliktikohti. Paratamatult säilivad mõned roheline võrgustiku konfliktikohad, milleks on ristumised suuremate maanteedega (põhi- ja tugimaanteed), eelkõige Tartu–Valga kui suurima liiklustihedusega maanteega, samuti raudteedega. Valga maakonnas, nagu ka Eestis tervikuna, toimub suurulukitest kõige sagedamini õnnetusi metskitsedega.¹⁴⁶ Valga maakonnas on õnnetusterohkemad riigi põhimaanteed, eriti Jõhvi–Tartu–Valga põhimaantee. Metskitse puhul, kes eelistab elupaigana liigestatud kultuurimaistuid, paiknevad kõige ohtlikumad teelõigud vahelduval maastikul. Põdraga seotud õnnetused toimuvad enamasti metsastel aladel ja rohkem rohevõrgustiku koridorides.¹⁴⁷ Konfliktikohad küll häirivad loomade liikumist ja põhjustavad isendite hukku, kuid ei tekita tugevat barjääriefekti ega isoleeri võrgustiku osi. **Infrastruktuuriobjektide arenduste/rekonstrueerimise korral, mis toimuvad roheline võrgustiku konfliktialadel, tuleb nende objektide kavandamise (planeerimise, projekteerimise) faasis ette näha toimivad lahendused konfliktide leevendamiseks, kasutades vastavalt vajadusele tee-ehituslikke, liikluskorralduslikke¹⁴⁸ jm asjakohaseid meetmeid.**

Roheline võrgustiku võimalikest konfliktidest maardlatega (kaevandamisega) vt ptk 6.2.4.

6.2.7. Muud väärtuslikud looduskooslused

Väärtuslike looduskoosluste all peetakse siinkohal silmas eelkõige loodusdirektiiviga kaitstavaid (nn Natura elupaiku) ja metsa vääriselupaiku, mis paiknevad väljaspool kaitstavaid alasid. Valdav osa Valgamaal paiknevaist looduslikest metsa-, soo-, niidu- ja vee-elupaikadest on võetud kaitse

¹⁴⁵ Valga maakonna rohevõrgustik. Koostaja: Tuuli Veersalu. Oktoober 2015; <http://valga.maavalitsus.ee/koostatav-maakonnaplaneering>

¹⁴⁶ Eilat, T. 2011. Suurulukitega Eesti maanteedel toimuvad liiklusõnnetused. Magistritöö, Tallinna Ülikool, Matemaatika ja Loodusteaduste Instituut, Loodusteaduste osakond.

¹⁴⁷ Klein, L. 2001. Teede ja loomade konfliktsituatsioonid Eestis. Magistritöö, Tartu Ülikool, Bioloogia-Geograafia teaduskond, Geograafia Instituut.

¹⁴⁸ Tee-ehituslike meetmete all on mh mõeldud loomatunneleid jm rajatise, mis ristumisel maanteega suunavad loomade liikumist piki rohekoridori. Liikluskorralduslikud meetmed on nt hoiatusmärgid ("loomad teel", kiirusepiirangud jms), aga ka nähtavuse tagamine maanteekoridoris.

alla kaitsealade, hoiualade ja püsielupaikade koosseisus ning on ühtlasi kaitstud Natura 2000 võrgustiku aladega. Suurem osa looduskooslustest paikneb ka rohevõrgustiku alal, mis ei sea otseseid piiranguid majandustegevustele nagu näiteks metsa majandamine, kuid kus on mõningad piirangud arendustegevustele.

Väikesel pindalal looduskoosluste kadu või mõjutamine võib kaasneda infrastruktuuriobjektide (nt maanteekoridorid ja kergliiklusteed) rajamisega ning asutuse koondumisaladel toimuvate arenduste tõttu. Valga MP-ga ei kavandata suuremahulisi rajatise ega suurel pindalal maakasutust muutvaid tegevusi, millega häviks või saaks mõjutatud suurel pindalal looduskooslusi. Seega ei too MP rakendamine kaasa maakonna mastaabis olulisi mõjusid kaitstavatest aladest väljaspool paiknevatele looduskooslustele.

Mets

Mets on Valgamaal olulisim elurikkuse kandja ning teisest küljest ka tähtis majandusressurss. Väärtuslikumad looduslikud metsaalad (loodusdirektiivi metsoelupaigad) on suuremas osas kaitstavate alade koosseisus, enamuse kogu metsoaladest katab ka roheline võrgustik. Väljaspool kaitstavate alade võrgustikku toimub metsoalade kasutamine majandusmetsoadena, mida MP ei reguleeri.

Väikesel pindalal metsoalade kadu või mõjutamine võib kaasneda infrastruktuuriobjektide, nt maanteekoridorid ja kergliiklusteed, rajamisega ning asutuse koondumisaladel toimuvate arenduste tõttu. Võimalik mõjutatav ala (suurusjärgus kuni paarkümmend hektarit) on maakonna metsoressurssi arvestades siiski tühine. Valgamaa MP-ga ei kavandata muid suuremahulisi rajatise ega suurel pindalal maakasutust muutvaid tegevusi, millega häviks või saaks mõjutatud suurel pindalal metsoalasid. Seega ei too MP rakendamine kaasa maakonna mastaabis olulisi mõjusid metsoadele kui bioloogilise mitmekesisuse kandjale ja majanduslikule ressursile.

Taimestik-loomastik

Valgamaa elustik on selle väärtuslikumatel aladel kaitstud kaitstavate alade (ühtlasi ka Natura 2000 loodus- ja linnualade) võrgustikuga, samuti kaitstavate liikide teadaolevate elupaikade näol. Liikide kaitse tugineb kindlasti ka koosluste, eelkõige loodusdirektiiviga kaitstavate elupaikade ehk nn Natura elupaikade, kaitsele. Regiooni taimestiku ja loomastiku mitmekesisust ja head seisundit aitab tagada ka ligi poolt maakonna pindalast hõlmav ning hea sidususega roheline võrgustik.

Valgamaa MP-ga kavandatavate infrastruktuuriobjektide – maanteekoridorid, sadamaalad, kergliiklusteed – rajamisega ning asutuse arengualadel võib kaasneda vähemal määral looduslike elupaikade kadu või mõjutamist, taimestiku kadu ning loomastikule avalduvaid häiringuid või elupaikade kadu. Kuna looduslike alade kadu toimub suhteliselt väikesel alal (kokku kuni paarkümmend hektarit) ning olulisi täiendavaid tugevaid häiringuid loomastikule ilmselt ei kaasne, on mõjud taimestikule ja loomastikule maakonna mastaabis võrdlemisi tühised.

Valgamaa MP-ga ei kavandata suuremahulisi rajatise ega suurel pindalal maakasutust muutvaid tegevusi, millega häviks või saaks mõjutatud suurel alal taimestikku või loomastikku. Seega ei too MP rakendamine kaasa maakonna mastaabis olulisi mõjusid taimestikule ega loomastikule.

6.3. Mõju kultuurilisele keskkonnale

6.3.1. Miljööväärtuslikud alad

Miljööväärtuslik ala on ÜP-ga määratletud ala, kus on kehtestatud piirkonna ajaloolis-kultuurilisest eripärast ja selle säilitamise vajadustest tulenevad spetsiifilised planeeringulised ja ehituslikud regulatsioonid. Lühike nimetus miljööväärtusliku ala tarbeks on miljööala.¹⁴⁹

¹⁴⁹ <http://www.miljooala.ee/?id=1401>

Miljööala näol on tegemist oma olemuselt selgelt ja eripäraselt eristuva kultuurikeskkonnaga, mis hõlmab inimeste loodud ja kujundatud eluasemepiirkondi. Sellised piirkonnad kätkevad endis nii kultuur-ajaloolisi kui ka sotsiaalseid väärtusi, mille säilitamine on oluline nii kultuuri kui ka rahvusliku või kohaliku identiteedi seisukohalt.

Elamumajanduse seisukohalt on miljööväärtuslike alade (elamupiirkondade) sobiv ja kohane säilitamine ja säästev arendamine vajalik eluasemefondi kvaliteedi ja mitmekesisuse tagamiseks ning olemasoleva elamufondi säästvaks ja mõistlikuks kasutamiseks.

Miljöö tähendab materiaalsel ja vaimset ümbrust, meeleolu, atmosfääri, ümbritsevat kliimat, loodus- ja kultuurikeskkonda jms. Seega on miljöö nii materiaalne kui ka tunnetatav keskkond. Kuna keskkond ei ole ainult väline nähtus, vaid sisaldab inimest, siis on ka miljöö seotud inimese tunnetusega. Keskkonna tunnetus sõltub vaataja kogemustest, teadmistest, väärtustest kultuurilisest taustast, ootustest ja vajadustest. Ala, kus väärtuste kontsentratsioon miljöös on suurem, on miljööväärtuslik.

Väärtuslike vanade majade säilimise eest seistes selgub õige pea, et sageli ei ole küsimus pelgalt üksikute hoonete alleshoidmises vaid elukeskkonna kui terviku eest seismises. Väärtusliku elukeskkonna loomine algab õigest suhtumisest arhitektuuripärandisse. Oskusest leida ja hoida vanade hoonete seost piirkonna identiteediga ja omaenda elufilosoofiaga. Miljööväärtus omab lisaks ajaloolis-arhitektuurilisele aspektile ka keskkonna- ja sotsiaalset aspekti. Loodus- ja kultuurisõbralik säästev arendustegevus peaks aitama säilitada piirkondade ajalooliselt kujunenud eripära ning hoida elus ehitustraditsioone. Traditsioonilise arhitektuuripärandi väärtustamine on väga oluline piirkonna identiteedi, sotsiaalse stabiilsuse ja turvalisuse tagamisel.

Miljööväärtuste säilimiseks ja edendamiseks on vajalikud:

- a) kohalike omavalitsuste poolt kehtestatud regulatsioonimehhanismid nagu piirkonna terviklik planeering ning asjatundlikud kaitse- ja kasutustingimused;
- b) majaomanikele pakutavad abimeetmed sobivate lahenduste saavutamisel – nii informatiivsed kui ka abistavad;
- c) elanike ühistöö ja infovahetus oma elamispiirkondade asjatundlikul korrastamisel.

Piirkonna miljööväärtuse säilitamisel tuleb esmajärjekorras soosida nii olemasoleva väärtusliku originaalmaterjali säilitamist ja korrastamist, vana materjali taaskasutamist kui ka traditsioonilistele materjalidele võimalikult lähedaste ja sobivate materjalide kasutamist hoonete renoveerimisel.

Valga maakonnas on üks riiklikul tasandil kaitstav hoonestusala (muinsuskaitseala) – Valga linnatuumik (vt ptk 3.4.1 ja 6.3.3). ÜP-de ja TP-dega on kehtestatud miljööväärtuslikud (hoonestus)alad ja tingimused nende alade miljööväärtuse säilitamiseks (vt ptk 3.4.1). Miljööväärtuslikud alad ongi reeglina kohaliku tasandi teema.

Alade, eriti hoonestusalade määramisel miljööväärtuslikeks aladeks ei piisa ainult tingimuste seadmisest kinnistu omanikele, vaid tuleb leida ka ressursid kavandatu elluviimiseks, st miljööväärtuse säilitamiseks ja korrastamiseks. Vajadusel tuleb väärtuslikuks hinnatud hoonete omanikke toetada nii materiaalselt kui ka nende teadlikkuse tõstmisel (koolituste, teabematerjali jms abil).

6.3.2. Väärtuslikud maastikud

Väärtuslike maastike puhul hinnatakse viit tüüpi väärtusi: kultuurilis-ajalooline väärtus, esteetiline väärtus, looduslik väärtus, identiteediväärtus ja puhkeväärtus (rekreatiivne ja turismipotentsiaal).

Väärtuslikud maastikud on loetletud väärtuste mõttes maakonna kõige väärtuslikumad alad.

Väärtuslikud maastikud on jaotatud kolme klassi (vt ptk 3.4.1):

- I tähtsusklass – maakondliku, võimaliku riikliku tähtsusega maastikud:
- II tähtsusklass – maakondliku tähtsusega maastikud:
- III tähtsusklass – kohaliku tähtsusega maastikud:

Väärtuslikud maastikud on määratud maakonna teemaplaneeringuga *Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused* ning vajadusel täpsustatud ÜP-dega. Nende valikul ja jaotamisel tähtsusklassidesse on muuhulgas arvestatud ka kultuuriliste aspektidega nii riigi kui ka kohalikul tasandil. MP-ga ei ole määratud uusi väärtuslikke maastikke ega muudetud TP ja ÜP-ga määratud väärtuslike maastike piire, kuid on kaasajastatud ja täiendatud väärtuslike maastike üldisi kasutustingimusi. Planeeringulahenduse väljatöötamisel on väärtuslike maastikega arvestatud ning nendele aladele ei ole kavandatud tegevusi, mis võiksid sealseid väärtusi kahjustada.

Endiseid taluasemeid tähistavatel õuepuudel (sageli põlispudel) jm kõrghaljastusel on oluline tähtsus nii ajaloolise asustusstruktuuri markeerimisel kui ka looduslike elupaikade mitmekesisuse suurendamisel maastikus.

Maastikud on ajas muutuvad ning ka nende väärtus võib aja möödudes tõusta või langeda. Seega ei pruugi maastike jaotus tähtsusklassidesse olla pikemas perspektiivis jääv. Väärtuslike maastike ja maardlate võimalikest vastuoludest vt ptk 6.2.4.

Kuigi TP-ga kehtestatud asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused väärtuslikel maastikel ei ole üldjoontes oma ajakohasust kaotanud, siis asjakohane on nende tingimuste täpsustamine koostatava MP käigus. Soovitav on koostada maastikuhoolduskava igale väärtuslikule maastikule (vt MP ptk 3.1.1 punkt 3). Lisaks kultuuriliste ja looduskaitsete aspektide arvestamisele on soovitatav maastikuhoolduskavade koostamisse kaasata kohalikud elanikud, et arvestada maastikku ka kui nende elu- ja töökeskkonda ehk sotsiaalset ja majanduslikku keskkonda (vt ptk 6.4.5).

Lisaks ühe majapidamise tarbeks paigaldatavatele päikesepaneelidele võiks väärtuslikel maastikel lubada rajada ilma DP-ta (st projekteerimistingimuste alusel) ka ühemajapidamise mikrotuulikuid (võimsus kuni 1,5 kW ja kogukõrgus <16 m). Tähelepanu tuleb eelkõige pöörata sellele, et Kagu-Eesti (v.a Peipsi ja Pihkva järve rannik) ei ole tuulikute rajamiseks üldiselt sobiv piirkond, sest tuuleolud ei ole seal sobivad (vt ptk 6.5.6). Seetõttu väiketuuliku rajamine ei tasu ennast reeglina majanduslikult ära, mistõttu ei ole eeldatavasti ette näha suurt ehitussurvet mikrotuulikute rajamiseks. Erinevus võrreldes päikesepaneeliga seisneb selles, et mikrotuulikut ei saa tavaliselt rajada õuealale, kus on õhukeeriseid tekitavad takistused (hooned, suured puud), vaid see tuleb paigaldada pisut eemale lagedale alale, sest mikrotuuliku rootor peab jääma turbulentsest alast väljapoole. Vaatamata sellele ei saa mikrotuulikuid lugeda sellisteks objektideks, mis maastikku või vaateid oluliselt mõjutavad. Väiketuulikute (võimsus 1,5–15 kW, kogukõrgus <30 m) ja nendest veel suuremate tuulegeneraatorite osas on MP-s esitatud piirangud/keelud väärtuslikel maastikel asjakohased.

6.3.3. Kultuuripärand

Kultuuripärandiks loetakse teatud väärtuskriteeriumidele vastavad objektid või nähtused, mida peetakse vajalikuks säilitada tulevastele põlvkondadele. Kultuuripärand on mineviku traditsioonide ja vaimsete saavutuste tulemus ning tunnistus.¹⁵⁰ Kultuuripärandi mõiste on viimastel aastakümnetel märkimisväärselt avardunud. Kitsamas mõttes – muinsuskaitse sees – on väärtuste süsteem liikunud kitsalt aineliselt pärandilt ja üksikobjektilt kultuuriväärtusliku keskkonna suunas, hõlmates nt ka kultuurimaastikke. Laiemas mõttes liigutakse materiaalse ja vaimse pärandi lähenemise ja lähendamise suunas.¹⁵¹

¹⁵⁰

ftp://195.80.111.130/pub/HTTP/XX_saj._arhitektuur/projekti%20dokumendid/20%20saj%20invendi%20juhendid/Lisa%201%20kaitse%20alla%20votmise%20pohjendus.doc

¹⁵¹ <http://www.parandiaasta.ee/kultuuriparand>

Ruumilise planeerimise seisukohalt on maakonna kultuuripärandi hulka arvestatud:

- kultuurimälestised;
- XX sajandi väärtusliku arhitektuuripärandi objektid;
- pärandkultuuriobjektid;
- traditsiooniline elulaad ja seda võimaldav ehitatud keskkond.

Kultuurimälestis on riigi kaitse all olev kinnis- või vallasasi või selle osa või asjade kogum või terviklik ehitiste rühm, millel on ajalooline, arheoloogiline, etnograafiline, linnaehituslik, arhitektuuriline, kunstiline, teaduslik, usundilooline või muu kultuuriväärtus (vt ptk 3.4.1). MP koostamisel on asjakohases täpsusastmes¹⁵² arvestatud riiklikus registris olevate kultuurimälestistega. MP koostamise käigus ei tehtud ettepanekuid uute objektide määramiseks kultuurimälestiste hulka. Kultuurimälestiste kaitset reguleerib muinsuskaitseseadus¹⁵³.

XX sajandi väärtusliku arhitektuuripärandi objektide kaardistamine ja analüüs toimus Muinsuskaitseameti ja Eesti Kunstiakadeemia eestvedamisel aastatel 2008-2012.¹⁵⁴ XX sajandi arhitektuuri puhul on enamasti väärtustatud seda, et hooned on säilinud valmimisjärgsel kujul ja neid on hiljem vähe muudetud. Sageli on alles ka hoonete sisustus. Üksikutel juhtudel on väärtustatud ka ajalooliste ladestuste terviklikkust. Valgamaa XX sajandi arhitektuuripärand on inventeeritud.¹⁵⁵

XX sajandi arhitektuuri eripära seisneb selle mitmepalgelisuses ning arhitektuuris kajastuvates tehnoloogilistes ja ühiskondlikes protsessides, mis on XX sajandi elukeskkonda radikaalselt muutnud. Esineb arvukalt uusi hoonetüüpe, lisandusid uued ehitusmaterjalid ja muutusid ehitustavad. Eriti mastaapselt avalduvad need muutused linnaplaneerimises ja maa-asulate ilme teisenemises.¹⁵⁶

Selle nimekirja objektide kaitse alla võtmine saab käia ainult paralleelselt olemasolevate mälestiste nimekirja analüüsiga, et oleks tagatud erinevate mälestiste liikide, tüüpide ja ajastute esindatus kultuurimälestiste nimekirjas. Mitte kõik XX sajandi arhitektuuripärandi objektide nimekirjast kaitse alla võtmiseks esitatud objektid ei pruugi kultuurimälestisteks saada. Hinnata tuleb konkreetse kultuuriväärtuse olulisust ja avalikku huvi selle säilimiseks, aga teiselt poolt ka kitsenduste/piirangute/kohustuste ulatust, mida mälestiseks tunnistamine selle omanikule või mõnele teisele avalikule huvile (nt maakasutuse planeerimine) kaasa toob. Kui riik soovib mõnda objekti mälestiseks tunnistada, peab ta tuvastama objektil mälestise tunnused ning kaaluma, kas avalik huvi kaalub üles eraomaniku huvi asja vabalt vallata, kasutada ja käsutada. Mälestiseks tunnistamisel peab ka selgitama, miks võetakse kaitse alla just see objekt ja mitte mõni teine samalaadne.

Kõigil teistel objektidel, mis on kultuurimälestiste riiklikus registris peale alaliselt ja ajutiselt riikliku kaitse all olevate kultuurimälestiste, puudub õiguslik staatus. Seega nende objektide puhul puudub riigil, kohalikul omavalitsusel ja omanikul kohustus neid kuidagi kaitsta või nendega erinevate tasandite planeeringutes arvestada. Küll aga võimaldab see neid XX sajandi väärtusliku arhitektuuripärandi objekte planeeringutes määratleda ja väärtustada kui kohalikku arhitektuuripärandit.

Pärandkultuuriobjektide säilimine ja kaitse sõltub eelkõige maaomaniku teadlikkusest ja soovist. Samas on üle Eesti mitmeid häid näiteid kohalikest omavalitsusest, kes on pärandkultuuriobjektide olemasolu ja nende kaitse vajaduse teadvustanud ÜP koostamise käigus ning selle ka ÜP-s fikseerinud kui kogukondliku kokkuleppe. Pärandkultuuriobjektid aitavad

¹⁵² MP täpsusastmes ei käsitleta kunstimälestisi ja vallasmälestisi

¹⁵³ Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015128?leiaKehtiv>

¹⁵⁴ Programm „Eesti XX sajandi (1870-1991) väärtusliku arhitektuuri kaardistamine ja analüüs“; <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=generalinformation>

¹⁵⁵ Valgamaa 20. sajandi arhitektuur. Koostaja: Mart Kalm, Tallinn 2008; <http://www.muinas.ee/files/Valgamaa.pdf>

¹⁵⁶ Vt täpsemalt: Eesti XX sajandi (1870-1991) väärtusliku arhitektuuri kaardistamine ja analüüs.

Lõpparuanne. Eesti Kunstiakadeemia, 2012;

ftp://195.80.111.130/pub/HTTP/XX_saj._arhitektuur/projekti%20dokumendid/lopparuanne.pdf

väärtustada piirkonna aja- ja kultuurilugu ning luua eeldused nt matka- ja õpperadade mitmekesistamiseks, turismi arendamiseks ning piirkonna aja- ja kultuuriloo (koduloo) uurimise ergutamiseks.

Kultuuriteenuste osutamisega seotud taristu olulisus seisneb eelkõige vaimse kultuuripärandi järjepidevuse hoidmise ja edasiandmise võimaldamises. Kuna need objektid (rahvamajad, laululavad, külaplatsid jms) asuvad või on kavandatud eelkõige keskustesse, siis on oluline tagada nendes pakutavate kultuuriteenuste mitmekesisus ning kättesaadavus ka kaugemal maapiirkondades elavatele inimestele. Kuna selle taristu rajamine ja käigushoidmine on suures osas projektipõhine, siis on oluline tagada taristu ülalpidamise järjepidevus riigi ja KOV-i toel, et inimestel, sh ürituste/ringide/õpitubade jms korraldajatel, ning kogukonnal tekiks mingigi kindlustunne tuleviku suhtes.

MP-d on suure üldistusastmega planeeringud, mistõttu üksikobjektide käsitlemine ei ole asjakohane. Küll aga antakse MP-ga alused ÜP-de ja DP-de koostamiseks, mille hulka kuuluvad ka suunised kultuuripärandi säilitamiseks, kaitseks ja väärtustamiseks (vt MP seletuskiri ptk 3.1.2).

Üks oluline teema, mis seoses kultuuripärandiga vajab riiklikul, maakondlikul ja kohalikul tasandil kokkuleppeid, on väärtuslike hoonete ja rajatiste korrashoidmine, eelkõige selle finantseerimine. On üksjagu näiteid, kus ajaloolised väärikad hooned, mis on seni toiminud nt koolimajade või hooldekodudena, jäetakse maha põhjendusega, et nende ülalpidamine on kulukas. Seejuures ehitatakse sageli samasse lähedusse uus sama otstarbega, kuid nii ehitamise kui ka ülalpidamise mõttes „soodne“ hoone. Tegemist on lühinägeliku mõtteviisiga, sest ei nähta laiemat pilti. Asi on sageli ka suhtumises ja kergema vastupanu teed minekus. Enne otsuste tegemist tasuks muuhulgas mõelda ka sellele, millise suhtumise me anname edasi järeltulevatele põlvetele, kelle koolitee möödub laguneva vana ajaloolise koolimaja kõrval ajutise iseloomuga moodulites. Kui tehakse koostööd, ei tohiks ajalooliste hoonete rekonstrueerimine reeglina olla ületamatu ülesanne, kuigi see võib esialgu olla kallim. Asi ei ole ainult ühepoolne – ka muinsuskaitsetel tuleb mõnikord teha järeleandmisi, kui kaalul on objekti säilimine. Et ajaloolised hooned oleksid kasutatavad, tuleb neis muuhulgas tagada ka tuuletõrje- ja ohutusnõuded ning kaasajastada tehnoõrgud. Kaasaegse küttelahendusega ning asjatundlikult soojustatud hoone ülalpidamiskulud ei pruugi uue hoone omadest olla suuremad. Samas võib rahasse (otseselt) mittekonverteeritav tulu olla suurem, sest tegemist on inimeste elu- ja töökeskkonda kujundavate väärtustega.

Samas, kui on tehtud otsus, et mõni ajalooline objekt väärib kaitset, siis tuleb selle omanikuga teha koostööd ning vajadusel leida ka (kompromiss)lahendused ja ressursid, et objekti säilimine ja kaitse oleksid tagatud. Piirangute, kohustuste ja vastutuse seadmine ainult objekti omanikule ei ole õigustatud. Seetõttu on ka oluline, et mälestiste omaniku motiveerimiseks leitaks vajalikud ressursid (nt nõustamine, restaureerimistoetused, muinsuskaitse eritingimuste koostamise kulud, eritingimustest tulenevate kulude kompenseerimine jms). Kindlasti ei piisa toetuste eraldamisest ainult avariiliste objektidele.

Kultuuripärandi säilimise üheks oluliseks aluseks on näha kultuuripärandit kui piirkondliku majanduse edendajat. Hästi hoitud kultuuripärand on üheks eeliseks nt (kultuuri)turismi arendamisel.

Kultuuripärandi hoidmine ei ole ainult muinsuskaitsete ja väheste fanaatikute ülesanne. Tegemist on valdkonnaülese (ministeeriumiteülese) teemaga, kus ideede ja ressursside ühitamine peaks olema riigi üks põhiülesandeid. Riigi erinevad huvid peavad olema tasakaalus ning omavahel lõimitud. Kultuurimälestiste säilimine tuleb riiklike poliitikate ja arengukavade kaudu siduda teiste valdkondade ja riigi huvidega nagu sotsiaalteemad, säästev areng, elamisväärtus keskkond jms. Näiteks Rahandusministeerium üksi ei peaks otsustama riigile kuuluvate (Riigi Kinnisvara AS-i hallatavate) ajalooliste hoonete saatuse üle. Riigi (Haridusministeeriumi) poliitika koolivõrgu korrastamise osas avaldab kaudset (negatiivset) mõju ka ajaloolise väärtusega koolihoonetele (nt mõisakoolid), kui koole suletakse. (Reisi)rongiliikluse kaotamise/ümberkorraldamise tõttu kaotavad sageli oma funktsiooni ajaloolised raudteejaamad.

Ajalooliste paisude likvideerimisega/avamisega (eelkõige seoses kaladele rändeteede tagamisega) vajuvad unustusehõlma ajaloolised veskid ja veskikohad. Paljud veskikohad on säilinud vaid varemetena, aga mitmed veskielamud on veel kasutusel ja neid hooldatakse. Näiteid võiks tuua veelgi.

Ajaloolistele hoonetele ja rajatistele on vaja leida väärikas sisu, et areng selles osas oleks säästev ja samas jätkusuutlik. Ekstensiivset poliitikat, kus vana ja ajalooline hoone jäetakse maha, et ehitada kõrvale uus ja odav, ei saa samuti nimetada säästvaks ja jätkusuutlikuks. Sellega kaob ära motivatsioon ajalooliste hoonete säilitamiseks ja ülalpidamiseks või veeretatakse need kulud lihtsalt kellegi teise kanda.

Ajaloolised hooned ja rajatised, paigad, kohanimed jms on üks osa komponentidest, mis kujundavad maakonnale/piirkonnale iseloomuliku keskkonna. Tänapäevaks on suur osa neist inventeeritud ja uuritud ning arvele võetud kas Muinsuskaitseameti eestvedamisel (vt ka uuringud¹⁵⁷) või RMK poolt pärandkultuuri inventeerimise käigus (vt pärandkultuuri kaardirakendus¹⁵⁸). Raudteejaamade, vallamajade, palvemajade ja maakoolimajade kohta on koostatud alusuuringud.¹⁵⁹

ÜP-de ja DP-de koostamise käigus tuleb KOV-idel teha koostööd Muinsuskaitseametiga (piirkondade peainspektoritega), et saada asjakohast teavet ning leida sobivad lahendused kultuurimälestiste ja teiste väärtuslike objektide säilitamiseks, kaitseks ning jätkuva kasutuse tagamiseks.

Piirkonna identiteet ja traditsiooniline elulaad

Koostatav MP ei sea takistusi ega tingimusi piirkonna identiteedi hoidmiseks ega arendamiseks, samuti traditsioonilise elulaadi viljelemiseks. Peamise tausta sellele annab MP-s esitatud tingimus ajaloolise asustusstruktuuri säilitamiseks nii linnalise asustuse aladel kui ka maalistes piirkondades (vt MP ptk 2). Sama eesmärgi täidavad ka ruumiliste, sh elukeskkonna, väärtuste arengut suunavad tingimused tegevuseks väärtuslikel maastikel (vt MP ptk 3.1.1) ja seoses kultuuripärandi säilitamisega (vt MP ptk 3.1.2).

6.4. Mõju sotsiaalsele keskkonnale

Negatiivsed sotsiaal-majanduslikud mõjud ei tulene reeglina otseselt ruumilisest planeerimisest, eriti MP tasandil. Valga MP koostamisel on arvestatud maakonna sotsiaal-majandusliku olukorraga ja prognoositud trendidega ning välja töötatud ruumilise planeerimise lahendus, mis selle elluviimisel peaks vältima negatiivsete mõjude tekkimist (või mõnel juhul ka suurenemist võrreldes olemasoleva olukorraga). Kas ja kuidas mõjud avalduvad, sõltub MP-ga kavandatud planeerimispõhimõtete rakendamisest järgmiste tasandite planeeringudokumentides ning kavandatava tegevuse elluviimiseks vajalike ressursside olemasolust.

6.4.1. Asustuse arengu suunamine ja teenuste kättesaadavus

Asustuse arengu suunamisel MP-s on oluliseks lähtekohaks maakonna rahvastiku arv ja vanuseline struktuur, selle paiknemine (sh maakonnasisesed erinevused) ja arengutrendid (rahvastikuprognoosid). Põhjalik ülevaade selle kohta on antud Valgamaa ruumilise arengu analüüsis (ptk 2), maakonna sotsiaalse keskkonna käsitus on esitatud ka KSH aruande ptk-s 3.3.

Valga maakond on Eesti kontekstis ääremaa, samas on ka maakonnas omakorda ääremaalised alad, mis on keskustega ebaühtlaselt või nõrgalt seotud. Maakonna ääremaaliste alade võõnd kulgeb maakonna keskel, Valga ja Otepää ning Otepää ja Tõrva mõjualade piiril. Nõrgemini on

¹⁵⁷ Muinsuskaitseameti veebileht: <http://www.muinas.ee/uuringud>

¹⁵⁸ Maa-ameti X-GIS kaardirakendus: <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGIS>

¹⁵⁹ Programmi „Eesti XX sajandi (1870-1991) väärtusliku arhitektuuri kaardistamine ja analüüs“ käigus; vt: <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=methodologicalmaterial>

keskustega seotud ka maakonna keskustest kaugemad Läti piiri äärsed piirkonnad. Valgamaa eripärana saab välja tuua mitme, antud maakonna kontekstis suhteliselt tugeva keskuslinna – Valga, Tõrva ja Otepää – olemasolu. Valga linn on siiski mõjukaim ja suurim keskus Valga maakonnas, sest sinna on koondunud enamus maakonna suurematest tööstusettevõtetest, riigiametitest, haldusstruktuurid ja suuremad haridusasutused. Valgamaa eripäraks on Otepää, mis on suhteliselt väike Eesti mastaabis, kuid mis atraktiivse puhke- ja spordikeskusena omab mõju ka riigi suurimatele keskustele Tartule ja Tallinnale. Valga linna mõju ulatub üle Eesti piiri Lätti ning Otepää mõju üle maakonnapiiri Põlvamaale. Samas mõjutavad Valgamaa aladel elavate inimeste liikumisi tugevalt väljaspool maakonda paiknevad Elva ja Tartu, vähem Võru.¹⁶⁰

MP koostamisel on arvestatud üleriigilise planeeringuga „Eesti 2030+“ ja teiste riiklike suuniste ja juhenditega, samuti kohaliku kontekstiga ja KOV-ide huvidega, lähtudes mh maakonna ruumilise arengu analüüsi tulemustest ja koostatud uuringutest.¹⁶¹

Seoses maakonna ääremaalise asukohaga ja paiknemisega Eesti kontekstis suurematest majanduse arengut määravatest keskustest eemal, on asjakohane MP lähenemine keskenduda olemasoleva keskuste võrgustiku tugevdamisele ja nende olulisuse rõhutamisele töökohtade ja teenuste pakkujatena. Keskuste määramisel on lähtutud töökohtade ja erinevate teenuste paiknemisest ja funktsionaalsetest seostest (keskuste ja nende tagamaade koostoimest). See võimaldab väheseid ressursse otstarbekalt jaotada ja vältib süsteemitut killustamist. Keskuste määramise eesmärgiks on tagada kogu maakonnas töökohtade ning teenuste kättesaadavus ning seeläbi elukvaliteet nii linnades kui maapiirkonnas.

MP-ga on Valga maakonnas määratud üks maakondlik keskus (Valga), kaks piirkondlikku keskust (Otepää ja Tõrva), kaheksa kohalikku keskust ja seitse lähikeskust. Koos toimivad kaksikeskused on Sangaste-Keeni ja Tsirguliina-Laatre. Lähtuvalt keskuste struktuurist on maakonnas üks toimepiirkond keskusega Valgas ja kaks tugitoimepiirkonda keskustega Otepääl ja Tõrvas. MP-ga on kavandatud, et tagamaalt peaks olema võimalik keskuslinna (vastavalt siis kas Valka, Otepäälle või Tõrvasse) jõuda 30 minutiga. Valga maakonna keskused ja äärealad kuuluvad ka naabermaakondade (Tartu, Võru) toimepiirkondadesse, millega kaasneb vajadus maakondadevaheliseks koostööks (nt ühistranspordi korraldamisel). Valga-Pärnu ja Tõrva-Pärnu suunal ei ole tuvastatud sedavõrd olulist liikumist (pendelrännet).

Põhimõtteliselt võib MP asustuse suunamise lahenduse kohta öelda, et eeldatavasti tagab see rahuldava heaolu jaotuse, kui muude (majanduslike ja poliitiliste) meetmetega suudetakse tagada teenuste olemasolu vastavalt keskuste tasemetele ja nende kättesaadavus, kasutades erinevaid paindlikke lahendusi. Rõhutada tuleb, et MP-s on antud teenuste **minimaalne** loetelu, mida vastava taseme keskuses (v.a lähikeskuses) on soovitatav pakkuda. Lähikeskuste teenuste loetelu on jäetud sõltuvusse kogukonnainitsiatiivist ja ettevõtlusaktiivsusest. **Vajaduse korral tuleb hinnata, kas on (majanduslikult) otstarbekam teenuste loomine kohapeale või korraldada ühistranspordiühendus.**

Kahaneva rahvastiku ja peamiselt hajaasustuse tingimustes on väga oluline kohalike omavalitsuste omavaheline koostöö ja koostöö riigiametitega kvaliteetsete teenuste pakkimisel ja kättesaadavuse tagamisel. Seda enam, et MP-ga määratud teenuskeskuste teenuste pakettid on soovituslikud, mitte kohustuslikud.

Väljapoole toimepiirkondi Valgamaal jääb Puka piirkond. Paiknedes kahe keskuse – Otepää ja Tõrva vahel – ei ole kummagi keskuse mõju tõenäoliselt nii suur, et võimaldaks määratleda konkreetset toimepiirkonda. Nõrgemini on maakonna keskustega seotud ka kaugemad Läti piiri äärsed piirkonnad. **Teenuste valiku ja kättesaadavuse poolest ebasoodsasse piirkonda jäämine toob kaasa ohu ääremaastumise süvenemiseks**, kui ei leita ressursse ja lahendusi, kuidas tagada teenuste kättesaadavus rahuldaval tasemel. MP-ga on seda probleemi

¹⁶⁰ Valga maakonna ruumilise arengu analüüs, ptk 2.2

¹⁶¹ Valga maakonnaplaneeringu teemaplaneeringu „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2009–2015“ analüüs. Pilleriine Kamenjuk, 2014; Raport „Toimepiirkondade määramine“, Statistikaamet 2014; Uuring era- ja avalike teenuste ruumilise paiknemise ja kättesaadavuse tagamisest ja teenuste käsitlemisest maakonnaplaneeringutes, RAKE 2015

teadvustatud, mis loob eelduse sellega arvestamiseks ja ressursside kavandamiseks. Eelkõige tuleb (vastavalt vajadusele ja võimalustele) arendada paindlikke transpordilahendusi, aga teha ka koostööd teenuste kompleksse ja efektiivse süsteemi väljatöötamiseks.

Maalise piirkonna arenguvõimalused

Maalise piirkonna arenguvõimalused sõltuvad suurel määral töökohtade olemasolust (mõistlikus kauguses) ja teenuste kättesaadavusest, need omakorda ressursside olemasolust.

Maalistes piirkondades (hajaasustusaladel) on rõhk olemasoleva asustusstruktuuri säilimisele. Kuna rahvastiku vähenemise tõttu ja majanduslikel põhjustel puudub maakonnas suur ehitusurve, siis ei ole tõenäoliselt ohtu olemasoleva asustusstruktuuri rikkumiseks uute elamualadega. Ka MP-s (ptk 2) on välja toodud, et vältida tuleb sellise asustuse tekkimist, mis ühest küljest ei jälgi olemasolevat hajaasustusstruktuuri, aga teisalt ei tekita ka veel kompaktsed asustusüksust. Pigem võib asustusstruktuuri säilitamisel probleemiks osutuda elu kadumine küladest ja hajataludest, kui inimesed sealt välja rändavad või igavikku kaovad. Enamasti müüakse need talukohad (kinnistud) ära või antakse rendile. Sobivas asukohas on ostjateks/rentijateks tavaliselt metsa- ja põllumajandusega tegelevad suuremad ettevõtted. Sellega kaasneb oht, et elu kadumine nendest talukohtadest on pöördumatu. Parimal juhul eraldatakse talukinnistust õueala ja müüakse see suvituskohaks.

Positiivsena eristuvaks (kuigi valdavate trendide taustal vähemärgatavaks) suunaks, mis võiks mõnevõrra pidurdada rahvastiku vähenemist ja vananemist, on maale (tagasi) elama kolimine maaelu kui sellise väärtustamise pärast. Nimetatud suund annab tuge kogukondade tekkele ja tugevnemisele maapiirkondades ning toetab maa-asustuse säilimist. Riigil ja kohalikel omavalitsustel tuleks seda trendi igati toetada ja maale elama asumist populariseerida. Märkimisväärselt on maale elama asujate hulgas noori ettevõtlikke lastega peresid, kes oskavad ja tahavad piirkonna elu edendada. Muuhulgas on riigi ja KOV-ide tugi vajalik kaugtöö võimaldamises (kiire interneti kättesaadavus) ja ühistranspordi korraldamises (nt laste jõudmiseks haridusasutustesse).

Linnalise asustuse alad

MP koostamise käigus analüüsiti linnalise asustuse alade (tiheasustusalade) asjakohasust ning korrigeeriti vajadusel nende alade piire. Peamine põhjus selleks on rahvaarvu märkimisväärne vähenemine ning ehitusbuumi aegsete planeerimisotsuste mitteasjakohasus tänastes tingimustes ning arvestades rahvaarvu prognoosi. Eesmärgiks on hoida linnalise asustuse alad võimalikult kompaktsena, nähes ette nende tihendamise, et võimaldada muuhulgas ka tehnilise taristu efektiivset majandamist. Siiski ei näe planeerimisseadus ette varasemate planeeringutega määratud tiheasustusalade tühistamist, kuigi kohati tingivad selle vajaduse asustusgeograafilised protsessid. Maakonna linnaliste alade arenguks antud suunised võimaldavad jätkusuutliku ja inimõõtmelise linnaruumi kujundamist.

Inimõõtmelise linnaruumi kujundamisel on soovitatav üld- ja detailplaneeringute koostamisel muuhulgas lähtuda järgnevast:¹⁶²

- nn jalutatava ruumi loomine läbi funktsioonidelt ja ajaliselt kasutuselt mitmekesise ja tiheda linnaruumi;
- inimõõdet rõhutavad linnaehituslikud tingimused (jagatud tänavaruum, hoonemassiivide jaotus, fassaadide liigendatus ja aktiivsus jms);
- erinevate liikumisviiside soodustamine;
- liikumistakistusteta ruumi loomine (erivajadustega ja puuetega inimeste vaatenurgast);
- vabaõhu puhkekohtade olemasolu linnaruumis;

¹⁶² Ekspertarvamus „Sotsiaalsed ja kultuurilised mõjud maakonnaplaneeringute keskkonnamõju strateegilise hindamise läbiviimisel. Pille Metspalu, detsember 2013

- elamispindade mitmekesisuseks aluste loomine arvestades erinevate sihtrühmade vajadusi (suured ja väikesed korterid, äärelinnaeramud, üürikorterid jms).

Ühistranspordi korraldus

Ühistranspordi korraldus on tihedalt seotud teenuste kättesaadavuse ning tööle/kooli jõudmisega. Mida mugavam see kasutaja jaoks on, seda enam seda kasutatakse. MP-s on toodud ühistranspordi arendamise põhimõtted, mis lähtuvad planeeritud keskuste võrgustikust ja rahvastikuproгноosidest. MP-ga ei nähta ette kindlaid ühistranspordi marsruute, sest see sõltub konkreetsetest vajadustest ja võimalustest, liini tasuvusest jm teguritest, mis võivad olla aja jooksul muutuvad. Samad tegurid mõjutavad otsuste tegemisel ka seda, kas mingit piirkonda teenindab regulaarne ühistranspordiühendus või mõni paindlikest lahendustest (nt nõudetransport vms). Töö- ja haridusalase pendelrände uuringute tulemustest on oluline koostöö naabermaakondadega, et tagada mõistliku sõidugraafikuga ja mugav ühendus naabermaakondade suuremate keskustega.

Maavalitsustel ja kohalikel omavalitsustel tuleb olla valmis selleks, et seoses rahvastiku, sh õpilaste arvu, jätkuva vähenemisega maakonnas **saab olema suureks väljakutseks lisaks teenuste kättesaadavuse tagamisele ka ühistranspordi korraldamine**. Siiski peaksid piirkonnad, kus elanikud on sõltuvuses ainult oma isiklikust transpordivahendist, olema pigem erandid kui reeglid. Hea ühistranspordiühendus vähendab ääremaastumist.

Riigi poolt on tehtud ulatuslikke investeeringuid raudteetransporti, mis peaks aitama tõsta ühistranspordi osakaalu reisijakäibest. Valga maakonnas toimub reisirongiliiklus praegu ainult Tartu-Valga liinil. Kagu-Eesti regioonis tuntakse puudust ka reisirongiliiklusest Koidula-Võru-Valga liinil, mistõttu on põhjendatud selle võimaluse säilitamine MP-s.

Piirkondlikult saavad sageli takistuseks ühistranspordi kasutamisel ebasobivad sõidugraafikud ja/või ebamugavus/ebaturvalisus jõudmisel ühistranspordipeatusesse. Seetõttu tuleb üld- ja detailplaneeringutes jm planeerimisdokumentides mh pöörata tähelepanu „viimase miili“ ning „pargi-ja reisi“ põhimõtete rakendamise vajadusele.

„Viimase miili“ kontseptsioon transpordiühenduste korraldamisel

Riiklik transpordi arengukava¹⁶³ prognoosib, et trendid inimeste eelistustes ja väärtushinnangutes seoses ühistranspordi kasutamisega lubavad näha positiivseid arenguid. Et need realiseeruksid, on vajalik pakkuda mugavat ühistransporditeenust, mis oleks hästi ühendatud nn „viimase miili“ liikumisega. „Viimase miili“ (ka „esimese miili“) all mõeldakse liikumist reisi algkohast ühistranspordipeatusesse ja ühistranspordipeatusest reisi sihtkohta. Sageli on just selle liikumise ebamugavus (nt ei vii bussipeatusesse kõnniteed või ei ole rongipeatuses parklat) põhjus, miks ühistransporti ei kasutata, kuigi ühistranspordi teenus ise on mugav.

„Viimase miili“ põhimõtet toetab oluliselt kergliiklusteede võrgustiku väljaarendamine, millele MP koostamisel on pööratud olulist tähelepanu (vt ptk 6.5.2).

„Pargi-ja reisi“ põhimõtte rakendamine

MP rakendab „pargi-ja reisi“ põhimõtet, nähes ette parklate rajamise vajaduse bussi- ja rongijaamade juurde. Parklate kavandamisel ja haldamisel on oluline arvestada, et nii autosid kui ka jalgrattaid oleks nendes parklates turvaline hoida. Olemasolevaid rongi- ja bussipeatusi ning nende ümbrust tuleks korrastada selliselt, et nendele oleks tagatud mõistlik juurdepääs nii autoga, rattaga kui ka jalgsi.

Samuti võiksid KOV-id inimeste liikumistingimusi parandavate ja ohutust suurendavate toetusmeetmete taotlemisel olla aktiivsemad, tehes ära vajalikud eeltööd (planeerimine, projekteerimine jms).¹⁶⁴

¹⁶³ Transpordi arengukava 2014-2020; https://www.mkm.ee/sites/default/files/transpordi_arengukava.pdf

¹⁶⁴ Rongipeatuste ühendamiseks teiste transpordiliikidega korraldas Keskkonnainvesteeringute Keskus (KIK) 2015.a suvel projektipõhiselt taotlusvooru toetusrahade eraldamiseks Ühtekuuluvusfondist. Toetust antakse raudteepeatuse lähedal asuvate kergliiklus- ja juurdepääsuteede, auto- ja jalgrattaparklate ning

Lairibaühendus

Et võimaldada paindlikke lahendusi teenuste kättesaadavuse osas ja kaugtööd, **on vajalik kvaliteetse sideteenuse väljaarendamine keskustest kaugemale jäävates maalistes piirkondades.**

Aastaks 2018 on välja ehitatud EstWin lairiba (fiiberoptiliste kaablite) võrk, mis moodustub umbes 6000 km ulatuses optilistest kaablitest ning üle 1400 võrguühenduskohast. Võrgustiku loomise tulemusena asuks 98% majapidamistest, ettevõtetest ja asutusest võrgule lähemal kui 1,5 km¹⁶⁵.

Lairibaühenduse olulisus:¹⁶⁶

- tähtsus majandusele ja riigi konkurentsivõimele: uue põlvkonna lairibaühendused on tähtsaimaks teguriks riigi tootlikkuse kasvul ning aitavad suurendada riigi majanduse kogutoodangut. Need on vajalikud ka riigi konkurentsivõime tagamiseks rahvusvahelises konkurentsisis;
- olulisus majanduslangusest väljumisel: investeeringud uue põlvkonna lairibavõrkudesse aitavad kaasa majanduse taastumisele ning tagavad pikemas perspektiivis kaasa majanduse efektiivsemale toimimisele;
- võimalused tavatarbijale: Pea kõikidest eluvaldkondadest võib tuua näiteid lairibaühenduste kasutamisest. Lairibaühendused on muutunud inimeste elus juba sama tavaliseks kui elekter ning me tegelikult enam ei märkagi lairibaühenduste olemasolu;
- tähtsus energiakulude säästmisele ja CO₂ emissioonidele: tänu lairibaühenduste laialdasemale kasutusele väheneb süsinikdioksiidi emissioon ning säästetakse nii energiat kui ka transpordikulusid;
- tähtsus maapiirkondadele: maapiirkondades on tänu geograafilisele eraldatusele vajadused lairibaühenduste järele suured. Uue põlvkonna lairibaühendused aitavad kaasa maapiirkonnas ettevõtluse arengule ning inimeste elukvaliteedi paranemisele;
- mõjud tööhõivele: lairibaühenduste arendamine annab tööd uue võrgu ehituse perioodil ning loob uusi töökohti selle valmimisel.

Eesti infoühiskonna arengukava 2020¹⁶⁷ näeb muuhulgas ette **kiire lairibaühenduse jaevõrgu laiendamise toetamist turutõrke piirkondades**¹⁶⁸. Selleks:

- a) vähendatakse sidevõrgu ehitamisega kaasnevat halduskoormust, lihtsustades vastavat õigusraamistikku. Juurutatakse põhimõtte luua „viimase miili“ ühendused riigi rahastatud arendusprojektide raames rajatavatesse hoonetesse;
- b) edendatakse kiire interneti arendamist toetavat kogukondlikku algatust;
- c) toetatakse vajaduse korral turutõrke aladel, sealhulgas maapiirkondades, „viimase miili“ ühenduste rajamist.

Ilmselt kuulub oluline osa Valga maakonnast selles kontekstis turutõrke piirkondade hulka, mistõttu (riiklike) toetusmehhanismide väljatöötamine ja ressursside leidmine „viimase miili“ ühenduste rajamiseks maapiirkondades ja kogukondlike algatuste elluviimiseks on piirkonna

bussipeatuste ehitamiseks või remontimiseks, samuti reisijate teenindamiseks ette nähtud raudteepeatuse hoone rekonstrueerimiseks ning peatustesse reaalajas liiklusgraafikuid kuvavate infotahvlite paigaldamiseks. Toetust said taotleda kõik kohalikud omavalitsused, mida läbib raudtee. Toetuse saamisel oli tingimuseks eelnõustamise läbimine. Valga maakonnast osales selles projektis ainult Valga Linnavalitsus, kes taotles toetust Valga raudteejaama ümbruse ümberkorraldamiseks.

¹⁶⁵ Maakonnas välja arendatud ja kavandatud lairibaühenduse baasvõrk vt: <http://ela12.elasa.ee/elakaart/>

¹⁶⁶ Eesti uue põlvkonna lairibavõrgu arendusvisioon. Koostaja: Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit. Tallinn, aprill 2009; <http://elasa.ee/public/files/Eesti%20lairiba%20arenguvisioon.pdf>

¹⁶⁷ https://www.mkm.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/eesti_infouhiskonna_arengukava.pdf

¹⁶⁸ Turutõrke piirkond on ala, kuhu erasektor pole valmis investeerima liiga väikese tarbijaskonna tõttu ning kus ei ole võimalik mõistliku ajaga raha tagasi teenida

igakülgse arengu jaoks olulise tähtsusega. Samuti peaks igal eratarbijal olema võimalik liituda võrguga talutava ühinemistasuga, sest kiire internetiühendus kuulub tänapäeval sisuliselt inimeste põhivajaduste hulka, eriti maapiirkondades, kus vahemaade füüsiline läbimine mingi teenuse saamiseks on sageli kulukas ja ebamõistlik.

6.4.2. Tööhõive

Tööturuanalüüsid on olulisel kohal sotsiaalsete ja/või demograafiliste rühmade omavaheline võrdlus. Tähelepanu pööratakse näiteks soole, rahvusele, aga ka vanusele ja nende rühmade vahelistele erinevustele tööturuvõimalustes ning erinevuste põhjustele. Vanuserühmadest pööratakse tähelepanu eelkõige noortele ja vanemaealistele, sest neid peetakse mõnes mõttes tööturu riskirühmadeks. Vanemaealiste produktiivsust võivad tööandjad nende aegunud kvalifikatsiooni tõttu pidada väikeseks, samuti peetakse nende puhul tõenäolisemaks riski töölt näiteks terviseprobleemide tõttu enam puududa. Kui vanemaealiste peamine probleem on tööturul püsimine ja konkurentsivõime säilitamine, siis noortel tuleb kõigepealt hakkama saada tööturule sisenemisega. Noorte töötuse põhjuseks ei peeta mitte niivõrd hariduse, kuivõrd kogemuste puudumist. Eriti keeruline võib olla noortel siseneda tööturule kriisi ajal, kui vajadus uute töötajate järele järsult väheneb.¹⁶⁹

Hariduse tähtsust just tööelu alustamisel on rõhutatud mitmetes uuringutes, sest haridus on sel ajal peamine infoallikas töövõtja produktiivsuse ja oskuste prognoosimisel, hiljem saavad oluliseks muud näitajad, nagu tööstaaž, kogemused, soovituskirjad.

Olulised tööga rahulolu mõjutavad tegurid on palk, töölepingu tüüp, töökeskkond, tööaeg, karjääri- ja enesetäiendamisevõimalused ning töötajate kaasamine. Tööga rahulolu võivad mõjutada nii töökeskkond kui ka töötaja enda isikuomadused.

Pikaajalisteks töötuteks loetakse inimesi, kes on tööta olnud ja tööd otsinud 12 kuud järjest. Noorte puhul (kuni 24 eluaastat) loetakse pikaajaliseks töötuseks ka juba kuuekuulist töötuse perioodi.

Pikaajaline töötus põhjustab enesekindluse vähenemist ja sotsiaalset tõrjutust, samuti väheneb harjumus teha tööd. Töötud noored on sunnitud elama oma perekonna ja lähedaste kulul, mis halvendab leibkondade toimetulekut. Noorte pikaajaline töötus ja perekonna kulul elamine toob kaasa muganemise ja motivatsiooni kaotuse tööd otsida või edasi õppida.

Seega on töökohtade olemasolu ja vastava kvalifikatsiooniga tööjõu olemasolu piirkonnas tihedalt seotud inimeste sotsiaalse toimetulekuga (vt pkt 3.3). Kuigi maakonnas tööpuuduse tase on kõrge, on tegemist **struktuurse tööpuudusega**.

Struktuurse tööpuuduse all peetakse silmas tööjõu kvalifikatsiooni ja töötajate ning tööandjate geograafilise asukoha mitte kattumist nõudlusega tööturul. Struktuurse tööpuuduse puhul eksisteerivad koos vabad töökohad ja töötud. Sageli ei taha töötud elukohta vahetada või nad ei soovi või oma võimalusi piisavaks ümberõppeks. Seega nähakse struktuurse tööpuuduse tekke põhjusena peamiselt vähest mobiilsust, seda nii regionaalset kui ka majandussektorite vahelist liikumist silmas pidades. **Töötust, sh struktuurset töötust, aitab leevendada tulevikku vaatav kvalifikatsiooni omandamine või selle muutmine.**

Näiteks põllumajandussektoris jätkab tööhõive langustrendil, kuigi suuremad struktuursed muutused on tõenäoliselt juba toimunud. Viimase aja probleemid eriti piimandus- ja seakasvatussektoris võivad aga viia tööhõive kiirenevale vähenemisele ning endise olukorra taastumine ei pruugi realiseeruda. Olulisema mõjuga ongi mõne suurema tööandja tegevuse kokkutõmbamine/lõppemine või laiematest majanduslikest ja poliitilistest protsessidest tingitud muutused teatud majandussektoris.

¹⁶⁹ Muutuv majandus ja tööturg. Statistikaamet 2014; <http://www.stat.ee/72566>

MP näeb ette ettevõtluskeskkonna arendamise ja töökohtade paiknemise ruumilised põhimõtted (vt MP ptk 2.1.1), mis võtab muuhulgas arvesse MP-ga määratud asustuse arengu põhimõtteid, aga ka asustuse iseloomust tulenevad eelistused. Selle realiseerumine, sh töökohtade loomine, sõltub aga paljudest muudest teguritest. **Arvestades maakonna ääremaalisust, on vajalik riigipoolne regionaalpoliitiline ja majanduslik tugi nii tootmise ümberorienteerimisele ja uue ettevõtlusega alustamisele (uute töökohtade loomisele) kui ka ümberõppele.**

6.4.3. Inimese tervis

See valdkond on Valga maakonna kontekstis olulise tähtsusega, sest maakonna rahvastiku tervislik seisund on Eesti keskmisest halvem, samuti on tegemist vananeva rahvastikuga maakonnaga (vt ptk 3.3). **Inimeste tervislik seisund on otsese sõltuvuses nende haridustaseme ja tööhõivega** (vt ptk 3.3.5, 3.3.7 ja 6.4.2).

Tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonna võtmeprobleemide hulka kuulub mitmete esmatasandi teenuste (sh perearstiteenus, ravimimüük) koondumine eelkõige linnadesse, suhteliselt kehvemini on samad teenused kättesaadavad ka (osades) maakonna alevikes. Tulenevalt paiknemisest tugineb nende esmatasandi teenuste kättesaadavus valdavalt ühistranspordikorraldusele. Kohati jätab soovida perearstiteenuse kui esmatasandi teenuse kättesaadavus maakonnakeskusest kaugemal elavate inimeste jaoks, sest sageli on vastuvõtuajad piiratud, isegi kui teenus on põhimõtteliselt olemas. Perearstiteenuse kättesaadavust on ka regulaarse ühistranspordi abil (võrreldes mõne muu teenusega) suhteliselt keerulisem tagada, sest vastuvõtuajad on muutlikud.

Arvestades elanikkonna vähenemise ja vananemise trende võib eeldada, et arstiabi kättesaadavuse tagamine maapiirkondades ja soovitavas kvaliteedis muutub järjest keerulisemaks. Sellega seoses võib lisaks ühistranspordikorralduse olulisuse tõusule eeldada ka suurenevat vajadust paindlike ja integreeritud teenusepakkumise võimaluste järele (perearsti vastuvõtt väiksemates keskustes, paindlike transpordilahenduste kasutamine). Lisaks sellele, arvestades eakate suhtelise hulga suurenemist, vajab enam tähelepanu ka eakatele suunatud teenuste, sh hoolekandeteenuste, nõudluse ja mahu kasv.¹⁷⁰

MP püüab seda valdkonda korrastada, määra piirkondlikesse keskustesse esmatasandi tervishoiukeskuse (perearstikeskuse), hambaravikabineti, apteegi ja kiirabibrigaadi paiknemise, maakonnakeskusesse regionaalhaigla vajaduse. Perearstikeskuste majandusliku toimetuleku määrab piisava hulga nimistusse kuuluvate elanike olemasolu, kuid ei ole välistatud, et vajalik on täiendav majanduslik toetus. Hambaravikabinetid ja apteegid on aga eraettevõtted, mistõttu nende teenuste olemasolu määrab otseselt majanduslik tulukus. Võimaluste loomine (nt ruumide sisustamine) vajab tõenäoliselt riigi ja omavalitsuste täiendavaid ressursse. Teenuse kättesaadavuse parandamiseks on tõenäoliselt võimalikud ka erinevad paindlikud lahendused ja koostöö erinevate osapoolte vahel, näiteks perearsti vastuvõtt kohaliku keskuse päevakeskuses, rahvamajas või raamatukogus, liikuva hambaarstikabineti jms. Need aga vajavad täpsemat analüüsi ja kokkuleppeid, siinkohal saab otsustajatele ainult soovitada kastist väljapoole mõtlemist ja tulemuslikku koostööd osapoolte vahel, et leida nutikaid lahendusi.

Müra

Müratekitavate objektide planeerimisel ja tegevuste kavandamisel tuleb järgida välisõhu kaitse seadusest¹⁷¹ ja müra normtasemetest¹⁷² kinnipidamist. Vajadusel tuleb läbi viia kavandatava tegevuse eeldatava müra modelleerimine ning rakendada asjakohaseid ja põhjendatud leevendavaid meetmeid.

¹⁷⁰ Valga maakonna ruumilise arengu analüüs, ptk 2.3

¹⁷¹ Vt ptk 8: Välisõhus leviv müra; Elektrooniline Riigi Teataja:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015144>

¹⁷² Sotsiaalministri 04.03.2002 määrus nr 42 „Müra normtasemed elu- ja puhkealal, elamutes ning ühiskasutusega hoonetes ja mürataseme mõõtmise meetodid“; Elektrooniline Riigi Teataja:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/163756>

Liiklusest tingitud keskkonnamüra ja tekkiva tolmu vähendamisel tuleb lähtuda ka Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud Riigimaanteeade teehoiukavast aastateks 2014-2020, milles määratakse konkreetsed tegevused ja vahendid. Riigimaanteeade teehoiukava aastateks 2014-2020 ja Maanteeameti 2012.a strateegilise mürakaardi järgi ei ole Valga maakonnas määratud teelõike (üle 3 mln sõiduki aastas), kus müra normtasemetest lähtuvalt oleks vajalik müratõkete rajamine.

Välisõhu saaste, sh tolm

Välisõhu saastet põhjustavate objektide planeerimisel ja tegevuste kavandamisel tuleb järgida välisõhu kaitse seadusest¹⁷³ ja selle alusel vastu võetud normdokumentidest kinnipidamist. Vajadusel tuleb läbi viia kavandatava tegevuse eeldatava välisõhu saaste modelleerimine ning rakendada asjakohaseid ja põhjendatud leevendavaid meetmeid.

Tegevused/objektid, mille juures välisõhu saastetaseme jälgimine on oluline, on näiteks loomakasvatuskompleksid, turbatööstus, puidutööstuse ettevõtted, kemikaale käitlevad objektid jms.

Vabariigi Valitsuse 05.05.2011.a korraldusega nr 209 on vastu võetud Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm 2011-2015, millega on püstitatud eesmärk koostada ja rakendada riiklik programm "Eesti teed tolmuvabaks aastaks 2030".

Suur osa riigimaanteeade nimekirjas olevatest kruusateedest on korralikult välja ehitamata muldkeha ja kraavideta ega vasta ka praegu kehtivatele normidele ja nõuetele.

Maanteeamet on:

- tõstnud olemasolevate teede kandevõimet jämedateralise skelettmaterjali lisamisega nõrgema kandevõimega kohtades ning taastanud kruusateede pealiskihti lõikudel, kus viimane on põhiliselt tolmamise mõjul vähenenud alla kriitilise piiri, tagades tee profileeritavuse;
- puhastanud tee maa-ala võsast ja puudest, vähemalt riigile kuuluva transpordimaa ulatuses, mis on vajalik külg- ja pikinähtavuse sh minimaalse liikumisruumi tagamiseks;
- lubanud teemaale paigaldada erinevaid maa-aluseid kommunikatsioone (side- ja elektri kaableid ning muid tehnovõrke). Need võivad tulevikus olla mõningaseks probleemiks, kui on tarvis näiteks lisamaad kraavide kaevamiseks ja teekonstruktsiooni laiendamiseks. Üheksakümnendate aastate lõpus maareformi käigus riigi omandisse jäetud transpordimaa ulatus ei ole hetkel enam paljudel juhtudel piisav avalikult kasutatavatel teedel teehoiu korraldamiseks;
- teostanud elamute läheduses olevatel kruusateede lõikudel perioodiliselt tolmutõrjet kaltsiumkloriidiga (CaCl₂).

Suurimaks probleemiks kruusateede juures on tolmu mõju keskkonnale ja selle suurus sõltub enim elanikkonna paiknemisest ja liiklussagedusest. Kahjuks ei ole Eestis, vastupidiselt põhjanaabritele, võimalik kasutada materjale, millest saaks ehitada sideainega töötlemata peaaegu tolmuvabu katteid (graniitkillustik ja väike kogus savi). Nõuete järgi peab ka Eestis kruusateel kasutatav kruus sisaldama saviosakesi, mis tagab tee parema püsivuse, kuid tolmamist ei vähenda. Seetõttu on üheks väheseks võimaluseks tolmust vabanemiseks kruusateedele kergkatete ehitamine.

Seisuga 01.01.2013 on Eesti riigimaanteedest 34,1% katteta teed ehk põhiliselt kruusateed. Kruusakattega teede osakaal Kagu-Eestis, sh Valga maakonnas on Eesti keskmisest suurem (vt ptk 3.5.3). Samas on ka teedevõrgu tihedus keskmisest suurem, kusjuures suur osa maanteedest on väikese või väga väikese liiklussagedusega kõrvalmaanteed ja kohalikud teed (vt ptk 3.5.3). Katteta riigimaanteeade liiklussagedused on enamuses alla 200 auto ööpäevas ja väga suur osa teedest on väga väikese liiklussagedusega ehk alla 50 auto ööpäevas.

¹⁷³ Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015144>

Vahendite planeerimisel katete ehituseks on Maanteeamet lähtunud sellest, et olemasolev riigi kruusateede võrk on suures osas seisukorras, mis vajab nii kraavide kaevamist kui ka muldkeha ja kruusast aluse ehitamist. Enamus kruusateid, kus muldkehad ja kraavid olid varasemalt korda tehtud, on juba katte alla viidud ja järele on jäänud külmakerkeohtlikud või sisuliselt ilma muldkeha ja kraavideta kruusateede teelõigud, mille tõttu on kruusateele katete ehitamise hind edaspidi kilomeetri kohta kõrgem. Hetkel on arvestatud kilomeetri keskmiseks hinnaks 100 000 eurot/km, mis aga raskemates tingimustes võib olla märgatavalt suurem.

Eesmärk on ehitada riigimaanteelede tolmuwab katted kõigile suurema kasutusega (sagedus üle 50 autot/ööp) kruusateeledele aastaks 2030, arvestades elanikkonna paiknemist ja tee kasutamise intensiivsust. Planeeritud vahendid võimaldavad ehitada kava perioodil kruusteedele katted 50 kuni 150 km aastas.

Raskeliikluse korral (näiteks karjääriveod üle 15% liiklusest) kruusateeledele tolmuvaba katte ehitust ei planeerita, sest siirde- või kergkatend¹⁷⁴ laguneks kiiresti ja püsikatendi (asfaltbetoon) ehitus oleks, arvestades üldist väikest liiklussagedust, liialt kallis.

Väiksema liiklusega kruusateedel tagatakse tolmuwab katted vajaduse põhiselt, teostades elamute läheduses olevatel teelõikudel perioodiliselt tolmutõrjet CaCl_2 -ga. Seda meetodit saab kasutada ka karjääride väljaveoteedel. Samal ajal tegeleb Maanteeamet teiste võimalike tolmutõrje meetodite või vahendite välja selgitamisega ja võimalusel katsetamisega.

Maanteeamet on välja töötanud kruusateele katete ehitamise objektide valikumetoodika. Objektide määramisel ja järjestamisel arvestatakse liiklussagedust, raskeliiklust, tolmu mõju (teeäärseid majapidamised), teede kasutajaid, võrgulist tähtsust, bussiliinide olemasolu, jalgrattatrasse ja tasuvust.

Objektide nimekiri koostatakse kuni 4 aastaks ning seda korrigeeritakse iga-aastase eelarveprotsessi käigus. Üldjuhul eeldab kruusateele katte ehitamine sellele eelnevat suuremamahulist kruusatee remonti. Tööd tuleb planeerida reeglina kahele aastale, et konstruktsioon saaks vajuda ja tekkinud külmakerkelisi kohti oleks veel võimalik parandada.

Nimekiri kruusateedest, kuhu ehitatakse tolmuwab katted, avalikustatakse Maanteeameti kodulehel (vt Tolmuwab katted kruusateeledele).

6.4.4. Inimeste vajadused ja heaolu

Inimeste heaolu konkreetsetes piirkonnas sõltub olulisel määral:

- riigi poolt tehtavatest otsustest, eelkõige majandus- ja sotsiaalpoliitika valdkonnas;
- KOV-i võimekusest;
- töökohtade olemasolust, mis tagavad (pere jaoks) piisava sissetuleku;
- elukeskkonnast ning vaba aja tegevuste olemasolust ja mitmekesisusest;
- liikumisvõimalustest jms.

Ruumiline planeerimine, eriti MP tasandil, ei saa otseselt mõjutada inimeste heaolu taset. Valga MP-ga on ettevõtluse arendamiseks ja teenuste kättesaadavuse tagamiseks loodud igakülgsed tingimused.

Kui kodukoha läheduses ei ole piisavalt/sobivaid töökohti, on lapsevanemad sunnitud töötama kodust kaugemal, ka teises maakonnas või riigis, mistõttu neil jääb vähem aega oma lastega tegelemiseks. Ebapiisav kodune toetus ja vähene järelevalve võib kaasa tuua üha enamate noorte sattumise riskirühmadesse (koolist puudumine, alkoholi ja narkootikumide tarbimine, kuritegevus jne).

¹⁷⁴ Siirde- ja kergkatend on kergemat tüüpi katend (mustkate, kahekordne pindamine või freesipurust või stabiliseeritud kate, mis hiljem pinnatakse), mille tulemusel muudetakse tee tolmuvabaks.

Üldiselt on KOV-id oma arengukavades üsna põhjalikult analüüsinud inimestega seotud sotsiaalseid teemasid ja sõnastanud eesmärged olukorra parandamiseks ja ette näinud vastavaid meetmeid, kuid sageli raskendab nende elluviimist ressursipuudus. Ressursipuuduse all tuleb mõista nii rahaliste vahendite vähesust kui ka vastava pädevusega tööjõu defitsiiti.

Madalapalgaliste või töötute ja sotsiaalselt elatuvate lapsevanemate jaoks on lapse huviharidus reeglina selline lisakulu, mida vähesest sissetulekust pole võimalik tasuda. Madalama sissetulekuga peredest pärit lapsed ja noored kannatavad seetõttu sageli tõrjutuse ja kõrvalejäetuse all, mis võib viia psüühiliste häirete või kuritegevuseni. KOV-id korraldavad küll laste koolitransporti, kuid sageli ei võimalda sõidugraafikud osaleda huviringides. Samuti ei ole väikeses kohas KOV-il sageli ressursse mitmekülgse huvitegevuse korraldamiseks, mistõttu kannatab valikuvõimalus.

Inimeste heaolu mõjutavad ka nende elukeskkonna väärtused: väärtuslikud maastikud (vt ptk 6.4.5), kultuuripärand, loodusväärtused, puhkealade olemasolu jne. Selles osas on Valgamaa rikas ning MP on nende väärtustega arvestanud ja nende kaitse vajadust esile toonud.

MP toob eraldi välja tingimused puhkealade kavandamiseks väärtuslikel maastikel (MP ptk 3.1.3). See on igati asjakohane, sest puhkemajanduse suunamine väärtuslikel maastikel aitab kaasa nende säilimisele (võimaldab kontrollida looduslike alade koormustaluvust ja vältida massiturismi võimalikke negatiivseid mõjusid). Samuti käsitletakse puhkealadena linnalise asustuse ümbruses olevat rohevõrgustikku, kus lisaks ökoloogilistele aspektidele tuleb arvesse võtta ka rohevõrgustiku sotsiaalseid aspekte ning luua võimalused (nt terviserajad arvestades erinevate elanikerühmade vajadusi) inimeste vaba aja veetmiseks looduses, kus selleks on sobivad looduslikud eeldused.

Puhkealadena käsitletakse MP-s (ptk 3.1.5) ka supluskohti (supelrandu), juhtides tähelepanu, et ÜP-dega on neile vaja tagada juurdepääs. Ühtlasi tuleb tagada nn ametlikus supluskohas tingimused vastavalt kehtestatud nõuetele.¹⁷⁵ Lisaks suplusvee kvaliteedinõuetele peab supluskoht olema suplejatele ohutu, lauge, aukudeta, allikateta ja veekeeristeta ning vaba mudast ja ujumist segavast taimestikust. Vee sügavus supluskoha üldkasutatavas osas ei tohi ületada 1,8 m ja suplemiseks kasutatav veekogu osa peab olema veekogu muust osast eraldatud hoiatusmärkidega. Samuti tuleb tagada suplejate ohutus, heakord ja vajalik infrastruktuur. Terviseametil on õigus teha kohalikule omavalitsusele või veekogu omanikule ettepanekuid supluskohtade asutamiseks, kui Terviseameti hinnangul käib veekogus ujumas suur hulk inimesi ning suplemist seal ei ole alaliselt keelatud või ei ole antud alalist soovitusi veekogus mitte supelda.

Kõiki kaasava elukeskkonna kavandamine ja loomine (juhendmaterjal)¹⁷⁶

Kuna Valga maakond on vananeva rahvastikuga ja suhteliselt suur on ka erivajadustega inimeste osakaal, siis on oluline luua selline elukeskkond, kus kõik elanikkonna grupid tunneksid ennast ühtviisi turvaliselt, ohutult ja mugavalt.

Liigagi paljude inimeste liikumisvabadus on Eestis keskkonnas olevate takistuste tõttu olulisel määral piiratud. See määr on tihti nii suur, et mõjub diskrimineerivalt ning väärkust alandavalt. Kuigi avalik arvamus kipub piiratud liikumisvabadust seostama väga väikese inimrühmaga, puudutab see tegelikult palju rohkemaid. Keskkonnakohanduste abil või, veelgi parem, ligipääsetavuse ja kaasamise printsiipide järgimisega juba keskkonna planeerimisfaasis muutub meie kõigi, mitte ainult liikumiskõuetega inimeste liikumine mugavamaks, tervislikumaks ning kvaliteetsemaks.

¹⁷⁵ Nõuded suplusveele ja supelrannale. Vabariigi Valitsuse 03.04.2008 määrus nr 74;
<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082011006?leiaKehtiv>

¹⁷⁶ Juhendmaterjal „Kõiki kaasava elukeskkonna kavandamine ja loomine“. Koostajad: Eesti Arhitektide Liit, Eesti Disainikeskus, Eesti Kunstiakadeemia;
http://www.abivahendikeskus.astangu.ee/fileadmin/media/Trukised/Koiki_kasava_elukeskkonna_kavandamine_loomine.pdf

Viidatud juhendmaterjalist leiab vajalikku teavet kaasava elukeskkonna mõttesuundade ja ülddefinitsioonide kohta, ülevaate teiste riikide praktikast, elukeskkonna erinevate kasutajate kirjeldused, kommunikatsiooni põhimõtted, liikumise ja liikumisteede erinevad aspektid, ühiskondlike hoonete ja korterelamute kavandamise juhised, disainimeetodid jms ning hulgaliselt viiteid erinevatele teemakohastele allikatele. KOV-ide juhtidele ja spetsialistidele on see igati vajalik materjal tutvumiseks ja rakendamiseks.

Valminud juhendmaterjali põhifookuses on ehitatud keskkonna, selle kasutamise võimaluste ning selles pakutavate teenuste planeerimine ja kujundamine võimalikult paljude inimeste vajadustest lähtudes. Samas on keskkonna valmimine vaid eelprotsess selle kasutamisele, seal elamisele, töötamisele ja liikumisele.

Juhendmaterjali alusuuringu intervjuudes kerkis üha uuesti pinnale sügavam probleem – halvustav või tõrjuv suhtumine keskmisest erinevatesse inimestesse. Ehk lisaks keskkonna kohandustele on äärmiselt vajalik laiaulatuslik muutus suhtumises, mis väärtustab kõiki ühiskonnaliikmeid. Ei vanadus ega puue tohi olla aluseks erinevas vormis diskrimineerimise ilmingutele. Käitumismustrite muutumised on aga väga pikad ja keerulised protsessid, kus elukeskkond saab vaid toeks olla.

Suhtumisega on otseselt seotud ka elukeskkonna hooldamise ja korrashoiuga seonduv. Kahjuks jääb väheks vaid ehitamisest ja ehitiste valmimisest, et saavutada kõigile ligipääsetav ja mugav lahendus. Kui invaparkimisplatsi kasutatakse talvisel ajal lume ladustamiseks või sissepääsuni viivalt panduselt sügisel lehti ei koristata, siis ei ole võimalik neid sihipäraselt kasutada. Selle tulemusel ei saa aga inimesed, kelle ainsaks juurdepääsuks teenusele on spetsiaalselt avaram parklakoht või kaldtee, teenuseid tarbida ega ühiskonnaelus kaasa lüüa.

Kolmas oluline eeldus kogu keskkonna kvaliteetsemaks arendamisel on seotud kogu planeerimisprotsessi süsteemsuse ja terviklikkuse juurutamisega. Senine praktika lähtub kruntidest ja omandist ning kahe kinnistu piiril toimuv ei ole kellegi vastutusallas. Ometi võib just sinna jääv teekatte muutus põhjustada teekäijatele ebamugavusi, mõne abivahendiga liikuja tee võib ootamatute trepiastmete tõttu seal ka lõppeda. Seega on soovitatav rohkem arvestada kogu süsteemi kui terviku toimimist ning kooskõlastada oma tegevused naabrite omadega.

6.4.5. Maastik kui elu- ja töökeskkond

Euroopa maastikukonventsioon (*European Landscape Convention*) on 20.10.2000 Firenzes vastu võetud ja 01.03.2004 jõustunud üleeuroopaline kokkulepe kaitsta kõiki maastikke ja edendada koostööd maastike hindamisel ja väärtustamisel. Vastupidi UNESCO maailmapärandi kaitse konventsioonile, mis keskendub erilisele loodus- ja kultuuripärandile, rõhutatakse, et **igasugune maastik kui inimeste elukeskkond vajab kaitset, hoolt ja kokkuleppeid**. Ühena vähestest Euroopa riikidest ei ole Eesti selle konventsiooniga veel liitunud. Siiski puudutavad konventsiooni põhimõtted ka planeeringute koostamist. Osaliselt kajastuvad konventsiooni põhimõtted ka teemaplaneeringus *Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused*, mis on MP koostamise üheks aluseks.

Konventsioon selgitab maastike tähtsust järgmiselt:

- maastikul on tähtis roll piirkondliku ja kohaliku kultuuri kujunemises. Maastik kannab endas olulist osa Euroopa loodus- ja kultuuripärandist;
- maastik on mängulava mitmele majandussektorile. Maastik on oma olemuselt kergesti mõjutatav ja haavatav ning põllumajanduses, metsanduses, tööstuses ja maavarade kaevandamise tehnoloogiates, samuti transpordis ja turismis toimuvad arengud kiirendavad maastike ümberkujunemist;
- maastik on indiviidi ja ühiskonna heaolu võti;

- maastikel on kultuurilises, ökoloogilises ja sotsiaalses sfääris tähtis avalikkust ühendav roll. Maastik on majandusressurss, mis õige majandamise korral aitab kaasa töökohtade loomisele.¹⁷⁷

Eesti maastikukorraldus on kaitsealadepõhine, väärtustades esteetilisi maastikupilte, mis toovad meieni (kunagise) traditsiooni ja ajaloo. Erinevus maastikukonventsiooni lähenemisest seisnebki selles, et Eestis klassifitseeritakse väärtuslikuks küll tüüpilised, esinduslikud ja haruldased maastikud, ent harilik igapäevamaastik jääb tähelepanuta, kohalik elanik justnagu lahutatakse maastikust. Kahtlemata omavad kaunid pildid hingelist väärtust, ent **maastikus elavate ja seda loovate inimeste jaoks ei oma need oluliseks peetud maastikud erilist tähtsust**. Kohalik ei suutu maastikku kui kultuurisündmusse ja museali, tema jaoks on maastik igapäevane töö- ja elukeskkond.¹⁷⁸

Ka Eesti looduskaitse arengukava aastani 2020¹⁷⁹ (ptk 2.3) käsitleb maastikku eelkõige kui loodusliku mitmekesisuse elupaigaülest tasandit. Arengukavaga ette nähtud tegevussuunad ja peamised tegevused (meede: maastike mitmekesisuse tagamine) puudutavad maastikuväärtusi (rõhuasetusega loodus- ja kultuuriväärtustele), kaitstavaid maastikke (sh pargid), risustatud alade korrastamist ja risustavate üksikelementide likvideerimist ning rohevõrgustiku toimimise analüüsi koostamist ja vajadusel täiendavate tegevuste kavandamist. Maastikuhooldekavade koostamine on kavandatud rohevõrgustiku toimimise tagamiseks.

Vajalik on tugevdada maastike kaitse sotsiaalset poolt, st leida viisid ja vahendid maastiku käsitlemiseks kohaliku elaniku igapäevase elu- ja töökeskkonnana. Selle teema alla kuuluvad peale traditsiooniliste külamaastike mitmekesisuse ja mosaiiksuse (vt allpool) muuhulgas ka linnalised asulad ning suuremad ja väiksemad külakeskused, nende visuaalne ja funktsionaalne atraktiivsus/identiteet ja heakord, korrastatud teed ja teeääred jne – ühesõnaga see keskkond, kus kohalik elanik liigub ja toimetab. Inimene tunneb ennast paremini läbimõeldud ja korrastatud ning meeldivas keskkonnas. See võib saada mõnelgi puhul argumendiks ka elukoha valikul ja tuua piirkonda juurde uusi elanikke.

Kaalutlusi Eesti maapiirkondade maastike planeerimisel¹⁸⁰

Maastik on kompleksne ja keeruline mõiste. Maastiku üks kõige tähtsamaid omadusi on muutumine. Eesti maastike peamised ohud on rahvastiku vähenemine ja põllumajandusmaade hülgamine koos kõigi sellega kaasnevate muutustega visuaalses kvaliteedis ja maastike toimimises.

Üks peamisi probleeme, millega planeerijad, eksperdid ja maastikuteadlased peaksid arvestama, on inimeste erinev arusaam maastiku mõistest. Kohalikul tasandil maastiku mõistet igapäevakõnes ei kasutata, vaid räägitakse pigem kohtadest. Seepärast tuleb planeerijatel ja uurijatel teha palju eeltööd, et leida kohalike elanikega ühine keel ning saada mõistetest ühtmoodi aru. Vastasel korral võivad planeeringud, strateegiad, poliitikad või muud eesmärgiks seatud meetmed luhtuda.

Kohalike elanike maastikueelistuste uurimine näitas, et positiivselt mõjutasid eelistusi eeskätt maastikul nähtavad looduslikud tunnusjooned (nt ürgorud, voored) ning piirkonnale iseloomulik ajaloolis-kultuuriline pärand (nt mõisad, kirikud). Kohalikul tasandil võib ilmnedagi veel arvukalt mõjutusi, nt kirjandusteoste mõju, aktiivsete kodulooürijate või piirkonnast pärit tuntud inimeste mõju. Loomulikult mõjutab inimeste maastikueelistusi ka nende päritolu, tegevusala, hariduslik taust ja palju muid individuaalseid tegureid, kuid üldjoontes, nt maakonna või valla

¹⁷⁷ <http://maastikukonventsioon.edicy.co/konventsioonist>

¹⁷⁸ Diana Rimm. Euroopa maastikukonventsiooni rakendamise vajadus ja võimalused Eestis. Magistritöö, Eesti Maaülikool, 2007

¹⁷⁹ http://www.envir.ee/sites/default/files/lak_lop.pdf

¹⁸⁰ Helen Alumäe. Landscape Preferences of Local People: Considerations for Landscape Planning (Kohalike elanike maastikueelistused: kaalutlusi Eesti maapiirkondade maastike planeerimisel). Institute of Geography, University of Tartu, 2006. Dissertationes Geographicae Universitatis Tartuensis 26: <http://hdl.handle.net/10062/984> (<http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/10062/984/5/alumaehelen.pdf>)

tasandil on võimalik inimeste maastikueelistusi ja nende suhtumist maastikusse analüüsida ja nendega arvestada ka individuaalsetesse eripäradesse laskumata. Valdav osa avalikkusest hindab moodsat tööstuslikku põllumajandusmaastikku madalalt ja eelistab „vanamoodsat“ maastikku ja/või maastikke paljude „looduslike elementidega“. Eesti maaelanikud eelistavad selgelt avatud vaadete ja enamasti väiksemastaabiliste maastikuelementidega mitmekesist külamaastikku. Küsitluse kohaselt sisaldab ideaalne Eesti külamaastik põlde, lehmakarju ja talumajapidamisi koos taustal oleva metsaga.

Traditsiooniliselt on põllumajandus olnud kõige olulisem Eesti maastike kujundaja. Viidatud doktoritöö tulemused tõendasid, et käsitletud maakondade¹⁸¹ kohalikud elanikud eelistavad mitmekesist, elavat külamaastikku koos selles nähtavate ja tajutavate inimtegevuse mõjudega. Oluline on tõdemus, et enamike kohalike elanike arvates ohustab Eestimaa külamaastikke eelkõige põllumajanduse allakäik ning sellega kaasnevad protsessid nagu külade tühjenemine ja lagunemine, põllumaade söötijätmine ja võsastumine. Samas hindavad inimesed kõige kõrgemalt just selliseid külamaastikke, kus vaateväljas on haritud põllud, kariloomad ja toimivad talukohad. See annab selge signaali vajadusest maapiirkondade maastike arengule ja tulevikule enam tähelepanu pöörata, arvestades ka seal elavate inimeste eelistuste ja väärtushinnangutega. Juba praegu on traditsiooniline põllumajandusmaastik asendumas nn post-produktiivse külamaastikuga, milles sageli annavad tooni turismirajatised ja põllumajanduses mittehõivatud elanikud. Muutumas on ka kohalike elanike väärtushinnangud maastiku osas: kui keerulisemal, majanduslikult raskel ajal hinnati enam maastiku majanduslikku väärtust, siis nüüd peetakse oluliseks ka maastiku identiteediväärtust, samuti ajaloolis-kultuurilist pärandit ja maastiku esteetilist aspekti.

Kuigi me võime teada kohalike elanike maastikulisi eelistusi ja maastikega seotud väärtusi ning teeme plaane, mis peaksid kaasa aitama soovitud tuleviku täitumisele, ei ole maastike arengu tulevik siiski täielikult ennustatav ega planeeritav. Veel enam, tuleviku maastikel on mitmeid alternatiive, mis sõltuvad nii üksikisikute otsustest kui ka poliitikatest, strateegiatest ja muudest elluviidavatest meetmetest. Üks viis maastike tuleviku käsitlemiseks on kasutada erinevaid stsenaariume. Visualiseeritud stsenaariumide väljatöötamine ja kohalike elanike eelistuste väljaselgitamine annab tagasisidet poliitikele ja otsustajatele, kusjuures lõpptulemus võib sisaldada elemente erinevatest stsenaariumidest.

Kohalikke elanikke kaasav planeerimine või maastiku-uurimine võib aidata inimesi ja neid ümbritsevaid maastikke lähendada ning innustada inimesi maastiku ja selles peituva pärandi eest hoolt kandma. Praegu jääb kohalikul tasandil sageli puudu enesekindlusest, huvist ja teadmistest, mis suunaks inimesi maastikule rohkem kavandatud tähelepanu pöörama. Kaasav planeerimine saab aidata tekkida sisemisel huvil ja vajadusel omi maastikke austada, harida ja hoida, mis omakorda tugevdab kohaliku kogukonna identiteeti ja elujõudu, luues aluse külamaastike säilimisele.

6.5. Mõju majanduslikule keskkonnale

Valgamaa on nii Eesti kui ka rahvusvahelises kontekstis ääremaalise asetusega piiriäärne ala ja see mõjutab maakonna majanduslikku keskkonda märkimisväärselt rohkem, kui see, mida MP-ga kavandatakse või ei kavandata. Paiknemine Eesti lõunapiiril ei anna Valga maakonnale märkimisväärsed arengueeldusi. Kuigi rahvusvahelised suhted Läti Vabariigiga on üsna head, siis regionaalne piiriülene majanduslik koostöö on üsna tagasihoidlik, sest ka Läti poole peal on tegemist selle riigi ääremaaga, kus arvestatavat majanduslikku tegevust ei toimu, ja see ei soodusta piiriülest koostööd.

Valga maakond on eemal ka Eesti suurematest (majandus)keskustest, mis valdavalt asuvad põhjarannikul (pealinn, nn Suur-Tallinn, suuremad sadamad ja tööstusettevõtted jms), mistõttu

¹⁸¹ Võrumaa (Obinitsa piirkond Meremäe vallas), Põlvamaa, Valgamaa, Tartumaa, Viljandimaa, Jõgevamaa, Saaremaa, Harjumaa

maakonna majanduslik panus on tagasihoidlik. Valga raudteejaam annab maakonnale küll teatud logistilise tähtsuse, kuid selle kogu potentsiaal ei ole siiani paraku kasutust leidnud. Riigi seisukohalt peetakse, vastavalt üleriigilisele planeeringule Eesti 2030+, primaarseks Põlva maakonnas asuva Koidula piirijaama kui logistiliselt ja rahvusvaheliselt olulise punkti arendamist ja käigushoidmist, mis vähendab Valga suuna positsiooni majanduse edendamisel. Seetõttu on piirkonna majanduse areng olulisel määral seotud nii Eesti siseriiklike kui ka välispoliitiliste ja rahvusvahelise tasandi otsustega. Maakonna ja kohalikul tasandil, kus näiteks Valga raudteejaama kasutusmahtude suurendamine võimaldaks pakkuda lisavõimalusi, puuduvad paraku võimalused vastavate otsuste mõjutamiseks, seda ka MP-ga. Valga linn tegutseb selle nimel, et ühitada Valga ja Valka linnaliinide bussiliiklust.

Valgamaa piiriäärne paiknemine on andnud kohalikul tasandil eelise Euroopa Liidu (EL) finantsabi saamisel piirkonna arendamiseks (EL piiriülest koostööd soosivad rahastusmehhanismid: Eesti-Läti piiriülene koostöö ja Eesti-Läti-Vene piiriülene koostöö). Programmid toetavad rahaliselt ühiseid arendustegevusi regiooni konkurentsivõime parandamiseks, kuid ilmselgelt on ka need (eriti Eesti-Läti-Vene piiriülene koostöö) mõjutatavad rahvusvahelisest (poliitilisest) olukorrast ning riikidevahelistest suhetest ja võimalustest. Toetusi on kasutatud näiteks Valga ja Valka linnade taristu ja puhkevõimaluste ühiseks arendamiseks. Tõenäoliselt on ka potentsiaali teatud teenuste muutmiseks efektiivsemaks neid mitte dubleerides. Piiriülese koostöö võimalused erinevate EL-i programmide abil laienevad kõigile Valga maakonna piiriäärsetele omavalitsustele.

See, et Valgamaa näol on tegemist suhteliselt uue maakonnaga, ei mõjuta ainult kultuurilist keskkonda (vt ptk 6.3), vaid ka majanduslikku keskkonda. Valgamaa on Kagu-Eesti kontekstis selles mõttes sarnases olukorras Põlvamaaga, mis on samuti moodustatud suhteliselt hiljuti ja erineva taustaga ajaloolistest piirkondadest. (Võru maakond, vastupidi, on selles mõttes ühtne, sest see on kujunenud/säilinud ajaloolise Võrumaa põhjal.) Tartu linnal on Valgamaale oluline mõju.¹⁸² Tartu kui suure linna ja regiooni keskuse mõju avaldub eelkõige maakonna põhjaosas (Otepää piirkonnas), sh igapäevases tööalases ja õpilaste pendelrändes, mida soodustavad head ühendused (teedevõrk ja bussitransport, reisirongiliiklus). Siin on suur sarnasus Põlva maakonna põhjapoolse osaga.

Väga oluline majanduse arengut mõjutav asjaolu/takistus kogu Lõuna-Eestis on kaugus regulaarühendustega rahvusvahelisest sadamast ja lennujaamast, mis teeb keeruliseks, ilma regionaalpoliitiliste toetuste aga praktiliselt võimatuks, võistelda Põhja-Eestiga (rahvusvaheliste) investeeringute ja välituristide pärast, sest Lõuna-Eesti piirkonda jõudmine on ajamahukam ja ka kulukam. Kuigi Otepää on rahvusvaheliselt tuntud suusaspordikeskus, on välituristide ööbimiste suhtarv elaniku kohta Eesti mõistes tagasihoidlik. Nagu eespool mainitud, ei loo praeguses majanduslikus olukorras märkimisväärsed logistilisi võimalusi ka Valga raudteejaam. Kuna üleriigiline planeering Eesti 2030+ määratleb peamise rahvusvahelise ühendusena Tallinn–Tartu–Koidula suuna (nii raudtee- kui ka maanteekoridorina), siis vähendab see Valgamaad läbiva Tartu-Valga raudtee ja põhimaantee nr 3 Jõhvi-Tartu-Valga (E264; *Via Hanseatica* rahvusvaheline turismimarsruut) rahvusvahelist osatähtsust (sarnaselt Eesti kontekstis olulise Tallinn–Tartu–Võru–Luhamaa maanteega, mis läbib Põlva ja Võru maakondi ning ühendab Tallinna ja Tartuga Võrumaal Vene piiril paiknevat Luhamaa piiripunkti). Tartu-Valga suund on Lõuna-Eesti piirkonna jaoks rahvusvahelise transpordiühendusena oluline (peamiselt Tartu linna jaoks), kuid Valga maakonna kontekstis kujutab see endast peamiselt transiitliiklust, mis maakonnale märkimisväärselt lisaväärtust ei anna.¹⁸³

Valga maakonna näol on tegemist kahaneva ja vananeva rahvastikuga piirkonnaga, mida eelkõige mõjutavad (peamiselt noorte inimeste) väljaränne ja vähene sündimus ning ohustab ääremaastumine. Üks lahkumise peamisi põhjuseid on elamisväärsed sissetulekut võimaldavate töökohtade puudus.

¹⁸² Tuginedes Statistikaameti poolt koostatud toimepiirkondade määramise raportile, maakondade sotsiaalse infrastruktuuri analüüsile ning pendelrände andmetele – vt Valga maakonna ruumilise arengu analüüs

¹⁸³ Eeltoodud käsitluse koostamisel on kasutatud Valga maakonna ruumilise arengu analüüsi

Valga MP-ga on loodud igakülgseid ruumilised võimalused majanduse arenguks. Siiski on oluline juhtida tähelepanu sellele, et **riiklike regionaalpoliitiliste meetmetega tuleks soodustada töökohtade (sh väikeettevõtluse) loomist erinevate tasandite keskustesse (mitte ainult maakonnakeskusesse), sest see aitab kaasa asustuse säilimisele ka maakonna äärealadel.** Ettevõtluse arendamiseks erinevates majandusharudes ei ole seatud olulisi planeeringulisi piiranguid, kui maakasutus on selleks sobiv. Loomulikult tuleb seejuures järgida asjakohaseid keskkonnanõudeid.

Lisaks määratud tootmismaadele on võimalik tootmisettevõtteid ja -hooneid rajada näiteks endiste majandite farmide ja tehnohoonete (remonditöökojad jms) alale ning tootmistalude juurde. Probleem on selles, et paljudes kohtades ei ole endiste farmide/lautade jm tootmishoonete ning nende aluse maa omanik arendustegevusest huvitatud või ei ole tal selleks piisavalt ressursse, kuid kinnisvara ei müüda või küsitakse selle eest põhjendamatult kõrget hinda. Seetõttu ei saa ka keegi teine neid maid eesmärgipäraselt kasutusele võtta. Riigil tuleks leida sellised **majanduslikud hoovad, mis soodustaks või sunniks selliseid kasutult seisvaid potentsiaalseid ettevõtluseks sobivaid maid käibesse andma**, et mitte võtta kasutusele põllumajandusmaid või muid hoonestamata maid. Reeglina on endistel tootmisaladel olemas ka elementaarne varustatus tehnovõrkudega. See ei pruugi olla küll alati piisav tänapäevaste vajaduste jaoks ja vajab ajakohastamist, kuid see ei ole põhjus uute, hoonestamata alade kasutuselevõtuks, kuhu on vaja rajada täiesti uus tehniline taristu.

Valgamaa ettevõtete väiksus ning sellega seotud nõrkused kapitali kaasamisel, innovatsioonil ning ekspordivõimel mõjutavad ettevõtete lisandväärtust. Statistikaameti andmetel moodustas SKP elaniku kohta Valgamaal 2013.a 52,5% Eesti keskmisest.¹⁸⁴

„Arengustrateegia Valgamaa 2020“¹⁸⁵ järgi on maakonna majanduse arengu seisukohast olulised järgmised valdkonnad: energiatõhus logistika, piirkondlikku ressursi ja koostööpotentsiaali ära kasutav turism, traditsioonilised ja tööjõumahukad tootmisharud, ökoloogilised tegevusalad, transpordiühendused ja arenduskoostöö Tartuga, Valga-Valka piiriülene tõmbekeskus ja logistiline baas, teenuste uuenduslikkus ja polüfunktsionaalsus.

Põllumajandusliku väiketootmise mitmekesisest struktuuri, sh peretalusid, soosib (vähemalt avalikes sõnavõttudes) ka Eesti riiklik põllumajanduspoliitika, mille järgi EL-i finantstoetustega soovitakse kaasa aidata sellele, et igas peretalus oleks vähemalt üks tasustatud töökoht.¹⁸⁶

Mõnele piirkonnale on iseloomulik ühe või mõne suurema tööandja olemasolu, mille käekäigust sõltub inimeste tööhõive. Seetõttu on sellised piirkonnad väga tundlikud majandusliku olukorra suhtes. Stabiilsuse saavutamiseks on vajalik soodustada sellistes piirkondades ettevõtluse mitmekesistumist ja väikeettevõtlust.

Kui me tahame, et elu maal säiliks ja inimesed ise end ja oma naabreid pisikeste ettevõtetega ülal peaksid, siis tuleb meil toetada neid väikesi, et nad jääksid ellu! **Pigem olgu maal 100 väikest kui üks suur ettevõte** – sest on ju teada, mis juhtub ühes vallas, kus ainuke suur tööandja pillid kokku paneb, näeme neid juhtumeid uudistest iga päev.¹⁸⁷

Eesti riigi regionaalpoliitika ei ole seni piisavalt arvestanud piirkondlike erivajadustega. Erandiks on üksikud programmid. Hajaasustuse programmi eesmärk on hajaasustusega maapiirkondades elavatele peredele tagada head elutingimused ning seeläbi aidata kaasa elanike arvu püsimisele hajaasustusega maapiirkondades. Programmist toetatakse majapidamiste veesüsteemide, kanalisatsioonisüsteemide, juurdepääsuteede ning autonoomsete elektrisüsteemidega seotud tegevusi. Vana-Võromaa ja Mulgimaa kultuuriprogrammide raames toetatakse vastavalt võro ja

¹⁸⁴ <http://www.stat.ee/ppe-44138>

¹⁸⁵ <https://valga.maavalitsus.ee/documents/180027/2279601/Valgamaa+2020.pdf/49c03297-4912-4d61-887a-f055c1a988f3>

¹⁸⁶ Põllumajandusminister I. Padari ettekanne

<http://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/mak-2014/infopaevad-2014-otsetoetused.pdf>

¹⁸⁷ Maire Forsel. Eesti väikeettevõtja aususe hind. 29.01.2015: <https://et-ee.facebook.com/LeisiLapikoda/posts/710756019022368:0>

mulgi pärimuskultuuri säilimist. **Pärimuskultuuri säilimine on tihedalt seotud väikeettevõtluse ja turismimajandusega.**

Ääremaade uut kasvamist võimaldab ka aasta aastalt populaarsust koguv intellektuaalide jt jõukamate ning mobiilsete, seni linnas elanute osajaline elama minek maale, kus nad kasutavad kommunikatsiooniks IKT uusi võrgulahendusi.¹⁸⁸

Peamine oht majanduskasvu jätkusuutlikkusele peitub majandusstruktuuri liiga aeglasel kaasajastumises. Üheks põhidimensiooniks ettevõtte ning indiviidide muutumis- ja koostöövõimekus, mida iseloomustavad näitajad on ettevõtete valmidus koha muutmiseks väärtusahelas; kasutatavate tehnoloogiate uuendamine; toodete, teenuste ja protsesside innovatsioon; koostöövalmidus; õppimisvõime jms. Muudatuste toetamisel on valitsussektoril oluline roll. Valitsus saab olla kas passiivne (toimuvaid protsesse vaid kõrvaltvaatajana jälgiv) või aktiivne (protsesse mõjutav ja toetav). Mõju saab avaldada nii otseste majandus-, sh ettevõtluse toetamise, poliitikate kui ka teiste majandusega seotud (näiteks haridus-, teadus-, migratsiooni-) poliitikate kaudu.¹⁸⁹ **Riiklikud meetmed on praegu aga selgelt ebapiisavad tasakaalustamaks ääremaade sotsiaal-majanduslikku mahajäämust.**

6.5.1. Olulised ja arendatavad majandusharud

Metsamajandus ning puidu- ja mööblitööstus

Metsa majandamine tähendab metsa kasvatamist, kasutamist, korraldamist ja kaitset. Metsatöid tehes on oluline säilitada tasakaal metsa poolt pakutavate majanduslike, sotsiaalsete, kultuuriliste ja looduslike väärtuste vahel.

Koostatud on rakendusuuring "Metoodika lageraiete mõju hindamiseks ja konfliktide ennetamiseks maastiku tasandil, arvestades sotsiaalseid, majanduslikke ja ökoloogilisi aspekte",¹⁹⁰ mille tellija oli Riigimetsa Majandamise Keskus (RMK). Uuring viidi läbi Eesti Maaülikooli ja Tallinna Ülikooli koostöös. Uurimistöö eesmärgiks oli välja töötada RMK-le rakendamiseks sobiv metoodika lageraiete mõju hindamiseks ja võimalike konfliktide ennetamiseks, mis on süsteemne, mõjude kompleksust ja tasakaalustatust arvestav ning orienteeritud metsamajandamise negatiivsete mõjude vähendamisele ja ennetamisele ning positiivsete mõjude suurendamisele pikaajalises perspektiivis.

Rakendusuuringus tuuakse välja et, metsamajandamisega seotud konfliktide tekkepõhjused on väga mitmetahulised, mistõttu nende ennetamine ja vältimine eeldab hoolikalt läbimõeldud tegevuskava. Parimaks konflikti ennetamise meetmeks loetakse erinevate huvirühmade kaasamist otsustusprotsessidesse. Soovitud eesmäärke täitev kaasamine võib osutuda keerukaks, sest:

- 1) mõnikord jääb puudulikuks riiklik seadusandlus, mistõttu ei pruugita kaasamist metsamajandamisega seotud planeerimisprotsessis rakendada;
- 2) vaeleks võib osutuda valitud kaasamise vorm, mis ei anna kokkuvõttes soovitud tulemusi ega rahulda konkreetset püstitatud eesmärki;

¹⁸⁸ Uuring "Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos". Vastutav täitja: Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009;
https://www.siseministerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Uuringud/Regionaalareng_ja_poliitika/2009_eesti_regioonide_majandusstruktuuri_muutused_.pdf

¹⁸⁹ Uuring "Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos". Vastutav täitja: Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009;
https://www.siseministerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Uuringud/Regionaalareng_ja_poliitika/2009_eesti_regioonide_majandusstruktuuri_muutused_.pdf

¹⁹⁰

http://www.rm.k.ee/files/METOODIKA%20LAGERAIETE%20MOJU%20HINDAMISEKS%20JA%20KONFLIKTIDE%20ENNETAMISEKS_LOPPRAPORT_2015.pdf

- 3) tihtilugu jääb vajaka sobivate sihtrühmade määratlemisest, et arvestatud saaks kõikide huvitatud osapoolte arvamus.

Seetõttu on võimalike konfliktide ennetamiseks vajalik rakendada mitmetasandilist läbimõeldud kaasamis põhist praktikat, arvestades sealjuures erinevaid konflikte põhjustavaid mõjutegureid.

Metsamajandusega on tihedalt seotud puidu- ja mööblitööstus, mis on maakonnas oluline tööstusharu, andes muuhulgas ka märkimisväärse osa maakonna eksporttoodangust.¹⁹¹ Puidu- ja mööblitööstuse sektori käigushoidmisel on oluline tähtsus ka selles mõttes, et see võimaldab anda kohalikule toorainele (puidule) lisandväärtust.

Põllumajandus ja toiduainetetööstus

Valgamaal on põllumajandus oluline majandusharu, kuid seoses põllumajanduse moderniseerimisega (nt kaasaegsete põllumajandusmasinate ja lüpsirobotite kasutuselevõtt) väheneb selles sektoris järjest enam töökohtade arv. Elanike väljarände minimeerimiseks on oluline inimeste ümberõppe soodustamine. Üheks ümberõppevõimaluseks on õppida väikeettevõtlust ja rakendada oma teadmisi näiteks ökopõllumajanduses või mõnes muus niššivaldkonnas.

Põllumajanduses on kujunemas suurtalude ja väikeste „ellujäämistalude“ kooslus, kus peamise kaubatoodangu annavad suurettevõtted ning kus keskmiste ja väikeste talude arv väheneb kiiresti: maad renditakse suurtele ja majad müüakse suvitajatele. Vastav protsess toob kaasa maapiirkondade püsielanikkonna kahanemise ning nii era- kui ka avalike teenindustevõtete kumulatiivse kahanemise.¹⁹² See protsess on suure tõenäosusega pöördumatu, parimal juhul on seda protsessi võimalik ehk aeglustada, kui seda toetavad vastavad riiklikud meetmed.

Riiklikul tasandil on pandud oluline rõhk kõrge tootmisväärtusega põllumajandusmaade kaitsele. Selleks rakendatakse järgmisi riiklikke abinõusid:

- väärtusliku põllumajandusmaa säilimine sihtotstarbelise kasutamise tagamise kaudu;
- väärtuslikule põllumajandusmaale ehitiste rajamise piiramine.

MP-de koostamisele on seatud ülesandeks väärtuslike põllumajandusmaade määramine. Selle aluseks on Maaeluministeeriumi ja Põllumajandusuringute Keskuse poolt välja töötatud meetodika.

Väärtuslikuks põllumajandusmaaks loetakse põllumajandusmaa massiiv, mille boniteet¹⁹³ on võrdne või suurem Eesti muldade kaalutud keskmisest boniteedist. Maakonnas, mille põllumajandusmaa kaalutud keskmine boniteet on Eesti keskmisest boniteedist madalam, on väärtuslik põllumajandusmaa maa-ala, mille boniteet on võrdne või suurem maakonna põllumajandusmaa kaalutud keskmisest boniteedist.

Põllumajandusmaa massiiv on maastikul eristuvate püsivate objektidega või maa kasutusotstarbega piiritletud eraldi asuv põllumajandusmaa, mida igast küljest ümbritsevad muud kõlvikud kui põllumajandusmaa. Eraldi põllumajandusmaa massiivi moodustab poollooduslik kooslus (PLK).

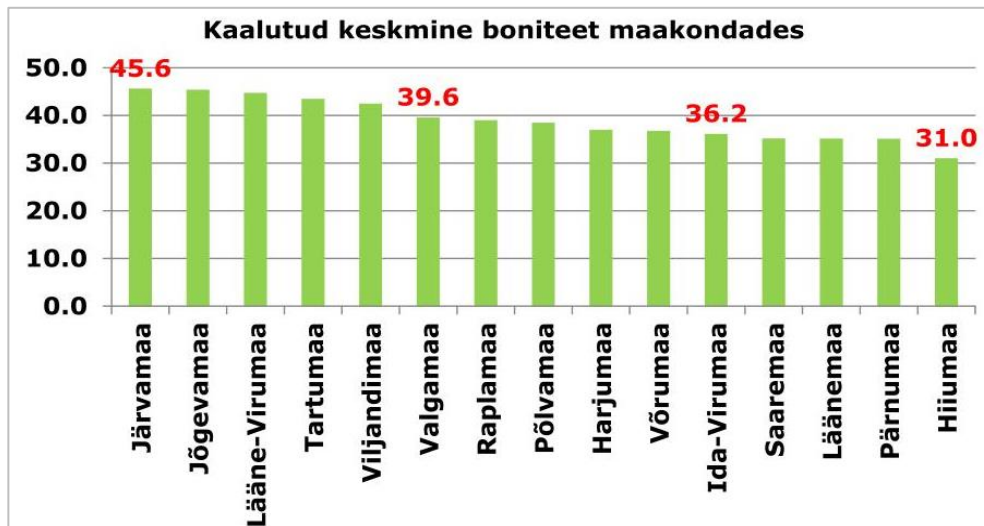
Maa viljakuse hindamisel kasutatakse Eestis boniteedi 100 hindepunktilist skaalat. Eesti väärtusliku põllumajandusmaa massiivide kaalutud keskmine boniteet on 40, kaalutud keskmine

¹⁹¹ Valgamaa ruumilise arengu analüüs

¹⁹² Uuring "Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos". Vastutav täitja: Tartu Ülikool. Tartu-Pärnu-Tallinn 2009; https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Uuringud/Regionaalareng_ja_poliitika/2009_eesti_regioonide_majandusstruktuuri_muutused_.pdf

¹⁹³ Mulla boniteet näitab mulla omadustest sõltuva viljakuse suhtelist taset selle hindamisaegses seisundis. Mulla perspektiivboniteet näitab mulla viljakuse suhtelist taset pärast vajalike maaparandustööde tegemist ja see määratakse kindlaks nende maade puhul, mis vajavad kuivendamist, lupjamist, kivikoristust jms. Maa boniteet on maa tootlikkust iseloomustav lõppnäitaja, mille leidmisel lähtutakse mulla boniteedist ja teistest maaduki omadustest (mullastiku kirjusus, reljeef, kõlviku suurus, kivisus jne), mis võivad mõjutada põllukultuuride kasvatamist. Allikas: Põllumajandusministeerium

boniteet maakondades vt Joonis 37. Valga maakonna põllumajandusmaade kaalutud keskmine boniteet on peaaegu võrdne Eesti keskmisega. Seega loetakse väärtuslikeks põllumajandusmaadeks Valgamaal põllumajandusmaa massiivid, mille kaalutud keskmine boniteet on 40 hindepunkti või sellest suurem.

Joonis 37. Maa viljakuse kaalutud keskmine boniteet maakondades. Allikas: Põllumajandusuuringute Keskus

Lisaks boniteedile arvestatakse põllumajandusmaa väärtuslikkuse hindamisel maaparandus-süsteemise ja nende seisundiga. Väärtuslikuks põllumajandusmaaks ei loeta alla 0,3 ha suurust põllumajandusmaa massiivi. Väärtuslikuks põllumajandusmaaks võib ÜP-ga või DP-ga määrata ka muid põllumajanduslikke maid.

MP ühelt poolt toetab väärtuslike põllumajandusmaade säilimist, teisalt aga ei näe ette põhjendamatuid piiranguid ettevõtluse arendamiseks. Ettevõtluse areng on maakonna jätkusuutlikkuse tagamiseks oluline, ent tootmise planeerimisel peab kindlasti arvestama ka looduskaitseliste jm aspektidega. MP-ga määratud väärtuslike põllumajandusmaade kasutustingimused võimaldavad kaaluka huvi või vajaduse korral võtta väärtuslikku põllumajandusmaad kasutusele muul sihtotstarbel (nt ettevõtluse hoonete rajamiseks).

Euroopa Komisjon on ressursitõhusa Euroopa tegevuskavas märkinud, et maakasutust ja mulda kaitsvate meetmete rakendamine peab olema riikidele kohustuslik või vähemalt peaks nende alus olema laia toetuse ja selgete eesmärkidega poliitiline strateegia. See nõuab kõigi, mitte ainult ruumilise planeerimise ja keskkonnakaitsega tegelevate asjaomaste valitsusasutuste pühendumist.

Riigil on edaspidi kavas teostada väärtusliku põllumajandusmaa kaitset õigusaktidega.

Seejuures tuleb riigi tasandil lahendada ära vastuolud, mis tulenevad eelkõige väärtuslikuks põllumajandusmaaks määratavate alade kattumisest maardlatega.

Mõlemad on riiklikud prioriteedid ja edaspidi on vaja sätestada reeglid ja protseduurid, kuidas tuleb konfliktiolukordades toimida. Praegu on maardlad eelisseisundis, sest nende kaitse ja kaevandamisväärsena säilimine on seadusega tagatud (vt ptk 6.2.4).

Lisandväärtuse andmine kohalikule põllumajandusest saadavale toorainele on tihedalt seotud toiduainetetööstuse ja väiketootjatega, mistõttu kohaliku majanduse edendamiseks on selle valdkonna ettevõtluse toetamine olulise tähtsusega.

Turism

Olulisel kohal maakonnas on turism. See on valdavas osas väikeettevõtluse tegevusala. Sarnaselt teiste Kagu-Eesti maakondadega jäävad Valga maakonna turismiettevõtted ja majutusasutused Eestit külastavate välituristide jaoks marginaalseks turuks, kuigi maakonna potentsiaal

arvestades loodus- ja kultuuripärandit on arvestatav. Majandusgeograafilisest asendist tulenevalt on selle potentsiaali realiseerimine ilma toetusteta väga keeruline.

Valga maakonnas pööratakse suuremat tähelepanu *Via Hanseatica* arengukoridorile. Tegemist on rahvusvahelisele turismile suunatud transpordikoridoriga, mille põhiteljeks on põhimaantee nr 3 Jõhvi-Tartu-Valga. *Via Hanseatica* arengukoridori põhimõtted on MP-sse üle võetud maakonna teemaplaneeringust „Ruumilise arengu põhimõtted ja suundumused *Via Hanseatica* mõjualal”.

Turismisektori miinuseks, eriti ääremaal, on selle sesoonsus, eriti kui puuduvad eeldused, atraksioonid ja rajatised, mis võimaldaksid teenuse pakkumist jaotada aasta lõikes ühtlasemalt. Paremas seisus võrreldes maakonna teiste piirkondadega on Otepää ja selle ümbrus, kus on tegevust nii talvel kui ka suvel.

Kultuuriteenuste osutamise ja turismi arendamise seisukohalt on oluline kaasaegsete parklate ja kergliiklusteede arendamine, sest see parandab juurdepääsu, mitmekesistab liikumisvõimalusi ning toetab piirkonna väärtuste tutvustamise võimalusi turismimarsruutide ääres.

Oluline on pöörata tähelepanu maakonna väärtuste teadvustamisele ja tutvustamisele ka maastikus ja teede ääres. Suhteliselt hästi on tähistatud riiklikult kaitstavad loodusobjektid ja kultuuriväärtused, kuid maakonna külalise jaoks praktiliselt tundmatuks ja maastikul märkamatuks jäävad on TP-ga „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” määratud ja ÜP-dega täpsustatud väärtuslikud maastikud ning ilusad teelõigud ja vaatekohad, aga ka näiteks kohalikus kontekstis olulised pärandkultuuriobjektid. MP-s on juhitud tähelepanu sellele, et ilusate vaatekohtade juurde tuleks reserveerida üldkasutatav maa puhkekoha rajamiseks ja avalikuks kasutuseks. Eelnimetatud **maastike, vaadete ja objektide tähistamine looduses ning turismimarsruutide (teede) ääres koos vastavate nutiprogrammidega suurendab kindlasti maakonna turismipotentsiaali.**

Kalandus

Kalandus on oluline elu- ja tegevusala sisevetel ja neid teenindavates piirkondades, mis on kujunenud eelkõige tänu soodsatele looduslikele tingimustele. Siseveekogude rohkus, kalavaru olemasolu, püügipiirkondadele lähedased lossimiskohad, säilinud traditsioonid ja piirkondlik teadmistebaas loovad kalandusele soodsa, ning piirkonniti ka majanduslikult olulise positsiooni.

Eesti rannakalandusega seotud piirkondade hulka loetakse lisaks mereäärsetele piirkondadele ka Kagu-Eesti siseveekogude äärsed piirkonnad:

- Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järv (Peipsi järve kalanduspiirkond);
- Võrtsjärv (Võrtsjärve kalanduspiirkond).

Enamikul kutselistest kaluritest on kalapüük kujunenud täiendavaks sissetulekuallikaks muu teenistuse kõrval seoses lühikese püügihooajaga (kalurite hinnangul kuni 4 kuud aastast). Sisevete kalanduse üheks oluliseks nõrkuseks on kalapüügi madal tulusus ja sellest tulenev kalurite madal investeerimisvõimekus. Kalurite hulgas on vähe juurdunud väiketöötlemine ja kala müüakse ära töötlemata kujul, mistõttu saadakse ka väiksemat tulu. Väikesed püügimahud ja kala madal hind ei võimalda teha suuremaid investeeringuid näiteks sadamate, kalalaevastiku ja püügivahendite uuendamiseks. Euroopa Kalandusfondi toetuste abil on kalurile loodud võimalused suuremate investeeringute teostamiseks ja kalanduspiirkondade arendamiseks. Oluliseks probleemiks on lühike püügihooaeg, mille tõttu ei ole kaluril aastaringset stabiilset sissetulekut ning on vajadus leida alternatiivseid töövõimalusi hooajavälisel perioodil. Omalaadse tegevusena Euroopas teostatakse Eestis talvist jääalust püüki. Talvine püük võimaldab sisevete kaluritel, sõltuvalt jääoludest, pikendada oma 4-5 kuulist püügihooaega kuni paari kuu võrra. See aga nõuab investeeringuid talvistesse püügivahenditesse. Paljuskki on sektori probleemid nagu madala tulusus ja lühike püügi hooaeg seotud kalavarude vähesusest. Siirde- ja poolsiirdekalaade arvukust pärssivad suures ulatuses puudulikud elupaigad, mis tulenevad veekogude ebapiisavast füüsilisest kvaliteedist nagu rändetõkked, kudealade vähesus ja halb kvaliteet. Lisaks tuleks parandada ja arendada ka selektiivsete püüniste kasutamist ning optimeerida püügivahendite arvu vastavalt püügivõimalustele.

Sadamad ja lossimiskohad on üldjoontes halvas tehnilises seisukorras ega vasta sadamaseaduse nõuetele ja veeliikluse ohutuse tingimustele. Amortiseerunud on kaid ja tehnilised seadmed kala lossimiseks ja esmatöötlemiseks. Hooned, kus kala säilitada või hoida püügivarustust, on lagunened või puuduvad üldse. Palju on sadamaid, kus puuduvad elektri- ja veevarustussüsteemid. Euroopa Kalandusfondi toel alustati 2010. aastal kalasadamate uuendamist, mille tulemusena on sadamate olukord hakanud paranema.

Rannakülasid iseloomustab rikkalik loodus- ja kultuuripärand, traditsioonilised oskused ja piirkondlik teadmistebaas, kuid samal ajal ka madal asustustihedus, kahanev ja vananev rahvastik, töökohtade vähesus ja puudulik infrastruktuur. Rannakülates on palju kasutamata potentsiaali turismiteenuste jm väikeettevõtlike arendamiseks ning kvaliteetse elukeskkonna loomiseks.¹⁹⁴

Kagu-Eesti jaoks kalamajanduslikult olulised veekogud (baseerudes tulule) on Peipsi järv, Lämmijärv, Võrtsjärv, Pihkva järv, Vagula järv ja Ahja jõgi. Seejuures teenitakse Peipsi järvest 83% (12 892 tuhat eurot) kogu Ida-Eesti vesikonna kalamajanduslikust tulust, Lämmijärvest 8% (1226 tuhat eurot) ja Võrtsjärvest 6% (1004 tuhat eurot). Kogu Ida-Eesti vesikonna kalamajanduslikust tulust teenitakse 97% (15 122 tuhat eurot) kolmest suuremast veekogust.

Võttes arvesse nii aastatel 2010-2012 teenitud tööstusliku püügiga teenitud tulu kokku kui ka saadud tulu veekogu valgala pindala ruutkilomeetri kohta osutusid Ida-Eesti vesikonnas kalamajanduslikult väga olulisteks veekogudeks muuhulgas Võrtsjärv ja Peipsi järv (koos Lämmijärve ning Pihkva järvega).

Koiva vesikonnas puuduvad tööstusliku kalapüügi seisukohalt kalamajanduslikult olulised veekogud.

Kalamajandusliku olulisuse määramisel ei ole arvesse võetud veekogude potentsiaalset sotsiaalset või looduskaitseolist olulisust.¹⁹⁵

Eeltoodust lähtudes tuleb igati soodustada tööstuslikku kalapüüki eelkõige eelnimetatud veekogudel, arvestades loomulikult kalavarude taastootmiseks vajalike tingimustega. Seejuures ei peaks ainsaks meetmeks kalavarude tasakaalu säilitamisel olema kalapüügipiirangud, vaid ka investeringud veekogude hea seisukorra tagamiseks ning kalavarude rikastamiseks.

Vastavalt Eesti kalanduse strateegiale 2014-2020¹⁹⁶ oleks kalavaru olukorra parandamiseks sisevetes, mis tagaks sektorile stabiilse saagi ja sissetuleku, vaja senisest rohkem pöörata tähelepanu ja eraldada ressursi kudepaikade taastamisele, rändetõkete likvideerimisele, kalapääsude rajamisele ja teadmispõhisele varu kasutamisele, sh püügikoormuse optimeerimisele ning erinevate tehniliste meetmete väljatöötamisele ja rakendamisele.

Ranna- ja sisevete kalanduse arendamise eesmärk aastatel 2014-2020 on tõsta ranna- ja sisevetekalanduse majanduslikku jätkusuutlikkust. Prioriteediks on toetada sadamate arendamist, säästvate ja innovaatiliste lahenduste elluviimist töötlemises ja kalapüügis (selektiivsus), otse- ja ühisturustamisvõimalusi, tegevuste mitmekesistamist ja koostöö edendamist

Perioodil 2007-2013 tehti algust kalasadamate ja lossimiskohtade uuendamise ja arendamisega, mida perioodil 2014-2020 on oluline jätkata. Prioriteediks on need sadamad ja lossimiskohad, mille arendusega eelmisel ajavahemikul algust tehti. Eesmärgiks on kalandusega seotud

¹⁹⁴ Eesti kalanduse strateegia 2014-2020. Eesti Põllumajandusministeerium, Tallinn 2013; heaks kiidetud 02.04.2013, muudetud 25.09.2013;
<http://www.agri.ee/sites/default/files/public/juurkataloog/KALAMAJANDUS/EKS/2014-2020/strateegia-eks-2014.pdf>

¹⁹⁵ Veekasutuse majandusanalüüs. Ida-Eesti vesikond, Lääne-Eesti vesikond, Koiva vesikond. Keskkonnaministeerium, 31.01.2014;
http://www.envir.ee/sites/default/files/iii_veekasutusemajandusanalyys_final_2014.02.10_0.pdf

¹⁹⁶ Eesti kalanduse strateegia 2014-2020. Eesti Põllumajandusministeerium, Tallinn 2013;
<http://www.agri.ee/sites/default/files/public/juurkataloog/KALAMAJANDUS/EKS/2014-2020/strateegia-eks-2014.pdf>

tegevuste soodustamine ja polüfunktsionaalsete sadamate arendamine. Oluline on piirkondades tegevuste mitmekesistamine teiste meremajandusvaldkonna sektorite kaudu – ettevõtluse, uute oskuste ja töökohtade loomise toetamine ja soodustamine.

Üheks tulevikuperspektiiviks on kalanduspiirkondade jätkusuutlikku arengut toetava innovatsiooni soodustamine, sealhulgas innovaatilise kalatöötlemise toetamine, mis hõlmab uute tehnoloogiate kasutuselevõttu ja alternatiivenergia kasutamise soodustamist eesmärgiga tõhustada tootmisprotsesse ja suurendada keskkonnasäästlikust ning energiatõhusust. Oluline on edasi arendada otse- ja ühisturustamisvõimalusi, suurendada ja mitmekesistada turundustegevusi sh leida turg nišitoodetele. Samuti populariseerida kala kui toiduainet ja kaluri elukutset läbi erinevate meediakanalite.

Kalandusvaldkonnas sõltub sotsiaal-majanduslik heaolu otseselt kalavarudest ning hetkel olemasolevatest varudest ei piisa, et tagada küllaldane teenistus kõigile kalandusvaldkonnas tegutsevatele inimestele. Seetõttu on prioriteediks soodustada kaluritele töökohtade loomist piirkonda püügihooajavälisel perioodil, talvepüüki, väiketöötlemist. Oluline on ka kalurite hõimlaste suurem kaasamine kalandusega seotud tegevustesse näiteks lisandväärtuse andmisel toorainele, turismiga tegelemisel, traditsioonide hoidmisel, kohaliku elu arendamisel jms. Antud tegevused loovad võimalusi suurendada kalapüügist saadavat tulu, luua uusi töökohti püügihooajavälisel perioodil, pikendada kalurite sissetulekuperioodi ning tõsta sotsiaalset heaolu ja elukvaliteeti piirkonnas. Sektori jätkusuutlikuks toimimiseks tuleks võimalusi leida ka noorte sisenemiseks sektorisse ja kaluri kutse populariseerimiseks, kuna kaluri keskmine vanus on üle 50 aasta ja kaluri elukutse ebapopulaarne, samuti on raskendatud püügiõiguste saamine sektorisse sisenemiseks.

Koostöö edendamiseks on oluline piirkondlike tegevusgruppide tegevuse jätkamine ning toetamine. Tegevusgrupi näol on tegemist tugeva organisatsiooniga, kuhu on koondunud kogu vajalik teadmistebaas piirkonna kalandussektori arengust ja vajadustest. Tegevusgrupp on riigile oluliseks sotsiaalpartneriks ning tegevusgruppide töö tulemusena on suurenenud piirkondade sisene, piirkondade vaheline ja rahvusvaheline koostöö, mida on oluline järgmisel perioodil jätkata ja edasi arendada.

Rannapiirkondade ja sealse kalandussektori areng sõltub sealsetest elanikest, nende teadmistest ja oskustest ning bioloogiliste ressursside piisavusest. Seetõttu on oluline nende teadlikkuse tõstmine. Oluline on koolituste läbiviimine majandus- ja ettevõtlusvaldkonnas, keeleõppes, keskkonnavaldkonnas, projektide koostamise ja läbiviimise kohta jms. Relevantne on naiste kaasamine kohaliku elu arendamisse, naiskalurite ja kalandussektoris hõivatud naiste ühistöö soodustamine, võrgustikku kaasamine ning koolitamine.

Keskkonnaseisundi ja kalavarude olukorra parandamiseks on oluline suurendada koostööd kalandusvaldkonda haldavate ministeeriumite vahel. Taastada tuleb kude- ja elupaigad, vajadusel rakendada biomanipulatsiooni ja kalade ettekasvatamist. Oluline on koostöö suurendamine teadlastega ning täiendav teadusseire ja rakendusuuringud. Kalavarude suurema kaitse tagamiseks tuleb rakendada täiendavat kontrolli röövpüüdjate üle ja leida lahenduse röövpüügi vähenemiseks.

Teenindus

Teenindus pakub Valgamaal praegusel ajal kõige enam töökohti (52% tööealisest elanikkonnast).¹⁹⁷ Teenindussfäär on aga otseses sõltuvuses teenuse tarbijast ja tema maksevõimest. Väikese sissetulekuga, vähenev ja vananev rahvastik ei ole teenindusettevõtete jaoks arvestatav klientuur. Seetõttu on teenindussektori käigushoidmiseks oluline konkurentsivõimelise sissetulekuga töökohtade loomine piirkonna tootvas ja töötlevas sektoris, et maksejõuline elanikkond saaks tarbida kohalike teenindusettevõtete teenuseid.

¹⁹⁷ Valgamaa ruumilise arengu analüüs

Teeninduse valdkonda kuulub suuremalt jaolt ka „hõbemajandus“¹⁹⁸, mille sihtgrupiks on eakamad inimesed – nii teenindatavate kui ka teenindajate poole pealt vaadatuna. Siia hulka kuuluvad teenused, mis on peamiselt seotud tervise ja sotsiaalvaldkonnaga vm heaoluteenustega ning võimaldavad luua tööks paindlikke tingimusi. „Hõbemajandus“ on oluline sektor seoses vananeva rahvastikuga ja eluea pikenemisega.

Avalik sektor

Avalik sektor pakub töökohti enam kui veerandile tööealisest elanikkonnast. Seega on avalik sektor oluline tööandja. Olukorras, kus haritud töötajale tema elukoha piirkonnas, eriti maapiirkondades, muud töökohta pakkuda ei ole, võib avaliku sektori töökohti tinglikult nimetada ka „sotsiaalseteks töökohtadeks“.

Seoses eelseisva haldusreformiga ja käimasoleva koolide reformiga väheneb avaliku sektori töökohtade osakaal maakonnas tõenäoliselt märkimisväärselt. Avalikus sektoris töötavad enamasti keskmisest kõrgema haridustasemega inimesed. Kui avaliku sektori töökohast ilma jäänud (sageli spetsiifilises valdkonnas) haritud tööealistele inimestele ei ole piirkonnas (sh mõistlikus ajalisel kauguses) pakkuda samaväärset tööd, siis on suur tõenäosus, et nad vähemalt kaaluvad piirkonnast lahkumist suuremasse keskusesse või koguni välismaale. Seega on rahvaarvu jätkuva vähenemise pidurdamiseks väga oluline **koos avaliku sektori töökohtade vähenemisega luua tingimused uute, konkurentsivõimeliste töökohtade loomiseks.**

Kliimamuutuste mõju majandusele

Kliimamuutustest tingitud tormid, üleujutused ja ekstreemsed temperatuurid tekitavad kahju varale ja infrastruktuurile ning inimeste tervisele. See omakorda põhjustab suuri kulusid ühiskonnale ja majandusele. Enim on mõjutatud majandussektorid, mis sõltuvad kõige rohkem temperatuurist või sademete hulgast, nt põllu- ja metsamajandus, energeetika, turism.

Seetõttu on kasulik teada võimalikke kliimamuutusi tulevikus ja nende tagajärgi ning otsida lahendusi nende ennetamiseks või võimalikult väikeste (majanduslike) kahjude tekkeks, aga ka uute võimaluste leidmiseks.

Kuna kliimamuutused on aeglasemad kui ettevõtete reageerimiskiirus väliste muutuste suhtes, siis suudetakse tõenäoliselt kliimamuutustega kohaneda hästi, isegi kui kohanemine seisneb kliimamuutustest oluliselt mõjutatud piirkondades tegevuse lõpetamises või selle iseloomu märgatavas muutumises. **Tähtsam on see, et majandus tervikuna suudaks ära kasutada kliimamuutustega avanevaid uusi võimalusi.**

Kliimamuutustega kohanemise kontekstis jaguneb majandus järgmisteks süsteemseteks alavaldkondadeks¹⁹⁹, millest maakonna tasandil on olulisemad kolm esimest:

- tööhõive – mõjud on otsesed (konkreetses valdkonnas) ja kaudsed (nt uut tüüpi töökohad kliimamuutuste ennetamisega seotud protsesside kaudu); peamised valdkonnad: põllumajandus, kalandus, metsatööstus, ehitussektor, energeetikasektor, turism ja tervishoiusektor; kliimamuutuste mõju tööhõivele on pigem tagasihoidlik, enam annavad tooni poliitilised ja demograafilised muutused;
- äri ja ettevõtlus – keeruline toime tulla kliimamuutusest tulenevate mõjude määramatuse ja kaasnevate riskidega; kliimamuutustest tulenevad ohud avalduvad eelkõige üksikute äärmuslike ja ootamatute ilmastikunähtuste kaudu, pidevate muutustega kohanetakse jooksvalt; tundlikumad on ilmast sõltuvad ettevõtlussektorid: põllumajandus, kalandus, metsandus, turism, ehitussektor, energeetikasektor; ettevõtted on valmis reageerima välistele muutustele kiiremini kui muutub kliima ning nende jaoks on olulisem kasutada ära kliimamuutustega kaasnevad uued äritegevuse võimalused;

¹⁹⁸ Muudes majandussektorites on eakatele sobivate töötingimuste ja teenuste loomine tihtipeale keerukam (kuigi mitte võimatu), sest tuleb arvestada eakate töövõimega ja vajalike kohandustega

¹⁹⁹ Eesti Keskkonnauuringute Keskuse kliimamuutustega kohanemise veebileht:
<http://www.klab.ee/kohanemine/valdkonnad/majandus/>

- tööstus – mõjud avalduvad eeskätt kaudselt, leevendusmeetmete kaudu: hoonete kohandamine, toorme kättesaadavus ja hind, tarneahela ja transpordi muutumine; otsesed mõjud on seotud tootmisprotsesside häiringutega, mis nõuavad tootmistsükli taastamiseks kiiret reageerimist ning ootamatuid täiendavaid kulusid; **Eestis on väga oluline elektrivarustuse kindlus, mis väljaspool linnu on suurematest tuultest tugevasti mõjutatud;**
- kindlustus – aitab kaasa teiste majandusharude potentsiaalsete kahjumite vähendamisele ning riskijuhtimisele, aitab vähendada nende kaotuste majanduslikku mõju ning hõlbustab katastroofijärgset taastumist;
- pangandus ja finantssektor – võimalus mõjutada erinevaid sidusgruppe finantseerimistingimuste kaudu, kuid ka muude tegevuste abil, muuhulgas nt kliimamuutustega kohanemise tegevuste rahastamine jms (praegu on seos kliimamuutustega kohanemise ning Eesti pangandus- ja finantssektori vahel nõrk).

Keskkonnaministeeriumi eestvedamisel on koostamisel kliimamuutustega kohanemise arengukava. Kliimamuutuste strateegia eelnõu esitatakse Vabariigi Valitsusele 2016.a juunis. Arengukava sisendina toimuvad valdkondlikud uuringud kaheksa võtmevaldkonna lõikes: planeeringud ja maakasutus; inimtervis ja päästevõimekus; looduskeskkond; biomajandus; taristu ja ehitised; energeetika ja energiavarustus; majandus; ühiskond, teadlikkus ja koostöö. Arengukava koostamise käigus selgitatakse välja kohanemismeetmed lühikeses perspektiivis (kuni 2030) ja pikaajalises perspektiivis (kuni 2050 ja 2100).²⁰⁰ Järgnevat planeerimise ja projekteerimise staadiumides ning majandustegevuse kavandamisel on asjakohane arengukavas väljatöötatavate meetmete ja soovitusatega arvestada.

6.5.2. Teedevõrk (maanteed, kergliiklusteed)

Maanteed

Valga MP-ga ei ole kavandatud uusi maanteedkoridore, sest maakonna teedevõrk on piisavalt tihe (Eesti keskmisest tihedam). Teede kaitsevööndeid MP-s ei kajastata, kuid arengusuundade kavandamisel on arvesse võetud teede klasse.

Tee-ehituslikud tööd tuginevad Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud Riigimaanteed teehoiukavale aastateks 2014-2020.²⁰¹ Teehoiukavas on määratud konkreetset tegevused ja vahendid kavandatud tööde teostamiseks, sh TEN-T võrgustikku kuuluvate riigimaanteed rekonstrueerimis- ja ehitustööd, mida võidakse mh rahastada EL-i perioodi 2014-2020 üleriigiliste ja rahvusvaheliste ühenduste arendamise meetmest. Valga maakonnas kuulub TEN-T võrgustikku riigi põhimaantee nr 3 Jõhvi–Tartu–Valga (E264), kuid selle maantee ehitus- ja rekonstrueerimistööd Valga maakonna piirides ei ole kehtivas teehoiukavas ette nähtud.

Maanteeameti huvist lähtuvalt²⁰² on Valga MP-sse kantud riigi põhimaantee nr 3 Jõhvi–Tartu–Valga (E264) kilomeetritel 194,9 – 202,0 asuvate kurvide õgvendused.

Kurvide õgvendus nimetatud teelõigis:

- suurendab liiklusohutust (parandab nähtavust ja teelpüsivust) ning parandab liikluse sujuvust;
- ei avalda olulist negatiivset mõju looduskooslustele ja kaitstavatele loodusobjektidele;
- ei avalda olulist negatiivset mõju kultuurimälestistele;

²⁰⁰ Vt täiendav info ja valdkondlikud uuringud: <http://www.envir.ee/et/eesmargid-tegevused/kliima/kliimamuutustega-kohanemise-arengukava>; vaadatud 09.10.2015

²⁰¹ https://www.mkm.ee/sites/default/files/2_riigimaanteed_teehoiukava_aastateks_2014-2020.pdf

²⁰² Maanteeameti 06.01.2015 kiri nr 15-4/15-00034/001: Riigimaanteed trassid maakonnaplaneeringutes

- on suhteliselt väikesemahuline ning vajab ehituseks valdavalt liiva/kruusa, mida maakonnas on käsitletava perioodi jaoks piisavalt (vt ptk 6.5.7).

Väärtuslikke maastikke ja roheline võrgustiku tuumalasid läbivate ning rohekoridoridega ristuvate maanteedepäpsemal planeerimisel ja projekteerimisel tuleb arvestada ja vajadusel kavandada meetmed roheline võrgustiku toimimise tagamiseks, väärtuslike maastike säilimiseks ja võimalike mõjude leevendamiseks (vt ptk 6.2.6 ja ptk 6.3.2).

Müra ja tolmu mõju vt ptk 6.4.3.

Kergliiklusteed

MP-ga on täpsustatud ja täiendatud kergliiklusteede võrgustikku. Kavandatud tegevus ei avalda olulist negatiivset keskkonnamõju. Kergliiklusteedele tähelepanu pööramine toob kaasa positiivse mõju liiklusohutusele, aktiivsele eluviisile ja puhkemajandusele ning suurendab alternatiivsete liikumisviiside valikut. Kergliiklus on keskkonnasäästlik ja kõikidele vanusgruppidele sobiv liikumisviis. Kergliiklustee rajamisega kaasnev positiivne mõju inimese elukeskkonnale, turvalisusele ja aktiivsele eluviisile kaalub üles võimaliku lokaalse negatiivse mõju taimestikule või maakasutusele.

Kergliiklustee ehitamine:

- ei vaja suurel hulgal ehitusmaavara (sobib enamasti liiv/kruus, nõuded tugevusele ei ole väga ranged);
- suurendab liiklusohutust (jalakäijad ja jalgratturid on autoliiklusest eraldatud);
- loob alternatiivseid liikumisviise ja -teid;
- parandab rekreatsiooni ja vaba aja veetmise võimalusi, soodustab turismi arendamist.

MP-s toodud kergliiklusteede rajamise kriteeriumid ja põhimõtted loovad aluse sidusa, turvalise ja mugava kergliiklusteede võrgustiku loomiseks.

Liiklusohutus

Valga MP-ga ei ole kavandatud uusi maanteekoridore. Maanteeameti huvist lähtuvalt on MP-s arvestatud rea maanteedepäpsemal planeerimisega (vt eespool). Seetõttu eeldatakse käesoleva KSH läbiviimisel, et lähtudes ehitusseadustiku (enne 01.07.2015 teeseaduse) ning selle alusel kehtestatud määruste „Tee ohutuse määramise tingimused ja nõuded tee ohutuse määramisele”²⁰³ ning „Liiklusohutusele avalduva mõju hindamise tingimused ja nõuded mõju hindamisele”²⁰⁴ nõuetest lähtuvalt on nendele teelõikudele liiklusohutuse hinnang koostatud ja seda on ehitusprojektide koostamisel arvesse võetud.

Liiklusohutusele avalduva mõju hindamine viiakse läbi esialgsel planeerimisetapil enne projekti heakskiitmist, kui on teada tee paigutuse variantide põhilised võrreldavad geomeetrilised andmed, see tähendab enne uue tee paigutuse määramist sisaldava planeeringu jõustumist.²⁰⁵ Liiklusohutusele avalduva mõju hindamiseks vastavalt viidatud määrusele on MP täpsusaste liialt üldine, sest MP annab ainult uue teekoridori võimaliku orienteeruva asukoha, kuid ei ole teada hindamiseks vajalikke „tee paigutuse variantide põhilisi võrreldavaid geomeetrilisi andmeid”. Seega tuleb hinnang selle teelõigu liiklusohutusele anda objekti täpsema kavandamise (teelõigu eriplaneeringu) käigus. Liiklusohutusele avalduva mõju hindamine on omaette töö, see ei kuulu KSH ülesannete hulka.

²⁰³ Majandus- ja taristuministri 25.06.2015.a määrus nr 70; Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/128062015001>

²⁰⁴ Majandus- ja taristuministri 19.05.2015 määrus nr 48 „Liiklusohutusele avalduva mõju hindamise tingimused ja nõuded mõju hindamisele”; Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/122052015002?tegevus=salvesta-link>

²⁰⁵ Majandus- ja taristuministri 19.05.2015 määrus nr 48 „Liiklusohutusele avalduva mõju hindamise tingimused ja nõuded mõju hindamisele”; Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/122052015002?tegevus=salvesta-link>

Lähtudes ehitusseadustiku²⁰⁶ § 102 lõikest 1 täidab Maanteeamet riigiteedel ja kohalik omavalitsus kohalikel teedel EL direktiivis 2008/96/EÜ maantee infrastruktuuri ohutuse korraldamise kohta sätestatud pädeva asutuse ülesandeid ning korraldab üleeuroopalise teedevõrgu teedel direktiivi nõudeid täites liiklusohutusele avalduva mõju hindamist, liiklusohutuse auditeerimist, tee ohutuse määramist ja tee ohutuse kontrollimist. Tee ohutustaseme määramist väljaspool TEN-T võrgustikku teostatakse sama metoodika alusel, eesmärgiga olemasolevad liiklusohutuskohad likvideerida.

Konkreetsete objektide määramise aluseks on eelnimetatud määrused ning nendes esitatud tee ohutuse määramise metoodika ja liiklusohutusele avalduva mõju hindamise tingimused. Muuhulgas analüüsitakse seejuures Politsei- ja Piirivalveametilt saadud liiklusõnnetuste infot, sõidukite ning jalakäijate ja jalgratturite liiklemise konfliktkohti. Kõrgema tulutasuvuse alusel pannakse Maanteeameti poolt kokku objektide nimekiri, mille vaatab üle ja kinnitab Maanteeameti investeeringute komisjon. Nimekirja uuendatakse igal aastal.

6.5.3. Raudtee

MP koostamisel on arvestatud olemasolevate Tartu-Valga-Riia ja Valga-Koidula raudteeliinidega. MP elluviimise perioodi jooksul uute raudteetrasside rajamist ette näha ei ole.

MP-s (ptk 4.1.2) esitatud raudteevõrgu arendamise põhimõtted, sh olulise prioriteedina reisijateveo taastamine Valga-Koidula suunal, on kooskõlas maakonna ja regiooni arenguvajadustega ning MP täpsusastmega. Reisijateveo taastamine Valga-Koidula suunal aitab oluliselt kaasa toimepiirkondade omavahelisele seostamisele nii maakonnasiseselt kui ka kogu Kagu-Eesti regioonis. Samuti on MP-s välja toodud ohutuse ja keskkonna seisukohalt olulised põhimõtted.

Järgmistel planeerimis- ja projekteerimistasanditel tuleks KOV-idel muuhulgas arvestada AS-i Eesti Raudtee järgmiste seisukohtadega:²⁰⁷

- piirata jalakäijate raudteele pääsemist väljaspool nõuetekohaseid ülekäigukohti (eelkõige tiheasustuspriirkondadesse piirdeaedade ehitamisega);
- raudteega piirnevate alade planeerimisel tuleb arvestada müratõkkeseinte (põhjendada müra modelleerimisega) ja piirdeaedade ehitamise vajadusega.

Kuna Tartu-Valga suunal on vastavalt üleriigilisele planeeringule Eesti 2030+ rongide sõidukiiruseks kavandatud kuni 160 km/h, siis tuleb ohutuse tagamiseks säilitatavate raudteega ristumiskohtade piirkonda planeerida alad eritasandiliste ristumiste ehitamiseks.

Oluline on reisirongiliikluse kombineerimine teiste liikumisviisidega ja ühendada see sujuva ühistranspordikorraldusega, rakendades seejuures ka „pargi-ja-reisi“-põhimõtet (vt ptk 6.4.1).

6.5.4. Veeteed ja sadamad

Valga maakonna laevatatavad veekogud on Võrtsjärv ja Väike-Emajõgi Võrtsjärvest kuni Jõgeveste sillani. MP-ga ei kavandata uusi veeteid ega laevatatavaid siseveekogusid, seega säilib selles osas olemasolev olukord.

MP-ga kavandatakse väikesadam Väike-Emajõe suudmesse. Paadisillad ja lautrikohad on määratud ÜP-dega.

Vastavalt väikesadamate kontseptsioonile²⁰⁸ sõltub väikelaeva- ja rekreatsiooniturismi areng eelkõige väikesadamate võrgustiku loomisest ja sellesse tehtavate investeeringute rahastamisest,

²⁰⁶ Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/105032015001>

²⁰⁷ AS Eesti Raudtee xx.02.2014 kiri nr 1-5.1/ Põlva, Valga ja Võru maakonnaplaneeringutest ja nende keskkonnamõju strateegilisest hindamisest

samuti terviklike turismitoodete ja -teenuste väljaarendamisest ning nende sidumisest teiste turismimarsruutidega. Olulisel kohal on sadamate tagamaadel asuvad turismi- ja vaba aja veetmise võimalused, samuti veebipõhise ligipääsu tagamine usaldusväärsele navigatsioon- ja meteoroloogilisele infole. Kuigi riiklikult toetatavasse väikesadamate võrgustikku ei ole arvatud ühtegi Võrtsjärve äärset väikesadamat, oleks väikesadama kavandamisel Väike-Emajõe suudmesse siiski soovitatav kontseptsiooni põhimõtete rakendamist kaaluda.

Eesti väikesadamate kontseptsioon tuleneb „Eesti Merenduspoliitika 2012–2020“ meetme 10.1 „Väike- ja kalasadamate infrastruktuur ning väikelaevaturism“ eesmärkidest ja on kooskõlas „Turismi arengukava 2014–2020“ meetme 1.3. „Turismitoodete arenduse juhtimine“ tegevussuundadega.

Kava elluviimisest tulenev positiivne mõju väljendub rannaäärse elukeskkonna kvaliteedi tõstmises ning kohaliku ettevõtluse arengus. Väikesadam ei ole reeglina majanduslikult tasuv, kuid läbi sadama piirkonda tulnud turistide poolt tekitatud käibe muutuvad sadamad sotsiaalmajanduslikult tasuvaks, luues piirkonnas võimalused turismimajanduse elavdamiseks. Väikesadamate aktiivset kasutust väljaspool Eesti lühikest navigatsiooniperioodi aitab parandada sadamates pakutavate teenuste ringi laiendamine – lisaks mereturismiteenuste pakkumisele nt kohalike kalurite teenindamine, väikelaevade remont ja hooldus, aluste ületalve hoidmine, noorte ja täiskasvanute koolitamine, spordi- ja kultuuriürituste läbiviimine jne. Võrgustikuna käsitlemine lubab üksikutel väikesadamatel oma potentsiaali paremini ära kasutada ja ühtlasi suurendab sadamate infrastruktuuri tehtavate investeeringute tasuvust.

Oluline on maakonnaülene koostöö teiste Võrtsjärve äärsete väikesadamatega.

Ka riiklikku väikesadamate võrgustikku mittekuuluvate väikesadamate, mis toimiksid edasi väiksemate kodu- ja paadisadamatena, haldamise ja arendamise kohta kehtivad põhimõtteliselt samad eeltoodud soovitusel, st erinevate kasutusotstarvete ühitamine väikesadamates, mis võimaldab kokku hoida kulusid, majandada efektiivsemalt ja teha koostööd erinevate sadama kasutajate vahel. Väikesadamate olemasolu loob eeldused piirkonna majandustegevuse (kalandus, puhkemajandus, kalandusturism) arendamiseks ja mitmekesistamiseks.

Oluline on laevasõiduohutuse reeglite järgimine ning turvaliste ja avalike ligipääsude rajamine sadamatesse nii veekogu kui ka maa poolt. Tee korrashoiu ja liiklusohutusega sadamateni viiudel teedel tegeleb tee valdaja tee hooldustööde käigus, sadamatesse turvaliste ja nõuetekohaste ligipääsude eest veekogu poolt vastutab sadama valdaja.

Vastavalt veeseaduse § 18 lg 5 on maavanemal õigus oma korraldusega keelata avalikul ja avalikult kasutataval veekogul veesõidukitega liiklemine, kehtestada liikluskiruse piirang ja keelata veekogujäälle minek, kui liiklemine, veesõiduki suur kiirus või jäälemine:

- 1) ohustab veeliiklust;
- 2) kahjustab või võib kahjustada veekogu seisundit ning lõhkuda veekogu kaldaid;
- 3) kahjustab või võib kahjustada kalavarusid või kalakoelmute seisukorda;
- 4) häirib teisi veekogu kasutajaid;
- 5) ohustab jääleminejaid.

Piirangute kehtestamise vajalikkust analüüsib ja kaalub maavanem, kui vastav (kriitiline) olukord seoses veekogu kasutamisega tekib. Seetõttu tuleb maavanemal igal konkreetsel juhul analüüsida/kaaluda ka võimalikke piiranguid sotsiaalsele ja majanduskeskkonnale (lisaks veeliikluse ja inimeste ohutusele ning võimalikele keskkonnamõjudele). Veekogude kasutajad peavad oma tegevuse planeerimisel arvesse võtma, et nad ei tekitaks ohtlikke olukordi endale ja teistele ega kahjustaks veekogu ja selle elustikku. Samuti saab näiteks sadamale tegevusloa väljastamisel ära määrata, millised veesõidukid sadamat ja sellest lähtuvalt ka veekogu kasutada võivad, et piirangute rakendamine poleks vajalik. Maavanema poolt määratavad piirangud võivad olla ajutised või tähtajatud ja iga tekkivat olukorda tuleb vaadelda juhtumipõhiselt. Millised veesõidukid veekogu kasutavad või kasutama hakkavad, millised on mingil hetkel kalavarude

²⁰⁸ https://www.mkm.ee/sites/default/files/vaikesadamate_kontseptsioon_2014-2020_29_1_2014.pdf

seisukord või jääolud konkreetsetes veekogus ja kas mingi tegevus kedagi häirib või häirima hakkab, ei ole MP tasandil võimalik hinnata, sest MP-ga neid tegevusi ei planeerita ega reguleerita.²⁰⁹

6.5.5. Elektrivõrk ja elektrienergia varustuskindlus

Elektrivõrgu arendamiseks annab MP (ptk 4.2.1) tingimused ja põhimõtted ÜP-de ning tehniliste projektide koostamiseks. Elektrivõrgu arendaja kohustus on võrku kavandada ja rajada selliselt, et keskkonnanõuded oleksid täidetud.

Kaasaja nõuetele vastav ja ekstreemsetele ilmastikutingimustele võimalikult vastupidav elektrivõrk loob eelkõige eeldused ettevõtluse arenguks.

Alljärgnevas on kasutatud Elektrilevi OÜ poolt MP koostamiseks edastatud infot.

Koormuste prognoos ja mõjutajad

Valgamaa suurima koormusega piirkonnaalajaamad on Otepää, Valga ja Tõrva. Kõige väiksema koormusega on Linda ja Taari piirkonnaalajaamad. Elektrilevi 2030. aasta koormusprognoosi järgi on oodata 6-7% koormuse kasvu Otepää ja Valga piirkonnaalajaamas. Teistes Valgamaa piirkonnaalajaamades koormuse olulist kasvu ette näha ei ole.

Suurimad elektrienergia tarbijad asuvad Valga ja Otepää linnas ja lähiümbruses. Koormuste kasv maakonnas sõltub majanduse arengust ja uute suurtarbijate lisandumisest.

Valga maakonnas on Elektrilevi võrguga liitunud 12 elektritootjat koguvõimsusega 322 kW. Võrguga on ühendatud päikeseelektrijaamad, hüdroelektrijaamad ja reservgeneraator. Suurim tootja on hüdroelektrijaam võimsusega 117 kW.

Linda piirkonnaalajaamas on veel vaba võimsust täiendavate suurliitumiste jaoks. Teistes piirkonnaalajaamades on suurliitumise korral vajalik trafode vahetus. Uute energiamahukate tootmisettevõtete asukoha valikul tasub elektrivõrguga liitumise kulude optimeerimise eesmärgil eelistada olemasolevate piirkonnaalajaamade lähedust. Juhul, kui uus liitumine elektrivõrguga tingib ümberehitustööd piirkonnaalajaamas ja/või uue liitumise Elering AS-ga, on liitumise prognoositav valmimise tähtaeg kolm aastat.

Elektrivõrgu ehitustegevus

MP planeerimisperioodi jooksul (kuni aastani 2030) tegeleb Elektrilevi OÜ Valga maakonnas valdavalt olemasoleva 35 kV jaotusvõrgu ning piirkonnaalajaamade hoolduse ja remondiga. Kavas on ka Tsirguliina-Sangaste-Otepää 35 kV õhuliini üleviimine 110 kV pingele ja Otepää piirkonnaalajaamas trafode võimsuse suurendamine. Kaugemas tulevikus (2030+) on planeeritud elektrivõrgu üleviimine 35 kV pingelt 110 kV pingele. Rekonstrueeritavad ja planeeritavad 110 kV liinid on loetletud MP seletuskirjas (ptk 4.2.1).

Uute trassikoridoride asukohtade määramiseks koostatakse eriplaneeringud. Pinge tõstmiseks olemasolevas trassikoridoris, kui õhuliini kaitsevööndi ulatus säilib (35 kV pinge üleviimisel 110 kV pingega õhuliiniks), tuleb koostada tehniline projekt ja eriplaneeringu koostamise vajadus puudub. Kui rekonstrueerimisplaanide täpsustamisel selgub vajadus muuta trassikoridori asukohta, tuleb koostada trassikoridori asukohta määrav eriplaneering.

Metsatrassidel kuni 1 kV paljasjuhtmeliste õhuliinide asendamisel õhukaabelliinidega ja 1–35 kV õhuliinidel kaetud juhtmete paigaldamisega tekib Elektrilevi OÜ-l võimalus vähendada trasside raieahtu.

Varustuskindlus

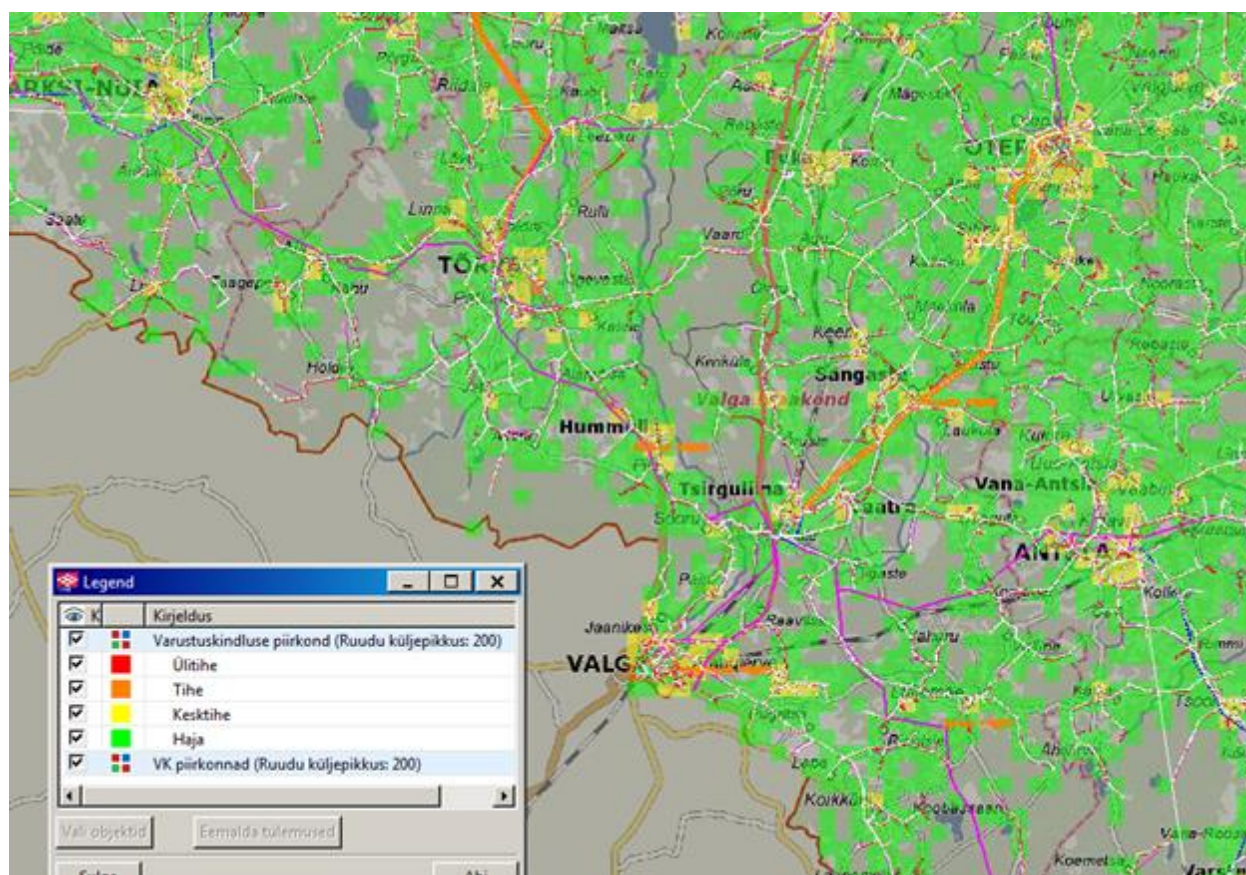
²⁰⁹ Lõik on vastuseks Veeteede Ameti kirjadele 06.02.2014 nr 6-3-1/215, 212, 213 ja 28.04.2014 nr 6-3-1/1088

Klientide tarbimise iseloomule ja keskkonnale sobilike varustuskindluse tüüplahenduste valikul liigitatakse elektrivõrk varustuskindluse piirkondadeks: ülitihed, tihe, kesktihe ja haja. Varustuskindluse piirkonna määratlemiseks kasutatakse koormustihedust, koormusmaksimumi, klientide või elanike arvu, liitumispunktide arvu või ehitiste põrandapinna suhet pinnaühikule. Varustuskindlust mõõdetakse neljas varustuskindluse piirkonnas eraldi.

Varustuskindluse piirkondade põhimõttelised erisused on järgmised:

- tihedas ja kesktihedas piirkonnas rakendatakse valdavalt keskpinge (6-20 kV) võrgu ringtoiteskeeme ning hajapiirkonnas on suurem osakaal radiaalliinidel;
- keskpinge elektrivõrgu plaanisel määratletakse tüviliinid ja lähtutakse nende arengu prioriteetsusest. Liitumised tüviliinidel tagavad kõrgema varustuskindluse kui liitumised haruliinidel. Tüviliinid suunatakse läbi asulate;
- hajapiirkonnas jäävad valdavalt alles õhuliinid, kuid varustuskindluse parendamiseks asendatakse paljasjuhtmeid kaetud juhtmetega ja teostatakse täiendavalt fiidri automatiseerimisi, mis tõhustab rikkekoha lokaliseerimist ja elektrivarustuse taastamist.

Valga maakonnale on valdavalt iseloomulik hajavarustuskindluse piirkond. Tihedad ja kesktihead piirkonnad on Valga, Otepää ja Tõrva linnas ja kesktihead piirkonnad enamasti valdade keskustes (vt Joonis 38).

Joonis 38. Valga maakonna varustuskindluse piirkonnad. Allikas: Elektrilevi

Elektrilevi andmetel on Valga maakonna keskmine aastane katkestuste kogukestus ca 275 minutit kliendi kohta. Arvestades valdavalt hajapiirkonnas oleva elektrivõrgu oludega (sh metsaalade rohkus) on Eesti vaates tegemist hea tasemega.

Olemasolevad elektriliinid kulgevad põhiliselt metsastunud alal, põhiline rikke allikas on puude/okste murdumine liinidele ja juhtme katkemine. Elanikkonnal tuleb arvestada, et asustuse hajutatusest, suurtest metsaaladest ja tormidest tingituna jäävad riskid varustuskindlusele püsima. Rikete likvideerimisel pikkade vahemaade ja metsaaladele raskesti ligipääsetavuse tõttu,

tuleb piirkonna tarbijatel mõelda omapoolse elukorralduse toimimisele pikema elektrikatkestuse korral.

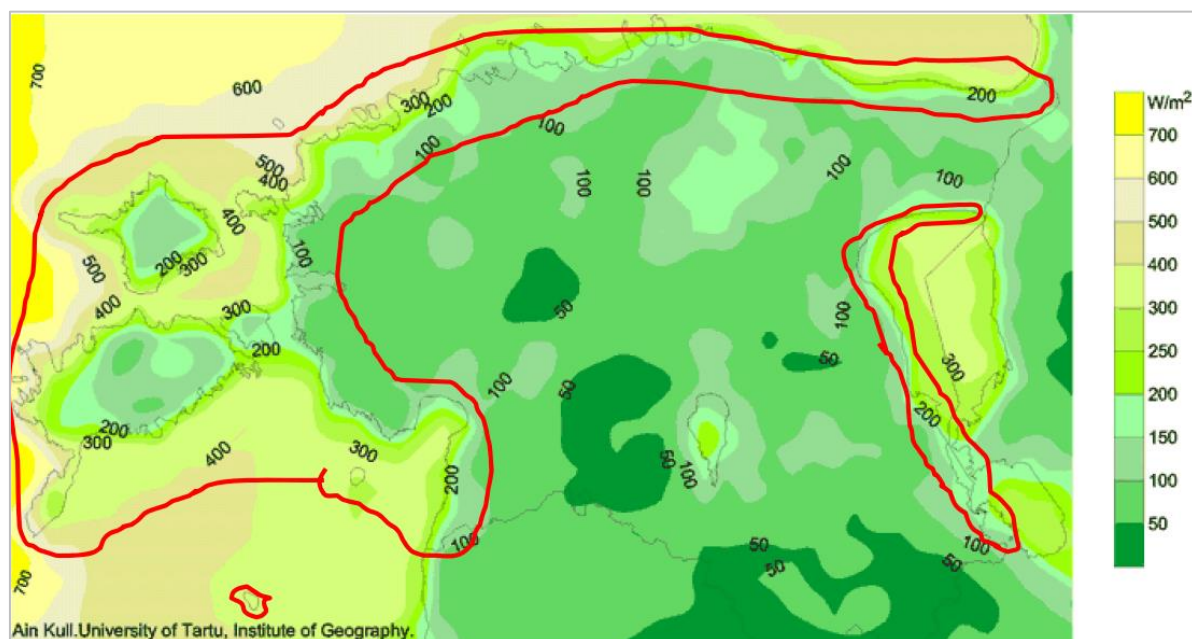
Tulenevalt sellest, et umbes 2,5% Valgamaal asuvates Elektrilevi liitumispunktides tarbimine täielikult puudub, võib tulevikus osutada otstarbekaks mõnes piirkonnas võrgu rekonstrueerimise käigus võrgu mahtu vähendada.

6.5.6. Taastuenergeetika

Taastuenergeetika arendamise vajadus tuleneb eelkõige riiklikust poliitikast ja arengukavadest (vt ptk 4.2.1). MP koostamisel on arvestatud nii nendega kui ka piirkonna eripäraga (nt ei nähta Valga maakonda riiklikult olulise tuuleenergeetika arendamise piirkonnana).

MP (ptk 4.2.5) toob välja taastuenergeetika arendamise põhimõtted ja üldised arendamistingimused, millega tuleb konkreetsete objektide ja arenduspiirkondade kavandamisel arvestada. Need üldised põhimõtted ja tingimused on MP tasandil piisavad ning annavad aluse muu maakasutusega (nt elamumaa), muude väärtustega (nt väärtuslik põllumajandusmaa, väärtuslik maastik) ja piiranguid seadvate objektidega (nt veekogud, riigikaitse objektid) arvestamiseks.

Tähelepanu tuleb pöörata sellele, et Kagu-Eesti (v.a Peipsi ja Pihkva järve rannik) ei ole tuulikute rajamiseks üldiselt sobiv piirkond, sest tuuleolud ei ole seal sobivad (vt Joonis 39), st väiketuuliku rajamine ei tasu reeglina majanduslikult ära.

Joonis 39. Väiketuulikute perspektiivikamad piirkonnad Eestis (tähistatud punase joonega)²¹⁰

Taastuenergeetika rajatiste (päikesepaneelid, tuulegeneraatorid) kavandamisest väärtuslikele maastikele vt ka ptk 6.3.2.

Kuna MP-ga ei nähta ette konkreetseid taastuenergeetika arendusalasid ega asukohti, siis käesolevas KSH-s võimalikke mõjusid täpsemalt hinnata ei saa, seda tuleb vajadusel teha iga arendusprojekti korral eraldi.

²¹⁰ Allikas: Criss Uudam. Säätva energia koolitusprogramm. Kuressaare 12.03.2015;
http://skk.ee/fileadmin/media/dokumendid/Koolituste_materjalid/energia_koolitusprogramm/CrissUudam_Vaiketuilikud.pdf; vaadatud 28.09.2015

6.5.7. Maavarade kaevandamine (maardlad) ja ehitusmaavarade varustuskindlus

MP koostamisel on arvestatud olemasolevate maardlate piiridega (läheldes Maa-ameti vastavast info planeeringu koostamise ajal) ning on välja toodud põhimõtted maardlate kasutamiseks ja ÜP-de koostamiseks, mis on MP üldistusastmest lähtuvalt asjakohased. MP-ga uusi maardlaid ei määrata.

Kuna maardlate kasutuselevõttu ja kaevandamist käsitleb riik (Keskkonnaministeerium, Maa-amet) juhtumipõhiselt, ei ole MP-ga määratud maardlate kasutuselevõtu prioriteete. **Maardlate kasutuselevõtu prioriteetid tuleb määrata maavarade kasutamist käsitlevates riiklikes arengudokumentides (maavarade arengukavad, maapõue strateegia) ning lähtuvalt riiklikest huvidest ja varustuskindluse tagamise põhimõtetest.** Konkreetsete maardlate kasutustingimusi tuleks täpsustada ÜP-de koostamise käigus.

Maavara kasutamise perspektiivi järgi võiks (olemasolevaid) maardlaid edaspidi jagada näiteks järgmistesse rühmadesse:²¹¹

- maardlad, kus maavara kaevandamine on soodustatud: kaevandamistegevus toimub juba praegu ning mõistlik on kaevandamist jätkata, et varud saaksid otstarbekalt väljatud; tegemist on piirkonnaga, kus on vähe varusid ja olulisi takistusi näha ei ole;
- maardlad, kus käesoleva teabe kohaselt ei ole teada suuremaid takistusi kaevandamise alustamiseks, kuid vajalikuks võib osutuda täiendavate uuringute teostamine ja/või KMH läbiviimine kaevandamise võimalikkuse selgitamiseks;
- maardlad, kus on olulised kitsendused maavara kaevandamiseks: tiheasustus, keskkonnaregistris arvel olevad kaitstavad alad/objektid, Natura alad ja muud piirkonnad, kus kaevandamine on keelatud seadusest tulenevalt.

Seejuures on maakasutuse planeerimisel edaspidi soovitatav arvestada järgmiste maavara kaevandamise mõjudest tulenevate kasutustingimustega:

- maardlate aladele, kus toimub või on kavandamisel kaevandamine, ja nende vahetusse lähedusse ei ole lubatud planeerida tegevusi, mis välistavad edaspidi seal kaevandamise (nt planeerida uusi elamualasid või muid püsiehitisi);
- seaduse alusel seatud kitsendustega maardlate aladel on muu funktsioon (nt looduskaitse, tiheasustus) olulisem ning maavara kaevandamine ei ole planeeringuperioodi jooksul tõenäoliselt võimalik;
- maavarade kaevandamise planeerimisel tuleb võimalikult vähe tekitada negatiivset mõju maastiku ilmele, mullastikule, veekeskkonnale ning puhkeotstarbelise, metsandusliku ja põllumajandusliku kasutuse huvidele;
- arvestada ja hinnata tuleb kaevandamisega seotud transpordiga kaasnevaid mõjusid;
- kasutuselevõetud karjäärid tuleb vastavalt tehnilistele võimalustele ammutada võimalikult täielikult;
- ammendatud või kasutusest välja langenud kaevanduste rikutud maa tuleb nõuetekohaselt korrastada.

Keskkonnaministeeriumil ei ole kavas läbi viia uuringuid maardlate kasutuselevõtmiseks ning varude ja registriandmete täpsustamiseks.²¹² See vajadus on aga olemas. Näiteks võib tuua Võru turbamaardla osa, mis jääb Võru linna piiresse (tiheasustusalale) ja kus viimased geoloogilised uuringud on tehtud umbes 40 aastat tagasi. Seoses kuivendamise ja ehitustegevusega linnas on maardla sihipärane kasutamine (kaevandamine) muutunud võimatuks, sest turvas on olulisel

²¹¹ Ramboll Eesti AS-i poolt Järva ja Jõgeva maakonnaplaneeringute koostamise käigus välja töötatud metoodika

²¹² 26.01.2015 protokoll „Jõgeva, Järva, Põlva, Valga, Võru ja Hiiu maakonnaplaneeringute ja KSH aruannete koostamine“; osalejad: Keskkonnaministeeriumi, Maa-ameti ja Ramboll Eesti AS-i esindajad

määral mullastunud (st see ei ole enam kaevandamisväärne maavara) ning linna tingimustes ei ole turbakaevandamine kaasnevate keskkonnamõjude ja riskide tõttu võimalik ega majanduslikult mõttekas.²¹³ Selliste alade arvel hoidmine maavarade registris kaevandamisõiguse tasu saamise pärast ei ole asjakohane ning avaldab negatiivset mõju piirkonna majanduslikule arengule. Samuti on põhjendamatult, et eelkirjeldatud juhtudel peab maardla registrist väljaarvamisega kaasnevad kulud katma arendaja või kohalik omavalitsus, kuigi tegemist on regiooni/maakonna jaoks olulise arendustegevusega ja uute töökohtade loomisega.

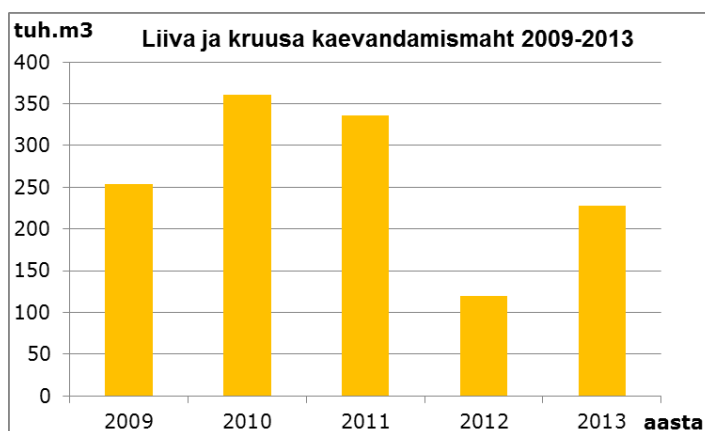
Maavaradega ja maardlatega seotud teemasid soovivad Keskkonnaministeerium ja Maa-amet ka edaspidi käsitleda/menetleda juhtumipõhiselt, kusjuures uuringutega seotud kulutused jäetakse asjast huvitatud isiku/taotleja kanda. Seetõttu jäävad ka näiteks ehitusmaavarade kaevandamise arengukavas²¹⁴ esitatud riigi huvid enamasti deklaratiivseks. Turba osas aga ei ole riik kaevandamisega seotud huvisid väljendanud (arengukava puudub). Seetõttu ei ole MP-ga võimalik mingeid üldiseid maakasutuse arengusuundi selles osas kavandada ega täpsemaid tingimusi seada. Otseselt maavarade kaevandamisega seonduvat reguleerivad peamiselt maapõueseseadus, kaevandamiseseadus ja nende alamaktid.

Kaevandamisel kui tööstusharul on reeglina positiivne mõju sotsiaalsele ja majanduskeskkonnale (töökohad, majandustegevus).

Maavara kui loodusväärtus ja maardlatega seotud konfliktipiirkonnad vt ptk 6.2.4.

Ehitusmaavarade varustuskindlus

Põhilised ehitusmaavarad Valgamaal on liiv ja kruus, mille kaevandamismahud aastatel 2009-2013 on esitatud alljärgneval joonisel (Joonis 40).

Joonis 40. Liiva ja kruusa kaevandamismaht Valga maakonnas aastatel 2009-2013.
Allikas: Maa-amet

Juhul, kui liiva ja kruusa kaevandatakse samas mahus edasi, jätkub praegu kaevandusluba omavate maardlate varu 2050. aastani.

MP-ga ei ole maakonda kavandatud uusi suuri tee-ehituse (vt ptk 6.5.2) või muid suurobjekte, mille tarbeks oleks vaja keskmisest enam ehitusmaavaradest toodetavaid ehitusmaterjale.

Varustuskindluse all mõistetakse tarbijate kvaliteetsete ehitusmaavaradega varustatuse näitajat teatud aja jooksul. Varustuskindluse regulaarne arvestus näitab tarbimise põhjal, kui kauaks jätkub mäeeraldistes kaevandamiseks antud varu ja aitab vältida mõne ehitusmaavara varu ootamatut puudujääki. Samuti on varustuskindlust käsitlev avalik teave vajalik maardlate

²¹³ Võrusoo tööstusala detailplaneeringu keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruanne. Ramboll Eesti AS töö nr 2014-0008, november 2014; heaks kiidetud

²¹⁴ Ehitusmaavarade kaevandamise riiklik arengukava 2011-2020

mõistliku kasutuselevõtu jaoks, mis eelkõige seisneb mäeeraldise optimaalses asukohavalikus, keskkonnatingimustega arvestamises ning maavara säästlikus kasutamises.

Varustuskindluse seisukohast ei ole kõige tähtsam jääkvaru absoluutkogus, vaid see, kui kauaks varu jätkub, võttes aluseks kaevandamismahu. Seega iseloomustab varustuskindlust ressursi ammendumise kiirus, st maavaravaru täielikuks kaevandamiseks kuluv aeg, võttes aluseks viimase 5 aasta keskmiste kaevandamismahtude juures mäeeraldise ammendamiseks kulunud aja ehitusmaavarade kaupa. Enamikel juhtudel ei ole kogu mäeeraldise varu kaevandatav, mis tähendab, et tegelikult on ressursi ammendumiseks leitud aeg veelgi lühem.

Arvestades kaevandamisloa saamiseks ja mäeeraldisel ettevalmistustöödeks kuluvat aega, on kriitiliseks loetud olukord, kui ehitusmaavara jätkub vähem kui 10 aastaks. Lubja- ja dolokivi kaevandamise alustamiseks võib jääda see aeg isegi liiga lühikeseks, sest maavara geoloogiline uuring, kaevandamisloa saamine ja kaevandamise ettevalmistustööd võivad võtta kauem aega. Kui varu jätkub 10–20 aastaks, tuleb hakata tegema ettevalmistusi uue ressursi kasutusele võtmiseks. Ehitusmaavarade varu ammendumise kiirus (aastates) maakondades seisuga 31.12.2008 vt Tabel 19.

Tabel 19. Ehitusmaavarade varu ammendumise kiirus (aastates) maardlate nimistu andmete järgi seisuga 31.12.2008. Allikas: Ehitusmaavarade kasutamise riiklik arengukava 2011–2020

MAAKOND	Ehituslubjakivi, -dolokivi	Tsemendilubjakivi	Viimistlusdolokivi	Tehnoloogiline lubja-, dolokivi	Ehitusliiv	Täiteliiv	Tehnoloogiline liiv	Ehituskruus	Keraamiline savi	Keramiidsavi	Tsemendisavi	KESKMINE
Harju	16			49	23	0		11				20
Hiiu					85			8				47
Ida-Viru					59	25		16	114			53
Jõgeva	11				52	5		22				22
Järva	61			8	60			16				36
Lääne	15			0	28			24				17
L-Viru	38	16		256	114			17			97	90
Põlva					32	11		14				19
Pärnu	20				30	16		26		10*		20
Rapla	33				5	0		5				11
Saare	39		762		44	27		21				179
Tartu					78	9		13				33
Valga					22			16				19
Viljandi					173	34		19				75
Võru	32				80		32	18				40
KESKMINE	29	16	762	78	59	14	32	16	114	10*	97	46

Kriitilise seisuga ehitusmaavara ammendumise kiiruse näitaja on tabelis märgitud punasega. Kui varu jätkub 10–20 aastaks, on näitaja märgitud kollasega.

Täiteliiva, mida esineb Kagu-Eesti maakondadest ainult Põlva maakonnas, varusid hinnati 2008. aasta seisuga 11 aastaks, ehituskruusa varusid 14–18 aastaks. Valga maakonna ehitusmaavarade varustuskindluse näitajad 2014.a seisuga vt Tabel 20. Varustuskindluse arvutuses on arvestatud kaevandamisloaga lubatud maksimaalset aastamäära ning loa kehtivuse algust ja lõppu.

Tabel 20. Valga maakonna ehitusmaavarade varustuskindluse näitajad 2014.a seisuga. Allikas: Maa-ameti geoportaali kaardiserveri maardlate kaardirakendus

Kasutusala	Kaevandatava varu jääk	5 aasta keskmine tarbimine	Piirkondlik varustuskindlus aastates
Ehituskruus	2711,672	105,371	25,73
Ehitusliiv	4052,905	100,843	40,19
Täiteliiv	2595,601	32,2974	80,37

Riigil puudub varustuskindluse tagamise pikaajaline strateegia. Ehitusmaavarade kaevandamist suunavad ja juhivad eraettevõtted, kes või(s)tlevad omavahel maardlate ja kaevandamismahtude pärast ning soovivad haarata enda kätte võimalikult suuri määtsi, mis ei pruugi üldist olukorda arvestades olla põhjendatud. Riik aga käsitleb kaevandamist juhtumipõhiselt, vastavalt esitatud kaevandamislubade taotlustele.

Maavarade lõikes on probleeme eelkõige liiva ja kruusaga. Paekivimaardlate levik on suhteliselt ebaühtlane ja sõltub Eesti geoloogilisest ehitusest. Killustikku saab toota ka ehituskruusast, mille jaotus on ühtlasem ja maardlaid kasutuses tunduvalt rohkem kui lubja- ja dolokivimaardlaid, kuid varustuskindluse järgi jätkub enamikus maakondadest ehituskruusavaru vaid kuni 19 aastaks või on olukord juba kriitiline. Kruusakarjäärdest toodetud killustikku kasutatakse rohkem väiksematel ja kohaliku tähtsusega objektidel, paekillustikku suurematel ja riikliku tähtsusega objektidel. Edaspidi varustuskindluse alusel uute kaevandamislubade andmisel tuleb **lisaks ressursi ammendumise kiirusele analüüsida, kas kaevandatava varu mahtu on vaja suurendada riigi, maakonna või ettevõtte huvides.**

Ehitusmaavarade arengukavas on prognoositud, et ehitusmaavarade aastane vajadus ajavahemikus 2011–2020 on tõenäoliselt 6–8 mln m³, millest 50–60% kulub riigimaanteede ehituseks, remondiks ja hoolduseks ning 20% kohalike teede vajadusteks. 25–30% ülejäänud ehitusmaavaradest kasutatakse ehitusmaterjalide tööstuses betooni jt ehitussegude valmistamiseks.

Teadaolevalt on ehitusmaavarade varustuskindlust oma vajadusest lähtuvalt uurinud Maanteeamet.²¹⁵ Alljärgnevalt on tehtud sellest uuringust Kagu-Eestit puudutav kokkuvõte.

Ehitusmaavarade kaevandamislubade arv Põlva, Valga ja Võru maakonnas seisuga 09.09.2014 vt Tabel 21. Ehitusmaavarade kaevandatav jääkvaru kehtivate kaevandamislubade alusel Põlva, Valga ja Võru maakonnas seisuga 09.09.2014 vt (Tabel 22). Geoloogiliste tingimuste tõttu ei ole Lõuna-Eestis (v.a Võru maakonnas Läti ja Venemaa piiri lähedal) lubjakivi ja dolomiidi maardlaid, sest Ordoviitsiumi ja Siluri lubjakivi kihte katab paks Devonilise liivakivide kiht ning Kvaternaari pinnakate.

Tabel 21. Ehitusmaavarade kaevandamislubade arv Põlva, Valga ja Võru maakonnas seisuga 09.09.2014. Allikas: Maa-amet

Maakond	Liiva ja kruusa mäeeraldised		Lubjakivi ja dolomiidi mäeeraldised	
	luba olemas	luba menetluses	luba olemas	luba menetluses
Põlva	21	5	-	-
Valga	35	5	-	-
Võru	46	5	1	3

Tabel 22. Ehitusmaavarade kaevandatav jääkvaru kehtivate kaevandamislubade alusel Põlva, Valga ja Võru maakonnas seisuga 09.09.2014. Allikas: Maa-amet

²¹⁵ Ehitusmaavarade varustuskindluse uuring Maanteeameti objektidel. Aruanne. Ramboll Eesti AS, Maanteeamet, 2014; vt Maanteeameti kodulehekülge: http://www.mnt.ee/public/2015/Uuringud/Maavarade_varustuskindlus/2014_0038_Ehitusmaavarad-MNT2.pdf

Maakond	Kaevandataav jääkvaru, tuh m ³	
	liiv/kruus	lubjakivi/dolokivi
Põlva	10 188	–
Valga	9568	–
Võru	13 784	630

Tabel 23. Olemasolevate kaevandamisloaga karjäärade ammendumine, kui kaevandamine jätkub samas mahus (eeldatav ammendumisperiood 09.09.2014 seisuga 5 aasta keskmise kaevandamise alusel).²¹⁶

Maakond	Eeldatav ammendumisperiood aastates	
	liiv/kruus	lubjakivi/dolokivi
Põlva	38	–
Valga	37	–
Võru	49	12

Välja tuleb tuua kaks põhilist asjaolu, mida ehitusmaavarade statistilised andmed arvesse ei võta:

- kõik karjäärid ei ole sobiliku materjaliga tee-ehituse iga kihi jaoks. Kuna on tegemist loodusliku materjaliga, siis on ka karjääri (mäeeraldisel) siseselt kohati väga suuri materjali kvaliteedierinevusi;
- EETL-i²¹⁷ andmetel kasutatakse 70-80% kaevandatud liivast ja kruusast ning üle poole lubjakivikillustikust teedehituses. Materjali kasutus teedehituses ei ole aga ühtlane. Piirkondlikku materjalikulu mõjutab väga palju suurehitusobjektide töösseminek. Seda on eriti näha liiva ja kruusa puhul. Kuna lubjakivi ja dolokivi maht põhimaantee suurobjektidel ei ole väga suur, siis on selle kasutus stabiilsem ning seda mõjutab rohkem väiksemate teede remont ja muu ehitus/tööstus.

Maanteeameti huvi on ehitusmaavara piisava varu olemasolu ameti ehitusobjektidele mõistlikus kauguses.

Ülaltoodud andmetest lähtuvalt ei ole koostatava MP kehtivusperioodil (aastani 2030+) Kagu-Eestis tõenäoliselt olulisi probleeme liiva ja kruusa varudega (kui arvestada ainult tee-ehitusprojekte), sest olemasolevate kaevanduste varusid jätkub enam kui 30 aastaks (praeguste keskmiste kaevandamismahtude juures). Kagu-Eestisse ei kavandata suuri tee-ehitusprojekte, mis võiksid regiooni liiva/kruusa kaevandamismahtude vajadust oluliselt suurendada. Oluline on jälgida tee-ehituseks vajaminevate materjalide kvaliteedinõudeid, mistõttu ei pruugi nõuetele vastavat ehitusmaterjali saada ehitusobjektile lähimast karjäärist. Eeldatavalt ei teki siiski vajadust sobiva liiva/kruusa oluliste koguste vedamiseks mõnest teisest Eesti piirkonnast.

Eeltoodust tulenevalt **peab uute liiva- ja kruusakarjäärade lisandumine olema väga läbimõeldud. Põhirõhk tuleb seada juba avatud karjäärade maksimaalsele ammendamisele.**

Põlva, Valga ja Võru maakonnas, riigi- või munitsipaalmaal asuvate, kaevandamisega rikutud ja mahajäetud ehitusmaavarade karjäärade revisjoni²¹⁸ tulemusena selgitati 31 karjääri või kaeveala asukohad, seisund, korrastamisvajadus- ja kasutamisevõimalused.

²¹⁶ Ehitusmaavarade varustuskindluse uuring Maanteeameti objektidel. Aruanne. Ramboll Eesti AS, Maanteeamet, 2014

²¹⁷ Eesti Ehitusmaterjalide Tootjate Liit

²¹⁸ Kaevandamisega rikutud ja mahajäetud ehitusmaavarade karjäärade revisjon Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga ja Võru maakonnas (kolmes köites). I köide. Aruande tekst. Eesti Geoloogiakeskus, Tartu–Tallinn, 2013. Revisjonitöödel kogutud andmestik on lähtematerjaliks ehitusmaavarade kasutamise riikliku arengukava 2011–2020 rakendusplaani ühe eesmärgi (riigimaal asuvate ja kaevandamisega rikutud ja mahajäetud ehitusmaavarade karjäärade korrastamine) saavutamiseks.

Valgamaal revideeriti 11 karjääri või kaeveala (Helme, Kirbu, Koosa, Kurejärve, Kurejärve II, Laanemetsa, Oona, Puka-Kure, Sibula, Soontaga ja Voorbahi), millest Oona asub munitsipaalmaal. Üheteistkümne mahajäetud karjääri või kaeveala piires on kaevandamisega rikutud maa kogupindala ca 45,8 hektarit, millest tehnilist korrastamist vajab ca 10,3 hektarit. Valdav korrastamise suund on metsamaa, Puka-Kure karjäärade kaeveväljal veekogu. Maavara (liiv, kruus) täiendav uurimine ja kaevandamine on perspektiivne Kirbu, Koosa, Kurejärve, Kurejärve II, Puka-Kure, Oona ja Sibula karjääris.

Keerulisem on olukord lubjakivi ja dolokiviga. Kagu-Eesti ja kogu Lõuna-Eesti²¹⁹ ainus töötav, Marinova dolokivikarjäär (ettevõtja AS Teede REV-2, varem AS Kagu Teed ja AS Põlva Teed) asub Võru maakonnas Meremäe vallas. Karjäärile on väljastatud maavara kaevandamise luba L.MK.VÕ-150076, mis kehtib kuni 01.03.2025.a. Kaevandamisloaga on mäeeraldisele seatud kaevandamislimiit ehk kui palju on maksimaalselt lubatud (aastas) kaevandada. Maavara kaevandamise keskmise aastamäär Marinova karjääris on 60 tuh m³, maksimaalselt lubatud aastamäär 100 tuh m³. Maavara peaks jätkuma nii piirkonna teedehituseks kui ka muu ehituse tarbeks. Kuigi kaevandamismahtudele on seatud limiit, ei tähenda see, et tegelik nõudlus ei või olla suurem. Kui uusi karjääre või karjäärilaiendusi Võrumaal ei avata, siis jätkub Marinova kaevanduse dolokivi praeguste keskmiste aastamäärade juures 12 aastaks.

IV kuni VI klassi riigimaanteede korrashoiuks, sh pindamiseks ja tolmuvaba katte rajamiseks kasutatakse enamasti lubjakivi-/dolokivikillustikku, sest see peab väikese liikluskooormusega teedel piisavalt hästi vastu ja on graniitkillustikust arvestataval määral odavam. Liiklustiheduse arvestuses kuuluvad Kagu-Eesti riigimaanteed valdavalt IV ja madalamasse klassi, mille teehoiul on lubjakivi-/dolokivikillustikul oluline tähtsus. Arvestada tuleb ka seda, et Kagu-Eesti teedevõrk on Eesti keskmisest tihedam, mistõttu killustiku vajadus territooriumi pindalaühiku kohta on samuti Eesti keskmisest suurem.

Kuna kaevandaja Marinova karjääris, AS Teede REV-2, on ühtlasi tee-ehitusega tegelev ettevõtte, siis loob see talle turueelise võrreldes teiste tee-ehitusettevõtetega, kes peavad ehitusmaavara ostma turuhinnaga ja/või seda kaugemalt kohale vedama. Kaugematest karjäärdest kohaleveoga kaasneb ka täiendav, transpordist tulenev keskkonnamõju.

Seisuga jaanuar 2015 oli Kagu-Eestis (Võru maakonnas) dolokivi kaevandamiseks taotlemisel/menetluses kolm maavara kaevandamise luba (vt Tabel 24). Maavara soovitakse kasutada ehitusdolokivina (ehituses ja teedehituses).

Tabel 24. Dolokivi (ehitusdolokivi) kaevandamiseks taotletavad maavara kaevandamise load Võru maakonnas (seisuga jaanuar 2015)

Maardla / Registri- kaardi nr	Mäe- eraldis	Taotleja	Varu taotluses, tuh m ³ *	Mäeeraldis pindala, ha	Teenindus- maa pindala, ha	KOV
Kalkahju / 611	Kalkahju dolokivi- karjäär	OÜ Aigren	aT 4054	77,6	101,89	Mõniste
Naha / 923	Naha dolokivi- karjäär	Kiirkandur AS	aT 1713	23,54	37,70	Mõniste
Marinova / 612	Marinova II dolokivi- karjäär	Aigren OÜ	aT 447,5 (kaevandatav varu 399,5)	4,87	10,26	Meremäe

* aT – aktiivne tarbevaru; aR – aktiivne reservvaru

²¹⁹ Lubjakivi/dolokivi karjääre ei ole Põlva, Valga, Tartu ja Viljandi maakonnas. Marinova karjäärile lähimad lubjakivi/dolokivi karjäärid asuvad Jõgeva maakonna idaosas ja Pärnu maakonna põhjaosas.

Keskkonnaameti andmetel²²⁰ toimus Kalkahju dolokivikarjääri KMH programmi avalik arutelu 2014.a aprillis. Kalkahju dolokivikarjääri KMH programm on Keskkonnaministeeriumi (KMH järelevalvaja) poolt tagastatud eksperdile täiendamiseks 31.12.2014, kuid seisuga juuli 2015 ei olnud KMH programm KeM-i poolt veel heaks kiidetud. Naha dolokivikarjääri KMH programmi avalik väljapanek toimus jaanuaris-veebuaris 2015, avalik arutelu 18.02.2015. Mõlemal juhul on muuhulgas tegemist piiriülese menetlusega ning kohalike elanike ja looduskaitsete aktiivse vastuseisuga.²²¹ Eeltoodust lähtudes on väga raske prognoosida, millal Kalkahju ja Naha karjäärade KMH aruanded võiksid valmida ja avalikustamise läbida, veel vähem on võimalik ennustada, kas ja millal väljastatakse kaevandamisloa.²²² Seetõttu ei saa arvestada nende taotletavate kaevandamismahtudega, sest lähtudes protsessi senisest kulgemisest on ebatõenäoline, et Kalkahju ja Naha dolokivikarjäärade KMH aruanded saaksid heakskiidu enne MP valmimist.

Marinova II dolokivikarjääri KMH algatamise kohta teeb Keskkonnaamet otsuse menetlusaja jooksul.²²³ Aigren OÜ esitas Keskkonnaametile taotluse 13.02.2014.a ja see võeti menetlusse augustis 2014.a.²²⁴ Tegemist on uue mäeeraldisega, mis piirneb Marinova dolokivikarjääri mäeeraldisega (maavara kaevandamisluba L.MK.VÕ-150075). Kaevandamisloa taotluse menetlusele tervikuna ei ole määratud ajalist piiri, kuid arvestama peab minimaalselt 6 kuuga. KMH algatamise korral peatub kaevandamisloa taotluse menetlus kuni KMH aruande heakskiitmiseni.²²⁵ Kuna pole teada, kas KMH algatakse ning milline on selle taotluse edasine menetluskäik ja tulemused, ei saa praeguse seisuga arvestada ka Marinova II kaevandamismahtudega. Seisuga juuli 2015 ei olnud Marinova II mäeeraldisega kohta KMH-d algatatud ega kaevandamisluba väljastatud.²²⁶

Riigil tuleks teha otsus strateegiliselt oluliste ehitusmaavarade vajaduse ja kasutamise kohta, eriti sellistes piirkondades, kus maavara on vähe, kuid vajadus suur. Kuna maavaradele orienteeritud ettevõtjal ei ole võimalik arvestada maavarade kaevandamise arenguperspektiividega ja riigi pikaajaliste plaanidega, on kahjuks välja kujunenud olukord, kus ettevõtjad üritavad enda kätte kahmata põhjendamatult suurt kaevandamisõigust, sest puudub kindlus tuleviku suhtes. Selline olukord kahjustab ka ettevõtlust, sest ettevõtte on sunnitud tegema põhjendamatult suuri investeeringuid.

6.5.8. Suletud jäätmeoidlate maa kasutamine ja jääkreostusallikad

Endiste, tänaseks suletud jäätmeoidlate maa kasutuselevõtmisel muuks otstarbeks tuleb arvestada sellega kaasneva võivate probleemidega, eelkõige pinnase kandevõime (et vältida ebasoovitavaid vajumisi), sademe- ja drenaaživee kvaliteedinäitajad (et vältida reostuse sattumist eesvooludesse) jms.

Jääkreostusallikate ja -objektide (endised sõjaväeosad, sõnnikuhoidlad, kütusemahutid jms) maal tuleb jääkreostus vastavalt nõuetele likvideerida, et vältida ohtu põhjaveele.

²²⁰ Keskkonnaameti Põlva-Valga-Võru regiooni keskkonnakorralduse spetsialisti Siret Punniski 26.01.2015 ja 27.01.2015 e-kirjad

²²¹ Naha ja Kalkahju dolokivikarjääri KMH programmide materjalid ja meedias ilmunud artiklid; <http://www.keskkonnaamet.ee/uudised-ja-artiklid/keskkonnamoju-hindamised/kalkahju-naha-dolokivikarjaari-kmh/>

²²² Seisuga 13.10.2015 ei olnud Naha ega Kalkahju dolokivikarjäärade KMH programme Keskkonnaameti poolt heaks kiidetud

²²³ Keskkonnaameti Põlva-Valga-Võru regiooni keskkonnakorralduse spetsialisti Siret Punniski 26.01.2015 ja 27.01.2015 e-kirjad

²²⁴ Keskkonnaameti 15.08.2014.a kaevandamisloa taotlemisteade väljaandes *Ametlikud Teadaanded*; <https://www.ametlikudteadaanded.ee/index.php?act=1&teade=25132156>

²²⁵ Maavara kaevandamise loa taotlemise teenusstandard; http://www.keskkonnaamet.ee/public/Teenused/Teenusstandardid/maavara_kaevandamise_loa_taotlemine.pdf

²²⁶ *Ametlikud Teadaanded*; vaadatud 05.08.2015

6.6. Riigikaitseliste objektide võimalik mõju

Valga MP kontekstis arvestatakse järgmiste olemasolevate riigikaitseliste ehitistega: Tõikamäe linnak, Metsniku lasketiir ning Valgamaa maleva staabi- ja tagalakeskus. Kaitseliidu staabi- ja tagalakeskus Valga linnas ei avalda ümbritsevale keskkonnale olulist negatiivset mõju, paiknemine maakonna keskses teeb selle kaitseliitlastele hästi kättesaadavaks. Valga maakonnas ei asu Kaitseväge ja Kaitseliidu harjutusväljasid.

Riigikaitseliste ehitistega kaasnevad ümbritsevale maakasutusele teatavat laadi piirangud või kooskõlastamise kohustus. Riigikaitseliste ehitise piiranguvöönd on hajaasustuses kuni 2 km ning linnades, alevites ja alevikes kuni 300 m. Kõik riigikaitseliste ehitise piiranguvööndis asuvad planeeringud, projekteerimistingimused või nende andmise kohustuse puudumisel ehitusloa eelnõu või ehitusteatis tuleb kooskõlastada Kaitseministeeriumiga. Kaitseministeeriumiga tuleb kooskõlastada ka kõigi ehitiste planeeringud, projekteerimistingimused või nende andmise kohustuse puudumisel ehitusloa eelnõu või ehitusteatis, mille kõrgus ületab 28 m, ning energiatuulikute planeeringud, projekteerimistingimused või nende andmise kohustuse puudumisel ehitusloa eelnõu või ehitusteatis, olenemata tuuliku kõrgusest. Täpsustatud nõuded on esitatud MP-s.

Tõlliste vallas Jaanikese külas asuva Metsniku kordoni kinnistul on 300 m lasketiir. Selle ohuala jäi varem osaliselt eramaadele, mistõttu muutis Kaitseliit nii lasketiiru asukohta kui ka tüüpi (vähendatud ohualaga lasketiir). Metsniku 300 m uus lasketiir valmis 2015. aastal ja see vastab nõuetele, sh on uue lasketiiru ohuala täies ulatuses riigimetsamaal.

Kaitseväge ja Kaitseliit kasutavad metsaalasid riigikaitseliste väljaõppe läbiviimiseks vastavalt metsaseaduse²²⁷ §-le 36 (Riigikaitsealane tegevus metsas). Metsa kasutamisel lähtutakse Kaitseväge ja Kaitseliidu lasketiirule esitatavatest nõuetest,²²⁸ sh ohutusala tähistamise ja isikute teavitamise nõuded. Väljaõppe toimumise ajal tuleb ümbritsevate alade elanikel ja kasutajatel arvestada võimalike liikumispiirangutega (vajalik ohutuse tagamiseks), teatud müra leviku ning raskeõidukite ja inimeste liikumisega, sest see on riigi kaitsevõime ja julgeoleku tagamiseks vältimatu.

Lasketiiru piiranguvööndisse ei ole soovitatav uute müratundlike hoonete rajamine. Lasketiiru piiranguvööndisse kavandatavate objektide planeeringud ja projektid tuleb esitada Kaitseministeeriumile kooskõlastamiseks/hinnangu andmiseks.

Riigikaitseliste objektid, millega tuleb maakasutuse kavandamisel vajadusel arvestada, on ka Kaitseväge ja Kaitseliidu taktikaalad (lähiharjutusalad ehk väljaspool harjutusvälju asuvad väljaõppealad), kus korraldatakse regulaarset väljaõpet. Taktikaaladena kasutatakse reeglina riigimetsamaad (suuremaid riigimetsa alasid), kuid sõltuvalt väljaõppe eesmärgist võib ette tulla vajadust ka erametsamaa ja põllumajandusmaa kasutamiseks. Taktikaalade asukohad ei ole täpselt kindlaks määratud ning väljaõppe tõhustamiseks muutuvad need reeglina aastate lõikes. Taktikaalade paiknemine Valga maakonnas 2015.a vt Joonis 41.

Kaitseväge ja Kaitseliit kasutavad metsaalasid riigikaitseliste väljaõppe läbiviimiseks vastavalt metsaseaduse²²⁹ §-le 36 (Riigikaitsealane tegevus metsas). Riigimetsas (väljaspool harjutusväljasid) alalise väljaõppe korraldamiseks ning väljaõppe korraldamiseks, kui sellega kaasnevad metsakahjustused, on vajalik Vabariigi Valitsuse luba. Muudel juhtudel on vajalik metsaomaniku või riigimetsa majandaja luba.

Taktikaalade kasutusaeg võib olla erinev. Metsas asuvate taktikaalade kasutamismõimalused sõltuvad ka metsa majandamisest, põllumajandusmaa kasutamisel välditakse kahjustusi ja tegevus kooskõlastatakse samuti maaomanikuga. Teatud juhtudel, nt seoses kaitsealuste liikidega, võib osutada vajalikuks tegevuse kooskõlastamine Keskkonnaametiga.

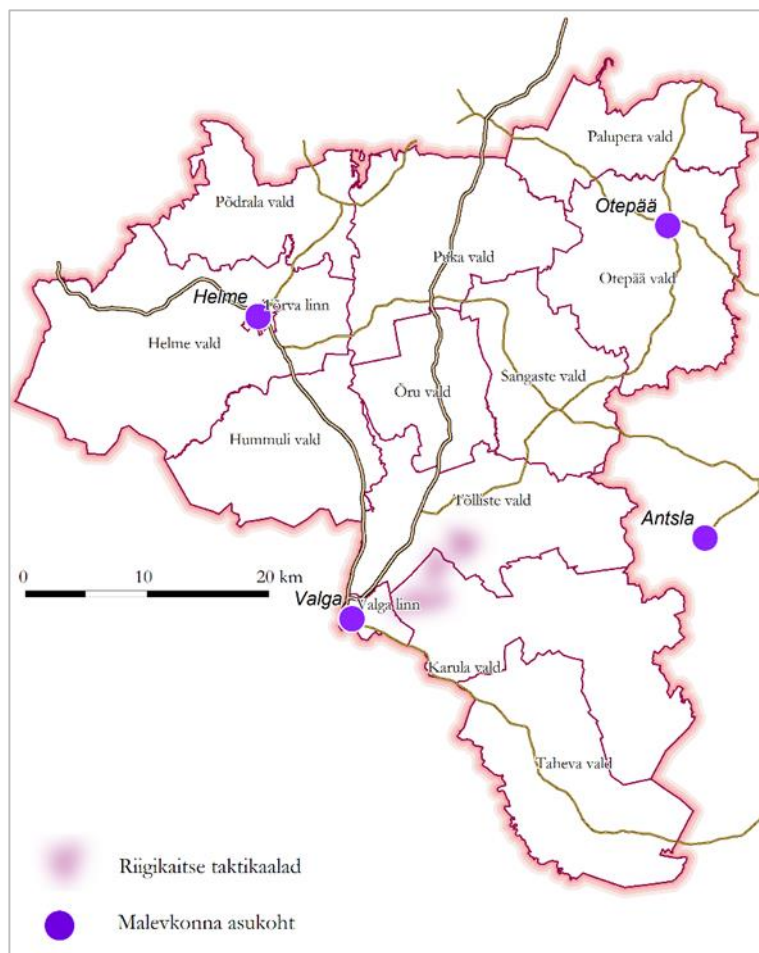
²²⁷ Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108072014022>

²²⁸ Kaitseministri 28.12.2010 määrus nr 26: Kaitseväge ja Kaitseliidu harjutusväljale ja lasketiirule esitatavad nõuded ja kasutamise kord; Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/105012011009>

²²⁹ Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108072014022>

Väljaõppe toimumise ajal tuleb ümbritsevate alade elanikel ja kasutajatel arvestada liikumiskiirangutega (vajalik ohutuse tagamiseks), teatud müra leviku ning raskesõidukite ja inimeste liikumisega, sest see on riigi kaitsevõime ja julgeoleku tagamiseks vältimatu.

Võimalike, tulevikus kavandatavate riigikaitse objektide kohta tuleb läbi viia asukohavaliku ja planeerimise protsess vastavalt õigusaktidega ette nähtud korrale.

Joonis 41. Valgamaal 2015.a enim kasutatavad taktikaalad ja Kaitseliidu allüksused
Allikas: Valga MP seletuskiri, ptk 4.3 (Hendrikson & Ko)

6.7. Hädaolukordade vähendamise ja ennetamise meetmetega arvestamine

Päästekorralduse seisukohalt hõlmab Lõuna päästkeskuse tegevuspiirkond 6 maakonda: Jõgevamaa, Põlvamaa, Tartumaa, Valgamaa, Viljandimaa ja Võrumaa. Päästeamet koostab regionaalseid päästeala hädaolukordade riskianalüüse. Kagu-Eesti hädaolukordade ülevaade vt ptk 3.3.8.

Hädaolukorra seaduse alusel moodustas siseminister 27.07.2009.a Lõuna-Eesti regionaalse kriisikomisjoni. Komisjoni juhib päästkeskuse direktor, keda asendab vajadusel politseiprefekt. Komisjoni liikmeteks on valdavalt riigiasutuste piirkondlikud juhid, sh maavanemad, kes riigi esindajatena vastutavad maakonna tervikliku arengu eest. Lisaks riigiasutustele juhtidele kuulub komisjoni ka Tartu linnapea. Kriisikomisjonide istungitele kaasatakse vajadusel ka teisi asutusi ja ettevõtteid, näiteks elutähtsate teenuste osutajaid. Kriisikomisjoni töökorralduslikke küsimusi reguleerib komisjoni töökord. Kriisikomisjoni teenindab päästkeskus.

Kriisikomisjoni peamine roll on täita hädaolukordadeks valmistumisel ning elutähtsate teenuste toimepidevuse tagamisel koostöökoja funktsiooni. „Rahuajal“ lepatakse kokku koostöö põhimõtted

hädaolukordadele reageerimisel ning valmistatakse ette vajalikud regulatsioonid, infovahetuse kord, töökeskkond jne. Regionaalne kriisikomisjon käsitleb ka laiemalt elanikkonna turvalisuse alaseid küsimusi regioonis.

Lõuna-Eestis toimuda võivate hädaolukordade lahendamise koordineerimisel on reeglina keskne roll regionaalsel kriisikomisjonil, sest olulisemad kriisireguleerimise asutused nagu päästeteenistus, politsei jt juhivad suurõnnetuste korral oma ressursse regionaalsel tasandil. Kriisikomisjon peab olukorra lahendamist koordineerima ka siis, kui korraga on toimunud mitu hädaolukorda või kui hädaolukorra lahendamisel ei ole selget juhtasutust.²³⁰

Järgneva hinnangu koostamisel on kasutatud Lõuna-Eesti päästeala hädaolukordade riskianalüüside regionaalset kokkuvõtet.²³¹

Lõuna regiooni hädaolukorrad on järjestatud eelkõige võimaliku tagajärje raskusastme järgi, st kui palju kahju (sh kannatanuid) need võivad tekitada:

- I - ulatuslik metsa- või maastikutulekahju;
- II - suurõnnetus ohtlikke kemikaale käitlevas ettevõttes või muus tööstus- või laohoones;
- III - tulekahju, plahvatus või varing, mille tagajärjel saab vigastada palju inimesi;
- IV - raskete tagajärgedega torm;
- V - üleujutus tiheasustusalal.

Toimumise tõenäosuse ja tagajärgede raskusastme järgi on hädaolukorrad paigutatud riskimaatriksisse:

Tõenäosus	5					
	4			I		
	3		V	IV		
	2				II, III	
	1					
		A	B	C	D	E
Tagajärg						

	Väga kõrge risk
	Kõrge risk
	Keskmine risk
	Madal risk

Tõenäosus-aste	Tõenäosus	Tõenäosus 1 aasta jooksul
1	Väga väike	<0,005% kuni 0,05%
2	Väike	>0,05% kuni 0,5%
3	Keskmine	>0,5% kuni 5%
4	Suur	>5% kuni 50%
5	Väga suur	>50%

Raskus-aste	Tagajärg
A	Vähetähtis / Puudub
B	Kerge
C	Raske
D	Väga raske
E	Katastroofiline

Nagu riskimaatriksist näha, ei ole Lõuna regioonis prognoositud väga kõrge ega keskmise riskiga hädaolukordi. Hinnatud hädaolukorrad kuuluvad valdavalt kõrge riskiga hädaolukordade hulka, ainult üleujutus tiheasustusalal (Võru linnas) on hinnatud madala riskiga hädaolukorraks.

Päästetekeskuse üheks ülesandeks (kriisireguleerimise alaseks meetmeks) on anda sisendeid ruumilisse planeerimisse kõigil planeerimistasanditel juhindudes hädaolukordade riskianalüüside

²³⁰ <http://www.rescue.ee/louna/kriis/kriisikomisjon>

²³¹ Koostaja: Päästeamet, Tallinn 2014; heaks kiidetud Lõuna-Eesti regionaalse kriisikomisjoni 13.11.2014.a toimunud istungil

regionaalsetest osadest. Seetõttu tehakse MP koostamise käigus päästkeskusega koostööd ja kooskõlastatakse planeeringulahendus. See tagab, et hädaolukordadega ja nende vähendamise vajadusega on MP-s piisavalt arvestatud.

Lõuna-Eesti päästeala hädaolukordade riskianalüüsist lähtuvalt tuleks KOV-idel arvestada planeeringute koostamisel alltoodud meetmete rakendamise vajadusega. Seejuures on igal planeerimistasandil vajalik koostöö päästkeskusega.

Kemikaaliõnnetuste alased meetmed:

- maakasutuse planeerimisel arvestada suurõnnetuse ohuga ja ohtlike ettevõtete paiknemise ning nende ohualadega;
- uute suurõnnetuse ohuga ja ohtlike ettevõtete planeerimisel arvestada olemasoleva maakasutusega;
- pöörata ruumilise planeerimise võtmes senisest rohkem tähelepanu nn „muudele ettevõtetele“, mis käitlevad kemikaale kemikaaliseaduse mõistes künniskogusest väiksemas koguses (nt tanklad, veekeskused, laborid, ohtlike jäätmete hoidlad jms);
- koostöös päästkeskusega kaardistada regiooni tööstusalad (logistika-, tööstus- ja äripargid), nii rajatud kui ka planeerimisel olevad;
- maakonnakeskustes kehtestada ohtlikele veoste kellaajalised piirangud. NB! Sellest tuleneb tõenäoliselt vajadus leida võimalikke ümbersõidumarsruute.

Metsa- ja maastikutulekahju alased meetmed:

- maakasutuse, eriti elamu- ja tootmisalade planeerimisel, aga ka puhke- või hooldusasutuste kavandamisel arvestada tuleohtlikumate metsamassiivide paiknemisega; soovitatavalt mitte kavandada tuleohtlikesse metsadesse ja/või nende vahetusse lähedusse maakasutust, mis võib põhjustada metsapõlenguid või mis võivad metsapõlengute korral kaasa tuua vara ja inimeste ohtu;
- tagada, et tuleohtlikes piirkondades olevate eelnimetatud objektide juurde viiks rohkem kui üks juurdepääsutee;
- (tuleohtlikesse) metsadesse kavandada maa-alused elektriliinid või isoleeritud õhuliinid ja/või asendada isoleerimata õhuliinid nendega, et ennetada võimalikke elektrikatkestusi.

Tormi alased meetmed:

- oluline on tagada pädev projekteerimine ja ehitusnormide järgimine.

Üleujutuste alased meetmed:

- arvestada üleujutusohutlike aladega planeeringute koostamisel ja menetlemisel;
- peamiseks sisendiks planeeringutesse on teavitamine ehitamisest üleujutusohuga alale või üleujutuse võimalikkusest teatud kindlatel tingimustel;
- kui planeeritav objekt jääb üleujutusala piirkonda, tuleb vastavad leevendusmeetmed planeeringusse kirjutada;
- arvestada päästkeskuse seisukohadega planeeringute koostamisel üleujutusohuga riskipiirkondades ja rakendada meetmeid võimalike riskide maandamiseks (sademevee kollektorid, eluhoonete keldrid, teede üleujutused jne).

Tulekahjude, plahvatuste ja varingute alased meetmed:

- planeeringus välja tuua olemasolevad ohud ja meetmed ning kas ja kuidas nendega arvestatakse. Puudutab planeeringuid, kus tegevus hõlmab ohualas ehitamist, uue suurõnnetuse ohuga objekti asukoha valikut ja rajamist või uue olulise ruumilise mõjuga objekti rajamist;

- arvestada tuleb planeeringuala mõjutavaid olemasolevaid ja objektist endast tulenevaid riske (koostada riskihinnang või planeeringu riskianalüüs);
- planeerida ja rajada uued või korrastada ning märgistada olemasolevad ametlikud veevõtukohad.

Lisaks päästeala riskianalüüsi tulemustega arvestamisele tuleb tegevuste kavandamisel vajaduse korral arvestada ka teiste asutuste poolt koostatud riskianalüüsides:

- **Raskete tagajärgedega õnnetus maanteel.** Hädalukorra riskianalüüsi²³² kohaselt loetakse selleks õnnetust maanteel, mis ohustab paljude inimeste elu või tervist või põhjustab suure keskkonnakahju (kui õnnetusse satub ohtlikke veoseid vedav sõiduk) või tõsisid ja ulatuslikke häireid elutähtsa teenuse toimepidevuses (muu hulgas häireid statsionaarse eriarstiabi toimimises, kiirabi toimimises, päästetöö toimimises). Hädalukorrana on määratletav raskete tagajärgedega liiklusõnnetus maanteel, mille puhul vajab hospitaliseerimist 30 ja enam kannatanut. Abivajajate arv võib ulatuda rohkem kui 60 inimeseni ning abi vajadus võib ületada maakonda teenindava haigla võimalused. Hädalukorra toimumise tõenäosus keskmine (3), raskusaste raske (C). Õnnetus kuulub kõrge riskiga hädalukordade kategooriasse (riskiklass 3C). Ennetavad meetmed: kujundada liiklejatele turvaline liikluskeskkond, mis saavutatakse teedevõrgu uuendus- ja säilitustegevustega nagu igapäevane tehnooldus, säilitus- ja taastusremont, katendite rekonstrueerimine, uute teelõikude ehitamine ning elutähtsa teenuse toimepidevuse tagamise ja liiklusõnnetuste ohtu vähendavate tegevustega nagu ristmike, teelaienduste ja kogujateede ehitamine ning liiklusohutlike kohtade ümberehitamine. Meetmed kajastuvad Maanteeameti teehoiukavas 2014-2020, millega on MP koostamisel arvestatud.
- **Raskete tagajärgedega õnnetus raudteel.** Hädalukorra riskianalüüsi²³³ kohaselt loetakse hädalukorraks õnnetust raudteel, mis ohustab paljude inimeste elu või tervist või põhjustab suure varalise kahju või suure keskkonnakahju või tõsisid ja ulatuslikke häireid elutähtsa teenuse toimepidevuses (muu hulgas häired statsionaarse eriarstiabi toimimises, avaliku raudtee majandamise toimimises, raudteevee teenuse toimimises). Raskete tagajärgedega õnnetus raudteel (õnnetus reisirongi või ohtlikke aineid vedava rongiga) kätkes endas märkimisväärsed tagajärjed nii inimestele, looduskeskkonnale, varale (raudteefrastruktuur, veerem, veetav kaup) kui ka raudteeliikluse pidevusele ning elutähtsale teenusele. Hädalukorrani võivad viia kokkupõrge raudteeülesõidukohal, veeremi mahaminek jaamas või jaamavahel, veeremite kokkupõrked ning veeremi tulekahju. Sündmuse kasvamise tõenäosus hädalukorraks on väga väike (1). Raudteel toimuva raskete tagajärgedega õnnetuse raskusastme koondhinnang on raske (C). Hädalukorra „Raskete tagajärgedega õnnetus raudteel“ riskiklass on 1C. Seega on hädalukord väga väikese tõenäosusega ning selleks on tarvis valmistuda vastavalt võimalustele. Riskianalüüsil puudub regionaalne tasand, riskianalüüsis ei ole esitatud otseseid planeeringulisi ennetavaid meetmeid.
- **Riigisisese tekkepõhjusega kiirgusõnnetuse** riskianalüüsi²³⁴ järgi käsitletakse kiirgushädalukorrana ioniseerivast kiirgusest põhjustatud mistahes olukorda, millega kaasneb või võib kaasneda oluline radioaktiivse aine sattumine keskkonda või mis võib põhjustada elanikukiirituse piirmäärade (1 milliSv/a) ületamise. Riigisisese tekkepõhjusega kiirgushädalukord hädalukorra mõistes on tingitud kiirgusõnnetusest, mille puhul ületatakse või võidakse ületada elanikukiirituse piirmäära. Kiirgusõnnetused võivad tekkida kiirgusallika väljumisest kontrolli alt või kiirgusohutusnõuete eiramisest

²³² Koostaja: Maanteeamet, 2013;

http://www.mnt.ee/public/Riskianalyys_Raskete_tagajargedega_onnetus_maanteel_18.06.13_0230.pdf

²³³ Koostaja: Tehnilise Järelevalve Amet; vt kokkuvõte:

https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumentid/riskianalyys_kokkuvote_2013.pdf (lk 59)

²³⁴ Koostaja: Keskkonnaamet, 2013; http://www.keskkonnaamet.ee/public/Hadalukord/lisa_3-Riskianaluus_kiirgusonnetus-web.pdf

kontrolli all oleva kiirgusallika kasutamisel. Sellised sündmused on muuhulgas radioaktiivse kiirgusallika kadumine, varastamine, leidmine, sattumine keskkonda; radioaktiivse kiirgusallika transpordinõuete rikkumine või õnnetus selle transpordil; r pase pommi kasutamine, kiirgus nnetus kiirgustegevuskohas. Riskianalüüsi kohaselt on kiirgush daolukorra tekkimise t  n  sus väike (2) ja hädaolukorra tagajärjed rasked (C). Võttes arvesse s undmuse t  n  sust ja tagajärgede raskusastet on antud hädaolukord klassifitseeritud kui keskmise riskiga hädaolukord (riskiklass 2C). Kiirgus nnetuse riskianalüüsil puudub regionaalne tasand, riskianalüüsis ei ole esitatud otseseid planeeringulisi ennetavaid meetmeid.

Suure r nnakuriskiga objektide kaitse tagamine

Suure r nnakuriskiga objekt on elutähtsa teenuse osutamiseks kasutatav territoorium, ehitis või seade, mille f  isiline kahjustamine või h vitamine häirib oluliselt kogu elutähtsa teenuse toimepidevust ning mille r undamiseks on seetõttu suur t  n  sus.²³⁵

Suure r nnakuriskiga objektide loetelu kehtestab Vabariigi Valitsus korraldusega.²³⁶ Esmased kriteeriumid, milline objekt nimetatakse suure r nnakuriskiga objektiks, m  aratleb Kaitsepolitseiamet tulenevalt oma ohuhinnangust. Suure r nnakuriskiga objekte ja nende kaitsemeetmeid kajastav teave, välja arvatud teave, mille avalikuks tulek ei kahjusta Eesti Vabariigi julgeolekut, on salastatud piiratud tasemel 20 aastaks.^{237, 238}

Hädaolukorra seaduse alusel on kehtestatud suure r nnakuriskiga objekti f  isilise kaitse meetmed.²³⁹

  ld- ja detailplaneeringute koostamise käigus tuleks arvestada suure r nnakuriskiga objektide f  isilise turvalisuse aspektide ja nende ümbruskonnas planeeritava ehitustegevusega. Ohtu ei tohiks seada suure r nnakuriskiga objektil rakendatud f  isilise kaitse meetmete tõhusust. Võimalusel tuleks vältida kriitiliste objektide kogumit, mis õnnetuste, r nnakute vm tagajärjel võiksid endaga kaasa tuua katastroofilisi tagajärgi. Praegune seadusandlus suure r nnakuriskiga objektide kaitsevööndi mõistet ei käsitlen, kuid Kaitsepolitseiameti sõnul on praktikas esile kerkinud vajadus anda suure r nnakuriskiga objekti valdajale võimalus piirata objekti lähiümbruses toimuvat ehitustegevust mahus, mis seab ohtu objekti tegevusvaldkonnast tuleneva turvalisuse või vähendab oluliselt objektil rakendatud f  isilise kaitse meetmete tõhusust.

6.8. Piiriülese keskkonnamõju esinemise võimalikkus

Piiriülesed seosed keskkonnas on seotud taristu jm võrgustikega (roheline võrgustik, õhu-, vee- kui maismaatranspordi ühendused, energeetika), mille elemendid ületavad riigipiire. Piire  letava keskkonnamõjuga võivad olla ka üksikud suured objektid, mille asukoha valikut mõjutab üleriigiline planeering. Negatiivseid piiriüleseid keskkonnamõjusid, mis tuleneksid üleriigilisest planeeringust Eesti 2030+, ei ole ette näha.²⁴⁰

Valga maakonnaplaneeringuga ei ole kavas planeerida objekte või tegevusi, millega võiks kaasneda oluline negatiivne mõju naaberriigile (Läti Vabariik). Oluline negatiivne keskkonnamõju

²³⁵ Hädaolukorra seaduse   41 lg 1; Elektrooniline Riigi Teataja:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/116122014014>

²³⁶ KSH koostajal puudub info, kas see objektide loetelu on olemas

²³⁷ Hädaolukorra seaduse eelnõu seletuskiri:

http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=d19ebe11-c1f4-f1ca-be77-cc8fd5b697b2&

²³⁸ Riigis laduse ja salastatud välisteabe kaitse kord,   6 lg 9; Elektrooniline Riigi Teataja:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011010?leiaKehtiv>

²³⁹ Vabariigi Valitsuse 19.04.2012 määrus nr 33; Elektrooniline Riigi Teataja:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/123042012004>

²⁴⁰ üleriigilise planeeringu Eesti 2030+ keskkonnamõju strateegilise hindamise aruanne. Ekspert: T  nu Oja. Tartu 2011. <http://eesti2030.files.wordpress.com/2012/01/aruanne-22-12-2011.pdf>

on eeldatavalt välditav, sest MP koostamise käigus otsitakse lahendusi, millega ebasoovitavat piiriülest keskkonnamõju ei kaasne.

Päästeamet on regionaalse eripärana välja toonud metsa- ja maastikutulekahjude võimalikud piiriülesed mõjud.²⁴¹ Eesti riigi maismaapiir Läti Vabariigiga kulgeb Valga maakonnas suures osas läbi metsaga kaetud alade, mis loob võimaluse piiriüleste mõjudega sündmuste tekkeks. See tähendab, et võimalik on tulekahju levik ühest riigist teise või naaberriigis toimuvate metsatulekahjude suitsu kandumine Eesti Vabariigi territooriumile. Sellega tuleb nii planeerimisel kui ka tegevuste kavandamisel arvestada. Näiteks on asjaomastel riigiasutustel soovitatav kindlaks määrata piiririba laius ja seisukorra nõuded arvestusega, et tulekahju kandumise võimalus üle riigipiiri oleks minimaalne ning vastavalt Päästeameti vajadustele oleks lahendatud ka päästetehnika juurdepääs.

Piiriülese ohu allikaks võivad olla raudteel veetavad ohtlikud veosed (kütused, ammoniaak vms) läbi Valga ja Valka (Läti Vabariik) linnade ning ohtlike veoste rongikoosseisude manööverdamis- ja komplekteerimistegevus Valga raudteejaamas. Need tegevused võivad ohustada Valka linna (tiheasustusala).

²⁴¹ Lõuna-Eesti päästeala hädaolukordade riskianalüüside regionaalne kokkuvõte. Päästeamet, Tartu 2014

7. Ülevaade alternatiivsetest arengustsenaariumidest

Alternatiivsete arengustsenaariumidena saab MP KSH läbiviimisel KeHJS-e § 40 lg 4 tähenduses käsitleda maakonna tasandil määratletud üldisi võimalikke arengusuundi (stsenaariume).

Valga MP koostamise käigus töötati välja Valga maakonna ruumilise arengu põhimõtted ja suundumused (MP seletuskirja ptk 1.4), kuid sellega seotud erinevaid ruumilise arengu stsenaariume ei kaalutud ega määratletud, sest selleks puudusid põhjused ja vajadus.

Maakonna tõenäoline areng juhul, kui MP-d ellu ei viida

Olukorrad, kus MP-ga kavandatud tegevust ellu ei viida, võib põhimõtteliselt jagada kahte rühma:

- 1) kehtestatud MP-ga kavandatud tegevus jääb kas osaliselt või täielikult realiseerimata: tegemist on olukorraga, kui ei järgita MP-ga seatud ruumilise arengu põhimõtteid ja suundumusi (MP seletuskirja ptk 1.4).

MP realiseerimine võib takerduda mitmesuguste objektiivsete ja subjektiivsete asjaolude taha, nt ressursipuudus, riiklike institutsioonide, KOV-ide, maaomanike ja/või arendajate teadmatus või ükskõiksus, maavalitsuse ja/või KOV-ide poolse järjekindluse ja järelevalve puudus. Siinkohal tuleb rõhutada, et **ruumiline planeerimine loob eeldused** maakonna arendamiseks kokkulepitud raamides ja tingimustel, kuid **ressursid selle tegevuse elluviimiseks tuleb leida** tuginedes MP-le ja paljudele muudele arengudokumentidele ning – mis kõige olulisem – poliitilistele kokkulepetele.

Suur väljakutse on leida maakonna arendamiseks ressursid kahaneva rahvastiku tingimustes, kuid arvestades riigi kui terviku tasakaalustatud arendamise vajadust ning piiriäärsete maakondade tähtsust, mh riigi julgeoleku seisukohalt, on riigi ülesanne need ressursid selliselt leida ja jaotada, et **pidurdada ääremaastumist ja maakonna rahvaarvu vähenemist**.

- 2) MP-d ei kehtestata: põhimõtteliselt on tegemist 0-alternatiiviga ehk olemasoleva olukorra jätkumisega. Sel juhul on tõenäoline, et edasine areng toimub ebaühtlaselt ja mitmetes valdkondades suhteliselt kaootiliselt, osaliselt ka aastatetaguste ning kaasaja vajadustele reeglina mittevastavate ÜP-de alusel. On oht, et piisavalt ei arvestata majandus-, elu- ja looduskeskkonna tingimustega, sest ühtsetel alustel kriteeriumid maakonna arendamiseks ei ole määratud või on ebapiisavad, et tagada igakülgset läbimõeldud majandus- ja elukeskkond, eeldused selle säästvaks arenguks ning väärtuste säilimine.

0-alternatiiv on MP puhul üsna teoreetiline, sest nii maavalitsus, maakonna KOV-ide juhid, ettevõtjad kui ka aktiivne elanikkond on huvitatud piirkonna tasakaalustatud, säästvast, efektiivsest ja keskkonnanahoidlikust arengust. Samuti on riiklikul tasandil seatud eesmärgiks ja maavalitsuste ülesandeks koostada ja kehtestada ühtsetel alustel MP-d üheaegselt kõikides maakondades.

Maakasutuse juhtfunktsioonide ja maakasutustingimuste määratlemise kaudu on MP ÜP-de, arengukavade, tegevusplaanide jt dokumentide kõrval üks alusdokumente maakonna arengu soodustamiseks ja suunamiseks.

MP-ga säilitatakse maakonnas üldjoontes samad maakasutuse juhtfunktsioonid. Sama tegevuse jätkumine ei too endaga eeldatavalt kaasa olulist negatiivse keskkonnamõju suurenemist. Suuremat rõhku on pandud piirkonna majanduse (ettevõtluse) arenguvõimalustele. MP-s toodud juhtfunktsioonide alusel tegevuse planeerimisel ja korraldamisel on elementaarne, et järgitakse kõiki vajalikke keskkonnanõudeid.

Maakonnas puudub suur ehitussurve. Seetõttu on igati asjakohane lähtuda olemasolevast asustusstruktuurist ja mitte ette näha ulatuslikke arendusalasid (eriti elamuehitusalasid). MP-ga kavandatud arengusuunad annavad piisavad arengueeldused piirkonna arendamiseks. Asjakohane on olemasolevate keskuste muutmine kompaktsemaks, sest see võimaldab

olemasolevat tehnilist infrastruktuuri säästvalt ja efektiivselt kasutada. Samas ei tohi ära unustada, et ka hajaasustuses elavatele inimestele tuleb tagada teenuste kättesaadavus.

MP-sse on koondatud ka õigusaktidest tulenevad ruumilise mõjuga piirangud, mis võimaldab saada sellest hea ülevaate maakonna ja planeeringuala KOV-ide juhtidel, arendajatel ning elanikel. Piirangute teadvustamine aitab muuhulgas kaasa tasakaalustatud arengule.

MP ja selle KSH koostajate ühine eesmärk oli koostöös huvitatud osapoolte ning avalikkusega saada igakülgselt arengut soodustav ja keskkonnakaitseliselt läbimõeldud dokument. KSH seisukohast on see eesmärk täidetud.

8. Olulise negatiivse keskkonnamõju vältimiseks ja leevendamiseks kavandatud meetmed

Lähtudes KeHJS-est tuleb KSH läbiviimisel juhul, kui strateegilise planeerimisdokumendi koostamise käigus kavandatakse tegevusi, mille elluviimisega võib tõenäoliselt kaasneda oluline negatiivne keskkonnamõju, esitada nende mõjude vältimiseks ja leevendamiseks kavandatud meetmed. Koostatav Valga MP seab eelkõige suunised ÜP-de ja DP-de koostamiseks ning on vaid üksikuid objekte ja tegevusi, mida otseselt MP-ga kavandatakse. Kuna MP on eelkõige dokument maakasutuse suunamiseks ja selle põhieesmärk on positiivsete ruumiliste arengueelduste loomine vastavalt maakonna vajadustele ja võimalustele (vt ptk 2), siis keskendutakse MP-s eelkõige ettepanekutele ja soovitudele järgmiste tasandite planeeringute (ÜP-d, DP-d) koostamiseks.

Seega ei saa alljärgnevaid ettepanekuid ja soovitusi lugeda leevendavateks meetmeteks KeHJS-e tähenduses. Alljärgnevalt on toodud pigem ettepanekud ja soovituselised ÜP-de jm planeerimis- ja projekteerimisdokumentide koostamiseks, mis täiendavad MP-s esitatud suuniseid, põhimõtteid ja tingimusi. Osa ettepanekuid ja soovitusi on suunatud riiklike institutsioonide poole eesmärgiga juhtida tähelepanu riigipoolse koordineerimise ja ressursside leidmise vajadusele, et siduda erinevad valdkonnad ja arengudokumentidega kavandatud tegevused läbimõeldult ühtseks tervikuks ning vähendada sellega maakonna majanduslikku ja sotsiaalset mahajäämust ning pidurdada rahvaarvu kahanemist. MP ja KSH ühine eesmärk on vältida olulise negatiivse keskkonnamõju tekkimist järgmistel, detailsematel planeerimistasanditel ning toetada maakonna jätkusuutlikku ja tasakaalustatud (ruumilist) arengut ning positiivseid muutusi.

Meetmed ja soovituselised looduskeskkonna säilitamiseks ja kaitseks

MP seletuskirjas kajastatud:

- Järgida veekaitsenõudeid ning Ida-Eesti ja Koiva vesikondade veemajanduskavades seatavaid eesmärgi.
- Vooluveekogude tõkestusrajatiste likvideerimine või kalade rändetingimuste parandamine muul viisil (kalapääsud), samuti paisude ohutusega seotud küsimused, tuleb lahendada juhtumipõhiselt, lähtudes vastavatest uuringutest, tehnilistest alternatiividest ning mõju igakülgsest, tasakaalustatud ja objektiivsest hindamisest (sh sotsiaal-majanduslik ja kultuuriline mõju).
- ÜP koostamise käigus tuleb täpsustada üleujutusala kõrgveepiiri. Põhjendatud vajadusel võib ÜP-ga määrata täiendavaid piirkondi (jõgede lammialad jms), kus üleujutus võib osutada probleemiks kohalikul tasandil ja kus tuleb vältida ehitamist või rakendada meetmeid (tehnilisi lahendusi), mis arvestavad üleujutusohuga (hoonete vundamendid, sademeveesüsteemid, juurdepääsuteed jms).
- Maardlate ja muu maakasutuse (väärtuslik põllumajandusmaa, roheline võrgustik, väärtuslik maastik, tiheasum jms) võimalikke vastuolusid tuleb analüüsida ja leevendavad meetmed leida ja tingimused seada nii ÜP-de koostamise kui ka kaevanduste kavandamise käigus (kaevandamisloa ja selle KMH menetluse käigus).
- Loodusobjektide kaitse alla võtmisel ja kaitse-eeskirjade uuendamisel tuleb lisaks mõjule looduskeskkonnale (mis on ilmselgelt positiivne) pöörata enam tähelepanu ka objekti/ala piirkonnas elavatele inimestele ja tegutsevatele ettevõtetele avalduvatele sotsiaalsetele ja majanduslikele mõjudele ning vajadusel välja töötada vastavad leevendavad meetmed.
- Infrastruktuuriobjektide (eelkõige maanteed) arenduste/rekonstrueerimise korral, mis toimuvad rohelise võrgustiku konfliktialadel, tuleb nende objektide kavandamise (planeerimise, projekteerimise) faasis ette näha toimivad lahendused konfliktide leevendamiseks, kasutades vastavalt vajadusele tee-ehituslikke, liikluskorralduslikke jm asjakohaseid meetmeid.

MP elluviimist ja piirkonna arengut toeavad täiendavad meetmed:

- Maardlate ja väärtuslike põllumajandusmaade kattumisel (kui võetakse vastu õigusaktid väärtuslike põllumajandusmaade kaitseks) tuleb kaevandamisest tulenevad vastuolud lahendada ja põhimõttelised kokkulepped (nt kuidas toimida konfliktiolukorras) saavutada kõigepealt valdkondade eest vastutavate riiklike institutsioonide tasemel. Alles seejärel on võimalik konflikte lahendada/vältida/leevendada konkreetsetes asukohtades, nt kaevandamisloa menetluse ja KMH käigus.
- Keskkonnaministeeriumil tuleb läbi viia turbamaardlate inventuur ja arvata registrist välja maardlad (st võtta maha ruumilise planeerimise piirangud) aladelt, mis turbamaardlatena ei ole reaalselt kasutatavad.

Meetmed ja soovitused kultuuripärandi säilitamiseks ja kaitseks

MP seletuskirjas kajastatud:

- Alade, eriti hoonestatud alade, määramisel miljööväärtuslikeks aladeks ning objektide/alade kultuurimälestiseks tunnistamisel tuleb lisaks tingimuste seadmisele kinnistu omanikele leida ka ressursid kavandatu elluviimiseks, st miljööväärtuse/kultuuriväärtuse säilitamiseks ja korrastamiseks. Vajadusel tuleb väärtuslikuks hinnatud hoonete omanikke toetada nii materiaalselt kui ka nende teadlikkuse tõstmisel.
- Lisaks alaliselt ja ajutiselt riikliku kaitse all olevatele kultuurimälestistele on soovitatav planeeringutes määratleda ja väärtustada ka teisi kultuuripärandi hulka kuuluvaid objekte: XX sajandi väärtusliku arhitektuuripärandi objektid, pärandkultuuriobjektid ja traditsioonilist elulaadi võimaldav ehitatud keskkond.
- Igale väärtuslikule maastikule on soovitatav koostada maastikuhoolduskava, milles lisaks kultuurilistele ja looduskaitsealistele aspektidele arvestada maastikku ka kui kohalike elanike elu- ja töökeskkonda ehk sotsiaalselt ja majanduslikku keskkonda (kavade koostamisse on soovitatav kaasata kohalikud elanikud). Maastikuhoolduskava võimaldab määrata tegevuste prioriteedid, hoolduse sageduse ja meetodid ning hinnata vajaminevaid ressursse ja luua eeldused toetuste taotlemiseks.

MP elluviimist ja piirkonna arengut toeavad täiendavad meetmed:

- Kultuuripärandi hoidmine on valdkonnaülene (sh ministeeriumideülene) teema, kus ideede ja ressursside ühitamine peaks olema riigi üks põhiülesandeid. Erinevad riigi huvid peavad olema tasakaalus ja omavahel lõimitud. Kultuurimälestiste säilimine tuleb riiklike poliitikate ja arengukavade kaudu siduda teiste valdkondade ja riigi huvidega nagu haridus- ja sotsiaalteemad, säästev areng, elamisväärtus keskkond jms.
- Kultuuripärandi säilimise üheks oluliseks aluseks on näha kultuuripärandit kui piirkondliku majanduse edendajat.
- Kultuuriväärtuste säilimise tõhustamiseks on soovitatav leida neile sobiv kasutusfunktsioon. Ajaloolistele hoonetele ja rajatistele on vaja leida väärikas sisu.
- Seoses kultuuripärandiga vajab riiklikul, maakondlikul ja kohalikul tasandil kokkuleppeid väärtuslike hoonete ja rajatiste korrashoidmine, eelkõige selle finantseerimine. Kui on tehtud otsus, et mõni ajalooline objekt väärib kaitset, siis on tähtis osapoolte koostöö ja kompromisside leidmine. Kinnistu omanikke tuleb toetada väärtuse säilitamiseks tehtavate tööde läbiviimisel.
- Kuna kultuuriteenuste osutamisega seotud taristu rajamine ja käigushoidmine on suures osas projektipõhine, siis on oluline tagada selle taristu ülalpidamise järjepidevus riigi ja KOV-i toel, et tekiks kindlustunne tuleviku suhtes.

Meetmed ja soovitused sotsiaalse keskkonna arendamiseks

MP seletuskirjas kajastatud:

- Rahuldava heaolu jaotuse tagab see, kui muude (majanduslike ja poliitiliste) meetmetega suudetakse tagada MP-ga kavandatud teenuste olemasolu vastavalt keskuste tasemetele ja nende kättesaadavus, kasutades erinevaid paindlikke lahendusi.

- Teenuste valiku ja kättesaadavuse poolest ebasoodsamasse olukorda jäävate piirkondade jaoks tuleb leida ressursid ja lahendused, kuidas tagada teenuste kättesaadavus rahuldaval tasemel, et pidurdada ääremaastumist. Lisaks nõudetranspordi süsteemi ja muude paindlike transpordilahenduste arendamisele tuleb teha koostööd teenuste kompleksse ja efektiivse süsteemi väljatöötamiseks.
- Maakonna linnaliste alade arenguks on oluline kompaktse, jätkusuutliku ja inimmõõtmelise linnaruumi kujundamine. Seejuures on soovitatav muuhulgas lähtuda järgnevast: nn jalutatava ruumi loomine läbi mitmekesise ja tiheda linnaruumi; inimmõõdet rõhutavad linnaehituslikud tingimused (jagatud tänavaruum, hoonemassiivide jaotus, fassaadide liigendatus ja aktiivsus jms); erinevate liikumisviiside soodustamine; liikumistakistusteta ruumi loomine (erivajadustega ja puuetega inimeste vaatenurgast); vabaõhu puhkekohtade olemasolu linnaruumis; elamispindade mitmekesisuseks aluste loomine arvestades erinevate sihtrühmade vajadusi (suured ja väikesed korterid, äärelinnaeramud, üürikorterid jms).
- Linnalise asustuse ümbruses oleva rohevõrgustiku arendamisel puhkealadeks tuleb lisaks ökoloogilistele aspektidele arvesse võtta ka rohevõrgustiku sotsiaalseid aspekte ning luua võimalused (nt terviserajad arvestades erinevate elanikerühmade vajadusi) inimeste vaba aja veetmiseks looduses, kus selleks on sobivad eeldused.
- Ühistranspordi ja paindlike transpordilahenduste kavandamisel tuleb lähtuda põhimõttest, et piirkonnad, kus elanikud on sõltuvuses ainult oma isiklikust transpordivahendist, peaksid olema pigem erandid kui reeglid. Hea ühistranspordiühendus, sh sobivad sõidugraafikud, „viimase miili“ ning „pargi-ja-reisi“ põhimõtete rakendamine vähendab ääremaastumist.
- Teenuste kättesaadavuse osas paindlike lahenduste ja kaugtöö võimaldamiseks on vajalik kvaliteetse sideteenuse väljaarendamine keskustest kaugemale jäävates maalistes piirkondades. Seejuures on muuhulgas vajalik lairibaühenduse jaevõrgu laiendamise toetamine turutörke piirkondades, sealhulgas maapiirkondades, et rajada „viimase miili“ ühendused ja võimaldada igal eratarbijal liituda võrguga talutava ühinemistasuga.
- Vajalik on tugevdada maastike kaitse sotsiaalset poolt, st leida viisid ja vahendid maastiku käsitlemiseks kohaliku elaniku igapäevase elu- ja töökeskkonnana. See hõlmab nii traditsioonilisi külamaastikke kui ka linnalisi asulaid ning suuremaid ja väiksemaid külakeskusi, nende visuaalset ja funktsionaalset atraktiivsust/identiteeti ja heakorda, korrastatud teid ja teeääri jne – keskkonda, kus kohalik elanik liigub ja toimetab, sest inimene tunneb ennast paremini läbimõeldud ja korrastatud ning meeldivas keskkonnas.

MP elluviimist ja piirkonna arengut toeavad täiendavad meetmed:

- Kahaneva rahvastiku ja peamiselt hajaasustuse tingimustes on väga oluline kohalike omavalitsuste omavaheline koostöö ja koostöö riigiametitega kvaliteetsete teenuste pakkumisel ja kättesaadavuse tagamisel. Seda enam, et MP-ga määratud teenuskeskuste teenuste pakettid on soovituslikud, mitte kohustuslikud.
- Vajalik on arvesse võtta, et maalise piirkonna arenguvõimalused sõltuvad suurel määral töökohtade olemasolust (mõistlikus kauguses) ja teenuste kättesaadavusest.
- Maalise piirkonna asustusstruktuuri säilitamisel on võtmeküsimuseks see, et külad ja hajatalud ei tühjeneks. Seetõttu tuleb riigil ja kohalikel omavalitsustel igati toetada maale (tagasi) elama kolimist, mis võiks mõnevõrra pidurdada rahvastiku vähenemist ja vananemist. See annab tuge kogukondade tekkele ja tugevnemisele maapiirkondades ning toetab maa-asustuse säilimist. Muuhulgas on riigi ja KOV-ide tugi vajalik kaugtöö võimaldamises (kiire interneti kättesaadavus) ja ühistranspordi korraldamises (nt laste jõudmiseks haridusasutustesse).
- Töökohtade olemasolu ja vastava kvalifikatsiooniga tööjõu olemasolu piirkonnas on tihedalt seotud inimeste sotsiaalse toimetulekuga. Seetõttu on oluline pöörata tähelepanu hariduse ja ümberõppevõimaluste kättesaadavusele. Arvestades maakonna ääremaalisust, on vajalik riigipoolne regionaalpoliitiline ja majanduslik tugi nii tootmise ümberorienteerimisele ja uue ettevõtlusega alustamisele (uute töökohtade loomisele) kui ka ümberõppele.
- Arvestades elanikkonna vähenemise ja vananemise trende tuleb järjest suuremat rõhku panna soovitavas kvaliteedis arstiabi kättesaadavuse tagamisele, eriti maapiirkondades. Lisaks

ühistranspordikorralduse olulisuse tõusule tuleb eeldada ka suurenevat vajadust paindlike ja integreeritud teenusepakkumise võimaluste järele (nt perearsti vastuvõtud väiksemates keskustes). Enam vajab tähelepanu eakatele suunatud teenuste, sh hoolekandeteenuste, nõudluse ja mahu kasv.

- Oluline on luua selline elukeskkond, kus kõik elanikkonna grupid tunneksid ennast ühtviisi turvaliselt, ohutult ja mugavalt. Kõiki kaasava elukeskkonna kavandamine ja loomine puudutab ehitatud keskkonda, selle kasutamise võimalusi ning selles pakutavate teenuste planeerimist ja kujundamist võimalikult paljude inimeste vajadustest lähtudes.

Meetmed ja soovitused majandusliku keskkonna arendamiseks

MP seletuskirjas kajastatud:

- Tootmisettevõtete ja -hoonete rajamiseks võtta eelistatult kasutusele endiste majandite farmide ja tehnohoonete (remonditöökojad jms) alad.
- Soodustada paindlike ja mugavate ühenduste (ühistransport, kiire internet jms) loomist ning arvestada seejuures, et oluline osa maakonnast kuulub nn turutõrke piirkonda, mis vajab riigipoolset täiendavat toetust.
- Uute liiva- ja kruusakarjäärade lisandumine peab olema väga läbimõeldud. Põhirõhk tuleb seada juba avatud karjäärade maksimaalsele ammendamisele. Konkreetsete maardlate kasutustingimusi tuleks täpsustada ÜP-de koostamise käigus.
- Endiste, tänaseks suletud jäätmehooldate maa kasutuselevõtmisel muuks otstarbeks tuleb arvestada sellega kaasneva võivate probleemidega, eelkõige pinnase kandevõime, sademe- ja drenaaživee kvaliteedinäitajad jms.
- Planeeringute koostamisel ja tegevuste kavandamisel arvestada hädaolukordade vähendamise ja ennetamise meetmetega ning teha koostööd Päästeametiga. Eelkõige tuleb planeeringulahenduste väljatöötamisel rakendada meetmeid kemikaaliõnnetuste, metsa- ja maastikutulekahjude (NB! Kagu-Eesti metsad on suure tuleohtlikkusega), tormi, üleujutuste ning ehitiste tulekahjude, plahvatuste ja varingute tagajärgede ennetamiseks ja vältimiseks.

MP elluviimist ja piirkonna arengut toeavad täiendavad meetmed:

- Lähtudes riiklikest arengukavadest luua ja rakendada reaalsed majanduslikud meetmed maakonna majandusliku mahajäämuse ja ääremaastumise vähendamiseks, eelkõige ettevõtluskeskkonna parandamiseks, väikeettevõtluse toetamiseks ja töökohtade loomiseks. Vajadusel rakendada sellekohaseid maksusoodustusi, toetusmehhanisme jm majanduslikke meetmeid.
- Riiklike regionaalpoliitiliste meetmetega soodustada töökohtade (sh väikeettevõtluse) loomist erinevate tasandite keskustesse (mitte ainult maakonnakeskusesse) ja maaettevõtluse mitmekesistamist, sest see aitab kaasa asustuse säilimisele maakonna äärealadel ja vähendab sõltuvust ühe või mõne ettevõtte majanduslikust käekäigust.
- Soodustada ja toetada kohalike ressursside (metsa- ja põllumajandus, loodus, pärandkultuur jms) kasutuselevõttu ja nendele lisaväärtuse andmist (puidutööstus, mööblitootmine, toiduainetetööstus, turism jne).
- Riigil tuleks leida sellised majanduslikud hoovad, mis soodustaks või sunniks kasutult seisvaid potentsiaalseid ettevõtluseks sobivaid maid (nt endiste majandite farmide ja tehnohoonete alad jms) käibesse andma.
- Maardlate kasutuselevõtu prioriteedid tuleb määrata maavarade kasutamist käsitlevates riiklikes arengudokumentides (maavarade arengukavad, maapõue strateegia) ning lähtuvalt riiklikest huvidest ja varustuskindluse tagamise põhimõtetest, et vältida üksikute arendajate eelisseisundit. Varustuskindluse alusel uute kaevandamislubade andmisel tuleb lisaks ressursi ammendumise kiirusele analüüsida, kas kaevandatava varu mahtu on vaja suurendada riigi, maakonna või ettevõtte huvides.
- Riigi tasandil lähendada ära vastuolud, mis tulenevad väärtuslikuks põllumajandusmaaks määratavate alade kattumisest maardlatega, st sätestada reeglid ja protseduurid, kuidas tuleb konfliktiolukordades toimida.

- Maakonna rahvaarvu jätkuva vähenemise pidurdamiseks on väga oluline koos avaliku sektori töökohtade eeldatava vähenemisega haldusreformi käigus luua tingimused uute, konkurentsivõimeliste töökohtade loomiseks.
- Arendada ümberõppevõimalusi ja ettevõtluskoolitust maakonna elanike hulgas, toetada (mitte ainult sõnades) kasutatavate tehnoloogiate uuendamist, toodete, teenuste ja protsesside innovatsiooni ning ettevõtlusalast koostööd.
- Soodustada ja toetada Kagu-Eesti rikka ja omapärase pärimuskultuuri sidumist väikeettevõtluse ja turismimajandusega.
- Pöörata tähelepanu maakonna väärtuste teadvustamisele ja tutvustamisele maastikus ja teede ääres. Maastike, vaadete ja objektide tähistamine looduses ning turismimarsruutide (teede) ääres koos vastavate nutiprogrammidega suurendab maakonna turismipotentsiaali.
- „Hõbemajanduse“ arendamine on oluline seoses maakonna vananeva rahvastikuga ja eluea pikenemisega. Siia hulka kuuluvad nt teenused, mis on seotud tervise ja sotsiaalvaldkonnaga vm heaoluteenustega (nii teenindatavate kui ka teenindajate poole pealt vaadatuna) ning võimaldavad luua tööks paindlikke tingimusi.
- Arvestada kliimamuutuste võimaliku mõjuga erinevatele maakasutustele ja eluvaldkondadele lähtudes vastavatest analüüsides ja riskihinnangutest. Olla valmis kliimamuutusega, sh sellega kaasneva määramatusega, kohanemiseks (hinnates asjakohaselt võimalikke riske ja selle tagajärgi, nt elektrienergia varustuskindluse tagamisel) ning kasutada ära kliimamuutustega avanevaid uusi võimalusi.

9. Keskkonnamõju seireks kavandatavad meetmed ja mõõdetavad indikaatorid

Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse (KeHJS)²⁴² § 42 lg 10, lg 11 ja lg 12 järgi on seiremeetmete eesmärk teha varakult kindlaks, kas strateegilise planeerimisdokumendi elluviimisega kaasneb oluline keskkonnamõju, ning rakendada ebasoodsat keskkonnamõju vältivaid ja leevendavaid meetmeid. Strateegilise planeerimisdokumendi kehtestaja peab seiremeetmed kehtestama koos strateegilise planeerimisdokumendi kehtestamisega või esitama strateegilise planeerimisdokumendi kehtestamisel põhjenduse, miks keskkonnamõju strateegilise hindamise seiremeetmeid ei kehtestata. Kehtestatud seiremeetmed on strateegilise planeerimisdokumendi elluviijale järgimiseks kohustuslikud. Seirel võib kasutada olemasolevat keskkonnaseiresüsteemi või strateegilise planeerimisdokumendi elluviimisega kaasneva keskkonnamõju jälgimiseks kavandatud seiret. Seire võib toimuda ühe või mitme strateegilise planeerimisdokumendi alusel kavandatud tegevuse raames.

Valga MP-ga kavandatava tegevuse elluviimisega kaasneva keskkonnamõju seire tuleb ühitada maakonna teiste planeeringute ja arengukavadega kavandatava tegevusega rakendatava seiresüsteemiga, et saada omavahel võrreldavaid andmeid. Oluline on maakonna erinevate strateegilise (sh ruumilise) planeerimise dokumentide KSH-des kavandatud seiremeetmete ja mõõdetavate indikaatorite omavaheline kooskõla.

Vastavalt keskkonnaseire seaduse²⁴³ § 2 lg 1 on keskkonnaseire keskkonnaseisundi ja seda mõjutavate tegurite järjepidev jälgimine, mis hõlmab keskkonnavaatlusi ja -analüüse ning vaatlusandmete töötlemist.

Keskkonnaseire eesmärgid on [§ 2 lg 2]:

- 1) keskkonda mõjutavate tegurite hindamine ja analüüsimine;
- 2) meteoroloogiliste ja hüdroloogiliste tegurite ning nende muutuste jälgimine, hindamine ja prognoosimine;
- 3) keskkonnaseisundi hindamine ja selle muutuste prognoosimine;
- 4) taastuvate loodusvarade seisundi ja hulga määramine;
- 5) abinõude rakendamist või täiendavat uurimist nõudvate keskkonnamuutuste väljaselgitamine;
- 6) saasteainete kauglevi jälgimine ja rahvusvaheliste lepingute alusel võrdlusuuringute tegemine;
- 7) keskkonnaseisundit iseloomustavate näitajate süsteemi arendamine ja täiendamine;
- 8) lähteandmete saamine programmide, planeeringute ja arengukavade koostamiseks.

Riiklikku keskkonnaseiret korraldab Keskkonnaministeerium. Riiklikku keskkonnaseiret teostatakse keskkonnaministri kinnitatud programmi alusel. Riikliku keskkonnaseire koostisosa võib olla ka rahvusvaheliste programmide alusel tehtav keskkonnaseire.

Kohalik omavalitsus teostab keskkonnaseiret temale seadusega pandud ülesannete täitmiseks või oma töö korraldamiseks. Kohaliku omavalitsuse keskkonnaseire aluseks on valla või linna keskkonnaseire programm. Keskkonnaseire programmi täitmise ja selle alusel kogutavate keskkonnaseire andmete töötlemise ja säilitamise korra kehtestab kohalik omavalitsus.

Keskkonnaseire seadusega sätestatud riiklik keskkonnaseire hõlmab ainult looduskeskkonna seiret. **Riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandil tuleks välja töötada ka metoodika ja**

²⁴² Elektrooniline Riigi Teataja; vt: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015105>

²⁴³ Elektrooniline Riigi Teataja; vt: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015283>

kriteeriumid (sh indikaatorid, mõõdikud) sotsiaal-majandusliku keskkonna kompleksseks seireks, mis hõlmaks olulisi sotsiaal-majanduslikke näitajaid: (rahvastiku vanuseline ja sooline struktuur, elatustase, heaolu, töökohtade olemasolu ja kättesaadavus, hariduse tase ja kättesaadavus, teenuste kättesaadavus, tervisenäitajad, sotsiaalse vajadus ja kättesaadavus jms). Seiretulemuste alusel on võimalik tuvastada näitajaid, mis vajaksid enam panustamist eesmärkide ja positiivse tulemuse saavutamiseks, ning järjepidevalt analüüsida planeeringute ja arengukavade rakendamise tulemuslikkust.

Valga MP KSH-ga otseselt seiremeetmeid ei kavandata. Seirataavad keskkonnanäitajad määratakse õigusaktide alusel seireprogrammide ja keskkonnalubadega (ühtne keskkonnaluba²⁴⁴, keskkonnakompleksluba; varasemate õigusaktide alusel välja antud vee erikasutusluba, jäätmeluba, välisõhu saasteluba, maavara kaevandamisluba jms). Seiremeetmeid kavandatakse ka mitmete tegevuste puhul, mis lähtuvad erinevatest strateegilise planeerimise dokumentidest (näiteks ÜVK arengukava, kaitsekorralduskavad, veemajanduskava jms). Mõõdetavate indikaatorite loetelu sõltub konkreetsetest kavandatavatest seiremeetmetest (seirekavast). Väljatöötamist vajavad mõõdikud ja meetmed sotsiaal-majandusliku keskkonna kompleksseks ja regulaarseks seireks.

MP realiseerimise seisukohalt on oluline ja piisav tagada nende seiremeetmete rakendamine, mida kavandatakse:

- riikliku ja kohalike omavalitsuste seireprogrammidega, sh sotsiaal-majandusliku keskkonna seire;
- ettevõtetele keskkonnalubade väljastamisel;
- pinnaveekogude ja põhjavee valgala kaitseks (veemajanduskavaga);
- kaitsealade kaitsekorralduskavadega;
- teiste, MP lahendusega kooskõlas olevate kavade, planeeringute ja projektide realiseerimiseks.

MP elluviimisega kaasneva tegevuse mõjude mõõtmiseks on soovitatav rakendada järgmisi indikaatoreid ja analüüse:

- naabrussuhetel ja avalikul huvil põhinevate vastuväidete arv ja iseloom üldplaneeringute menetlemisel, neist rahuldumata jäänud vastuväidete osakaal;
- planeeringulised kaalutlused maakonnaplaneeringu muutmisel üldplaneeringutega.

Lisaks sellele tuleks seire kavandamisel ja mõõdikute väljatöötamisel juhinduda järgmistest elukeskkonna seisukohalt oluliste eesmärkide saavutamise tasemest:

- on tagatud väärtuslike põllumajandusmaade ja rohevõrgustiku säilimine ning kergliiklusteede arendamine;
- väärtuslike maastike ja pärandkultuuri objektide säilimine on halduslikult tagatud;
- Võrtsjärve ja planeeringuala siseveekogude seisund on paranenud;
- on tagatud igaüheõiguse kasutamine, sh avalike veekogude kallastel ja Võrtsjärve rannal;
- sotsiaal-majanduslike näitajate paranemine, elanike heaolu kasv ja tervisenäitajate paranemine.

Mõõtmise sagedus: vähemalt 2-3 korda 7 aasta jooksul (MP ülevaatamine toimub iga 7 aasta tagant – vt allpool) jooksul; ÜP-de korral vähemalt 2 korda 5 aasta jooksul (ÜP ülevaatamine KOV-i volikogu poolt toimub iga 5 aasta tagant²⁴⁵).

²⁴⁴ Vt keskkonnaseadustiku üldosa seaduse (KeÜS) §§ 40 ja 41; Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/104032015009>

²⁴⁵ Vt planeerimisseaduse (PlanS) § 92; Elektrooniline Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/126022015003>

Üks oluline keskkonnaseire rakendusi riigi ja maavalitsuse tasandil on MP-de regulaarse ülevaatamise kohustus vastavalt planeerimisseaduse §-le 72:²⁴⁶ maavanem vaatab MP üle iga seitsme aasta tagant ning esitab MP-de järelevalvega tegelevale valitsusasutusele (praegusel juhul Rahandusministeeriumile) kokkuvõtte MP ülevaatamise tulemustest, sealhulgas kehtestatud ÜP-dest, kuue kuu jooksul ülevaatamisest arvates.

MP ülevaatamisega selgitatakse välja:

- 1) planeeringukohase arengu tulemused ja planeeringu edasise elluviimise võimalused;
- 2) planeeringu vastavus käesoleva seaduse eesmärgile;
- 3) planeeringu elluviimisel ilmnenud olulised mõjud majanduslikule, sotsiaalsele, kultuurilisele ja looduskeskkonnale ning oluliste negatiivsete mõjude vähendamise tingimused;
- 4) planeeringutest ja õigusaktidest tulenevate muudatuste planeeringusse tegemise vajadus;
- 5) uue planeeringu koostamise vajadus;
- 6) muud planeeringu elluviimisega seotud olulised küsimused.

Sagedus: 7 aastat.

ÜP-de menetlemisel tuleb järgida MP nõudeid. Kui ÜP-ga tehakse ettepanek MP-d muuta, tuleb vajadusel rakendada leevendavaid meetmeid, et tagada MP-ga seatud põhimõtete ja eesmärkide saavutamise võimalus.

²⁴⁶ Elektrooniline Riigi Teataja; vt: <https://www.riigiteataja.ee/akt/126022015003>

10. Ülevaade maakonnaplaneeringu KSH aruande menetlusest

10.1. KSH korraldamine ja avalikkuse kaasamine

Asutuste ja isikute loetelu, keda koostatava MP alusel kavandatav tegevus võib eeldatavalt mõjutada, või kellel võib olla põhjendatud huvi selle MP vastu – vt KSH programmi (Lisa 1) ptk 7.1 Tabel 3.

Nimetatud ametiasutustele (ministeeriumid, ametid, maavalitsused, KOV-id; vt KSH programmi Tabel 3) esitati MP kooskõlastamisega samaaegselt seisukoha saamiseks ka KSH aruande eelnõu (vt ptk 10.2) ning neid teavitati MP ja KSH menetlusprotsessist. Ettevõtteid ja nende ühendusi, arenguvaldkonna MTÜ-sid ning laiemat avalikkust (sh keskkonnaorganisatsioone ning planeeringuala elanikke ja ettevõtteid) teavitatakse MP ja KSH menetlusprotsessiga seonduvatest avalikest väljapanekutest ja avalikest aruteludest.

MP ja KSH menetlus on maksimaalselt ühitatud – vt KSH programmi (Lisa 1) ptk 6. Valga Maavalitsus (MP ja KSH koostamise korraldaja) teavitab MP ja KSH koostamisest mõjutatud ning huvitatud asutusi ja isikuid MP ja KSH aruande avalikustamisest (avalikust väljapanekust ja avalikust arutelust) vastavalt ettenähtud korrale.

Teavitamisega seotud materjalid (kirjad, teated, kuulutused jms) menetluse vastavuse kontrollimiseks esitab Valga Maavalitsus Keskkonnaametile koos käesoleva KSH aruandega pärast avalikustamise toimumist. Neid materjale KSH aruandele ei lisata.

10.2. Seisukohad KSH aruande eelnõu kohta

Koos MP esitamisega kooskõlastamiseks esitas Valga MV ptk-s 10.1 nimetatud asutustele (ministeeriumid, ametid, maavalitsused, KOV-id) ka KSH aruande eelnõu seisukoha saamiseks.

MP kooskõlastamise käigus esitasid oma seisukohad KSH aruande kohta järgmised ametiasutused: Maaeluministeerium, Päästeameti Lõuna päästekeskus, Keskkonnaamet, Palupera Vallavalitsus, Keskkonnaministeerium, Maa-amet.

Tabel 25 annab ülevaate KSH aruande kohta laekunud seisukohtadest ja nendega arvestamisest. Ametisutustelt laekunud kirjad, mis sisaldavad seisukohti KSH aruande kohta, on lisatud KSH aruandele (vt Lisa 6).

Tabel 25. Ülevaade asutuste seisukohtadest KSH aruande kohta

Jrk nr	Asutus, kirja kuupäev ja number	Seisukoht KSH aruande kohta	KSH eksperdi kommentaar seisukohaga arvestamise kohta
1.	Maaeluministeerium, (kuupäev digiallkirjas) nr 4.1-5/2762-1	KSH aruande eelnõu lk-l 136 on toodud üksikasjalik kirjeldus väärtusliku põllumajandusmaa (VPM) põllumajandusliku kasutuse nõuete kohta, viidates Maaeluministeeriumi poolt välja töötatavale seaduse eelnõule. Käesolevaks ajaks on nimetatud eelnõust VPM-i põllumajandusliku kasutamise ja riikliku järelevalve nõuded eemaldatud. Lähtuvalt sellest ei ole need ka KSH aruandes vajalikud ja asjakohased.	Arvestatud. Nimetatud lõik on KSH aruandest eemaldatud.
		KSH aruande eelnõu joonise 37 andmete õige allikas peaks olema Põllumajandusuuringute Keskus.	Korrigeeritud.
2.	Päästeamet (Lõuna päästekeskus), 23.11.2015 nr 7.3-2.2/19410	Palume lisada keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruande eelnõu punktis 3.3.8 <i>Turvalisus</i> toodud suurõnnetuse ohuga ja ohtlike ettevõtete nimekirja (Tabel 9) Valgamaal tegutsevad ettevõtted Vedelgaas OÜ Laatre Piim Viljakuivati ja Olerex AS Valga 2 tankla.	Tabelit on täiendatud.
		Lisaks päästeala riskianalüüside tulemustega arvestamisele planeeringu koostamisel soovitame tutvuda ja vajadusel arvestada ning viidata ka teiste asutuste poolt koostatud riskianalüüsidele: - Raskete tagajärgedega õnnetus maanteel (Maanteeamet); - Raskete tagajärgedega õnnetus raudteel (Tehnilise Järelevalve Amet); - Riigisisese tekkepõhjusega kiirgusõnnetus (Keskkonnaamet).	KSH aruande ptk 6.7 on lisatud teave nimetatud riskianalüüside kohta. Kuna need riskianalüüsid ei sisalda otseseid planeeringulisi meetmeid hädaolukordade vältimiseks/vähendamiseks, siis sellest tulenevalt ei ole vajadust MP täiendamiseks.
3.	Keskkonnaamet, 19.11.2015 nr PVV 6-5/15/1255-15	2.1. Kaitstavate objektide arvulised andmed on maakonnaplaneeringus peatükis 3.3. ning KSH aruandes peatükis 3.2.6. erinevad, palume andmed täpsustada.	Nii KSH aruandes kui ka MP seletuskirjas esitatud andmed pärinevad keskkonnaregistrist, kuid erinevast ajast (mõlemal juhul on kuupäevad lisatud). Register on „elav“, st muutub praktiliselt iga päev, seega ole siin vastuolu. Samuti toimub kaitstavate loodusobjektide arvu pidev muutmine (võetakse kaitse alla ja arvatakse kaitse alt välja), kaitse-eeskirjade ja kaitsekorraldus-kavade jms koostamine ja kinnitamine jne. Seepärast ei ole selliste pikaajaliste tööde puhul, nagu MP, võimalik ega

Jrk nr	Asutus, kirja kuupäev ja number	Seisukoht KSH aruande kohta	KSH eksperdi kommentaar seisukohaga arvestamise kohta
			mõistlik andmeid, <u>eriti kui need MP ja KSH lõpptulemust ei mõjuta</u>, pidevalt uuendada. KSH koostamisel on aluseks Keskkonnaministeeriumis 26.01.2015 toimunud koosoleku protokolliga kokkulepitu: <i>Kuna MP-de koostamine on pikk protsess, siis on oluline fikseerida alusandmete hetkeseis. Seega lepitakse kokku, et KSH aruandes märgitakse kuupäev, mis seisuga andmeid on kasutatud vastavalt teemade käsitlemise järjekorrale. Sel juhul ei ole alusandmete pidev ajakohastamine vajalik, arvestades planeeringuprotsessi kestvust.</i> <u>KSH aruande kokkuvõttesse on lisatud järeldus:</u> <i>Kaitstavate loodusobjektide andmete muutumine MP koostamise ajal ei mõjuta MP põhilahendust. Järgmiste tasandite planeeringute koostamisel tuleb igakordselt arvestada kaitstavate loodusobjektide aktuaalsete andmetega keskkonnaregistris vastavalt konkreetse planeeringu koostamise aja seisule.</i> Sama tekst on lisatud ka KSH aruande lisade 4 ja 5 tabelite järele. <u>KSH aruande ptk 5.3 on lisatud järgmine lõik:</u> <i>Natura-alade kaitset siseriiklikult tagavate kaitstavate loodusobjektide andmete muutumine, sh uute kaitse-eeskirjade ja KKK-de kinnitamine, MP koostamise ajal (vt ptk 5.1) ei mõjuta MP põhilahendust. Järgmiste tasandite planeeringute koostamisel tuleb igakordselt arvestada Natura-alade aktuaalsete andmetega vastavalt konkreetse planeeringu koostamise aja seisule.</i>
		2.2. Kui Otepää looduspargi kohta on märgitud, et see asub osaliselt Põlva maakonnas, siis sama märkuse võiks teha ka teiste kahes maakonnas asuvate kaitsealade kohta. Koiva-Mustjõe maastikukaitseala asub suures osas Võru maakonnas, Rubina ja Tüandre looduskaitsealad asuvad osaliselt Viljandi maakonnas ja Elva maastikukaitseala asub osaliselt Tartu maakonnas.	Märkused on lisatud (ptk 3.2.6).
		2.3. Täpsustame, et kinnitatud on järgmised kaitsekorralduskavad: Andresjärve hoiuala (edaspidi HA) (2014-2023), Kadajärve HA (2014-2023), Kiiviti järve HA	Info on lisatud täiendusena ptk 5.1 tabeli järele. Tabelit ei ole muudetud (vt kommentaar punktile 2.1).

Jrk nr	Asutus, kirja kuupäev ja number	Seisukoht KSH aruande kohta	KSH eksperdi kommentaar seisukohaga arvestamise kohta
		(2014-2023), Kooraste-Pikkjärve HA (2014-2023), Kuritse järve HA (2014-2023), Lambahanna järve HA (2014-2023), Linaleo järve HA (2014-2023), Lubjaahju järve HA (2014-2023), Pikre järve HA (2014-2023), Roksi järve HA (2014-2023), Voki järve HA (2014-2023), Väike-Emajõe HA (2014-2023), Kurimetsa LKA (2016-2025).	
		2.4. Lisame, et kinnitatud on Metsise kaitse tegevuskava.	Info on lisatud täiendusena ptk 5.1 tabeli järele. Tabelit ei ole muudetud (vt kommentaar punktile 2.1).
		2.5. Täpsustame, et 12.03.2015 kinnitati uus Karula-Pikkjärve maastikukaitseala (edaspidi MKA) kaitse-eeskiri.	Info on lisatud täiendusena ptk 5.1 tabeli järele. Tabelit ei ole muudetud (vt kommentaar punktile 2.1).
		2.6. Märkime, et Valgamaa parkide piirid on uuendamisel (kõik tabelis PLO koodialgusega objektid). Tõenäoliselt kinnitab keskkonnaminister selle määrase enne, kui maakonnaplaneering kehtestatakse, seega poleks tabelisse vaja PLO koodidega objekte lisada (tekitab mõttetut infomüra, lisas 4). Samas täpsustame, et Karula-Pikkjärve MKA, Koiva-Mustjõe MKA, Pikasilla männiku puhul PLO algusega koodi pole vaja, kuna alade kaitse-eeskirjad on muudetud.	Info on lisatud täiendusena KSH aruande lisas esitatud kaitsealade tabeli (Lisa 4) alla. Tabelit ei ole muudetud (vt kommentaar punktile 2.1).
		2.7. Soovitav oleks välja tuua ka Otepää looduspargi kaitse-eeskirja eelnõu andmed. Hetkel käsitletakse ainult 1997. aasta kaitse-eeskirja, kuid eeldatavasti kinnitatakse uus Otepää looduspargi kaitse-eeskiri 2016. aastal. Selle kohaselt on Otepää looduspark jaotatud 25 sihtkaitsevööndiks ja 11 piiranguvööndiks ning Otepää looduspargi üldpindala väheneb ligikaudu 330 hektari võrra eelkõige Otepää linna ümbritsevate looduskaitsealade vähemväärtuslike alade arvelt. Märkime, et koostamisel on ka Otepää looduspargi kaitsekorralduskava (Otepää looduspargi, Pühajärve pargi, Otepää hoiuala ja Hinnomäe väike-konnakotka püsielupaiga (Otepää loodusala) kaitsekorralduskava), mis kinnitatakse eeldatavasti 2016. aasta alguses. Kavas käsitletakse muu hulgas näiteks oluliste vaadete avamist.	KSH aruande ptk 6.2.5 on täiendatud Otepää looduspargi uue kaitse-eeskirja eelnõu ja KKK andmetega. Info Otepää looduspargi kaitse-eeskirja eelnõu kohta on lisatud täiendusena KSH aruande lisas esitatud kaitsealade tabeli (Lisa 4) alla ja KSH aruande ptk 5.1 Natura-alade tabeli järele. Vt ka kommentaar punktile 2.1.

Jrk nr	Asutus, kirja kuupäev ja number	Seisukoht KSH aruande kohta	KSH eksperdi kommentaar seisukohaga arvestamise kohta
		2.8. Veebis vaadeldava ruumilise väärtuste kaardi peal ei ole võimalik osaliselt välja lugeda kaitseala piire, kuna erinevad kihid katavad üksteist (väärtuslike maastike kollane kiht katab suuresti ära kaitseala piiride kihi).	KSH ekspert juhtis sellele planeerija tähelepanu.
4.	Palupera Vallavalitsus, 29.10.2015 nr 7-1/611-2	2) KSH aruandes lk 175 on kasutatud materjalidena Palupera valla arengukava eelmist versiooni. Paslikum oleks viidata oktoobrikuus 2015 vastu võetud muudetud redaktsioonile: http://www.palupera.ee/content/blogcategory/7/184/ (kajastatud punkti 1 all).	KSH aruande ptk 12 on lisatud viide arengukava uuele redaktsioonile.
5.	Keskkonnaministeerium, 04.12.2015 nr 11-17/15/9443-3	Keskkonnaministeerium töötas 2010. a välja programmi „Tõkestusrajatiste inventariseerimine vooluveekogude seisundi parandamiseks“, mille rakendamise tegeles aastatel 2011-2015 lõpp Keskkonnaministeeriumi allasutus Keskkonnaagentuur. Programmi ühe osana inventariseeriti aastatel 2012-2013 Eesti vooluveekogudel asuvate paisude tehniline seisukord ning mõju looduskeskkonnale. Töö tulemustest selgus (http://keskkonnaagentuur.ee/et/kalade-randetingimuste-parandamine), et paljud paisud on kesises või väga halvas tehnilises seisukorras ning võivad põhjustada keskkonnakahju ning kahju inimese varale ja tervisele. Palume maakonnaplaneeringu keskkonnamõju strateegilise hindamise aruannet täiendada informatsiooniga, mis kajastaks detailsemalt maakonnas asuvaid paisusid, nende tehnilist seisukorda ning näha ette soovitusel/meetmed purunemisohtlike ehitistega tegelemiseks.	KSH aruande peatükki 6.2.2 on lisatud lõik: „Programmi „Tõkestusrajatiste inventariseerimine vooluveekogude seisundi parandamiseks“ ühe osana inventariseeriti aastatel 2012-2013 Eesti vooluveekogudel asuvate paisude tehniline seisukord ning mõju looduskeskkonnale. Valga maakonnas inventeeriti kokku 115 tõkestusrajatist [lisatud vastav joonealune viide programmi kodulehele]. Töö tulemustest selgus, et paljud paisud on kesises või väga halvas tehnilises seisukorras ning võivad põhjustada keskkonnakahju ning kahju inimese varale ja tervisele.“ Detailse (tehnilise) info lisamine MP KSH aruandes ei ole kooskõlas MP täpsusastmega, samuti ei mõjuta tõkestusrajatised MP lahendust. Peatükkides 6.2.2 ja 8 on täiendatud tõkestusrajatise puudutavat lõiku paisude ohutuse teemaga järgmiselt: „Vooluveekogude tõkestusrajatiste likvideerimine või kalade rändetingimuste parandamine muul viisil (kalapääsud), samuti paisude ohutusega seotud küsimused, tuleb lahendada juhtumipõhiselt, lähtudes vastavatest uuringutest, tehnilistest lahendustest/ alternatiividest ning mõju igakülgsest, tasakaalustatud ja objektiivsest hindamisest (sh sotsiaal-majanduslik ja kultuuriline mõju).“ See, et purunemisohtlike paisudega tuleb tegeleda, on kirjas regiooni riskianalüüsis ning Ida-Eesti vesikonna ja Koiva vesikonna veemajanduskavades ning nendele dokumentidele on viidatud KSH aruandes

Jrk nr	Asutus, kirja kuupäev ja number	Seisukoht KSH aruande kohta	KSH eksperdi kommentaar seisukohaga arvestamise kohta
			(ptk 3.3.8, ptk 6.2.2). Soovitused/meetmed purunemisohtlike paisudega tegelemiseks sõltuvad konkreetsest olukorrast ja vajavad konkreetset tehnilist lahendust.
6.	Maa-amet, 24.11.2015 nr 6.2-3/16026	KSH aruande eelnõu peatükis 6.2.4. Maavarad ja maardlad [teises lõigus] täpsustada lauset järgnevalt: <i>MP koostamisel on arvestatud keskkonnaregistri maardlate nimistusse kantud maardlate olemasoluga planeeringualal.</i>	Lauset on täpsustatud.
		Planeeringu KSH aruande eelnõu peatükis 6.5.7. <i>Maavarade kaevandamine (maardlad) ja ehitusmaavarade varustuskindlus</i> on andmete allikaks on kasutatud 2011-2020 aastateks keskkonnaministeeriumi poolt koostatud ehitusmaavarade kasutamise riiklikus arengukavas olevaid andmeid. Soovitame arvelolevate maardlate, käesoleval ajal kehtivate mäeeraldiste ja vajadusel neist viimasel viiel aastal kaevandatud maavara koguse andmeid vaadelda Maa-ameti geoportaali kaardiserveri http://geoportaal.maaamet.ee/est/Kaardiserver-p2.html maardlate rakendusest.	KSH aruandesse on lisatud tabel maakonna ehitusmaavarade varustuskindluse andmetega 2014.a seisuga.
		Planeeringu KSH aruande eelnõus on kirjeldatud, et Keskkonnaministeeriumil tuleb kindlasti läbi viia turbamaardlate inventuur ja arvata registrist välja maardlad, st võtta maha ruumilise planeerimise piirangud aladelt, mis turbamaardlatena ei ole realselt kasutatavad. Selgitame, et Keskkonnaministeeriumis on kavas maapõue strateegiadokumendi koostamine, milles muuhulgas analüüsitakse riigile vajalike maapõuealaste uurimistööde prioriteete. Soovitame kaaluda vajadust pöörduda turbamaardlate inventeerimise, maavarade varustuskindluse tagamise pikaajalise strateegia ja teiste Valga maakonnaplaneeringu KSH aruande eelnõus kirjeldatud maapõue valdkonna arendamise ettepanekutega Keskkonnaministeeriumi poole.	Keskkonnaministeerium on kaasatud MP ja KSH menetlusprotsessi ning seega eeldame, et ta on MP-s ja KSH-s esitatud ettepanekutega kursis. KSH ekspert nõustub Maa-ameti soovitusel, et maavalitsus pöörduks MP rakendamise käigus turbamaardlate inventuuri vajalikkuse jm ettepanekutega Keskkonnaministeeriumi poole, kes koordineerib maapõuestrateegia koostamist.

10.3. Ülevaade KSH aruande avalikustamisest ja selle tulemustest

Planeeringulahenduse ja KSH aruandega oli võimalik tutvuda 01.-29.02.2016 Valga MV veebilehel <https://valga.maavalitsus.ee/koostatav-maakonnaplaneering> ja Valga MV infolauas maavalitsuse tööaegadel.

Planeeringulahenduse ja KSH aruande kohta sai esitada ettepanekuid, vastuväiteid ja küsimusi 01.-29.02.2016 posti teel (Valga Maavalitsus, Kesk 12, 68203 Valga) või e-postiga aadressil info@valga.maavalitsus.ee.

Valga MP KSH aruande kohta esitasid oma ettepanekud ja märkused Maanteeamet, Kaitseministeerium ja Margus Hendrikson. Maanteeameti ettepanekud ja küsimused olid seotud maavarade varustuskindluse, kergliiklusteede ja parklate rajamise ning KSH aruande sõnastusega seoses Öru loodusalale avalduva mõju prognoosimisega. Kaitseministeeriumi märkused puudutasid sõnastuslikke aspekte. Margus Hendrikson soovitas kaaluda KSH aruande mahukuse vähendamist.

Ülevaade avaliku väljapaneku käigus esitatud kirjalikest arvamustest ja ettepanekutest ning nendega arvestamisest või arvestamata jätmise põhjendustest vt Tabel 26. Avalikustamise käigus kirjalikult laekunud arvamustele ja ettepanekutele vastas maavalitsus kirjalikult (vt Lisa 7).

Valga MP ja KSH aruande avalik arutelu toimus 23.03.2016 algusega kell 15.00 Valga Maavalitsuses. Avalikul arutelul osalejad registreeriti ja koostati koosoleku protokoll (vt Lisa 8).

Avalikul arutelul andis MP koostamise konsultant ülevaate MP ülesannetest kahaneva rahvastikuga piirkondades ja tingimustes ning tutvustas valdkondi, mida MP-s käsitletakse. Olulisemad valdkonnad on seotud asustuse suunamise, riigikaitse, taastuvenergeetika kasutuselevõtu, väärtuslike põllumajandusmaade määramise, teekoridoride kasutamisega tehnoõrkude rajamiseks ning väärtuslike maastike ja rohevõrgustikuga. KSH juhtekspert tutvustas avaliku väljapaneku käigus KSH aruande kohta laekunud ettepanekuid ja küsimusi ning vastuseid neile. Avaliku arutelu käigus ei laekunud osalejatelt ühtegi arvamust ega ettepanekut, mis oleks tinginud KSH aruande täiendamist või muutmist.

Tabel 26. Ülevaade avalikustamise käigus KSH aruande kohta laekunud arvamustest ja ettepanekutest

Jrk nr	Asutus/isik, kirja kuupäev ja number	Arvamus/ettepanek KSH aruande kohta	KSH eksperdi kommentaar ettepanekuga arvestamise kohta
1.	Maanteeamet, 17.02.2016 nr 15-2/15-00028/873	1. KSH aruanne annab teedevõrgu osas uute maanteekoridoride näol kahetist infot. Peatükis 6.5.2 Teedevõrk on öeldud, et teedevõrk Valga maakonnas on piisavalt tihe ning maanteekoridore kavandatud ei ole. Samas Natura-alasid käsitlevates peatükkides on välja toodud, et Öru loodusalale ulatub planeeritav maanteekoridor. Palume KSH aruannet korrigeerida selliselt, et see oleks ühtviisi mõistetav.	Öru loodusalaga seoses on KSH aruande sõnastust (ptk 5.2) korrigeeritud. Arusaamatus tekkis sellest, et Natura-eksperdid pidas Maanteeameti poolt Öru loodusala lähedal kavandatavat teeõgvendust ekslikult planeeritavaks maanteekoridoriks.
		2. Palume võimalusel KSH aruandes kirjeldada, kas väline abi jalgratta- ja jalgteede (JJT) võrgustiku arendamise finantseerimises on vajalik või saavad kohalikud omavalitsused iseseisvalt hakkama. Teeme ettepaneku välja selgitada piirkonnad, kus JJT rajamine on esmatähtis.	Finantseerimisallikate analüüsi koostamine ei ole KSH ülesanne. MP ülesanne on anda üldised suunised/põhimõtted ÜP-de koostamiseks. Sellest lähtuvalt on MP-s välja toodud olulised objektid/sihtpunktid, mis peavad olema ühendatud kergliiklusteede võrgustikuga: koolid, vaba aja veetmise kohad (nt noortekeskused, kultuuri- ja rahvamajad, spordihooned jmt), kauplused, suuremad tööandjad, (teenindus)ettevõtted, ametiasutused, meditsiinasutused. Esmatähtsad põhimõtted kergliiklusteede planeerimisel on võrgustiku turvalisus, selgus, ühtlus ja pidevus. MP täpsusaste ei ole käsitleda konkreetseid piirkondi/asukohti, mistõttu ei ole seda aspekti käsitletud ka KSH aruandes. See on omavalitsusüksuste (ÜP) tasandi teema, kes tunnevad kohalikke olusid ja vajadusi kõige paremini.
		3. Palume turismist ning kultuuripärandi hoidmise seisukohast tulenevalt analüüsida, missugustes piirkondades on oluline ühendusteede arendamine ning kaasaegsete parklate rajamine.	MP ülesanne on anda üldised suunised/põhimõtted ÜP-de koostamiseks. MP täpsusaste ei ole käsitleda konkreetseid piirkondi/asukohti, mistõttu ei ole seda aspekti käsitletud ka KSH aruandes. See on omavalitsusüksuste tasandi teema, kes tunnevad kohalikke olusid ja vajadusi kõige paremini.

Jrk nr	Asutus/isik, kirja kuupäev ja number	Arvamus/ettepanek KSH aruande kohta	KSH eksperdi kommentaar ettepanekuga arvestamise kohta
		4. Palume hinnata ning võimalusel määratleda asukohad, kus „pargi- ja-reisi“ põhimõttel parklate rajamine aktuaalne on.	KSH ptk-s 6.4.1 on kirjas põhimõte, et parklad tuleb rajada bussi- ja rongipeatuste juurde. MP annab samasugused suunised/põhimõtted. Milliste peatuste juurde konkreetselt parklate rajamine on aktuaalne, ei ole MP täpsusaste. Konkreetsed asukohad määrab omavalitsusüksus oma ÜP-ga vastavalt kohalikele vajadustele.
		5. Palume hinnata, kas ning millist maavara vajatakse teistest maakondadest või mil määral ollakse valmis teisi maakondi abistama.	Ehitusmaavarade varustuskindlus ei ole teema, mida saab ja tuleb hinnata või lahendada ühe maakonna MP KSH tasandil. KSH-s on juhitud tähelepanu dolokivi varustuskindlusega kaasneva võivale probleemile, kuid maavarade varustuskindlus tuleb lahendada üleriigilisel tasandil (see teema puudutab kõiki kolme Kagu-Eesti maakonda), sest lahendus väljub ühe maakonna piiridest. Pealegi toimub Eestis kaevanduste avamine juhtumipõhiselt (vastavalt kaevandamisloa taotlustele ja nende KMH-de tulemustele), mistõttu ei ole MP-ga võimalik seda tegevust planeerida ega MP KSH tasandil anda alternatiivseid lahendusi vajaliku maavara hankimisel. Soovitame Maanteeametil pöörduda selle probleemi lahendamiseks MKM-i ja KeM-i poole.
2.	Kaitseministeerium, 29.02.2016 nr 12.1-1/14/4508	3. Palume muuta KSH aruande sõnastust lk 157, kus energiatuulikute puhul on teksti jäänud, et kooskõlastada tuleb üle 28 m kõrgused tuulikud. 6. KSH aruande punktis 6.6 lk 157 kolmandas lõigus palume asendada sõna „Kaitseliidule“ sõnaga „Kaitseministeeriumile“. Samas punktis palume kõikjal korrigeerida ka mujal KSH aruandes ehitusseadustiku-järgse „riigikaitse ehitise“ga. KSH aruande lk 61 kolmanda lõigu viimases lauses palume ühtluse huvides sõnastada lause	Arvestatud on kõikide KSH aruannet puudutavate ettepanekutega. KSH aruande teksti on korrigeeritud vastavalt esitatud ettepanekutele.

Jrk nr	Asutus/isik, kirja kuupäev ja number	Arvamus/ettepanek KSH aruande kohta	KSH eksperdi kommentaar ettepanekuga arvestamise kohta
		„Riigikaitsefunktsionaalsusega objektide mõjutsoonis tuleb ...“ algus järgmiselt „Riigikaitsefunktsionaalsuse ehitise piiranguvööndis tuleb ...“. 7. KSH aruande punkti 6.6 puhul juhime tähelepanu, et Metsniku 300 m uus lasketiir valmis 2015. aastal ja lasketiir vastab nõuetele, sh uue lasketiiru ohuala on täies ulatuses riigimetsamaal. 8. Palume punktist 6.6 lk 157 viiendast lõigust välja jätta viimane lause.	
3.	Margus Hendrikson	30. Ettepanek kaaluda MP KSH aruande mahukuse olulist vähendamist.	Ettepanekuga ei arvestata. Kuigi MP lahenduse seisukohast puudub vajadus KSH aruande teemade käsitlemiseks esitatud põhjalikkusega, sest MP-ga kavandatud tegevuste osas olulisi negatiivseid keskkonnamõjusid ei tuvastatud, siis arvestades asjaolu, et MP-ga antakse suunised ÜP-de koostamiseks leidis KSH ekspert, et märkimisväärne osa teemadest vajab põhjalikumalt lahtikirjutamist ja põhjendamist just eesmärgiga anda omavalitsusüksustele teavet selle kohta, millega tuleks ÜP-de koostamisel arvestada, et vältida/vähendada võimalikke olulisi keskkonnamõjusid.

11. Kasutatud materjalid

Kuna Valga MP KSH koostamine toimus paralleelselt Põlva ja Võru MP-de KSH-de koostamisega, siis suur osa kasutatud materjalidest on kattuvad. Lisaks sellele on viiteid kasutatud materjalidele tekstis joonealusena konkreetsete peatükkide juures.

Üleriigilised planeeringud, kavad ja strateegiad	Lingid
Üleriigiline planeering Eesti 2030+	http://eesti2030.files.wordpress.com/2014/02/eesti-2030.pdf
Üleriigilise planeeringu Eesti 2030+ tegevuskava	http://eesti2030.files.wordpress.com/2014/02/tegevuskava_120725.pdf
Biomassi ja bioenergia kasutamise edendamise arengukava aastateks 2007-2013	http://www.agri.ee/et/biomassi-ja-bioenergia-kasutamise-edendamise-arengukava-aastateks-2007-2013
Eesti elektrimajanduse arengukava aastani 2018	https://www.mkm.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/elektrimajanduse_arengukava.pdf
Energiamaajanduse riiklik arengukava aastani 2020	https://www.mkm.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/energiamaajanduse_arengukava_2020.pdf
Eesti energiamajanduse arengukava aastani 2030 (koostamise ettepanek)	https://www.mkm.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/energiamaajanduse_arengukava_2030.pdf
Eesti elukestva õppe strateegia 2014-2020	http://www.hm.ee/index.php?0513767
Eesti keskkonnanstrateegia aastani 2030	https://www.riigiteataja.ee/akt/0000/1279/3848/12793882.pdf#
Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon	https://www.siseministeerium.ee/30410/
Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020	https://www.siseministeerium.ee/public/Eesti_regionaalarengu_strateegia_2014-2020.pdf
Eesti turvalisuspoliitika põhisuunad aastani 2015	https://www.riigiteataja.ee/akt/12979629
Ehitusmaavarade kasutamise riiklik arengukava 2011-2020	http://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/ehitusmaavarade_arengukava_2011-2020.pdf
Jäätmekava 2014-2020	https://www.osale.ee/konsultatsioonid/files/consult/256_Riigi%20jaatmekava%202014-2020%20(keel_19_dets).pdf
Kodanikuühiskonna arengukava 2011-2014	https://www.siseministeerium.ee/public/KODAR_VV_.pdf
Konkurentsivõime kava 'Eesti 2020'	http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nrp/nrp_estonia_et.pdf
Looduskaitse arengukava aastani 2020	http://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/looduskaitse_arengukava_aastani_2020.pdf
Metsa Majandamise Kava aastani 2021 (Põlva, Valga, Võru)	http://www.rm.ee/metsa-majandamine/metsamajandus/metsamajandamiskavad
Rahvastiku Tervise Arengukava 2009-2020	http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Tervisevaldkond/Rahvatervis/RTA/2012_RTa_pohitekst_ok_5.pdf
Riigikaitse Arengukava 2013-2022	http://www.kaitseministeerium.ee/files/kmin/nodes/13204_Riigikaitse_arengukava_2013-2022.pdf
Riigimaanteede teehoiukava 2014-2020	http://www.mnt.ee/public/2_Riigimaanteede_teehoiukava_aastateks_2014-2020.pdf
Riiklikud suunad vabatahtliku pääste arengus 2013-2016	https://www.siseministeerium.ee/public/Riiklikud_suunad_vabatahtliku_paaste_arengus.pdf

Üleriigilised planeeringud, kavad ja strateegiad	Lingid
Siseturvalisuse arengukava 2015 – 2020	https://www.osale.ee/konsultatsioonid/files/consult/262_Siseturvalisuse%20arengukava%202015-2020%20koosta....pdf
Transpordi arengukava 2014-2020	https://www.riigiteataja.ee/aktiis/3210/2201/4001/arengukava.pdf
Veemajanduskavad (perioodideks 2010-2015)	http://www.envir.ee/et/veemajanduskavad-2009-2015
Väikesadamate võrgustiku kontseptsioon 2014-2020	https://www.mkm.ee/et/tegevused-eesmargid/transport/merendus
Regionaalsed planeeringud, kavad ja strateegiad	
Kagu-Eesti tegevuskava 2015-2020	https://www.siseministeerium.ee/kaqu-estti-tegevuskava-2015-2020-2/
Setomaa ettevõtluskeskkonna teemaplaneering ja KSH (menetluses)	http://veduutplaneeringud.edicy.co/tooted/setomaa-ettevotluskeskkonna-teemaplaneering
Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava (eelnoõu)	http://www.envir.ee/sites/default/files/ida_estti_vesikonna_vmk.pdf
Koiva vesikonna veemajanduskava (eelnoõu)	http://www.envir.ee/sites/default/files/koiva_vesikonna_vmk.pdf

Maakondade kehtivad planeeringud ja arengukavad	
Valga maakond:	
Valga MP	http://valga.maavalitsus.ee/kehtiv-maakonnaplaneering
Valga maakonna asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused	http://valga.maavalitsus.ee/asustust-ja-maakasutust-suunavad-keskkonnatingimused
Valga maakonna sotsiaalne infrastruktuur	http://valga.maavalitsus.ee/maakonna-sotsiaalne-infrastruktuur
Valga maakonna teemaplaneering „Tihe- ja hajaasustusega alad“	http://valga.maavalitsus.ee/tihe-ja-hajaasustusega-alad
Ruumilise arengu põhimõtted ja suundumused <i>Via Hanseatica</i> mõjualal	http://valga.maavalitsus.ee/ruumilise-arengu-pohimotted-ja-suundumused-via-hanseatica-mojualal
Arengustrateegia Valgamaa 2018	http://valga.maavalitsus.ee/arengukavad

Maakonna tasandi juhised ja seisukohad (MP-de koostamise eeltööd)	
Kolme maakonna ühised materjalid	
Metoodiliste soovitusete ja ettepanekute koostamine väärtusliku põllumajandusmaa määramiseks maakonnaplaneeringute koostamisel Põlva, Valga ja Võru maakondade tingimustes ning sellega seonduvate näidisülesannete lahendamine (Eesti Maaülikool, Tartu 2013)	- http://polva.maavalitsus.ee/documents/180559/1234325/LoppAruanne_2014-02-27.pdf/c7afe2f5-b29c-44a9-99bc-ec68bf678e59 - https://valga.maavalitsus.ee/documents/180027/2280272/L%C3%B5pparuanne_2014.pdf/edb82ac8-ee97-46df-ba3f-43061603eed6 - https://voru.maavalitsus.ee/documents/181637/1957102/V%C3%A4rtuslike+paikade+maastiku+koostamine+metoodika.pdf/85dcda2d-4e3a-4a10-ae94-b13cde8d1da5
Põlva, Võru ja Valga maakonna riigimaade teemakaart	- http://polva.maavalitsus.ee/documents/180559/1234325/riigimaa_20130327.pdf/8aaa2ecc-1cf4-4927-bf47-0544a2753d32 - https://valga.maavalitsus.ee/documents/180027/2280272/riigimaa_Valga_V%C3%B5ru_P%C3%B5lva.pdf/1f231496-ed09-4360-bf76-

	47c57633a6af - https://voru.maavalitsus.ee/documents/181637/1957102/P%C3%B5lva%2C%20V%C3%B5ru+ja+Valga+maakonna+riigimaade+teemakart.pdf/5ca95a5f-d00d-4817-9bdd-5fef09946357
Valga maakond	
Maamajandus ja riiklikud huvid (Hendrikson & Ko, Tartu 2013)	https://valga.maavalitsus.ee/koostatav-maakonnaplaneering
Analüüs „Valga maakonna sotsiaalne infrastruktuur“ (P. Kamenjuk, 2014)	https://valga.maavalitsus.ee/documents/180027/2280272/Anal%C3%B5C%C3%BCs+Valga+maakonna+sotsiaalne+infrastruktuur.pdf/86df16f6-b99c-460a-ae00-5b6c823a12b7 ; lisad 1 ja 2 vt: https://valga.maavalitsus.ee/koostatav-maakonnaplaneering
Valga maakonna rohevõrgustik (T. Veersalu, märts 2014)	https://valga.maavalitsus.ee/documents/180027/2280272/Roh%C3%B5r%C3%BCstik_04_2014.pdf/14c0f5da-8686-4f6f-b81d-8aa96d6ffc81
Valga maakonnaplaneeringu KSH programm (Ramboll Eesti AS, 2014)	https://valga.maavalitsus.ee/documents/180027/2280272/Valga_MP_KS_HP_heakskiitmisele_30-05-2014.pdf/d532e77f-fc83-44d0-a3b1-1be6f69f2d80
Valga maakonnaplaneeringu lähteseisukohad (Valga MV, 2014)	https://valga.maavalitsus.ee/documents/180027/2280272/L%C3%A4hteseisukohad.doc/8e45e323-472e-4bd3-ae6a-bc0c961e603d

KOV-ide ÜP-d ja arengukavad		
Valga maakond:	ÜP-d	Arengukavad
Helme vald	http://www.helme.ee/elanikule/ehitus-ja-planeerimine/uldplaneering/	https://www.riigiteataja.ee/akt/4281/1201/2039/AK_2010_2025.pdf#
Hummuli vald	http://humuli.kovtp.ee/et/uldplaneering	https://www.riigiteataja.ee/akt/4251/0201/3053/Lisa%20Arengukava%20kinnit%202007-2017.pdf#
Karula vald	http://karula.kovtp.ee/et/uldplaneering	https://www.riigiteataja.ee/akt/4091/0201/3111/Lisa.pdf#
Otepää vald	http://www.otepaa.ee/areng-ja-planeerimine/planeeringud/koostamisel-olev-ueldplaneering	http://www.otepaa.ee/failid/areng-plan/ak2011_2020.pdf
Palupera vald	http://www.palupera.ee/content/blogcategory/7/184/	http://www.palupera.ee/AK/Palupera-valla-AK-2012-2025-kinnitatud.pdf ; muudetud redaktsioon (vt punkti 1 all): http://www.palupera.ee/content/blogcategory/7/184/
Puka vald	<i>Puka valla Puka aleviku osaüldplaneering:</i> http://www.puka.ee/index.php?sisu=19&k=36 (Puka valla ÜP on kättesaadav ainult paberkandjal)	https://www.riigiteataja.ee/akt/4230/3201/3041/Lisa%20Puka%20valla%20arengukavale%202003-2019.pdf#
Põdrala vald	http://www.podralla.ee/main.php?l=volikogu&sisu=77	https://www.riigiteataja.ee/akt/13302947/html/13327003
Sangaste vald	http://www.sangaste.ee/public/files/SANGASTE_VALLA_YLDP_LANEERING.pdf	http://www.sangaste.ee/index.php?page=122
Taheva vald	http://www.taheva.ee/	http://www.taheva.ee/
Tõlliste vald	http://www.tolliste.ee/index.php/dokumendid/planeeringud	http://www.tolliste.ee/index.php/dokumendid/arengukavad

KOV-ide ÜP-d ja arengukavad

Tõrva linn	http://torva.kovtp.ee/uldplaneering	http://torva.kovtp.ee/documents/179495/314511/T6rva+Linna+a+rengukava+seisuga+15.10.2013.pdf/f4733302-0975-45f4-bb4b-e9a1e577ac56?version=1.0
Valga linn	http://www.valgalv.ee/et/Linnakodanikule/Ehitus-ja-planeerimine/Uldplaneering	https://www.riigiteataja.ee/aktiisa/4121/2201/2043/LISA%20Valga%20linna+arengukava.pdf#
Õru vald	http://www.oeruvv.ee/index.php/component/content/article/34-ueldinfo/71-planeeringud	http://www.oeruvv.ee/failid/article/72/2011_valla_arengukava_2011_2018.pdf

MP-de koostamise juhismaterjalid (soovitused, ekspertarvamused jms) riigi tasandil

Uuring „Asustuse arengu suunamise ülesande lahendamise võimalustest maakonnaplaneeringus“ (Eesti Kunstiakadeemia, 18.06.2014)	https://www.siseministeerium.ee/public/Asustuse_suunamise_uuring.pdf
Maastikuväärtustest planeeringutes. A. Levald, 13.06.2014	
Väärtuslikud põllumajandusmaad – juhised meetmete ja tingimuste määramiseks	
Soovitused sotsiaalse taristu erinevate aspektide käsitlemiseks maakonnaplaneeringus. H. Koppa, 2014	https://www.siseministeerium.ee/public/SI_sooitused.pdf
Toimepiirkondade määramine. Raport, Statistikaamet, 2014	http://www.stat.ee/dokumendid/77742
Ekspertarvamus „Sotsiaalsed ja kultuurilised mõjud maakonnaplaneeringute keskkonnamõju strateegilise hindamise läbiviimisel“ (Pille Metspalu, T. Oidjärv, 2013)	https://www.siseministeerium.ee/public/Sotsiaalsed_ja_kultuurilised_mojud_maa_konnaplaneeringute_keskkonnamoju_strateegilise_hindamise_la_biviimisel.pdf
Ekspertarvamus „Majanduslike mõjude hindamisest maakonnaplaneeringute ja nende KSH koostamisel“ (Rivo Noorkõiv, Kaur Lass, Tallinn 2013)	https://www.siseministeerium.ee/public/Majanduslikud_mojud_maa_konnaplaneeringute_keskkonnamoju_strateegilise_hindamise_labiviimisel.pdf
Ekspertarvamus „Planeerimissuuniste vajalikkuse kohta Eestis asustuse arengu suunamise valdkonnas“ (Kadri Leetmaa, Tartu 2012)	https://www.siseministeerium.ee/public/Ekspertarvamus_asustus_Leetmaa_04_12_2012.pdf
Avalikku huvi väljendavad, ruumi kvaliteeti parandavad, transpordi, energiatõhususe ja kestliku arengu põhimõtteid kajastavad ruumilise planeerimise suunised (Mari Jüssi, nov 2012)	https://www.siseministeerium.ee/public/Ekspertarvamus_transport_Mari_Jussi_20_11_2012.pdf
Eeluurimise ühtsete planeerimissuuniste koostamise kohta (Heikki Kalle, Tartu 2012)	https://www.siseministeerium.ee/public/Ekspertarvamus_energia_Heikki_Kalle_09_12_2012.pdf
Uuring era- ja avalike teenuste ruumilise paiknemise ja kättesaadavuse tagamisest ja teenuste käsitlemisest maakonnaplaneeringutes. Tartu Ülikooli rakendusuurimiste keskus RAKE; aprill 2015	

Muud materjalid

Eesti Erametsaliidu arengukava 2014-2020	http://www.erametsaliit.ee/documents/2013/12/eemli-i-arengukava-2014-2020.pdf
EL rohelise infrastruktuuri kontseptsioon	http://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/green_infra/et.pdf
EVS 809-1:2002 standard: Kuritegevuse ennetamine.	http://www.evs.ee/tooted/evs-809-1-2002

Muud materjalid	
Linnaplaneerimine ja arhitektuur. Osa 1: Linnaplaneerimine	
Lähteseisukohad maakonnaplaneeringute koostamiseks (SiM, Vabariigi Valitsuse 18.07.2013 korralduse nr 337 p 5 juurde)	https://www.siseministeerium.ee/public/LSK_MKP_koostamiseks_2013.pdf
Meresõiduohutuse seadus (laevatatavad siseveed)	https://www.riigiteataja.ee/akt/131122010063 https://www.riigiteataja.ee/akt/258035?leiaKehtiv
Metoodiline juhend maakonna arengukava uuendamiseks ja piirkondade konkurentsivõime tugevdamise tegevuskava koostamise ettevalmistamiseks (SiM, 2014)	http://www.lovl.ee/public/files/Met_%20juhend%20MAK%20ja%20PKT%20L%C3%B5pplik_2014.pdf
Päästeameti tegevused ruumilises planeerimises – käsiraamat	http://www.rescue.ee/vvfiles/0/PLAN_K2SIRAAMAT_27012014.pdf
Roheline taristu – Euroopa looduskapitali suurendamine	http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0249:FIN:ET:PDF
Üleujutuste direktiiv	http://www.envir.ee/sites/default/files/yleujutustedirektiiv.pdf

